

Doktori (PhD) értekezés

**FÖLDKÉRDÉS ÉS TELEPÍTÉSPOLITIKA KÁRPÁTALJÁN AZ ELSŐ
CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKÁBAN (1919-1938)**

Szakál Imre

Debreceni Egyetem

BTK

2015

**FÖLDKÉRDÉS ÉS TELEPÍTÉSPOLITIKA KÁRPÁTALJÁN AZ ELSŐ
CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKÁBAN (1919-1938)**

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a történelem tudományágban

Írta: Szakál Imre okleveles történelem-földrajz szakos tanár

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája
(Történelem programja) keretében

Témavezető: Dr. Pallai László
(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....

A doktori szigorlat időpontja: 200... ..

Az értekezés bírálói:

Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A bírálóbizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A nyilvános vita időpontja: 20... ..

Én, Szakál Imre felelősségem teljes tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
1.FEJEZET. FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM	10
1.1. <i>Források</i>	10
1.2. <i>A téma historiográfiája</i>	13
2.FEJEZET. KÁRPÁTALJA HELYE AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KÖZIGAZGATÁSÁBAN	22
2.1. <i>Csehszlovákia létrejötte</i>	22
2.2. <i>Kárpátalja mint politikai-közigazgatási régió létrejötte</i>	23
2.3. <i>Kárpátalja az első Csehszlovák Köztársaság közigazgatási rendszerében</i>	30
3.FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK FÖLDREFORM EREDMÉNYEI KÁRPÁTALJÁN	35
3.1. <i>A földreform jelensége a korszakban</i>	35
3.2. <i>A földreform törvényi háttere</i>	38
3.3. <i>A földreform folyamata és eredményei Kárpátalján</i>	42
4.FEJEZET. A TELEPÍTÉSI TERVEK ÉS KÁRPÁTALJA	56
4.1. <i>A telepítések céljai. A kolonizáció fogalma</i>	56
4.2. <i>Telepítési tervek a húszas évek elején</i>	58
5.FEJEZET. A TELEPÍTÉSEK GYAKORLATA	65
5.1. <i>Állami telepítések</i>	65
5.2. <i>Magántelepítések</i>	77
5.3. <i>A telepítések eredményei</i>	79
6.FEJEZET. A TELEPES FALVAK KIÉPÍTÉSE ÉS GAZDÁLKODÁSUK	82
6.1. <i>A telepesfalvak kiépítése</i>	82
6.2. <i>A telepesek gazdálkodása</i>	89
7.FEJEZET. KÁRPÁTALJA BELSŐ KOLONIZÁCIÓINAK TERVEI AZ 1930-AS ÉVEKBŐL	102
8.FEJEZET. A TELEPÍTÉSEK ÉS A HELYI POLITIKA	115
8.1. <i>Kárpátaljai politikai élet jellegzetességei a két világháború között</i>	115
8.2. <i>A földreform és telepítéspolitika a magyar pártok általi megítélése</i>	117
8.3. <i>A ruszin politika és a telepítések</i>	121
9.FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG TELEPÍTÉSPOLITIKÁJA REVÍZIÓJÁNAK KÍSÉRLETE 1938 ÉS 1944 KÖZÖTT	125

10.FEJEZET. A KÁRPÁTALJAI TELEPÍTÉSEK ETNIKAI VONATKOZÁSAI.....	136
<i>10.1.A terület etnikai viszonyai a korszakban.....</i>	<i>136</i>
<i>10.2. A telepítések hatása Kárpátalja etnikai szerkezetére .....</i>	<i>140</i>
ÖSSZEFOGLALÁS	146
FORRÁSOK ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM.....	152
MELLÉKLETEK.....	157
TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE	191

BEVEZETÉS

Kárpátalja¹ Európa sok más területével ellentétben nem egy, a földrajzi tényezők hatására elkülönült, tiszta kontúrokkal rendelkező történeti fejlődésen esett át. Hisz a terület határait jelentő térképen feltüntetett vonalak sem mindenhol követnek földrajzilag kialakult határt, hanem vegytiszta politikai szándékot tükröznek, mely szándékokat a zűrzavaros 20. század szült. A terület maga, így az arra vonatkozó történeti kutatások sem az első majd a második világháború után meghúzott határvonalakat követték, hanem vagy a természet-, illetve társadalmi és gazdaságföldrajzi kontextusban meghatározott Északkelet-felvidékre fókuszáltak, vagy pedig azon négy vármegyére, melyek területén Kárpátalja létrejött. Ily módon a történeti kutatásoknak immáron egy új, politikai határokkal megjelölt területre kellett átállítania a fókuszát. Ezért is jellemző az, hogy a Kárpátalja területével foglalkozó legtöbb történeti munka annak 20. századi történetét tárgyalja, ezen belül is elsősorban azokat a folyamatokat, melyek keletről a Kárpátok, nyugatról a vasút által határolt addig önálló egységként nem létező földrajzi területről, társadalmi és politikai szempontból rendkívül sajátos jellegzetességgel bíró régiót kovácsoltak. Jelen dolgozat célja is

---

1

A dolgozat folyamán a Kárpátalja megnevezést kívánom használni az első Csehszlovák Köztársaság Podkarpatská Rus elnevezésű közigazgatási egységére. Ennek oka elsősorban az, hogy ezt tartom közérthetőbbnek, tovább jobban illeszkedik a szövegbe a magyar kifejezés mely már a korszakban is meghonosodott. Néhány dolgot azonban a Kárpátalja megnevezés használatával kapcsolatban érdemes tisztáznunk. A 20. század folyamán különböző néven illették a nagyrészt Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros területén létrejött egységet. Az 1919 decemberében kiadott X. számú néptörvény értelmében Ruzska Krajna autonóm terület jött itt létre. Az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-german-en-lay-i békeszerződés értelmében Podkarpatská Rus néven került az első Csehszlovák Köztársaság kötelékébe. A helyi lakosság az 1920-as években a Ruszinszko, majd az 1930-as évektől egyre inkább a Kárpátalja elnevezést kezdte használni a területre. A Kárpátalja elnevezést az első bécsi döntést követően a második Csehszlovák Köztársaság kötelékében Карпатська Україна (Kárpáti-Ukrajna) néven maradt, majd 1939 márciusában visszacsatolt területre használta a magyar közbeszéd. A Szovjetunióhoz való csatolást követően Закарпатська область (Kárpátontúli terület) lett, és máig maradt a hivatalos elnevezés. A magyar nyelvben azonban a Kárpátalja formula honosodott meg. Fontos leszögeznünk, hogy a mai Закарпатська область területe nem teljesen egyezik Podkarpatská Rus területével. A mai Ungvári járás nyugati része a két világháború között Szlovenszkoéhoz tartozott. Ennek a különbségnek az érzékeltetése céljából, amikor a két világháború közötti területről írok a *Kárpátalja*, amikor a jelenlegi közigazgatási egységről, akkor pedig a *mai Kárpátalja* megnevezést használom.

hasznos, az első Csehszlovák Köztársaság kárpátaljai telepítéspolitikájának eddigénél mélyebb és árnyaltabb bemutatása.

A témát több szempontból is érdemes a figyelem középpontjába állítani. Olyan intézkedéssorozatról van szó, melynek nem csupán a földreformmal kapcsolatos eredményei, de településföldrajzi és etnikai hatásai és jelentősnek vélhetők. Ezen túl, mint sok egyéb Kárpátaljával kapcsolatos történeti téma megítélése esetében szembesülhetünk bizonyos kettősséggel. Egyrészt van egyfajta nyoma a telepítéseknek a régió társadalmának kollektív tudatában, mely belemosódik a csehszlovák időről alkotott általános képbe. Másrészt ugyan tisztában vagyunk bizonyos történeti tényekkel a kérdéskör kapcsán, azonban ezt nem alapozza meg alapkutatás. Dolgozatom megírásával ezt a hiányt kívántam betölteni.

A kutatás során arra törekedtem, hogy lehető legszélesebb körben feltárjam azokat a forrásokat, melyek szükségesek a folyamatok leírásához. Az értekezés nem kíván több lenni, mint ezen alapkutatás eredményeit bemutató dolgozat. Kárpátalja esetében híján vagyunk még a szakszerű forráskiadványoknak, a megfelelő értékeléssel elkészült alapkutatásoknak, így egy-egy történeti probléma mélyebb vizsgálata nehézségekbe ütközik. A kutatás során elsősorban a földreform és a telepítéspolitika lebonyolításáért felelős állami hivatalok iratanyagát kutattam Csehországban, Szlovákiában és Ukrajnában. Ezen túl Magyarországon az intézkedéssorozat revíziójának kárpátaljai kísérletét tanulmányoztam.

A dolgozat elkészítése során alapvető célom az intézkedéssorozat folyamatának leírása, kárpátaljai sajátosságainak feltárása, és eredményeinek rögzítése és az eddig rendelkezésünkre álló szakirodalmi információk ellenőrzése volt. A kutatás során a következő főbb kérdéseket vizsgáltam:

- milyen telepítési terveket dolgoztak ki Kárpátalja vonatkozásában?
- hogyan zajlott le a telepítések folyamata?
- milyen településeket érintett?
- milyen hosszú távú hatásai voltak a telepítéseknek?
- milyen számú és milyen etnikumú telepes vett részt a kolonizációban, ez milyen etnikai hatásokhoz vezetett?
- milyenek voltak a telepítések kárpátaljai sajátosságai?

A fenti kérdéseket az első Csehszlovák Köztársaság Kárpátalja-politikájának kontextusában igyekeztem vizsgálni.

A dolgozatban ismertettem a kutatás során felhasznált forráscsoportokat, illetve a rendelkezésünkre álló szakirodalmat, külön kitérve arra, hogy ezidáig milyen ismeretekkel rendelkezhattünk a telepítéspolitikáról. A téma értelmezésének szempontjából fontosnak tartottam bemutatni, hogy milyen helyet foglalt el a régió az első Csehszlovák Köztársaság közigazgatási rendszerében, mik voltak a prágai politika főbb attitűdjei Kárpátalja vonatkozásában. Ezen túl a téma értelmezési kereteinek bővítésének érdekében a telepítéspolitikától elválaszthatatlan földreform kárpátaljai eredményeit igyekeztem bemutatni, külön kitérve a földreform oly sokszor vitatott nemzetiségi vonatkozásaira. A bevezető fejezeteket követően a prágai kormányzat azon kárpátaljai telepítési terveit mutattam be, melyeket felleltem a kutatásunk során. A telepítési politika kezdeti szakaszában, és a harmincas években megfogalmazott tervek is bemutatásra kerülnek. A dolgozat gerincét jelenti az állami és magántelepítések kárpátaljai folyamatának bemutatása, valamint a létrehozott telepes falvak gazdálkodásáról, és mindennapi életének leírása. Különös figyelemmel vizsgáltam azt a kérdést, hogy mennyire volt gazdaságilag hatékony a telepítéspolitika a köztársaság legerősebb vidékén.

A további fejezetekben Kárpátalja belső kolonizációjának 1930-as évekből származó terveit mutatom be, kitérve azok gyakorlati megvalósulásukra. Megvizsgáltam a helyi politikai közbeszéd reagálását a telepítésekre, külön kitérve arra, hogy milyen közös, illetve eltérő vonásai voltak a telepítési politika megítélésének a magyar és ruszin² politikusok retorikájában. A dolgozatban arra is kitérek, hogy a 1938. november 2-ai első bécsi döntést követő események hatását vizsgálom a telepes falvak esetében. Milyen módon próbálta revideálni a magyar kormányzat a csehszlovák intézkedéseket, és ennek milyen eredményei voltak. Fontosnak tartottam a telepítések etnikai hatásairól szót ejteni, abból a megfontolásból, hogy a szakirodalom gyakorta nevezi a telepítéspolitikát a magyar etnikai tömb megbontására irányuló törekvésnek. Az erről szóló fejezetben arra keresem a választ, hogy ez mennyiben érvényesült Kárpátalján.

Egy értekezés keretei nem minden esetben hagynak teret egy adott téma legszélesebb körben történő értelmezéséhez. Természetesen a dolgozat elkészültéhez

---

² Az értekezésben az Északkelet-Felvidék keleti szláv lakosságára a rutén és a ruszin fogalmakat használom. Ennek oka az, hogy az első világháborút követő hatalomváltásig a latinból átvett rutén, míg azt követően a szláv ruszin megnevezéssel találkozunk mind a népcsoport öndefiníciója során, mind pedig a csehszlovák államhatalom kommunikációja szintjén. Elterjed még a kárpátorosz és magyarorosz elnevezés is.

vezető kutatómunka során több olyan kérdés is felvetődik, melyek tisztázása későbbi, a jelen dolgozat kereteit bőven meghaladó kutatások feladata. Ily módon ez a munka is hagy maga után bizonyos hiányosságokat, bizonyos összetevőket nem építettem be a disszertációba. Nem kaptak helyet a munkában olyan kérdések sem, melyek még további kutatásokat igényelnek. Ennek következtében csak érintőlegesen, a teljesség igénye nélkül tárgyalom a földreformot és annak nemzetközi beágyazottságát, a földreform gazdasági, modernizációs hatásait. Nem rendelkezünk jelenleg megfelelő számú forrással arról, hogy pontosan milyen méretű változások zajlottak le földbirtokonként. A telepítéspolitikával kapcsolatban is elsősorban az intézkedéssorozat lefolyását, a telepítésfalvak kiépítését vizsgálom, nem térve ki részletesen a telepítésekben résztvevő hivatalok viszonyainak ismertetésére. Ez utóbbi oka az, hogy a kutatás során kevés ezt érintő forrásra bukkantam. Kevés információval bírunk, így a dolgozathoz is csak keveset tudhat meg az olvasó a telepések helyi életéről, beilleszkedési nehézségeikről. A dolgozatban nem vizsgáltam részletesebben a telepítések stratégiai vonatkozásait sem. Ezeket a hiányosságokat a későbbiekben célszerű újabb kutatásokkal vizsgálni, melyek elvégzése, úgy vélem, meghaladta volna ennek az értekezésnek a tervezett kereteit.

A dolgozat elkészítésében többen is elengedhetetlen segítséget nyújtottak, melyet ezúton is szeretnék megköszönni. Köszönettel tartozom mindenk előtt Pallai Lászlónak, témavezetőmnek. A kutatás kezdetétől segítettek tanácsaikkal és kritikai észrevételeikkel. Fedinec Csilla a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontjának kutatója, és Simon Attila a Komáromi Selye János Egyetem történésze, segítségüket ezúton is köszönöm. Köszönettel tartozom kollégáimnak, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola munkatársainak, akik támogatásában és segítségével az elmúlt hat évben részem lehetett. Köszönöm a támogatást és a sok türelmet családomnak és barátaimnak, különösképp pedig páromnak mindazokat a kritikai észrevételeket, melyekkel nagyban hozzájárult a munka elkészültéhez.

Szakál Imre

Bene, 2015. március 9.

1. FEJEZET

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

1.1. Források

Kárpátalja két világháború közötti történetének levéltári kutatásaira sok lehetőség kínálkozik, melyek a nyelvi és földrajzi akadályok leküzdésével jól kihasználhatók. A levéltári anyagok ismertetésének sorrendje azok dolgozatban való felhasználásának arányát tükrözik.

A téma kutatója a legbőségesebb iratanyagra a Cseh Nemzeti Levéltárban³ bukkanhat. Jelen dolgozat elkészítéséhez két fond iratanyagát kutattuk. Az első, a 705/3⁴-as számú, az Állami Földhivatal általános iratait tartalmazza. A levéltári egységben a földreform végrehajtásának általános folyamatáról, illetve a telepítéspolitiká szervezéséről találhatunk iratokat. A kutatás során az Állami Földhivatal jelentéseit, az szerv elnökségének iratait, a tárcaközbizottságok jegyzőkönyveit, a földreform végrehajtása során készített sokszínű statisztikákat használtuk fel. A másik fond a 705/5-ös⁵ a földreform Kárpátalján történő végrehajtásakor keletkezett iratokat tartalmazza. A fondban található iratanyag nagybirtokonként van rendezve. Ez némi zavart kelthet a kutatóban, ahogyan zavart keltett a kor, kárpátaljai viszonyokat nem ismerő hivatalnokaiiban is. Ugyanis ha két különböző település kataszterébe tartozó földbirtok ugyanazon személy tulajdonában volt, hajlamosak voltak összekeverni a települések neveit. Ez történt például Braun Zsigmond esetében is, aki jelentős földterületekkel bírt Beregsomban, de voltak földjei Sárosorosziban is, az ÁFH hivatalnokai, majd a levéltári rendszerezést végző szakemberei is hajlamosak voltak a sárosoroszi birtokok ügyét a Beregsommal kapcsolatos iratsomókhoz rendezni. Ezt leszámítva az iratanyag jól rendezett, igen információgazdag. A kolóniákra vonatkozó iratok településenként külön vannak rendezve, tartalmazzák az ÁFH központi bizalmas, és nyilvános rendelkezéseit, a végrehajtásért felelős helyi szervek jelentéseit, a telepesfalvakból érkező kérelmeket, memorandumokat. Az iratanyag nagy számban tartalmaz tereprajzokat, illetve a telepítések során használt grafikai és építési terveket.

---

³ Národní archiv České republiky – továbbiakba NACR

⁴ Státní pozemkový úřad – spisy všeobecné (1875) 1918-1935 (1949)

⁵ Státní pozemkový úřad – Zakarpatské velkostatky 1920-1938

A kutatás során a Csehországban fellelhető iratanyag mellett nagy jelentőséggel bír a Kárpátalján található iratok sokasága. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár⁶ beregszászi részlegének több fondját is felhasználtuk a kutatás során. Ezek közül a 36. fond⁷ a legjelentősebb, melynek 3755 őrzési egysége⁸ a földreform és telepítéspolitika szervezéséért 1935-ig felelős Állami Földhivatal Ungvári Kirendeltségének, majd 1935-től a Mezőgazdasági Minisztérium felelős helyi szervének iratait tartalmazza. A források közül az ÁFH intézkedési utasításait és terveit, a helyi szervek jelentéseit, statisztikáit, illetve az ungvári szerv elnökségi üléseinek jegyzőkönyveit használtuk fel. Az iratanyag településekre lebontva tartalmaz gazdag információt a földreform és kolonizáció folyamatáról. Szintén a beregszászi levéltárban kutatható az a két fond, amely tartalmaz még hasznos információkat a téma vonatkozásában. Az egyik a 1919 és 1928 között fennálló Polgári Közigazgatási Hivatal Elnökségének, melyet a Kárpátalján valós irányítást megvalósító alkormányzó vezetett, iratait tartalmazó 29. számú fond⁹. Az említett közigazgatási szervet 1928-tól Tartományi Hivatalnak nevezik, az alkormányzó tisztség pedig tartományi elnöki pozícióvá transzformál. A Tartományi Hivatal Elnökségének iratait a 2. számú fond¹⁰ tartalmazza. Mindkét iratanyagban a terület igazgatásáért felelős szerv, illetve a földreform végrehajtásáért felelős hivatal közötti levelezés érdemes kutatásra jelen téma szempontjából.

A telepítések szervezése során fontos szerepet játszott a pozsonyi székhelyű Telepítési Hivatal, melynek iratanyaga a Szlovák Nemzeti Levéltárban¹¹ található.¹² Pozsonyi kutatásaink során hasznos forrásokra leltünk az Állami Földhivatal helyi iratanyagában¹³ is, melyek elsősorban a magántelepítések folyamatának megértéséhez nyújtanak segítséget.

Fontos megemlítenünk a Magyar Nemzeti Levéltár¹⁴ Országos Levéltárában fellelhető forrásanyagot, melyek segítségével törekedtünk feltárni a telepes falvak 1938-

⁶ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, hivatalos nevén Державний Архів Закарпатської Облaсті, a továbbiakban KTÁL

⁷ Ужгородська окружна державна канцелярія державної поземельної реформи, м. Ужгород, 1919-1939 pp.

⁸ Az ukrán levéltári rendezés alapegysége a fond, amely leíró egységekre, „opiszokra” bomlik, az opiszokon belül az iratok őrzési egységeiben (odínica zberihannya) kapnak helyet. Ez utóbbinak a magyar levéltári terminológiában az iratcsomó fogalma feleltethető meg

⁹ Президія Цивільного Управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1919-1928 pp

¹⁰ Президія Крайового управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1928-1938 pp.

¹¹ Szlovák Nemzeti Levéltár, Slovenský národný archív, továbbiakban SNA

¹² SNA, Fond 184, Kolonizačný referát Štátneho pozemkového úradu v Bratislave, 1921-1938

¹³ SNA, Fond 209, Štátny pozemkový úrad v Prahe, 1919-1938

¹⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, továbbiakban MNL OL

at követő sorsát. Ehhez a Miniszterelnökség Minisztertanácsi jegyzőkönyveit¹⁵, illetve a Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi Osztályának¹⁶ iratait használtuk fel. Hasznos forrásokra bukkanhatunk a külügyminisztériumi iratok között is. Kutatásunk során a Magyar Külügyminisztérium Politikai Osztálya¹⁷ és Politikai Osztályának rezervált irataiban¹⁸, valamint a Gazdaságpolitikai Osztály¹⁹ irataiban bukkanhatunk olyan jelentésekre, melyek nem csupán a kárpátaljai magyarság általános helyzetéről, hanem a földreform és telepítéspolitika hatásairól is tartalmaznak hasznos és érdekes információkat.

Végezetül meg kell említenünk a cseh és szlovák törvényhozás közös elektronikus archívumát²⁰, amelyben kutathatók a korabeli Csehszlovák Nemzetgyűlésben és Szenátusban elhangzott képviselői és szenátori beszédek, illetve beadványok. Jól nyomon követhetők a források segítségével a földreform és telepítéspolitika törvényi szabályozásának megteremtését övező viták, megtalálhatóak a kisebbségi lakosság elégedetlenségét jelző különböző interpellációk és memorandumok.

A levéltári forrásokon túl nagy haszonnal forgattuk a kutatás során a különböző statisztikai kiadványokat. Ilyenek voltak a két csehszlovák népszámlálás eredményeit tartalmazó kiadványok²¹, valamint az 1938-as állapotokat tükröző magyar összeírás²².

Szólnunk kell továbbá a korabeli sajtóanyagokról. Ezek közül forrásérték szempontjából kiemelkedik az Állami Földhivatal hivatalos közlönye a *Pozemková reforma*, mely rendszeres tájékoztatást adott a földreform, illetve a telepítések épp aktuális állapotáról. Ezen túl szólnunk kell azokról a sajtóanyagokról, melyek a helyi közvéleményt kívánták tükrözni, vagy alakítani. A magyar sajtótermékek közül a Ruzinszkói Magyar Gazda²³, a Határszéli Újság²⁴, a Ruzinszkói Magyar Hírlap²⁵ és a

¹⁵ MNL OL, K 27 – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

¹⁶ MNL OL, K28 – Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi Osztályának iratai

¹⁷ MNL OL, K63 – KÜM Politikai Osztály

¹⁸ MNL OL, K64 – KÜM Politikai Osztály rezervált iratai

¹⁹ MNL OL, K69 – KÜM Gazdaságpolitikai Osztály

²⁰ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna - <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82>

²¹ Statistický lexikon obcí v Podkarpatsé Rusi vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921, v Praze 1928, és Statistický lexikon obcí v Republice Československé vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. IV. Země Podkarpatoruská v Praze 1937.

²² *Magyar statisztikai közlemények: Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok és állatösszeírás*, Budapest, 1939

²³ Magyar Kisgazdapárt lapja

²⁴ Magyar Keresztényszocialista Párt lapja

²⁵ Magyar pártszövetség lapja

Kárpáti Híradó²⁶ számoltak be rendszeresen a földreformról, mint ellenzéki magyar pártlapok a magyar közösségre veszélyes intézkedésként állítva be azt. A ruszin lapok szintén gyakorta írtak a földreformról, ezek a közül a teljesség igénye nélkül: Русский Вестник, Земледельческий календар²⁷, Русская Земля²⁸, Карпаторусский Голос²⁹, Руська Нива³⁰, Свобода³¹.

A fentebb felsorolt forráscsoportok természetesen még bővíthetőek, hisz nem szóltunk itt a korabeli nem periodikus publicisztikáról, valamint a visszaemlékezésekről sem. Kétségtelen azonban, hogy ez a nagymennyiségű iratanyag is nehéz feladat elé állítja a kutatót, ha az a lehető legteljesebben áttekintve kívánja azt a telepítéspolitika történetének bemutatásához felhasználni.

1.2. A téma historiográfiája

Az első Csehszlovák Köztársaság kárpátaljai telepítéspolitikájával viszonylag kevés szakirodalom foglalkozik. Jelen munkához megkíséreltem a hozzáférhető, a földreformmal és telepítéspolitikával, valamint Kárpátalja korabeli történetével foglalkozó munkákat feldolgozni. A szakirodalom meglehetősen mostohán kezelte az általam kutatott témát, különösen az alapkutatások terén jelentős hiányok mutatkoznak. A meglévő szakmunkákat azok keletkezésének sorrendjében kívánom bemutatni.

A szakmunkák első csoportja még az első Csehszlovák Köztársaság időszakában keletkezett, elsősorban a földreform eredményeiről számolnak be, valamint Kárpátalja helyéről a köztársaság államrendszerében.

A korszakban, a témában az egyik legszakavatottabb Jan Voženilek volt, aki az Állami Földhivatal elnökeként is dolgozott, és több munkája is megjelent a két világháború között, melyben a földreform és egyben a kolonizáció eredményeit mutatta be, illetve értékelte. Kronológiai szempontból az első munka amelyet meg kell neveznünk az 1919-ben kiadott *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice (Nagybirtokok felosztásáról a belső kolonizáció céljából)*.³² A kiadványban a szerző számba vette a Csehszlovák Köztársaság nagybirtokait, illetve azok birtokméretek szerinti megoszlását. A szerző a munkában nem ír Kárpátaljáról, a

---

²⁶ A lap magát független politikai lapként hirdette, azonban cikkeiből erősen kitűnik a magyar ellenzéki pártokkal való kapcsolat.

²⁷ Az Autonóm Földműves Szövetség lapjai

²⁸ Kárpátorosz Munkapárt lapja

²⁹ Ruszin Nemzeti Autonomista Párt lapja

³⁰ A Ruszin Földműves Párt lapja

³¹ A Keresztény Néppárt lapja

³² VOŽENÍLEK, Jan: *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice*, Česká agrární společnost, 1919

kiadványban szereplő kolonizációs elképzeléseket csak a Csehországra, Morvaországra, Sziléziára és Szlovénzkóra vonatkozóan írta le. A műben Voženilek mind a földreform, mind a kolonizáció helyes végrehajtását elsősorban szociális és gazdasági szükségszerűségként tartotta számon. A szerző a munka második felében felvázolta a telepesbirtokok és a telepesek kiválasztásának véleménye szerint alkalmazni szükséges elveit, illetve a telepítési akció hitelekkel való finanszírozásának lehetőségeit. A szakember által vázolt elvek a telepítések törvényi szabályozásában, de főként az Állami Földhivatal rendelkezéseiben, illetve a kolonizáció gyakorlati megvalósításában is visszaköszöttek. Gondolunk itt a telepítések birtokméreteire, a légionáriusok telepítésekben betöltött kiemelt szerepére, illetve az akció hosszúlejárátú kölcsönökkel való finanszírozási lehetőségeire.³³

Részletesen mutatta be a földreform kezdetén Kárpátalján meglévő földbirtokviszonyokat Václav Melmuka, az Állami Földhivatal Ungvári Kirendeltségének vezetője által készített alig húsz oldalas brosúra, melyet a Sokol³⁴ ungvári szervezete adott ki. A *Pozemková reforma v Podkarpatské Rusi (Földreform Podkarpatská Rus-ban)*³⁵ című kiadvány különösebb értékelés nélkül mutatta be 1910-es statisztikai sorok alapján a földreform lehetőségeit Kárpátalja esetében. A szerző leszögezi a rövid munkában, hogy az országrészben főként a ruszinok megélhetési problémái miatt jelentős a földosztás.

Figyelemre méltó a korszak méltán ismert cseh történész, a Károly Egyetem professzora és rektora Josef Pekař tollából származó munka, az *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy (A földreform hibái és veszélyei)*³⁶. A történész a nyolcvan oldalas munkában a Narodnich Listů című folyóiratban 1922 és 1923 között megjelent földreformmal kapcsolatos cikkeit közölte. A szerző kritizálta azt a demagóg nézetet, mely szerint a földreform igazságos reváns a fehérhegyi csatát követő germanizációért, illetve kitért arra is, hogy a földreform nemzetpolitikai motívumainak káros hatásai is lehetnek.³⁷

---

³³ VOŽENÍLEK: *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonizace v Československé republice...* 37-55

³⁴ Tornaegyesület, mely még a 19. század második felében jött létre Prágában. Nem csak testneveléssel, de ideológiai neveléssel is foglalkoztak. A 19. sz. végétől Kelet-Közép-Európa több szláv területén is létrejött. Az 1919-es államváltást követően Ungváron is megalakult a szervezet.

³⁵ MELMUKA, Václav: *Pozemková reforma v Podkarpatské Rusi*. V tělocvičné jednotě sokolské v Užhorodě, Žďimál a Vetešník, Užhorod, 1921

³⁶ PEKAŘ, Josef: *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, III*. VYDÁNÍ, VESMÍR, V PREZE, 1923.

³⁷ U.o. vö. SIMON Attila: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*, Fórum Kisebbségkutató Intézet Somorja, 2008.14.

A földreformmal kapcsolatos igen részletes adatokat tartalmaz Jan Voženílek által készített *Pozemková reforma v československé republice*³⁸(*Földreform a Csehszlovák Köztársaságban*). A szerző a munkában nagy részletességgel mutatta be a földreform eredményeit, Kárpátaljával kapcsolatban több hasznos táblázat is található a kiadványban.

Részben a fentemlített munkára alapozva került kiadásra a földreform számszerűsített eredményeit tartalmazó brosúra, mely szintén több hasznos információval szolgál a kárpátaljai földreform és telepítéspolitiká vizsgálatához. A *Československa pozemková reforma v číslicich a diagramech* (*A csehszlovák földreform számokban és diagramokban*)³⁹ című brossúrát az Állami Földhivatal adta ki 1925-ben, és Kárpátaljára vonatkozóan is tartalmazza a kolonizáció, illetve a földreform addigi eredményeit.

Érdekes kiadvány a *Карпаторусскія достижения. Юбилейный сборникъ статей по поводу 10-тїя добровольнаго присоединенія Подк. Руси къ Чехословакии* (*Kárpátorosz eredmények. Jubileumi kötet Kárpátalja Csehszlovákiához való önkéntes csatlakozásának 10. évfordulójára*)⁴⁰. A kötetben tételesen felsorolták mindazokat a gazdasági fejlesztéseket, illetve akciókat, amelyeket pozitív eredményként tüntetett fel a csehszlovák kormányzat. Ilyen sikeres, szociális és gazdasági problémát orvosló intézkedésként ír a szerző a földreformról az ÁFH hivatalos adatainak felhasználásával.

Részben a földreformról és kolonizációról, pontosabban az azokhoz kapcsolódó technikai és infrastrukturális fejlesztésekről esik szó az 1933-ban megjelent roppant adatgazdag kötetben, melynek címe *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933* (*Műszaki munkálatok Podkarpatská Rus-ban 1919 és 1933 között*)⁴¹. A könyvben Kárpátalján tevékenykedő műszaki szakemberek számolnak be azokról a fejlesztésekről, melyek a területen közel másfél évtized alatt történtek. Kutatásunk szempontjából elsősorban a telepítésekkel összefüggésben végzett infrastrukturális fejlesztések, meliorációs és egyéb mezőgazdasági technikai munkák, valamint lakó és

---

³⁸ VOŽENÍLEK, Jan: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha 1924

³⁹ *Československa pozemková reforma v číslicich a diagramech*. Sastavil a vydal: Státní Pozemkový Úřad v Praze 1925.

⁴⁰ *Карпаторусскія достижения. Юбилейный сборникъ статей по поводу 10-тїя добровольнаго присоединенія Подк. Руси къ Чехословакии*. Подъ редакцій и изданіемъ А. В. Попова. Типограф. «Карпатыя» Мукачево, 1930

⁴¹ *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933*. Uzhorod, 1933

gazdasági épületek kivitelezésének pontos, adatgazdag számbavétele miatt értékes a kötet.

A földreform majdnem véglegesnek tekinthető eredményeinek egyik legteljesebb közlése Jan Voženílek *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy . Země Slovenská a Podkarpatoruská. (A csehszlovák földreform előzetes eredményei. Szlovenszko és Kárpátalja)*⁴² című munkája, mely az 1924-es kiadványhoz hasonló terjedelemben és részletességgel számol be az akció során létrejött új viszonyokról, illetve említést tesz a földreform eredményeiről is.

Részben propagandisztikus jellegű munka, akárcsak a más említett *Карпаторусскія достижения*, illetve *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919-1933* az 1936-ban megjelent *Подкарпатская Русь за годы 1919–1936 (Podkarpatská Rus 1919-1936-os években)*⁴³ című kiadvány. A műben a földreformmal foglalkozó szerző az intézkedéssorozatot igazságosnak, és a helyi lakosság szempontjából rendkívül fontosnak nevezte. Beszámolt továbbá vázlatosan az ÁFH adatai alapján a földreform eredményeiről. Mindhárom munkára jellemző, hogy a földreformot illetve az azzal kapcsolatos intézkedéseket, így a kolonizációt is kritika nélkül eredményes, jól kivitelezett, igazságos valamint gazdasági és szociális szempontból fontos eseményként mutatja be. A földreform során bekövetkezett esetleges aránytalanságokról, annak vontatott folyamatáról, és befejezetlen voltáról a munkákban nem esik szó.

1938. november 2-ai bécsi döntést követően megszaporodnak azok a munkák, amelyek a visszatért Felvidék viszonyait különböző aspektusból vizsgálják. Ezek a kiadványok foglalkoznak a területen végrehajtott telepítéspolitikával, illetve földreformmal is. Szinte valamennyi ilyen műben megfogalmazódik az az állásfoglalás, mely szerint a nevezett intézkedéssorozatok a csehszlovákiai magyarság gyengítését, etnikai tömbjének megbontását célozták.

Az egyik legkorábbi ilyen jellegű kiadvány *A felvidéki magyarság húsz éve 1918-1938*⁴⁴ címmel jelent meg 1938-ban a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézetének szerkesztésében. A munkában a földreform intézményét szükségesnek, azonban a csehszlovák mintát helytelennek nevezték. Kötet szerzői

---

⁴² VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932

⁴³ *Подкарпатская Русь за годы 1919–1936*. Ред. Эдмунд С. Бачинский. Тирограф. Школьная Помощь». Ужгород, 1936.

⁴⁴ *A felvidéki magyarság húsz éve*. Budapest, A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, 1938.

szerint az első csehszlovák földreform és a telepítéspolitikai „*alapvető motívuma az önző nemzetiségpolitikai bosszú volt, és nem a valóban érdekelteken való önzetlen segítség*”⁴⁵ A földreformot az ÁFH statisztikai sorainak felhasználásával a magyarságot gyengítő intézkedésként mutatja be, különösen károsnak nevezte a mű a magyar etnikum szempontjából az elsősorban cseh, morva, és szlovák nemzetiségűeknek kedvező telepítéspolitikát. A munkában a szerzők felhívták a figyelmet arra, hogy a földreformot és kolonizációt szabályozó törvényeket olyan nemzetgyűlés fogadta el, melyben nem vettek részt a köztársaság kisebbségei, illetve a végrehajtó szervben is (ÁFH) roppant mód alulreprezentáltak voltak.⁴⁶ A kiadvány a magyarság földreformban betöltött helyét részletes térképekkel és táblázatokkal is magyarázza.

Szólnunk kell Jócsik Lajos közgazdász, szociológus és publicista két olyan munkájáról is, melyben részletesen foglalkozik az első csehszlovák földreformmal. Az első egy tanulmány, amely 1940-ben jelent meg a Magyar Szemlében *A magyarság a cseh földreformban*⁴⁷ címmel. Jócsik a telepítéspolitikát nemzetiségpolitikai intézkedésnek tekinti, melynek célja az etnikai arányok megváltoztatása felmerülő területi viták esetére a szláv népesség javára. A szerző Kárpátalja esetében tizenegy kolónia létrehozásáról ír.⁴⁸ Főleg Voženílek által közölt adatokra hivatkozva bizonyítja a magyarság arányához képest alacsony részesedését a földreformból. Hasonlóképp vélekedik a szerző az 1944-ben megjelent nagy lélegzetvételi munkájában, melynek címe *A Közép-Duna-medence közgazdasága*⁴⁹. A fentebb is említett források alapján megjegyzi, hogy a magyarság a magyar földbirtokosok birtokainak mindössze egy százalékából részesedett. A kárpátaljai telepítések eredményeire részletesen nem tért ki, csupán annyit jegyez meg, hogy a területen 222 telepesbirtokot létesítettek.⁵⁰

A szovjet időszakban a Kárpátaljával foglalkozó történeti munkák meglehetősen keveset foglalkoztak az első Csehszlovák Köztársaság időszakával. Az korszakból elsősorban a Kommunista Párt tevékenységét tanulmányozták a történészek. Meg kell azonban említenünk az *Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область* (Az USZSZK városainak és falvainak története. Kárpátontúli terület)⁵¹ című munkát. A kiadványban

⁴⁵ *A felvidéki magyarság húsz éve...* 89.

⁴⁶ U.o. 92.

⁴⁷ JÓCSIK Lajos: *A magyarság a cseh földreformban*. In: Magyar Szemle, 1940

⁴⁸ U.o. 28

⁴⁹ JÓCSIK Lajos: *A Közép-Duna-medence közgazdasága*, Magyar Élet, Budapest, 1944

⁵⁰ U.o. 300.

⁵¹ *Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область*. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР. 1968

Kárpátalja községi tanáccsal rendelkező településeinek rövid történetét mutatja be, a csehszlovák telepítéspolitiká során létrehozott falvak esetében közölték a létrehozás dátumát, annak körülményeit.

Az első csehszlovák köztársaság időszakával a magyar nyelvű munkák viszonylag keveset foglalkoztak, bár 1991-et követően jelent meg néhány munka, amelyek ha nem is mindig alapkutatások segítségével, de igyekeznek tisztázni a korszakot érintő főbb történelmi kérdéseket.

Rendkívül széles levéltári forrásbázisra támaszkodva készült el Tilkovszky Lóránt tollából az a tanulmány, mely jelenleg is egyik alapirodalma a csehszlovák földreform magyar vonatkozásai értelmezésének. A *csehszlovák földreform magyar revíziója* című munka 1964-ben jelent meg az Agrártörténeti szemlében. A szerző a tanulmányban részletesen, jól felépítve mutatja be a földreform revíziójának kísérletét, a földbirtokrendezésért felelős hivatalok, illetve a Külügyminisztérium és Miniszterelnökség terjedelmes iratanyagának segítségével.⁵²

Meg kell említenünk Botlik József nevét, akinek 2000-ben jelent meg *Egesthas Subcarpathica*⁵³, című munkája. Illetve ezt követően két kötetes műve *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*⁵⁴ címmel. Mindkét munkában a szerző, elsősorban korabeli feldolgozásokra és nem primér forrásokra hivatkozva, a csehszlovák gazdaságpolitikát Kárpátalja esetében gyarmatosítónak, a földreformot a magyarság szempontjából igazságtalannak nevezi. A szerző 2000-ben született munkájában 11 telepítések által érintett községet nevez meg⁵⁵, a 2005-ös munkájában lényegesen többet, viszonylag nehezen követhető módon⁵⁶. Az általa felhasznált források jellegéből adódik, hogy több település esetében is cseh, vagy morva telepítésekről ír ott ahol ruszin telepítések történtek, illetve nem különíti el az állami, illetve magántelepítéseket sem.

Kárpátalja két világháború közötti történetének tanulmányozásához megkerülhetetlen Fedinec Csilla által összeállított két kiadvány *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944*,⁵⁷ *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája*

⁵² TILKOVSZKY Lóránt: A csehszlovák földreform magyar revíziója az első bécsi döntéssel átcsatolt területen (1938 — 1945). Agrártörténeti Szemle, 8, 1964. 1—2. sz. 113-142.

⁵³ BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez*, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000

⁵⁴ BOTLIK József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I-II kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok*, Nyíregyházi Főiskola – Veszprémi Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza, 2005

⁵⁵ BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez*, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000, 181. old.

⁵⁶ BOTLIK: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján...*, 201-208.

⁵⁷ FEDINEC Csilla.: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944*, Fórum Intézet - Lilium Aurum. Dunaszerdahely

1918-1944⁵⁸. Mindkét munka elsősorban sajtókutatás eredményeit tartalmazza, az általunk kutatott témára csupán érintőlegesen tér ki, mindazonáltal a kor köztörténetének megértéséhez megfelelő keretet adnak.

A témában született legjelentősebbnek tekinthető monográfia, mely nem csupán az állampolitika szintjén vizsgálja a telepítések menetét Simon Attila alkotása. A munka a Cseh és a Szlovák Nemzeti Levéltár, a Magyar Nemzeti Levéltár, illetve nagyszámú kordokumentum, és a releváns szakirodalom segítségével írja le a telepítéspolitika felvidéki történetét, néhány esetben adatot szolgáltatva a kárpátaljai telepítésekkel kapcsolatban is. A könyv kiváló szerkezete jelen dolgozat elkészítéséhez is vezérfonalat jelentett.⁵⁹

A kárpátaljai ukrán és magyar nyelvű történetírás néhol eltérő véleményének egymás mellé állítására tett fontos kísérletet a 2010-ben napvilágot látott *Kárpátalja 1919-2009*⁶⁰ című kötet. A munka összegzi Kárpátalja 20. századi történelmével kapcsolatos eddigi ismereteinket, illetve törekszik arra, hogy mind a magyar, mind az ukrán történeti közelítést bemutassa. A munkában az első Csehszlovák Köztársaság gazdaságpolitikájáról, és ezen belül a földreformról valamint a kolonizációról szóló fejezetet Marian Tokar írta. A történész kitér a földreform törvényi hátterére, és vázlatosan közli annak helyi eredményeit. Ezen túl részletesebben ír a kolonizációról. Az intézkedéssorozatot az Ungvári Nemzeti Egyetem kutatója a következőképp definiálja: „*a többségi lakosság képviselőinek államilag szervezett, nemzetpolitikai célzatú betelepítése a kisebbség, adott esetben a magyarok által lakott területekre.*”⁶¹ A munkában tizenhárom kolóniát neveznek meg, illetve azok elhelyezkedését térképpel is ábrázolják – itt megjegyzendő, hogy az egyik telepítés által érintett falvat helytelenül tüntették fel.⁶² Meg kell még jegyeznünk a munka azon hiányosságát, hogy a hivatkozások nélkül meghatározhatatlan milyen forrásokból, szakirodalomból gyűjtötte a szerző a fejezet információit.

Nem magyar nyelven lényegesen több kiadvány látott napvilágot, melyek Kárpátalja két világháború közötti történetét tanulmányozzák.

---

⁵⁸ FEDINEC Csilla: *Kárpátalja történeti kronológiája 1918-1944*, Fórum Intézet, Dunaszerdahely, 2002

⁵⁹ SIMON: *Telepések és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...*

⁶⁰ *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Szerk.: FEDINEC Csilla, VEHEŠ Mikola – Budapest: Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010

⁶¹ U.o. 56

⁶² U.o. 56 – A könyvben található térképen Alsókerepec település Munkácstól északra van feltüntetve, a valóságban a település a járásközponthoz képest éli irányban helyezkedik el.

Az egyik legnagyobb lélegzetvételű összefoglalás a *Нарису історії Закарпаття* (*Tanulmányok Kárpátalja történetéből*) című háromkötetes sorozat, mely az Ungvári Egyetem történészeinek tollából született. A sorozat második kötete foglalkozik az általunk tárgyalt korszakkal. A szerzők részben még a szovjet időkben megszokott fogalomkészletet alkalmazzák a munkában. A magyarok esetében gyakorta használják a fasiszta jelzőt. Megjelennek azonban a 1990-es évek ukrán történetírásra jellemző nacionalizáló fordulatok is. Így a kárpátaljai ruszinokról egyértelműen ukránként írnak az időszak tárgyalásakor, illetve a csehszlovák állam és Kárpátalja létrejöttét a magyar uralom alól való felszabadulásként írják le.⁶³

Az egyik legterjedelmesebb levéltári anyagot használó ilyen kiadvány a 2006-ban Moszkvában megjelent *Цивілізація или варварство* (*Civilizáció vagy barbarizmus*)⁶⁴ című munka, melyet Andrej Puskas írt. A könyv Kárpátalja 1918 és 1945 közötti történetét tárgyalja, szót ejt a földreformról, és annak eredményeiről, a telepítéspolitikát azonban nem tárgyalja.

Egy másik jelentős munka, mely mérvadó az időszak történetének tanulmányozása szempontjából Paul R. Magocsi *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848-1948* (*A nemzeti identitás formálódása Kárpátalján 1848-1948 között*).⁶⁵ A ruszin származású történész roppant gazdag forrásbázisra alapozva igyekezett értelmezni a ruszinok történelmének állomásait a könyv által felölet száz év folyamán. Bár a munkában részletesen nem ír a földreform, illetve a telepítéspolitiká jelenségeiről, azonban jól ragadja meg, illetve érzékletesen tárja az olvasó elé az első Csehszlovák Köztársaság politikai attitűdjét Kárpátalja, illetve a ruszinok irányába. A történész forrásokkal alátámasztva írja le, hogy a csehszlovák vezetés, illetve a helyi közigazgatást kiépítő hivatalnokok egy teljesen ismeretlen területként (*terra incognita*) tekintettek a Kárpátoktól délre elterülő vidékre, melynek többségi szláv lakossága önálló igazgatásra nem képes, de a Köztársasághoz való hűségük megalapozása, és ily módon a vidék konszolidálása kétségtelenül fontos. Az országgrésszel kapcsolatos intézkedések nagy részének motívumául pedig vagy a vidékkel kapcsolatos vázolt hatalmi nézőpont, vagy pedig a terület stratégiai fontosságából eredt. Megállapítható, hogy ez nem volt másként a telepítéspolitiká esetében sem.

---

⁶³ *Нариси історії Закарпаття. Том II. (1918.1945)*. Редакційна колегія: ГРАНЧАК І., БАЛАГУРІ Е., ГРИЦАК І., ЛЬКО В., ПОП І., Ужгород, «Закарпаття», 1995

⁶⁴ ПУШКАШ, Андрей: *Цивілізація или варварство: Закарпатье (1918-1945 г.г.)*, Европа, Москва, 2006

⁶⁵ MAGOCSI, Paul Robert: *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848-1948*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1978

A térség korszakos története iránt egyre inkább érdeklődnek szlovák és cseh kutatók egyaránt. 1996-ban jelent meg Peter Švorc *Zakliata krajina (Elátkozott föld)*⁶⁶ című munkája, melynek 2007-ben megjelent cseh nyelvű fordítását használtuk a munka során.⁶⁷ A szerző széleskörű levéltári forrásbázisra támaszkodva vizsgálja Kárpátalja két világháború közötti történetét. Könyvében a földreform eredményeiről is beszámol – az Állami Földhivatal korabeli hivatalos statisztikáinak felhasználásával, illetve megjegyzi – hogy a helyi lakosság igényeit nem minden esetben sikerült kielégíteni a földreform során, megfigyelhető volt, elsősorban a Verhovina⁶⁸ lakosságának elégedetlensége, különösen a gazdasági válság éve alatt.⁶⁹

Az elmúlt években jelent meg egy nagy lélegzetvételű monográfia Lukáš Novotný, Michal Stehlík és Andrej Tóth szerkesztésében *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938 Od státu národního ke státu národnostnímu?* (*Nemzeti kisebbségek Csehszlovákiában 1918 és 1938-ig. A nemzetállamtól a nemzetiségek államáig?*) címmel⁷⁰. A munkában dolgozatunk szempontjából két fejezet is érdekes. Az első Kárpátalja kérdésével foglalkozik, melynek egy alfejezetét a helyi földreformnak szentelték. Utóbbi részt a Cseh Nemzeti Levéltár történésze David Hubený írta. Az alfejezetben az olvasó megismerkedhet a földreform eredményeinek részletezésével, oly módon, hogy az intézkedéssorozatot megelőző birtokviszonyokat is bemutatja a szerző. Az intézkedéssorozatot annak bizonyos nehézségei mellett is sikeresnek ítéli a történész, és Edvard Beneš idézve megállapítja: „*egyik más államban sem lettek volna olyan lehetőségei Podkarpatská Rusnak mint nálunk* (értsd a Csehszlovák Köztársaságban – Sz.I.)”⁷¹ A másik vonatkozó fejezetben a földreform és a nemzetiségek viszonyairól értekeznek a kötet szerzői. Ebben részletesen taglalják a nemzetiségek részesedését a földreform során kiosztott földterületekből, azonban a telepítéspolitikáról, és annak esetleges etnikai hatásairól nem ejtenek szót.⁷²

---

⁶⁶ ŠVORC, Peter: *Zakliata krajina, Prešov, 1996.*

⁶⁷ ŠVORC, Peter: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918- 1946*, Nakladatelství Lidové Noviny, v Praze, 2007.

⁶⁸ A „Verhovina” történelmi-néprajzi tájegység az Északkeleti-Kárpátokban a mai Kárpátalja területén.

⁶⁹ ŠVORC, Peter: *Zakletá zem...* 102

⁷⁰ NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal A TÓTH , Andrej: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938 Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Univerzita Kralova v Praze, Filozofická fakulta, 2012

⁷¹ NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal A TÓTH , Andrej: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938...* 176

⁷² U.o. 323-329

2.FEJEZET

KÁRPÁTALJA HELYE AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KÖZIGAZGATÁSÁBAN

2.1. Csehszlovákia létrejötte

Az ország az első világháború lezárultát követően különböző diplomáciai manőverek révén jött létre, és olyan területeket olvasztott magába, melyek eltérő történelmi múlttal, kulturális és etnikai jellegzetességekkel rendelkeztek. 1914-ig, sőt még a háború kezdetén sem foglalkoztak érdemlegesen a csehek az önálló állam gondolatával, különösképp azzal, hogy a szlovákokkal alakítsanak ki államot. Legnyagyobb félelmük az volt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával esetleg Németország részévé válnak. Ezért, elsősorban a Monarchia föderalizálására törekedtek. Ez az attitűd teljesen megváltozott a világháború végére. Addig ugyanis ígéretet kaptak az antanttól, hogy lehet saját államuk, a békekonferencia pedig a legtöbb kérdésüknek helyt adott. Így terjedhetett ki államuk Csehországon és Morvaországon túl Magyarország szlovák és rutén területeire, a Tescheni Hercegség és Szilézia értékes vidékeire is.⁷³

A békekonferencián a csehszlovák igények két teljesen összeegyeztethetetlen elven alapultak. Az első a történelmi határok elve volt – ezt alkalmazták a szudétánémet területeken, a Cseh- és Morvaországban valamint Sziléziában a lengyel nemzeti törekvések ellen. A másik nemzeti elv, amelyet Szlovákia és Kárpátalja esetében használtak. Nem tett jót ez az ellentmondás a csehek hírnevének, főleg azzal együtt, hogy mind Teschenben a lengyelekkel szemben, mind a Felvidéken a Tanácsköztársaság ellen katonai mozgásokat végeztek. Valamint Andrej Hlinka megjelenése ráébresztette a békekonferencia résztvevőit, hogy a csehek és szlovákok közötti viszony nem is olyan szívélyes.⁷⁴

Mivel a Csehszlovákia kötelékébe került országrészek soha nem képeztek egy közös államot, sőt nem volt etnikai, vallási, kulturális egység sem, az új állam első feladata a politikai egység megteremtése volt. A cseh elit jelentős tapasztalatokkal rendelkezett adminisztratív téren. Ehhez a folyamathoz Prága kiváló erőforrásokkal rendelkezett. Csehszlovákia volt a leggazdagabb ország, amely újjászületett a Monarchia romjaiból. Itt összpontosult a Monarchia iparának több mint 2/3, de a

---

⁷³ ROTHSCHILD, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. Szeged, 1995. 10.

⁷⁴ U.o.

lakosságának mindössze ¼-e. A probléma az volt, hogy az ipari kapacitás jó része a szudétanémetek kezében volt, valamint az ipar elvesztette a korábbi piacot, ki volt téve a nemzetközi vám- és pénzrendzserek minden instabilitásának. Ellenben jelentős méretű termőföldekkel rendelkezett, így kiváló lehetőségei voltak az önellátásra. Hadiipara felülmúlta Olaszországot, Csehszlovákia adta a kelet-közép-európai acél- és nyersvastermelés felét. Magas volt az iskolázottak aránya (csehek és németek). Nemcsak a történelmi, de a szlovák és kárpátaljai területek közigazgatását is cseh hivatalnokok látták el. Mindezek ellenére jelentős gyengeségekkel is küzdött az ország, mely fokozta a kormányzatok központosítási törekvéseit, akárcsak a kisebbségekkel szembeni fellépést. Az ország Európában a legkevertebb etnikummal rendelkezett. A német, magyar, lengyel kisebbség a határok mentén élt – gond volt az, hogy ebből a háromból kettő államalkotó kisebbség volt. Azonban a viszony sem a szlovák, sem a ruszin „testvérekkel” nem volt felhőtlen. A vasúti összeköttetésnek is voltak gyengéi, csak mellékvonalak kiépítésével lehetett javítani, de itt sem volt egyszerű a kapcsolattartás a gazdag nyugati és szegény keleti részek között. Ez az aránytalanság egyre erőteljesebbé vált.⁷⁵

2.2. Kárpátalja mint politikai-közigazgatási régió létrejötte

A mai Kárpátalja határai a 20. század eredményei. Az első világháborút megelőzően a terület Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék közigazgatásához tartozó területek nagyobb részét, valamint Szabolcs és Szatmár néhány települését, a háborút követő békerendszer által elsősorban stratégiaileg motivált és nagyhatalmi érdekek következtében meghúzott határok egy közigazgatási egységbe fogták, mely terület kisebb nagyobb változásokkal napjainkig is létezik. Az így kialakult régiót kiszakították abból a szerves közegéből melyhez földrajzilag, gazdaságilag és politikailag is kötődött. A terület lakossága pedig egy sajátos iránnyal és összetevőkkel rendelkező történelmi fejlődés részese lett, melyet több államalakulat nem mindig pozitív kimenetelű intézkedéssorozatai és nagyhatalmi törekvések alakítottak. Ezeknek a folyamatoknak a következtében sokszor esik szó arról, hogy a huszadik századot megelőző ezer év tapasztalásait felülírja a mindössze egy évszázada meggyökerező „kárpátaljiság” jelensége. A régió történelmi emlékezetének ilyen irányú módosulása az első Csehszlovák Köztársaság időszakában kezdődött meg.

⁷⁵

ROTHSCHILD, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. Szeged, 1995.

A Nagy Háború egyik általános jellegzetessége volt a nemzetiségi mozgalmakra gyakorolt gerjesztő hatása. Kelet-Közép-Európában a hadviselő felek soknemzetiségű birodalmak voltak. A 19. század folyamán különböző szinten lezajlott nemzeti ébredésekre élénkítő hatással volt az első világháború. Ezt több tényező is elősegítette. Egyrészt az, hogy a világháború alatt a birodalmi központok őriző szeme a frontok felé irányult, így a nemzetiségi mozgalmak nem föltétlenül kaptak kellő figyelmet, vagy ha kaptak, az túlzott szigor volt, ami ugyanolyan erejű ellenhatást váltott ki. A másik tényező elsősorban a kelet-közép-európai szláv népekre vonatkozott, ugyanis mindkét hadviselő szövetségi rendszer kötelékében harcoltak szlávok: a központi hatalmak oldalán csehek, szlovákok, ukránok, szerbek, horvátok, lengyelek – az antant hatalmak oldalán, lengyelek, ukránok, oroszok. A fronton, de különösképp a fogolytáborokban vetődött fel az a kérdés, hogy ugyanazon nemzet tagjai miért fognak fegyvert egymás ellen. Ez a tény a frontokon és a hátszágban bomlasztó propagandának komoly táptalajt adott.

Ez a folyamat nem került meg az Északkelet-Felvidék rutén lakosságát sem. A Monarchia gazdaságilag talán legelmaradottabb területén élő rutének alacsony számú értelmiséggel rendelkeztek, nem volt tradicionális központjuk, így a nemzeti mozgalom egy alacsonyabb szintjén álltak a világháború végeztével. Mindazonáltal a nagy változások időszakában ők is igyekeztek hallatni hangjukat, és nem csupán az Északkeleti-Kárpátok déli lejtőin.

A rutén nemzeti mozgalomnak alapvetően két terepe volt a világháború végeztével. Az egyik értelemszerűen az Északkeleti-Kárpátoktól délre elterülő vármegyék⁷⁶ területe ahol rutének nagyobb számban éltek, a másik pedig az amerikai rutén emigráció. Ezeknek a csoportoknak a tevékenysége hozzájárult ahhoz, pontosabban lehetőséget biztosított azoknak a cseh diplomáciai manővereknek, amelyek következtében Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék területének nagy része, és jelentős számban nem rutén lakosság is az első Csehszlovák Köztársaság kötelékébe kerüljön. A rutén nemzeti mozgalmak tevékenységének ismertetését csak olyan mértékben kívánjuk végezni, amely a dolgozat témájának értelmezéséhez feltétlenül szükséges.

Az események kezdete a világháború utolsó hónapjaira nyúlik vissza, amikor is az amerikai ruszin emigráció tevékenysége felélénkült. Maga az emigráció a 19. század végén – 20. század elején alakult ki. A jobb életkörülményekre vágyó ruszinok több

---

⁷⁶ Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros, Sáros, Szepes, Zemplén, Gömör

tízezren hagyták el szülőföldjüket és telepedtek le nagy számban, Pennsylvániában, Ohióban, New Yorkban és New Jerseyben. Főleg a görögkatolikus egyház szervezésének köszönhetően több társadalmi szervezetük is létrejött az első világháború idejére. Az általunk tárgyalt eseményekben a legtöbb szerepet az Amerikai Ruszinok Néptanácsa játszotta.⁷⁷ A néptanács 1918. július 23-án jött létre Homesteadben két görögkatolikus szervezet egyesülésével. Elnöke Nyikolaj Csopej lett, a szervezet követeléseinek összeállításával megbízott személy pedig Gregory Zhatkovych ügyvéd.⁷⁸ Az ő feladata nem csupán a szervezet kívánalmainak összeállítása volt, hanem az is, hogy ezeket a kéréseket Wilson elnök elé tárja, annak érdekében, hogy azok a majdani rendezések során figyelembe legyenek véve. A Wilson elnökkel való találkozó sikerült is, elsősorban Guy E. Campbell demokrata kongresszusi képviselő hathatós segítségének következtében. A kérések a következők voltak: a ruszinok (eredeti szövegben Uhro-Rusy, magyar-oroszok) teljes függetlensége valósuljon meg, ha ez nem lehetséges, akkor valamelyik szomszédos szláv ország teljes autonómiájú területe legyen a ruszinok területe, ha pedig Magyarország egysége mellett döntenek, abban az esetben teljes autonómiával maradjanak a magyar állam tagjai.⁷⁹ Az amerikai elnökkel történt októberi találkozót követően Zhatokvichék Philadelphiában tárgyaltak Tomaš Masarykkal, mely során a későbbi csehszlovák elnök felajánlotta a ruszin delegációnak a leendő csehszlovák államhoz való csatlakozás lehetőségét, és annak esetén a teljes körű ruszin autonómiát. Az Amerikai Ruszinok Néptanácsa ezt követően tagja lett a Közép-Európai Demokratikus Szövetségnek, és aláírták Philadelphiában a független közép-európai népek nyilatkozatát.⁸⁰ Ezt a Kárpátalját érintő egyik legfurcsább történeti eseménye követte. 1918. november 12-én ugyanis Scranton városában az amerikai ruszinok körében népszavazást rendeztek Szepes, Sáros, Zemplén, Abaúj, Gömör, Borsod, Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros területek hovatartozásáról. A „népszavazást” az amerikai ruszin szervezetek körében tartották, ahol öt fő után adhattak le egy szavazatot. A szavazók arról dönthettek, hogy a nevezett területek függetlenek legyenek, vagy teljes autonómiát élvezve kerüljenek, Csehszlovákia, Oroszország, Ukrajna, esetleg Magyarország kötelékébe. A szavazás pontos körülményei napjainkig nem ismertek. A szavazatot leadók 67 %-a támogatta a Csehszlovákiához való csatlakozást, 28 % az Ukrajnával való egyesülést. A leadott

⁷⁷ MAGOCSI: *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848-1948...*, 77.

⁷⁸ FEDINEC: *Kárpátalja történeti kronológiája 1918-1944...*, 13.

⁷⁹ MAGOCSI: *The Shaping of a National Identity...*, 83.

⁸⁰ FEDINEC: *Kárpátalja történeti kronológiája*, 13.

1102 voks közül pedig mindössze 27 támogatta a teljes függetlenséget, 10 az Oroszországhoz csatolást, és 9 a Magyarországgal való egységet.⁸¹ A scrantoni eredményeket Zhatkovych ismertette Masarykkal, illetve Wilson elnökkel és Lensing amerikai külügyminiszterrel.⁸² A párizsi békekonferencián a csehszlovák delegáció ezzel az eredménnyel érvelt a régió Csehszlovákiához való csatolása mellett.

A világháború lezárultával a magyarországi rutének is kifejtettek politikai aktivitást. A korszakban a helyi rutének három politikai irányultságát különböztethetjük meg. A ruszofilt, az ukranofilt, és a magyar irányultságot. Az irányultságokhoz tartozó nézetek a 20. század első felében többször formálódtak, az azokat képviselő politikusok néhol váltottak meggyőződésükön. 1918 novemberében még úgy tűnt, hogy a magyar államhoz való hűség a legerősebb a helyi ruszinság körében.

Amikor megtörtént a Monarchia kapitulációja, és lezajlik az őszirózsás forradalom a helyi ruszin értelmiség – elsősorban görögkatolikus papok – szintén lépésre szánták el magukat. Ennek következtében 1918. november 6-án létrehozták a Magyarországi Rutének Néptanácsát – elnökének Dr. Szabó Simon, munkácsi kanonokot, titkárának pedig Volosin Ágostont, az Ungvári Görögkatolikus Szeminárium tanárát választották.⁸³ A források alapján a szervezet létrehozását a következőképp indokolták – egyrészt a Wilsoni elvekre hivatkozva a rutén népnek is önrendelkezést kértek, azonban a tanács elnöke, Szabó Simon megjegyezte: *„Nálunk azonban speciális nehézségek merülnek fel: a nép nélküli az értelmes nemzeti intelligenciát, mely őt politikai magatartásában vezetné... Több helyütt Ukrainához akarnak csatlakozni (lásd. Huszt, Kőrösmező). A népet-e veszedelemtől csak úgy lehet megmenteni, ha megmutatjuk, hogy van egy intézmény, mely az ő nemzeti és emberi jogait lelkiismeretesen és becsülettel akarja munkálni”*⁸⁴ – Megnevezték továbbá, hogy ennek érdekében a Magyarországgal való együttműködést tartották egyedül célravezetőnek. A szervezet létrehozásakor pedig kimondták: *„A Magyarországi rutén nép ragaszkodik ősi hazájához és annak területi integritásához, egyúttal tiltakozik minden olyan törekvés ellen, mely a magyarországi ruténéket az ősi magyar hazától elszakítani kívánja, vagy amely az állam egységét veszélyezteti.”*⁸⁵ – Fontos megjegyeznünk, hogy az eperjesi püspök, Novák István, maga, a káptalanok és összes hívei nevében a programpontokat fenntartás nélkül

⁸¹ MAGOCSI: *The Shaping of a National Identity...*, 85.

⁸² FEDINEC: *Kárpátalja történeti kronológiája...*, 13.

⁸³ KTÁL, Fond 1134., Op. 1., Od. zb. 1.

⁸⁴ KTÁL Fond 1134., Op. 1., Od. zb. 1.

⁸⁵ U.o.

elfogadták – tehát nem csupán a mai kárpátalja területén élő rutén nép nevében járt el az Ungvár székhelyű tanács. A Néptanácsnak egyébként olyan tagjai voltak, mint: Stéfán Ágoston, Beszkid Antal, Kaminszky József, mely személyek a régió későbbi története során a legkülönbözőbb politikai színezetben bukkantak fel. A sors iróniája, hogy a szervezet megalakulását és fenti nyilatkozatok kiadását követően hat nappal a Ruszinok Amerikai Néptanács megszavazta az ősi ruszin területek – Szepes, Sáros, Zemplén, Abaúj, Gömör, Borsod, Ung, Ugocs, Bereg és Máramaros Csehszlovákiához való csatolását „széles jogkörű autonómiával” (lásd fentebb).

A Magyarországi Rutének Nemzeti Tanácsa azzal kezdte tevékenységét, hogy felhívást intézett Károlyi Mihályhoz és Jászi Oszkárhoz, tárgyalást kezdeményeztek, illetve táviratoztak Sáros, Zemplén, Ung és Máramaros megyékbe, valamint Ungvár és Beregszász városokba, mi szerint ők egyedül a ruszin nép hivatalos képviselői. Ruszin Demokrata Párt létrehozását szorgalmazták.⁸⁶

A ruszinok kérései részben találkoztak a magyar kormány politikájával, hisz 1918. december 21-én kiadták X. sz. néptörvényt, mely előírta Munkács központtal a ruszinok számára biztosított területi autonómia létrehozását. A törvény kiadása körüli napokban érkezett a Magyarországi Rutének Nemzeti Tanácsának delegációja Budapestre, ahol Jászi Oszkárral folytattak tárgyalásokat. Erről egyébként nem egyértelműen pozitív élményeik voltak, nehezményezték, hogy hosszasan várták őket, és Jászi nem kívánt a teljes delegációval tárgyalásokba bocsátkozni. A néptörvény kiadását mindenképp üdvözltek.⁸⁷

Bár a fegyverletételek megtörténtek, a hadseregek mozgása nem mindenhol állt le. A csehszlovák hadsereg 1919. január 12-én elfoglalta Ungvárt. Ekkor kezdte meg a rutén néptanács képviselője a tárgyalásokat a csehszlovák katonai vezetéssel, és ezzel egy időben megkezdődött az amerikai ruszinokkal való kapcsolatfelvétel is. Mindkettő szervezését Avgusztin Volosin bonyolította.⁸⁸

Szabó Simon a Néptanácsot 1919 január 16-án tartott gyűlésen tájékoztatta a csehszlovák katonai megszállásról, amellyel kapcsolatban, ahogy fogalmazott „*passzive viselkedünk*” – s rögtön ezt követően nehezményezte azt, hogy Szabó Zoltánt nevezték

---

⁸⁶ KTÁL Fond 1134., Op. 1., Od. zb. 1., 7. lap

⁸⁷ U.o.

⁸⁸ KTÁL, Fond 1134, Op. 1., Od.zb. 6., 3. lap.

ki ungi főispánnak, aki nem ruszin nemzetiségű volt – ezt a károlyi kormány ígéretének megsértéseként tekintették, és tiltakoztak a döntés ellen.⁸⁹

Az ukrán irányzat is lépett. 1919. január 8-án az ún. Hucul Néptanács kikiáltotta a Hucul Köztársaságot, mely eseményt egy Galíciából támogatott fegyveres felkelés is kísért. 1919. január 21-én pedig Huszton a Mihajlo Brajcsajko ügyvéd által vezetett kongresszus kimondta Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung, Zemplén, Sáros, Szepes és Abaúj-Torna vármegyék ruszinjainak egyesítését Nagy Ukrajna⁹⁰ ruszin-ukrán lakosságával.⁹¹

Ezt követően a ruszinok tekintete Prága felé fordul, februárban már Masaryk elnök küldöttjével folytattak tárgyalásokat. A Párizsban megkezdődött béketárgyalásokon, ahol az amerikai ruszinok képviselői megjelentek. A csehszlovák katonai megszállás közben a polgári közigazgatás kialakítása is megkezdődött. Az Eperjesi Ruszin Néptanács egyértelműen csehszlovák álláspontra helyezkedett, a Huszti Ukrán Néptanács szintén. 1919. március 22-én a régiókban is megalakultak a Tanácsköztársaság megyei direktóriumai, a tavasz további időszakában azonban folyamatos a csehszlovák hatalom kiépülése. Részben ennek, részben a fentebb ismertetett zavaros magyarországi helyzetnek köszönhetően 1919. május 8-án Avgusztin Volosin vezetésével, jelentős részben a Magyarországi Rutének Nemzeti Tanácsának tagjaiból, és az eperjesi, valamint huszti tanácsokból létrejött a Központi Ruszin Néptanács – amely kimondta a Csehszlovákiához való önkéntes csatlakozást.⁹²

Láthatjuk tehát, hogy az első világháború alatt a terület egyik jellegzetessége a helyi rutén lakosság helyzete, és a korábbi államához való viszonya volt. A rossz gazdasági helyzet, és az a kiszolgáltatottság, amely nemcsak őket, de Európa más nemzeteit is sújtotta olyan gyors politikai arculatváltásba sodorta a népcsoport önjelölt elitjét, melynek súlyát nem is biztos, hogy az adott pillanatban felfogták. Ez viszont nem változtatott azon a tényen, hogy az első világháború, és az azt követő hatalmváltás eredményeként egy új, mesterséges közigazgatási egység jött létre, Kárpátalja.

Nem szabad azonban annak az illúzióknak engedni, hogy akár az amerikai ruszinok tevékenységének más iránya, akár a helyi ruszin közösség Magyarország melletti

---

⁸⁹ U.o. 4. lap.

⁹⁰ 1919. január 22-én mondták ki Kijevben az Ukrán Népköztársaság és a Nyugatukrán Népköztársaság egyesülését. Valódi jelentősége, tekintve hogy utóbbi államalakulat nem bírt szuverenitással a saját területe fölött, nem volt.

⁹¹ БОЛДИЖАР, Михайло: *Закарпаття між світовими війнами. Факти, події, люди, оцінки.* Ужгород 2011., 13-40.

⁹² FEDINEC: *Kárpátalja történeti kronológiája*, 13., 53.

föltétlen hűsége jelentősen változtathatót volna a történet alakulásán. Kárpátalja nevű közigazgatási régió létrejöttéről Párizsban döntöttek, elsősorban nagyhatalmi és katonai-stratégiai érdekek figyelembevételével.

A párizsi döntést akárcsak a csehszlovák állam létrehozását szorgalmas előkészítő munkával alapozta meg Tomaš Masaryk, Edvard Beneš és Milan Štefanik. A békekonferencián pedig Beneš mellett Karel Kramař vezette a csehszlovák békedelegációt. A delegáció érvelése kettős volt. Elsőként a történelmi határok elvét hangoztatták a szudétánémet, a cseh, a morva, és a sziléziai terület esetében. Szlovákia és a ruszin területek megszerzése céljából pedig a nemzeti önrendelkezés elvét hozták fel érvként.⁹³ Ennek a gyakorlatnak az eredménye az lett, hogy igazából egyik elv sem érvényesült. Kárpátalja egyébként nem szerepelt 1918-ig a cseh államalkotó törekvésekben. 1918-ban azonban az USA-ban lezajló eseményeket kihasználva, mintegy ajándékként hullott a csehszlovák vezetés ölébe a régió, melynek stratégiai jelentősége hamar nyilvánvalóvá vált. Az említett stratégiai jelentőséget az adta, hogy a területen vezetett az a vasútvonal, mely Csehszlovákia és Románia között vasúti összeköttetést biztosított, illetve mint az egyetlen kárpátoktól délre elhelyezkedő keleti szláv nyelvterület mind a bontakozó ukrán függetlenségi mozgalom, mind Moszkva számára fontos területté vált.⁹⁴ A békekonferencián tehát nem is esett nehezükre a nagyhatalmaknak meghozni azt a döntést, mellyel „a kárpátoktól délre lakó rutének” területét teljes autonómiát ígérve Csehszlovákiához csatolták az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-german-en-lay-i⁹⁵ békeszerződéssel.

---

⁹³ ROTHSCCHILD, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. Szeged, 1995. 10.

⁹⁴ U.o. 18. old.

⁹⁵ A békeszerződés kárpátaljai autonómiára vonatkozó részei: 2. cikk – Csehszlovákia kötelezi magát, hogy minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja. 10. cikk – Csehszlovákia kötelezi magát, hogy a Kárpátoktól délre lakó rutének területét a Szövetséges és Társult Főhatalmak által megállapított határok között a Csehszlovák Államon belül olyan autonóm egység alakjában fogja megszervezni, amely a Csehszlovák Állam egységével összeegyeztethető legszélesebb körű önkormányzattal lesz felruházva. 11. cikk – A Kárpátoktól délre lakó rutének területének külön tartományi gyűlése lesz. Ez a tartományi gyűlés fogja a törvényhozó hatalmat gyakorolni nyelvi, közoktatási, vallási, helyi közigazgatási és minden olyan egyéb kérdésben, amelyet a Csehszlovák Állam törvényei hatáskörébe utalnak. A rutén terület kormányzóját a Csehszlovák Köztársaság elnöke fogja kinevezni és ez a rutén tartományi gyűlésnek lesz felelős. Forrás: FEDINEC Csilla.: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez...54-57*

2.3. Kárpátalja az első Csehszlovák Köztársaság közigazgatási rendszerében

Terra incognita – ismeretlen föld, emlegették ekként a korszakban, és a szakirodalomban napjainkban is Kárpátalját. Az új államot építő prágai kormánynak valóban ismeretlen terep volt a Podkarpatská Rus néven létrejött új közigazgatási egység. Jól tükrözi ezt az első alkormányzó Peter Ehrendfeld nyilatkozata: „*Párga semmit nem tud Kárpát-Oroszországról. Homályos gondolataik vannak arról, hogy medvék futkosnak az utcákon... Mielőtt valaki népszerűsíteni kezdené ezeket a gondolatokat, hangsúlyoznom kell, hogy főváros, Ungvár utcáin biztosan vannak csirkék, libák, katonák, fiatal lányok, zsidók, és hivatalnokok, de medvék sosem.*”⁹⁶ A prágai vezetésnek tehát az a gondolata, hogy a terület elmaradott, és az itt élő lakosság nem képes a megfelelő közigazgatási feladatok ellátására a helyi irányítási rendszerben bizonyos kettősséget okozott.

Mielőtt kitérnénk a kettősség részletezésére érdemes megvizsgálnunk, hogy törvényileg milyen státusz is járt volna a területnek. „*Tekintettel arra, hogy Csehországnak, Morvaországnak és Szilézia egy részének népei, úgyszintén Szlovákia népe saját akaratukból elhatározták, hogy Csehszlovák Köztársaság név alatt egy egységes, szuverén és független állam létesítése céljából állandó szövetségben egymással egyesülnek és ezt az egyesülést végre is hajtották, figyelemmel arra, hogy a Kárpátoktól délre lakó rutén nép ehhez a szövetséghez csatlakozott... a Szövetséges és Társult Főhatalmak a Csehszlovák Köztársaságot szuverén és független államként elismerik*” – szerepel az 1919. szeptember 10-én, Saint-Germain-en-Laye-ben aláírt békeszerződésben. A békeszerződés 10. és 13. cikkelyében a prágai kormány kötelezte magát, hogy autonómiát ad Podkarpatská Rusnak. Ezt követően a terület igazgatásáért felelős Jan Breicha (csehszlovák részről) és Edmund Hennoque francia tábornok (szövetségi részről) kiadták 1919. november 8.-án Generalny Statutum-ot amely kimondta, hogy Csehszlovákia kötelezi magát létrehozni a kárpátaljai Ruszin Területet, mint autonóm egységet a csehszlovák államban, és felruhazza a „legmesszemenőbb autonómiával.” 1920. február 29-én kiadták a Csehszlovák Köztársaság alkotmányát, amelynek 3.§-a újra biztosította Kárpátaljának a legszélesebbkörű autonómiát az „egységes és oszthatatlan” csehszlovák államon belül. Azonban a dokumentumokban

⁹⁶ MAGOCSI: *The Shaping of a National Identity...* 199.

deklarált legszélesebb körű autonómia, pontosabban semmilyen autonómia nem valósul meg 1938 őszéig. Ezért is volt jellemző, hogy az első Csehszlovák Köztársaságban centralizált irányítást valósítottak meg a gyakorlatban és ezzel próbálták meg fenntartani az autonómia előkészítő fázisának látszatát is olyan közigazgatási intézmények létrehozásával, melyek kifejezetten kárpátaljai jelenségek voltak.

Ugyan hivatalosan csupán 1919 szeptemberétől bírta a területet a csehszlovák állam, a katonai fennhatóság már ugyanazon év első felében megvalósult, és azzal együtt megkezdődött a polgári közigazgatás kiépítése is. Katonai parancsnoka egyébként az 1919. januári megszállástól kezdődően egészen 1931-ig jelen volt. 1919 januárja és májusa között Amadeo Ciaffi, 1919 májusától 1919 decemberéig Edmond Hennoque, 1919 decembere és 1922 októbere között Marie Paris, majd végül 1922 októberétől 1925 szeptemberéig Pascal Castella voltak a terület külföldi katonai parancsnokai. A katonai parancsnoki pozíciót ezt követően Lev Prchala töltötte be, már a csehszlovák állam részéről.⁹⁷

Ami a civil igazgatást illeti, annak kiépítése 1919 nyarán kezdődött meg, amikor is felállították a Polgári Közigazgatási Hivatalt, amelynek első elnöke Jan Breicha volt 1920 áprilisáig. A hivatal egészen 1928-ig működött. A közigazgatási hivatal mellett ún. referátusokat, bizottságokat is létrehoztak. Ilyenek voltak a politikai, igazságügyi, egészségügyi, belügyi, közmunkaügyi, hírközlési, gazdasági, pénzügyi, mezőgazdasági, szociális referátus. Ezek közül némelyek átmentek a két évtized alatt bizonyos átszervezésen. Témánk szempontjából fontos megjegyeznünk, hogy Ungvár központtal létrejött a földreform lebonyolításával foglalkozó Állami Földhivatal Kerületi Irodája is.⁹⁸

A csehszlovák államnak azonban bizonyos önálló irányítást is kellett biztosítania a területnek, így 1919. november 10-én létrehoztak egy ötfős Direktóriumot Gregory Zhatkovych elnökletével, mely működése azonban teljesen sikertelenné vált, és az autonóm irányítást előkészítő szerepét betölteni nem tudta, így feloszlott 1920 februárjában.⁹⁹ Zhatkovychot – aki úgy érezte a csehszlovák vezetés becsapta őt, és nem igyekszik a megígért önrendelkezést biztosítani – Kárpátalja első kormányzójának nevezték ki 1920 májusában. A kormányzó intézményét, mint az autonómia egy kezdeti szintjét kívánta prezentálni a hatalom, azonban gyakorlatban érdemi tevékenységet nem

---

⁹⁷ *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra... 53. old.*

⁹⁸ U.o. 48 old.

⁹⁹ U.o.

tudott kifejtteni az amerikai ügyvéd. A lényeges dolgok továbbra is Prágában dőltek el, 1920-ban a választásokat Kárpátalján nem tartották meg, így a terület nem rendelkezett képviselővel 1924-ig a törvényhozásban, ráadásul jellemző volt, hogy a kormányzó mellé cseh nemzetiségű alkormányzót nevezzenek ki, aki nem melleleg a Polgári Közigazgatási Hivatal vezetője is volt, tehát a helyi adminisztráció feje.¹⁰⁰ A területen nagyszámú cseh hivatalnok is megjelent. Prágában azzal érveltek, hogy a helyi ruszinság körében nincs megfelelő számú értelmiség a közhivatalok ellátására, a magyar, német esetleg zsidó értelmiségiek pedig megbízhatatlanok. Küldetésében csalódva, melyet talán túlságosan is idealistán képzelt el Zhatkovych az újvilágban, 1921. május 17-én lemondott hivataláról.¹⁰¹ A kormányzói pozíció gyakorlati jelentőségének hiányát az jól jelezte, hogy Zhatkovych lemondását követően több mint két évig nem nevezett ki Masaryk elnök új kormányzót. A terület irányítását addig Petr Ehrenfeld alkormányzó látta el. 1923. szeptember 18-tól a terület vezetésére két új személyt neveztek ki: Anton Beszkid kormányzót és Antonin Rozsypal alkormányzót. Előbbi 1933-ig kormányzó, Rozsypal pedig 1928-ban, a közigazgatási reform következtében a Polgári Közigazgatási Hivatal helyén létrejött Tartományi Hivatal elnöke lett egészen 1937-ig. Anton Beszkidet kormányzói tisztségben Konstantin Hrabár követte 1938 októberéig, őt pedig Ivan Párkányi, aki mindössze egy hónapot töltött hivatalában. Az alkormányzó Rozsypalt a tartományi elnöki hivatalban Jaroslav Meznik követte.¹⁰²

A terület közigazgatási beosztását, és közigazgatási státuszát a két évtized alatt többször is módosították. 1919 és 1920 között több formációban is zsupákat hoztak létre Kárpátalján, mely beosztás 1921-ben szilárdult meg hosszabb időre, amikor is régiót három – Ungi, Beregi, Máramarosi – zsupára osztották. A következő, egész régiót érintő közigazgatási reform 1926-ban ment végbe, amikor Kárpátalja nagyzsupa lett Munkács székhellyel. Ez a közigazgatási átalakítás a terület közvéleményének teljes ellenszenvét váltotta ki. 1928 júliusától pedig a Csehszlovák Köztársaság négy tartományából (Csehország, Morvaország és Szilézia, Szlovákia a másik három) az egyikké szervezték a területet újra Ungvár központtal. Ez az átalakítás nem csupán a már említett Tartományi Hivatal létrehozását, de egy tizennyolc tagú tartományi gyűlés létrehozását is magába foglalta.

---

¹⁰⁰ *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra... 53. old.*

¹⁰¹ U.o.

¹⁰² U.o.

1. sz. ábra. Csehszlovákia közigazgatási beosztása 1928-ban

Forrás: Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra... 52.

Csehszlovákia tartományai és közigazgatási beosztása, 1928 (Készítette: Sebők László)

Mint láthatjuk Kárpátalja közigazgatási státuszának alakításával mindig arra törekedett a Csehszlovák hatalom, hogy lehetőleg elkerülje az autonómia létrehozását, mely igen veszélyes lett volna a Köztársaság egységére nézve cseh-szlovák és cseh-német viszonylatban is. A korszakban az autonómia meg nem adásával kapcsolatban több beadványt is intéztek helyi politikai erők a népszövetséghez. Ennek egyik eredménye volt Pablo de Azcarté népszövetségi diplomata utazása a területen, melyet követően a fenti gondolatokat megerősítő észrevételeket tett: „Az ország rész – mai szervezettségében – nemcsak az autonóm kormányzáshoz szükséges politikai intézményeket nélkülözi, hanem a civilizált országokban megszokottak tekinthető demokratikus kormányzáshoz szükséges intézményeket is. Ezért mielőtt az autonómia bevezetéséről beszélünk, először a többi országgrésszel azonos szintre kellene felemelni e terület. Az országgrészben jelenleg semmiféle önkormányzati vagy parlamenti képviselő nem működik.” .... „Bármilyen erősek legyenek is a lehetséges érvek az autonómia rendszerének azonnali bevezetése ellen, nem látom be, hogyan egyeztethető össze a normálisnak tekinthető politikai viszonyok megteremtésével az a tény, hogy az országgrészben nem hívják össze a helyhatósági és parlamenti választásokat.”¹⁰³ Továbbá feltételezhető a törekvések egy olyan iránya is, amely során a ruszinságot mint helyi, Prágához hű szláv népcsoportot a meggyengített politikai elit szerepének átvételére kívánták „kinevelni”.

¹⁰³

ZEIDLER Miklós: *A Nemzetek Szövetsége és Kárpátalja autonómiája - Pablo de Azcarte 1923. évi kárpátaljai úti jelentése*. In: Uő: *Magyarország és a Nemzetek Szövetsége. (Habilitationos kézirat.)* Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2010. 105-155. – A kézirat nyomtatásban nem jelent meg, a szöveget a szerző bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök.

Akárcsak a közigazgatás kialakításában, úgy egyéb intézkedésekben is arra törekedett a csehszlovák államvezetés, hogy minél mélyebben konszolidálja, és lehetőleg a helyi ruszinsággal kedvező kapcsolatokat kiépítve igyekezzon megőrizni a köztársaság kötelékében a stratégiailag oly fontos területet. Erre a ruszinságra, mint testvérnépre támaszkodott, és ez az attitűd gyakorta volt motivációja a kormányzati intézkedéseknek – mint látjuk majd, a földreformnak és a kolonizációnak is.

3. FEJEZET

AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK FÖLDREFORM EREDMÉNYEI KÁRPÁTALJÁN

3.1. A földreform jelensége a korszakban.

A földreform általános volt az első világháborút átélte Európában. Ezt a szakirodalom több okkal is magyarázta. Európa szerte az első világháborút megelőzően latifundiális birtokszerkezetek léteztek, ennek következtében jelentős paraszti tömegek estek el a megélhetést biztosító kis- és középparaszti birtokok létrehozásának lehetőségétől. Az első világháborúban a hadseregekben harcoló katonák jelentős része a parasztság köréből került ki. Annak a hatására, hogy harcoltak a háborúban, méginkább jogosnak ítélték föld iránti igényüket. Nem véletlen tehát, hogy az agrárkérdés már a háború folyamán az egyik legfelkapottabb közéleti téma lett, az agrárpártok pedig jelentős politikai befolyásra tettek szert.¹⁰⁴ A háború befejezését követően sem a győztes sem a vesztes országok nem kerülhették meg a földreform kérdését. Egyériszt ezt szükségesség tette a háború alatt kialakult, és azt követően csak nehezen múló rossz szociális és gazdasági helyzet, és a háborúban jelentős szerepet vállaló tömegek növekvő elégedetlensége. Utóbbi jelentőségét növelte az is, hogy az első világháborút követően kialakult vagy átalakult politikai rendszerek egyik sajátossága volt a választójog kiszélesítése, így a tömegpolitizálás megjelenése, mely a pártoktól megkövetelte a szélesebb társadalmi rétegek igényeinek figyelembe vételét.¹⁰⁵ Azt is el kell mondani, hogy több országban is földet ígértek a harcoló katonáknak.¹⁰⁶ Sürgette a földreform deklarációját a megjelenő bolsevizmus, mely több európai országban is a munkásmozgalom erősödését hozta magával. Nem véletlen, hogy a vesztes országokban elsősorban a bolsevik térhódítást akarták megakadályozni a földreform végrehajtásával.¹⁰⁷ A földrefornnak természetesen nem csupán a szociális

---

¹⁰⁴ Dolmányos István: A kelet-európai földreformok néhány problémája (1917-1939) in: Agrártörténeti Szemle IV. évfolyam 1962. 1-2. szám. 145.

¹⁰⁵ RICHTER, Klaus: Post-war Agrarian Economic Policies (East Central Europe) <http://encyclopedia.1914-1918-online.net/> letöltés ideje: 2015. március 9. lásd még MÜLLER, Dietmar / HARRE, Angela (eds.): *Transforming Rural Societies. Agrarian Property and Agrarianism in East Central Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Innsbruck 2011

¹⁰⁶ NAGY József: *A Nagyatádi-féle földreform 1920-1928* Eger, 1993.

¹⁰⁷ SETON-WATSON, Hugh: *Eastern Europe Between the Wars 1918-1941*. Westview Press, Boulder and London, 1985, 77.

konzolidációs célt szántak. A szakirodalomban több helyütt is olvashatunk az intézkedéssorozat gazdasági modernizációs motívumairól. Kétségtelenül szükséges volt a mezőgazdaág ilyen jellegű termelékenyebbé tétele, jövedelmezőségének növelése, mely így az industrializáció, így a modernizációs folyamatok hajtómotorjává válhattak.¹⁰⁸ A kormányok gazdasági célja a földreformmal így a kis- és középparaszti birtokok létrehozása vált. Elvben ezek a birtokok családi tulajdonban lévő önfenntartó és független gazdasági egységek lettek volna, melyek hozzájárulhattak volna egy erős középparasztság kialakulásához.¹⁰⁹ Kétségtelen, hogy az első világháborút követő földreformoknak nem csupán gazdasági motívumaik voltak. Különösen a Kelet-Közép-európai államokban, és azon belül is a „kisantantországokban” nemzetiségpolitikai vetülete is volt a földreformoknak. Jellemző volt a korábbi domináns földbirtokos elit - melyek a térségben főképp német és magyar nemzetiségűek voltak – gyengítése, és a kiutalások során az államalkotó nemzetiséghez tartozó igénylők előnyben részesítése a korábbi többségből kisebbséggé lett lakosságéival szemben.¹¹⁰ A fent leírt folyamatok csehszlovákiában is megfigyelhetőek voltak, akárcsak a Monarchia többi utódállamában. A világháborút követő nagy kelet-közép-európai bomlás, és az új államok létrehozása körüli propagandának egyik alapvető eleme volt a földtulajdonviszonyok rendezésére tett ígéretek. Kétségtelen, hogy aránytalanok voltak a térség földbirtokainak tulajdonviszonyai, a térségben a latifundiumok és a parasztság nagyfokú földéhsége volt megfigyelhető. A Monarchia valamennyi utódállamára jellemző volt a földreform, bár különböző intenzitással hajtották végre, de kétségtelenül a földtulajdonviszonyok átalakulásához vezetett. Ezen kívül szembeötlő az is, hogy szinte kivétel nélkül a nemzetállamépítés eszközévé is vált a földreform és az azt kísérő telepítéspolitika. Jellemző volt továbbá, hogy a földreformot szabályozó törvényeket szinte sosem tartották be maradéktalanul, a földreformok pedig szinte kivétel nélkül befejezetlenek maradtak, a gyakorlat több országban is elmaradt a korszak kezdetén kitűzött céloktól.¹¹¹

---

¹⁰⁸ MOÏSSEY POSTAN, Michael, MATHIAS, Peter, HABAKKUK, H. J., POLLARD, Sidney: *The Cambridge Economic History of Europe*, Cambridge University Press, 1989, 897-900

¹⁰⁹ CARMONA PIDAL, Juan, R. ROSÉS, Joan: *Was Land Reform Necessary? Acces to land in Spain 1860-1931*. Working papers in Economics History February 2011.

¹¹⁰ BARTHA Ákos: *A két világháború közötti román földbirtokrendezés. Korunk. Fórum. Kultúra. Tudomány*. III. évfolyam, 2012. június. lásd még Uő: *A két világháború közti csehszlovák, jugoszláv és román földbirtokrendezés* In: Valóság, 2012, 10., 96-111.

¹¹¹ PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 250.

Érdemes rövid kitekintést tennünk a csehszlovákiával szomszédos országaiban lezajlott földreformok gyakorlatára. Romániában a földreform egyik jellegzetessége volt, hogy már a világháborút megelőzően létezett önálló román állam, így a legkorábbi földreform elképzelések még Ó-Románia területére kerültek kidolgozásra. A király által 1918. december 27-én deklarált földreform kimondta egyes 100 hektár fölötti nagybirtokok kisajátítását. Ez a dekrétum azonban nem terjedt ki az újonnan megszerzett területekre. A gyakorlatban úgynevezett progresszív kulcsot alkalmaztak, ami azt jelentette, hogy egy 200 hektáros birtokból 109, egy 500 hektárosból 241, az 1000 hektárosból 285, a 10 000 hektár felüli birtokokból 500 hektárnak kellett volna megmaradni a tulajdonosnál. A fenti elvek figyelembevételével 1919-ben megkezdett földreform roppant vontatottan haladt, melynek felgyorsulása az 1921 nyarán kiadott két földreformtörvénytől kezdődött meg. Ezek közül az első csak Ó-Romániára volt érvényes, mely értelmében a hegyvidéken 100 a síkvidéken 200 hektár fölött volt kisajátítandó a birtok. Az „Erdélyben, Bánátban, Kőrös-vidéken és Máramarosban érvényes földreformtörvény” értelmében ezeken a területeken, a hegyvidéken 50 a dombvidéken 100 a síkvidéken 200 kataszteri holdat hagytak meg a birtokosok tulajdonában.¹¹² A földreform eredményeként 410 000 parasztnak 3,6 millió hektárt osztottak ki, ami átlag 6-7 hektár földet jelentett. A földreform eredményeként 47%-ról 8%-ra csökkent a 100 hektár fölötti földbirtokok mérete.¹¹³ Romániában a földreform egyik fő jellegzetessége volt, hogy országrészenként eltérő szabályozás szerint folytatták az intézkedéseket. A magyarok által lakott területekre az 1921. július 30-án elfogadott törvény volt hatályos. Ez a törvény a többi régiónál nagyobb mértékben tette lehetővé a birtokok lefoglalását, bizonyos kitételei pedig a kárpótlás nélküli lefoglalásoknak is utat hagytak. A romániai földreformot is kísérte telepítéspolitika, mely eredményeként 40 ezer hektárnyi területen közel 5 ezer román család letelepítésével 111 telepet hoztak létre, főleg magyarlakta területeken.¹¹⁴

Nehéz körülmények között zajlott a Szerb-Horváth-Szlovén Királyság földreformja. Szerbiában már 1912-ben radikális földreformot hajtottak végre, mely következtében főként a kisparaszti birtokok váltak jellemzővé. A déli területeken viszont még a muzulmán típusú feudális birtokok voltak a jellemzőek. Ezt főként az

---

¹¹² NAGY József: *A Nagyatádi-féle földreform...* i.m.

¹¹³ U.o.

¹¹⁴ *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, FEDINEC Csilla, BÁRDI Nándor, SZARKA László, Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. 118.

okozta, hogy nagyban eltérő földtulajdonviszonnyal bíró területek kapcsolódtak össze az új államban. A földbirtokreform vágrehajtását ugyanaz a séma határozta meg mint az egész állam kialakításáét, azaz a szerbiai viszonyok kiterjesztése a teljes országterületre. A reform során a kisbirtokok kialakítását támogatták, jelentős kolonizációs programok kíséretében, a nemzeti kisebbségek kizárásával. A kolonizáció leginkább Macedóniában illetve a Vajdaságban és Koszovóban volt intenzívebb. Az ország északi területein a magyar és német kézben lévő birtokokra telepítettek legalább 20 000 délszláv családot megközelítőleg 100 000 családtaggal.¹¹⁵ A földreform folyamata jelentősen elhúzódtott, a 1930-as évek végéig. Ezek a földbirtok-kiutalások sok esetben csak szimbolikusnak voltak mondhatóak. A Vajdaságban például 300-500 ha-os birtokmaximumot határoztak meg, mely nagymértékben kedvezett a birtokosoknak. Sok esetben a lefoglalt területekből nem is új kisbirtok létrehozása történt, hanem csupán parcellaiegésztés. Lényegében a földosztás jelentős része a telepések földhözjuttatását jelentette.¹¹⁶

Csehszlovákiában 4 millió hektár földterület esett az 1919-ben elfogadott lefoglalási törvény hatálya alá, melynek végül 14%-át sajátították ki. Sajátos eleme volt a csehszlovák földreformnak, hogy kialakítottak 2300 úgynevezett maradékbirtokot, átlagosan 100 hektárnyi területtel, melyeket politikailag megbízható elemek kapták. Ezzel a folyamattal megkísérelték egy erős államhű középparaszti réteget kialakítani. A telepítések során főként a Magyarországgal határos területekre telepítettek szlávokat, több mint 3000 családot.¹¹⁷

3.2. A földreform törvényi háttere

Viszonylag korán, már 1918. november 9-én elfogadta a törvényhozás a nagybirtokok zár alá helyezését előíró törvényt.¹¹⁸ Ennek menete ugyan gyors volt, de a döntéshozatalt több tényező nehezítette. A koalíciós kormányban két olyan párt volt, melyek nagy lendülettel vetették magukat a földbirtokreformot övező vitákba. Az egyik a Csehszlovák Agrárpárt, a nagybirtokok felszámolását, de elsősorban a korábban császári kézben lévő birtokok mihamarabbi szétosztását preferálta, illetőleg hangoztatta azt, hogy a 1620-as fehérhegyi csatát követően zömében német földbirtokosok által tulajdonolt cseh-morva földek visszatérhetnek jogos gazdáikhoz a csehekhez. A másik párt a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt volt, mely kihasználta, hogy az 1917-ben

---

¹¹⁵ *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században...* 118. old.

¹¹⁶ NAGY: *A Nagyatádi-féle földreform...* i.m

¹¹⁷ Uo. és PALOTÁS: *Kelet-Európa története...* 251. old.

¹¹⁸ SIMON: *Telepések és telepés falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 30.

Oroszországban győző, és államszervező elvvé váló bolsevizmus eszmei térhódítása nem hagyta érintetlenül az újonnan létrejött csehszlovák államot sem, s az egyébként is egyre növekvő elégedetlenség a bolsevista ideológia táptalaja lett. Onnantól kezdve pedig, hogy földet követelő néptömegek érezték, hogy problémáikat és követelésüket a csehszlovák törvényhozás előtt kommunikálni kész politikai szervezetek léteznek, elszántságuk csak méginkább erősödött. Bár az Osztrák-Magyar Monarchia széthullását követően gazdaságilag a legjobb mutatókkal Csehszlovákia rendelkezett, nem volt gazdaságföldrajzi szempontból (sem) koherens egész, így míg a cseh-morva területek a volt Monarchia ipari potenciáljának 70 %-val bírtak, addig a szlovák területeken a lakosság 60 %-a élt mezőgazdaságból, a gazdasági helyzet pedig a csehszlovák állam mozaikjába legkevésbé illeszkedő Kárpátalján volt a legégetőbb.

A döntéshozók két nagy csoportja feszült tehát egymásnak, s míg az Agrárpártiak Csehszlovákia nagy középosztályának sorait (meg persze szavazóbázisukat) szerették volna bővíteni nagy- és középparaszti birtokosokkal, addig a szociáldemokraták állami tulajdonban gondolkodtak. Mindazonáltal mindkét fél egyetértett abban, hogy a háborús veteránok, légionáriusok számára is egyszerű lehetőséget jelenthet a földreform. A korszak német és magyar ajkú ellenzéke mindig is hangsúlyozta a földreform nemzetiségpolitikai színezetét. Ezzel szemben a Köztársaság intézményei és több történész is tagadja ezt, és egyszerű gazdasági és szociális intézkedéssorozatként tekintenek a jelenségre. Bármelyik állítást is fogadjuk el, tény, hogy a leginkább a német, illetve a magyar ajkú birtokosok sínylették meg a sok esetben kártérítés nélkül végrehajtott intézkedéseket. Azonban ez nem is lehetett másként, tekintve, hogy kezükben volt a földterületek nagy része. Azonban ha e két nemzetiség szempontjából nézzük a földreformot, akkor pedig az körvonalazódik, hogy a magyar és német nemzetiségek vezető elitjének egzisztenciája került veszélybe, vagy kényszerültek optálásra, így kerülhetett az immáron kisebbségben lévő magyarság is olyan helyzetbe, hogy gyakorlatilag új, érdekartikulációra képes elitet kellett kitermelnie.

A döntéshozatal tehát gyors volt, melynek a több oka is lehetett. Egyrészt az 1918-ban a Karel Kramář által vezetett kormányra jelentős baloldali nyomás nehezedett, mindazonáltal a Kelet-Közép-Európában egyre érezhetőbben jelentkező bolsevik hullámot is le akarták csillapítani. Másrészt a nagybirtokok szétosztása jelentősen meggyengítette azt a zömében német, magyar területeken magyar vagy magyarul beszélő birtokos réteget, amely az újonnan létrejött Csehszlovákia területén korábban

nemcsak a gazdasági, de a politikai elitet is jelentette. Harmadrészt a paraszti lakosság nagymértékű földéhsége, és ezt a társadalmi igényt nagyszerűen felismerő, és politizálásában később kamatoztató Csehszlovák Agrárpárt földbirtokreform melletti erős kiállása is jelentős tényezők voltak.¹¹⁹

A földreform végrehajtásának menetét több törvény is szabályozta. Ezek közül a négy legjelentősebb ismertetése szükséges. Ezek közül az alapot az 215/1919. sz. lefoglalási törvény jelentette. Ezt 1919. április 16-án fogadta el a csehszlovák törvényhozás. A törvény lényege az volt, hogy lefoglalás alá került minden olyan földbirtok, amely meghaladta a 150 hektárnyi mezőgazdasági területet, ide tartoztak a szántók, rétek, kertek, szőlők, komlóskertek, vagy minden, általában 250 ha-nál nagyobb területű földbirtok.¹²⁰ A lefoglalás a törvény szövege szerint nem jelentette a földbirtok tulajdonjogának megvonását a földbirtokostól, csupán korlátozta annak jogait a terület Állami Földhivatal általi átvételéig. A tulajdonos ilyen módon nem adhatta el a lefoglalt földterületet, de folytathatott rajta gazdálkodást.¹²¹ A földreform másik fontos törvénye a 81/1920. számú kiutalási törvény volt, melyet 1920. január 30-án fogadtak el. A dokumentumban azoknak a körét határozták meg, akik a kiutalások során elsősorban részesülhetnek földbirtokból: *„kisbirtokosoknak, zselléreknek, kisiparúzóknak, mező- és erdőgazdasági alkalmazottaknak és földbirtok nélküli személyeknek, és pedig különösen legionistáknak, kik a háborúban a hazáért elesetek vagy háborús szolgálat következtében elhunytak, hadirokkantak és olyan katonák hátramaradottjainak, kik a hadiszolgálat következtében elesetek vagy meghaltak”*.¹²²

A helyi magyarság számára hátrányos volt, hogy a törvény az igénylés feltételül a csehszlovák állampolgárság meglétét szabta meg, köztársasági szinten ez több tízezer magyart zárt ki a folyamatból. Azonban ez nem csak őket érintette, hanem a reemigráló cseh és szlovák nemzetiségűeket is. A törvénybe így bekerült az a kitétel, hogy az is igényelhet földterületet, aki két éven belül megszerzi a csehszlovák állampolgárságot. A kiutalási törvényben az Állami Földhivatalra ruházták azt a jogot, hogy döntsön a kiutalások tulajdonjogáról, hogy azok magántulajdonba vagy bérletbe kerüljenek.¹²³

---

¹¹⁹ Vö. SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között* 31.

¹²⁰ U.o.

¹²¹ U.o.

¹²² SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között* 31 - 39

¹²³ U.o. 36

A kiutalások során önálló gazdaságok létrehozását tűzte ki célul a törvény. Ennek három formáját különböztette meg. Az első a törpebirtok, a második az önálló parasztgazdaságok (ezek nagyságát 6-10, esetleg 15 ha-ban szabták meg), a harmadik a maradékirtok volt, utóbbiak mérete meghaladta a 30 ha-t, és Kárpátalja esetében szinte kivétel nélkül nem helyi etnikum kapta azokat.¹²⁴ Érdekes még szólni a törvény 20. paragrafusáról, mely lehetővé tette, hogy az Állami Földhivatal akár 500 ha-tól nagyobb birtokokat is az eredeti tulajdonosnál hagyjon. Ez a törvényi előírás több visszaélésre is lehetőséget adott.¹²⁵

A földreform harmadik alaptörvénye a kárpótlási törvény volt. 329/1920. számmal fogadták el 1920 áprilisában és a dokumentumban meghatározták a lefoglalási törvény hatálya alá eső földbirtokkal rendelkező tulajdonosok számára fizetendő kárpótlást. A kárpótlás összegét az 1913 és 1915 közötti átlagárak szerint szabták meg, de akár 40%-al is csökkenthető volt az átvétel időpontjának és a birtok nagyságának függvényében.¹²⁶

A negyedik törvény, amely meghatározta a törpebirtokosok és földnélküliek megsegítését célzó hiteleket a 166/1920. számú törvény volt. A rendelkezései szerint kedvezményezettek hosszú lejáratú kölcsönökhöz juthattak a kiutalási ár 90 %-áig, az épületek 50 %-áig, illetve az építkezési költségek 90 %-áig. A kiemelt kedvezményezettek, mint a légionáriusok vagy a hadirokkantak további hitelekhez is hozzájuthattak. A különböző hitelkonstrukcióknak a telepítések során kiemelt szerepük volt.

A földbirtokreform szervezésének tekintetében kiemelt szerepe volt annak az 1919-ben elfogadott törvénynek, melynek értelmében létrehozták az Állami Földhivatalt, mely kiterjedt hatáskörrel bonyolította 1935-ig a földreform végrehajtását.

A földreform végrehajtó testülete tehát 1919-től 1935-ig az Állami Földhivatal volt (továbbiakban ÁFH) amely közvetlenül a minisztertanácsnak volt alárendelve, és rendkívül széles jogkörrel rendelkezett. Elnökét és annak két helyettesét a köztársasági elnök nevezte ki. Az ÁFH folytatta a földbirtokok lefoglalását és átvételét, kijelölte a kedvezményezetteket, felügyelte a gazdálkodást, bonyolította a telepítéseket. Az ÁFH felügyeletét egy, a parlament által delegált tizenkét tagú felügyelőbizottság vállalta, melyet bár háromévenként kellett újraválasztani, ez azonban egyszer sem történt meg.

---

¹²⁴ SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között* 31- 19

¹²⁵ U.o.

¹²⁶ U.o.

¹²⁷ Ez a felügyelőbizottság döntött a törvény 11. paragrafusának értelmében arról, hogy milyen ütemben zajljék a földosztás, és mely birtokok mentesülhetnek a földosztás alól. A hivatal 1919 és 1926 között Karel Viskovsky, 1926 és 1935 között Dr. Jan Vozelinek irányította, 1935-től a földbirtokreform lebonyolítása, és a hivatal is átkerül a Földművelésügyi Minisztérium hatáskörébe. Ezt követően felláltak a regionális hivatalok, a Kárpátaljárét felelős Ungváron. ezen kívül kifejezetten a kolonizációval foglalkozott a pozsonyi székhelyű Telepítési Hivatal.¹²⁸

3.3. A földreform folyamata és eredményei Kárpátalján

A fentebb ismertetett törvényeknek megfelelően a köztársaság többi területéhez hasonlóan Kárpátalján is felállították az Állami Földhivatal Kerületi Irodáját és az az alá rendelt bizottságokat, Ungvár, Munkács, Técső és Beregszász központokkal.¹²⁹ Ezt követően 1920. szeptember 1-jén adták ki azt a rendeletet, amelynek értelmében Kárpátalja területén „minden haszonélvező, birtokos, társtulajdonos, állampolgárságra való tekintet nélkül, kilencven napon belül köteles bejelenteni 150 ha-nal vagy 260 kat. holdnál nagyobb földterületét” A késedelmet jelentős büntetéssel torolták meg, 50 000 korona pénzbírság,¹³⁰ vagy egy hónap elzárás járt érte.¹³¹ Érdeemes megjegyezni, hogy mint a rendelet szövegéből is látszik állampolgárságra való tekintet nélkül volt kötelező a szabályozás mindenkire, míg 1920-ban a csehszlovák állampolgárságot még sokaknak nem sikerült megszerezniük, ami például kizáró ok lehetett bizonyos tisztségek betöltésekor.

Az első csehszlovák földreform kárpátaljai hatásainak megfelelő értelmezéséhez figyelembe kell vennünk a régió sajátos gazdasági és társadalmi jellegzetességeit. Az 1895-ös birtokösszeírás adatai alapján Szlovákia és Kárpátalja területein a 1000 hold fölötti nagybirtokok, melyek a gazdaságok számának 0,1 %-át tették ki, jelentették az összes földterület 36,1 %-át.¹³² Szembetűnőbb a lakosság gazdasági ágazatok szerinti megoszlása. 1921-ben a helyi lakosság 67,63 %-a élt mező – és erdőgazdaságból, halászatból, tehát primer szektorbeli foglalkozási tevékenységből. Ez az arány 1930-ra alig változott, akkor 66,29 % volt a részesedés. A Köztársaság egyéb területei közül Szlovákia foglalkoztatási szerkezete volt ezekhez az állapotokhoz leginkább hasonló,

¹²⁷ SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 40.

¹²⁸ PAVEL, Antonín: Československá pozemková reforma in: *Pozemková reforma*, Ročník XIX, Číslo 5.

¹²⁹ BOTLIK: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet...* 177–244.

¹³⁰ Egy kat. hold földért 500 korona jóvátétel járt a tulajdonosnak, tehát 100 holdnyi föld ára lett volna a büntetés.

¹³¹ KTÁL Fond 36. Op. 1., Od.zb. 13., 1–2. lap

¹³² SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 30.

ott 1921-ben 60,63 %, 1930-ban 56,82 % volt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Az ország egyéb területein ez az arányszám teljesen más képet mutatott. Csehországban 1921-ben a lakosság 29,69%-a, Morvaországban és Sziléziában 35,27 % élt a termőföldhöz köthető gazdasági tevékenységéből, 1930-ban ezeken a területeken ez az arány 24,06 % és 28,56% volt.¹³³ Ebből is látható, hogy a termőföld kérdése a kárpátaljai lakosságot különösképp érzékenyen érintette.

Erre a megállapításra jutott Václav Melmuka, az Állami Földhivatal Ungvári Kerületi Irodájának vezetője is 1921-ben készített munkájában. Hozzáátéve azt a megjegyzést, hogy a csehszlovák földreform létkérdés a ruszinok számára, akik esetében a földbirtoktulajdon mérete a mindennapi megélhetéshez is kevés.¹³⁴ A kiadványban a szerző nem csupán a földreform gazdasági és szociális jelentőségéről értekezett, de rövid összefoglalást nyújtott a terület földbirtokviszonyairól is. A kiadvány szerint Kárpátalján összesen 461 000 kat.hold földterület esett a lefoglalási törvény hatálya alá. Abból az összesen 1 868 400 kat. holdból, ami a tényleges kárpátaljai területet jelentette. Ebből 106 000 kat.hold volt mezőgazdasági művelés alá vont (szántók, rétek, kertek, szőlőültetvény), és 355 000 kat. hold egyéb földterület (erdők, legelők, mocsaras terület). A lefoglalási törvény alá eső területeken kívül 500 000 kat. hold földterület volt az állami tulajdonában, 400 000 kat. hold községi tulajdonú földbirtokok, vagy úrbéri földterület volt. Ez utóbbinak legjelentősebb részét legelő és erdőség tette ki. Továbbá 9500 kat. hold volt egyházi tulajdonban Kárpátalján.¹³⁵ A mezőgazdasági területek típusainak tekintetében a szántó és az erdőbirtok volt túlnyomó többségben, azonban közigazgatási egységenként itt megfigyelhetők voltak eltérések. Az Ungi zsupában egyértelműen a szántók voltak jelen nagyobb arányban, a Beregi és Ugocsai zsupákban hasonló mértékben voltak jelen a szántók és az erdőbirtokok a földalapban, míg a Máramarosi zsupában az erdőbirtokok és rétek részaránya kiemelkedő volt. (Lásd: 1. sz. táblázat)

---

¹³³ ROTSCCHILD: *Csehszlovákia története a két világháború között...* 82.

¹³⁴ MELMUKA: *Pozemkova Reforma v Podkarpatské Rusi...* 6.

¹³⁵ U.o.

1. sz. táblázat. Mezőgazdasági területek típusainak megoszlása

Kárpátalja közigazgatási egységeiben

Forrás: MELMUKA: *Pozemkova Reforma v Podkarpatské Rusi... 7.*

Mezőgazdasági terület típusa	Ungi zsupa	Beregi és Ugoc sai zsupa	Máramarosi zsupa
Szántó	50%	34 %	20 %
Kert, gyümölcsös	5 %	0,75%	0,6 %
Szőlő		2,25 %	
Rét	7 %	12 %	57 %
Legelő	13 %	18%	
Erdőbirtok	22 %	30 %	20 %
nem termőterület	3 %	3 %	2,4 %

Kárpátalja összterületét tekintve még egyértelműbb a térség erdőségeinek jelentősége. Ugyanis Kárpátalja mint közigazgatási egység területének 32,2 %-a volt mezőgazdasági termelés alá vonható, 49 %-a pedig erődés. (lásd: 2. számú táblázat)

2. sz. táblázat. Mezőgazdasági birtoktípusok részesedése Kárpátalja összterületéből.

Forrás: VOŽENÍLEK, JAN: *Pozemková reforma v československé republice II. vydani, Praha*

1924

	Szántó	Rét	Kert, gyümölcsös	Szőlő	Legelő	Erdőbirtok	Vízzel borított	Nem termőterület	Összesen	földművelés alá
Mezőgazdasági birtoktípus %-aránya P.R. összeütlethez	17,3	13,9	0,8	0,2	15,2	49	0,3	3,3	100	32,2
Mezőgazdasági birtoktípusok mérete ha-ban	219 006	176 196	9 448	2 834	192 512	619 189	3 534	41 184	1 263 943	407 542

A fent említett földterületek több nagybirtok között oszlottak meg a területen. A legnagyobbak a Schönborn-Bukcheim uradalom, a Schönberg, a Teleki, a Lónyay, az Oedeschalchi, az Eszenyi, a Szalánczy birtokok voltak. Ezeken a területeken kezdődött meg a fentebb nevezett rendelettel földbirtokok lefoglalása, parcellázása, igénylőknek való kiutalása.

A földek zárolását követően a helybeli lakosság jelentkezhetett a jegyzőnél, vagy az adott terület Földosztó Bizottságánál, és igényt nyújthatott be valamilyen méretű földterületre.

A földreformot szabályozó törvények meghatározták azokat a feltételeket, amelyek alapján kedvezményezett lehetett valamely jogi, vagy magánszemély. Ezekről a feltételekről hirdetményekből értesülhettek a községek lakosai. Az egyik ilyen hirdetmény, mely ruszin és magyar nyelven is megjelent, a következőkben foglalta össze a fontosabb tudnivalókat:

Földet kaphatnak:

1. *Egyes polgárok és pedig kisbirtokosok, zsellérek kisiparosok, mezőgazdasági alkalmazottak, erdei alkalmazottak és földnélküliek, különösen pedig a legionáriusok és a cseh-szlovák fegyveres erő kötelékébe tartozók, úgyszintén azoknak hátramaradottjai, kik mint olyanok a hazáért estek el vagy a hadiszolgálat következtében haltak meg,*
2. *egyesületek, melyek az I. alatt felsoroltakból állanak,*
3. *nyilvános önkormányzati testületek és közintézetek (hivatalok), valamint nem haszonnyerési céllal alakult egyesületek,*
4. *földműves és fogyasztási szövetkezetek,*
5. *községek és egyéb nyilvános testületek,*
6. *egyéb jogiszemélyek, tudományos, emberbaráti és más közhasznú intézetek.*¹³⁶

A forrás azoknak a körét is megfogalmazta, akik nem részesülhetnek a földreform kínálta földszerzési lehetőségekkel:

Földet nem kaphatnak:

1. *Akik nem cseh-szlovák állampolgárok, kivéve, ha két év alatt megszerzik,*
2. *kik oly bűncselekmények miatt lettek elítélve, melyek maguk után vonják a*

---

¹³⁶ NACR, Fond 705/5., Inv. 20, Karton 49.

községi választójog elvesztését, míg az Ítélet hatálya fennáll, azután pedig azok, kik erkölcsileg kifogás alá esnek,

3. *kik testi vagy lelki fogyatkozások miatt képtelenek eleget tenni a földfelosztás által elérni kívánt céloknak, kivéve ha a hadirokkant ellátásáról van szó és a kérelmező családja pótolni képes az ő munkaképtelenségét (alkalmatlanságát)*¹³⁷

A földosztásban való részesedés iránti kérvényeket a hirdetmények kifüggesztésétől számított 14 nap alatt kellett benyújtani hivatalos nyomtatványokon (prihlaška) két példányban. A KTÁL iratanyagában rengeteg ilyen igénylőlappal találkozhatunk, ezekből megtudhatjuk, hogy milyen szempontokat vettek figyelembe az igényléseknél. Ezek az igénylőlapok egyoldalas cseh nyelvű nyomtatványok voltak, melyen ki kellett tölteni a megfelelő rubrikákat. Érdekesség, hogy míg cseh nyelvűek voltak az igénylő által megválaszolt kérdések, addig voltak esetek, amikor a kérelmező a válaszokat anyanyelvén (magyarul, ruszinul) írta fel. Figyelembe vették a foglalkozást, az életkort, családi állapotot, a gyerekek és a munkaképes családtagok számát, a saját birtokolt földet, az állatállományt, mennyi területet kér az igénylő, milyen tevékenység céljából kéri, illetve rendelkezik-e valamilyen katonai érdemmel.

¹³⁸ A nyomtatványokat a községi hivatalnál, a földbirtokhivatal biztosánál lehetett beszerezni, a nem hivatalos nyomtatványokon benyújtott kérelmeket elutasították. A kérelmezőnek igazolnia kellett a hatóság előtt a benyújtott dokumentumainak hitelességét, tovább igazolást kellett benyújtania a meglévő földterületeiről. A légionárius kérelmezőknek az illetékes katonai hatóság által kiállított igazolvánnyal vagy légionárius igazolvánnyal voltak kötelesek igazolni, hogy 1918 évi október 28-át megelőző előtt léptek be valamely légióba. A kérelmeket a községi hivatalokhoz nyújtották be a kérelmezők, majd azokat továbbították az ÁFH illetékesei felé.¹³⁹ A kiutalással kapcsolatos munkát a kiutalási biztosok végezték. Ők végezték a lefoglalás és kiutalás gyakorlati teendőit, továbbá a felosztás módjára is javaslatot tehetek. Miután az ÁFH döntött az adott földbirtok átvételéről a kiutalási biztos készítette el az átvételi tervet, a földbirtok felosztásában közreműködő tanácsadó testületet állított fel, melyben az illetékes hivatal munkatársain kívül részt vettek azoknak a községeknek is a jelölt tagjai, azokból a településekből, melyek kataszteréhez az adott földbirtok tartozott. Miután a biztos közzétette a fentebb említett felhívást, a körzeti

---

¹³⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 49.

¹³⁸ KTÁL, Fond 36., Op. 1, Od. zb. 13., 23. lap

¹³⁹ U.o.

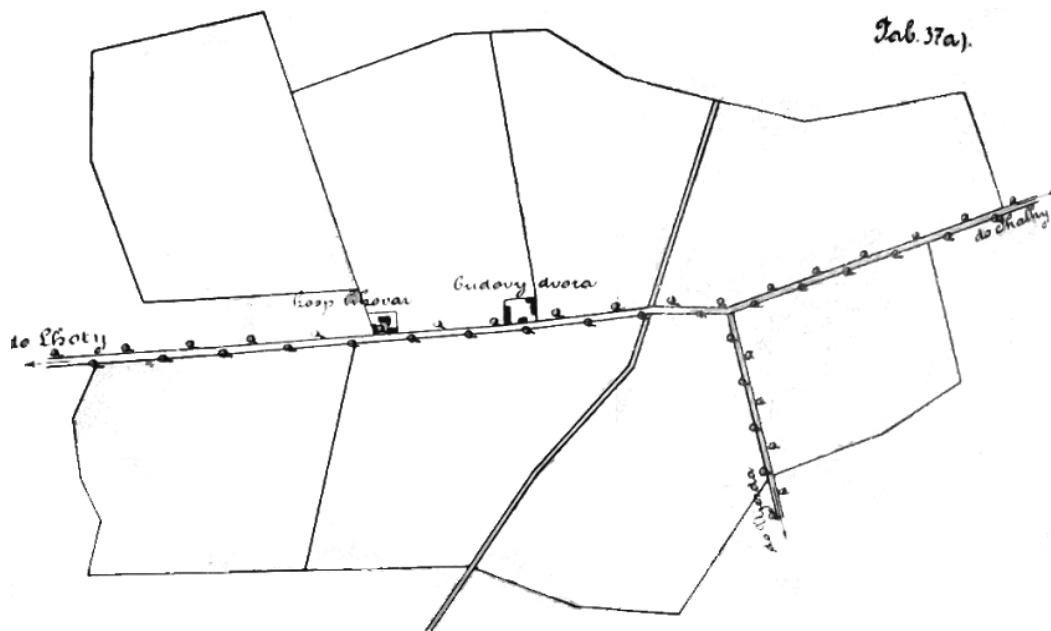
földhivatalokban született döntés a kedvezményezettek személyéről, illetve arról hogy milyen méretű és minőségű földet kaphatnak. A kiutalási biztos feladatai közé tartozott a talajminősítés elvégzése, a kiutalási ár kiszámítása az előző alapján, illetve a kiutalás grafikus tervének elkészítése. Miután a biztos kijelölte a birtok határait, a kedvezményezettek az ő jelenlétében vehették azt át.¹⁴⁰

A földosztás során a területeket parcellázták, a így létrejött parcellák igénylők közötti kiutalásáról döntöttek. Egy-egy település fennhatósága alá tartozó földterületen a parcellázást követően úgynevezett maradékbirtokok jöttek létre, illetve a telepítési alap rendelkezésére bocsátott földterületeken előbb a telepesek számára kijelölt parcellákat utalták ki. A maradékbirtokokat leggyakrabban az állam által politikailag favorizált személyek kapták meg.¹⁴¹

Az alábbi ábrán egy település földterületének különböző módon való parcellázása látható:

2. sz. ábra. Parcellázás előtti birtokról készült rajz

Forrás: *Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech. Sastavil a vydal: Státní Pozemkový Úřad v Praze 1925*

¹⁴⁰

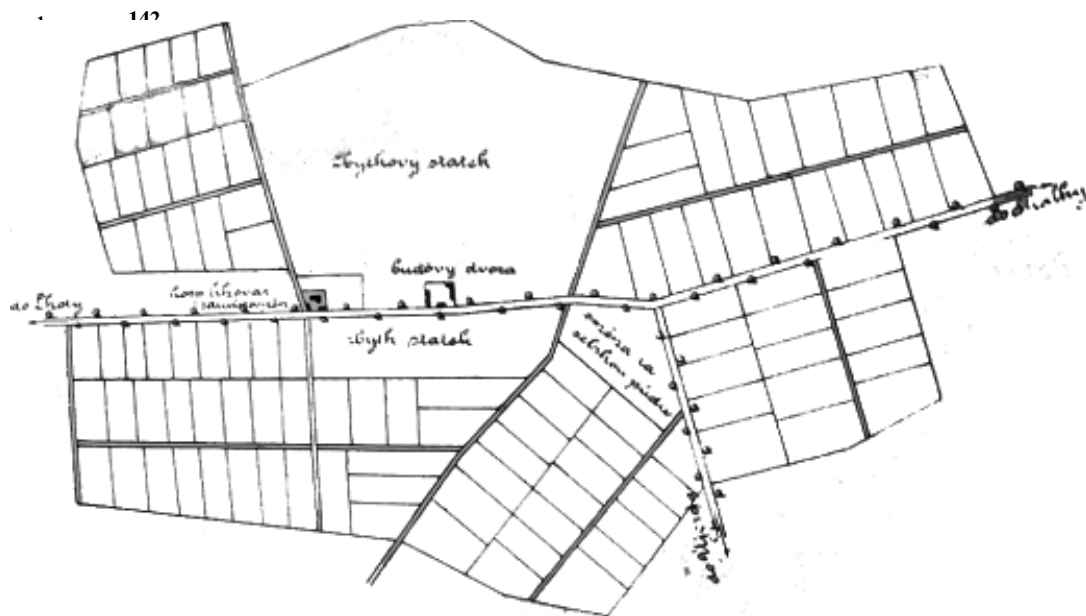
SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 45.

¹⁴¹

PALOTÁS: *Kelet-Európa története a 20. század első felében...* 251.

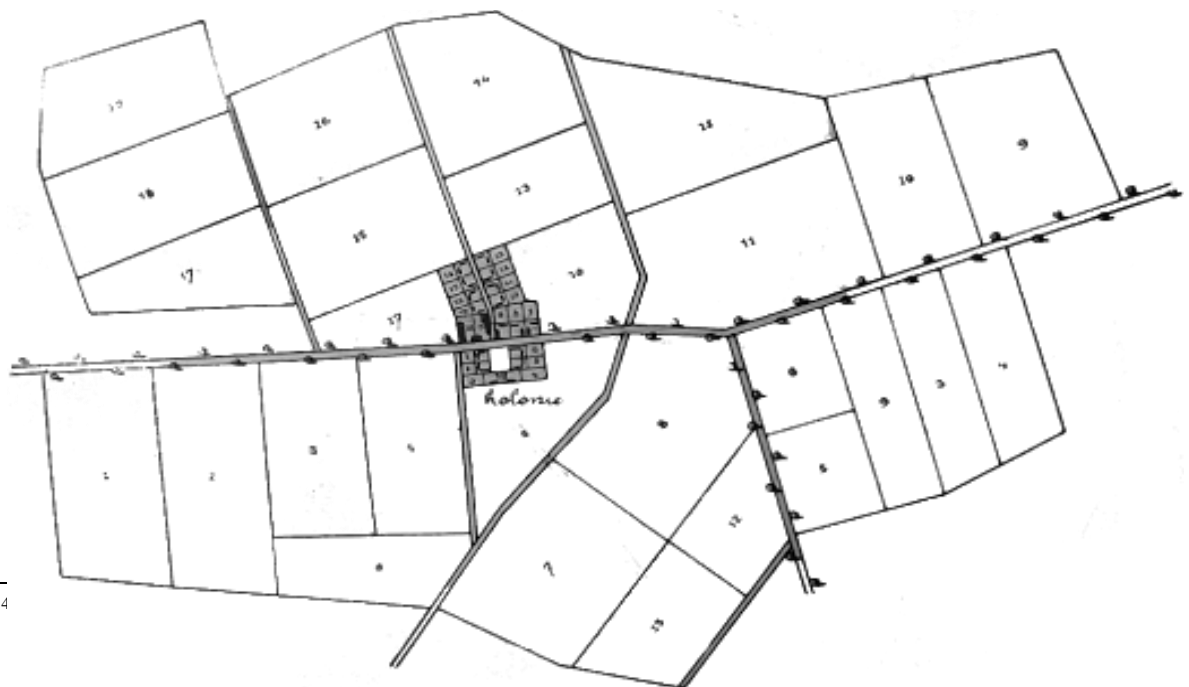
3. sz. ábra. Kisbirtokok és maradékirtok létrehozásának grafikai terve

Forrás: *Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech*. Sastavil a vydal: Státní Pozemkový Úřad v Praze 1925

4. sz. ábra. Telepesbirtokok kialakításának grafikai terve

Forrás: *Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech*. Sastavil a vydal: Státní Pozemkový Úřad v Praze 1925

A 2. ábrán megfigyelhető, hogy a birtokmaximalizálás során keletkezett egy maradványbirtok a tulajdonosnál, ezen túl alakítottak kisebb méretű kiutalandó birtokrészeket, illetve 30 ha-t meghaladó maradékbirtokot. A 3. ábrán a pedig a telepések telkeinek kialakítását figyelhetjük meg.

A kiosztásra kijelölt földterületeknek különböző sorsa lehetett. Voltak parcellák, melyek hosszú időtartamú bérlet formájában kerültek igénylőkhöz, egyes parcellákat építkezési telkeként osztottak ki. Bizonyos területeket állami felügyelet alá helyeztek, illetve a területek jelentős részét a kisbirtok formájában utalták ki az ÁFH biztosain keresztül, vagy a tulajdonostól közvetlenül vásárolták meg az igénylők.

A részletes jelentéseknek köszönhetően nyomon tudjuk követni a földreform ütemét Kárpátalján az 1920-as 1930-as években. 1924-ig elsősorban az erdőterületeket érintette a lefoglalás folyamata. Földművelésre alkalmas területen (szántó, szőlő, gyümölcsös) 21 873 ha-t foglaltak le, 10 812 ha-nyi rétet, 14 636 ha legelőt, és 151 033 ha erdőt. Ezekon kívül 2 470 hektáron lefoglalás alá került vízzel borított, és termelésre nem alkalmas földterület, összesen tehát 203 824 ha. A nevezett mértékű lefoglalások összesen 71 birtokok érintettek.¹⁴³ Ebből a területből 1925-ig Kárpátalján 29 439 ha földet utaltak ki kisbirtokok formájában, 2379 ha-t pedig maradékbirtokként.¹⁴⁴ Az Állami Földhivatal közlése szerint a kiutalt földterületekből 1924-ig 1 766 földnélküli, 7 067 földműveléssel foglalkozó és 1 322 vegyes foglalkozású, tehát összesen 10 655 igénylő szerzett kisbirtokot.¹⁴⁵

Az első csehszlovák földreform egyik jellemzője volt, hogy forradalmi gyorsasággal zajlott a reform meghirdetését követő néhány évben. Ennek eredményeként mondható az el, hogy a fentebb közölt adatokhoz képest egy évtizeddel későbbi mutatók szerint minimálisan változott a földreform állapota. 1932-ből származó adataink tanúsága szerint a földosztásra kijelölt területek mindössze 18,83 %-a került lefoglalás alá, ezen a 238 908 ha területen, melyből 45 379 ha volt a földművelésre alkalmas terület, zajlott földosztást.¹⁴⁶ (lásd.: 3. számú táblázat).

---

¹⁴³ VOŽENÍLEK: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha 1924

¹⁴⁴ U.o.

¹⁴⁵ VOŽENÍLEK: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha 1924

¹⁴⁶ VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932, 510–511.

3. sz. táblázat. A lefoglalt földterületek aránya Kárpátalja járásainak földterületeihez képest

Forrás: VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932, 510–511.

	Járás	Összes földterület (kat. hold (ha))	Lefoglalt (kat. hold (ha))	Százalék
1	<i>Beregszászi</i>	119 298 (68651)	34658,12 (19944,87)	29,05
2	<i>Nagyberezsnai</i>	141354 (81 344)	9,15 (5,72)	0,01
3	<i>Husztai</i>	167 314 (96 283)	15 905 (9 152)	9,51
4	<i>Ilosvai</i>	142 588 (82 054)	59 688,02 (34 348,38)	41,86
5	<i>Munkácsi</i>	170 726 (98 247)	59 507 (34 244,26)	34,86
6	<i>Perecsenyi</i>	108 463 (62 417)	5 896,12 (3 393,37)	5,44
7	<i>Rahóai</i>	399849 (195 571)	1379,02 (793,64)	0,41
8	<i>Nagyszőlősi</i>	128 779 (74 108)	17 523,13 (10 084,33)	13,61
9	<i>Szolyvai</i>	244 645 (140 785)	156 340,05	63,9
10	<i>Técsői</i>	314 927 (181 229)	18 415,05	5,85
11	<i>Ungvári</i>	126 809 (72 974)	16 442,01 (9 461, 82)	12,97
12	<i>Ökörmezői</i>	199 889 (115 029)	29 390,12 (16 913,32)	14,7
	Összes	2 204 641 (1 268 692)	415 157,02 (238 908, 08)	18,83

Ezeknek a földterületeknek csak egy része került a lakosság köréből jelentkezett igénylőkhöz, egy része állami tulajdonba került. Kárpátalja esetében ez 9 082 ha volt, amelyből 8 988 ha a Földművelésügyi Minisztérium, 46 ha a Nemzetvédelmi Minisztérium, 48 ha pedig egyéb állami szervek felügyelete alá került.¹⁴⁷ Új tulajdonoshoz pedig, mely lehetett jogi vagy magánszemély, kiutalás útján 26 045 ha (ebből 15 838 ha volt földművelésre alkalmas terület) vásárlás útján pedig 18 1434 ha (ebből 6161 ha volt földművelésre alkalmas) földterület jutott. A földreform során tulajdonost cserélt földbirtok kicsiny, maradék része bérlet, vagy építkezési telek formájában lett új gazda tulajdona.

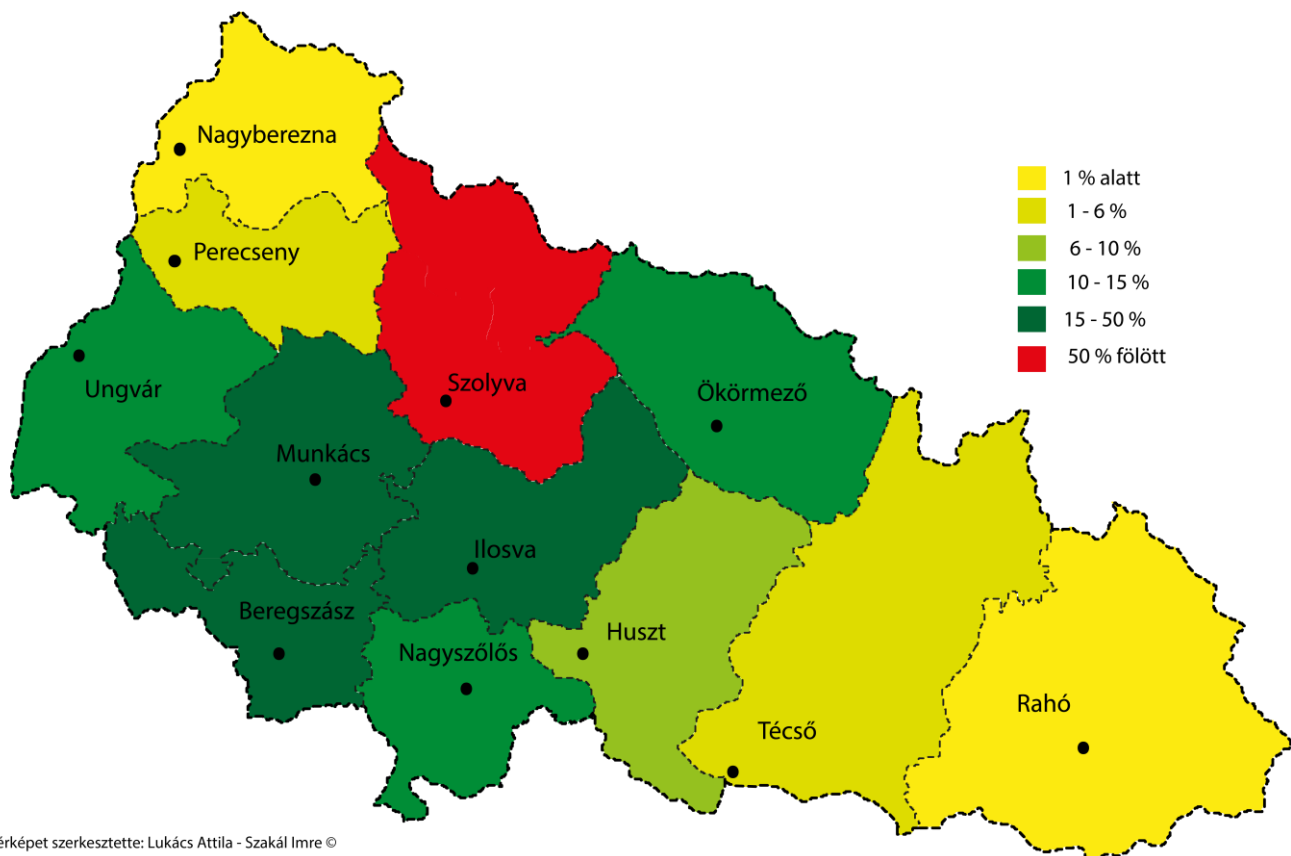
Tekintve, hogy ezt követően a földreform folyamatában nem történt jelentős változás, ezt végleges adatnak tekinthetjük. Érdeemes megfigyelni, hogy az Ilosvai,

¹⁴⁷ Závěrečná zpráva správního výboru Státního pozemkového úřadu. *Pozemková reforma* Ročník XVI. Číslo 3. V Praze v květnu 1935.

Munkácsi és Beregszászi járások földterületein került a legtöbb birtok a lefoglalási törvény hatálya alá, ennek valószínűleg az volt az elsőrendű oka, hogy ezeken a területeken működött a régió legnagyobb birtoka a Schönborn-Buckheim uradalom, melynek későbbi sorsa még sok vitát kiváltott. (lásd.: 1. számú térkép)

5. sz. ábra: A földreform során lefoglalt földterületek aránya a járások összterületéhez képest.

Forrás: VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská.* Praha, 1932, 510–511.

A földosztás, 1931-es állapota szerint 258 települést és egyes a hivatalos csehszlovák statisztika szerint 107,¹⁴⁸ az általunk talált levéltári dokumentumok szerint legalább 121 földbirtokost érintett.¹⁴⁹ Legjelentősebben a Schönborn-Buckheim uradalmat (közel 130 idetartozó településen zajlott földosztás, a Beregszászi az Ilosvai és a Munkácsi járásokban), a Teleki-latifundiumot (az Ilosvai járás keleti, az Ökörmezői járás nyugati részén), Virányi Sándor (az Ungvári járásban és a Técsői járás déli részén), Odeschalchi Zoárd (Antalócz, Köblér, Tizasalamon környéke az Ungvári járásban), Nemes József (a Beregszászi járás központi része), Braun Zsigmond (a Nagyszőlősi és Beregszászi járásokban), Atzél László (a Nagyszőlősi járás keleti része) és a Lónyayak (Beregszászi járás nyugati része, a magyar–csehszlovák határ mentén) illetve az egyházi felekezetek földjeit érintették.¹⁵⁰ Legnagyobb részben a felsorolt birtokokból lefoglalt területen alakították ki azt a földalapot, amelyen a földosztást végezték. Ezek a birtokok 250 ha-tól nagyobbak voltak, azonban volt olyan birtok amely a 100 000 ha-os területet is meghaladta. (lásd: 4.sz. táblázat)

4. sz. táblázat. Kárpátalján lefoglalt földterületek megoszlása birtokméret szerint.

Forrás: KTÁL, Fond: 36., Op. 1., Od. zb. 527., 55–67. lap

Birtokméret ha-ban.	Lefoglalás által érintett birtokok száma	Lefoglalt földterület mérete	
		100 ha - ban	% - ban
250 – ig	16	24	1
250 – 500	45	156	6,5
500 – 1000	22	157	6,6
1 000 – 5 000	16	314	13,1
5 000 – 10 000	2	137	5,8
10 000 – 50 000	2	268	11,2
50 000 – 100 000	-	-	-
100 000 fölött	1	1 333	55,8
	184	2 389	100

¹⁴⁸ Statistické tabulky. Výměra zabrane půdy a počet jejích vlastníků. In: *Pozemková reforma* Ročník XVI. Číslo 3. v Praze v květnu 1935 str. 39.

¹⁴⁹ KTÁL, Fond: 36., Op. 1., Od. zb. 527., 55–67.lap

¹⁵⁰ Uo. 55–67. lap

A csehszlovák földreformot megvizsgálva elmondható, hogy mind általánosságban, mind a kárpátaljai vonatkozásainak tekintetében megfigyelhetőek a Vári András által megfogalmazott általános jellemzőkkel a kelet-közép-európai földreformokra vonatkozóan. Ezek közül első *a magántulajdonnak az addigi történelmi léptékeket messze meghaladó tömeges sérelme*.¹⁵¹ Ez Kárpátalja esetében, mint fentebb is megjegyeztük, jelentősen érintette a helyi magyar gazdasági elit egzisztenciáját, mely a kisebbségi lét szempontjából a nemzeti érdekképviselő terén is érezte kedvezőtlen hatását. Jellemző volt továbbá a földreformra a vegyes ideológiai alapozás, mely cseh területeken gyakorta hivatkoztak a történelmi igazságszolgáltatásra, a fehérhegyi csatáért vett „reváns”¹⁵², ezzel párhuzamosan megjelent a szociális szempont is, mellyel a Köztársaság egyéb területein is bőven szerezhettek híveket a földreformnak. Különösen szembeűnő Kárpátalja esetében a földreformok harmadik általános jellemzője, a földreformok forradalmi végrehajtása. Ha vetünk még egy pillantást a fentebb közölt adatokra, megállapítható, hogy 1924 a földreform alatt összességében lefoglalt birtokok 85,31 %-a került zár alá, majd ezt követően a Köztársaság összeomlásáig a maradék 14,69 %. A lefoglalt birtokok kiutalása egy hosszan elnyúló folyamat volt, és jelentős része nem is került új tulajdonoshoz, hanem maradt állami fennhatóság alatt.

A földreformot a korabeli közbeszédben rengeteg kritika érte, elsősorban a magyar ellenzéki politikum részéről. A vádak szerint a földreformnak erős nemzetiségpolitikai vonatkozásai is voltak, és a magyar földbirtokosokat illetve földigénylőket hátrányosan érintette. A földreformmal kapcsolatban azonban a helyi ruszinság is hallatta nemtetszését, az ő földínségüket sem sikerült csillapítani. A földreform etnikai vonatkozásairól érdemes szólnunk.

Magának a kérdésnek a vizsgálata nem egyszerű. A földreform során a hivatalos igénylőlapon nem kellett feltüntetni a nemzetiséget, pedig a leggyakoribb támadás azért érte a földreformot, hogy nemzetiségi szempontokat is figyelembe vettek. Azonban nyilvánvaló, hogy egyes esetekben az igénylőlap kitöltésekor használt nyelvből kiderült a nemzetiség, másrészt arra is volt példa, hogy utólag jelölték a hivatalokban az igénylőlapon felírtak ceruzával, hogy milyen nemzetiségű volt a kérelmező. A levéltári adatok tanúsága szerint azonban nagyon pontosan tartották nyilván az igénylők nemzetiségét, és a földosztást követően is feljegyezték a nemzetiségi megoszlást. A

---

¹⁵¹ VÁRI András: *Nagybirtok, paraszt és nemzet. Az 1919-1920-as közép-kelet-európai földreformok eszmei előfutárai a politikai gazdasági közbeszédben.* in: Korall 13. évf. 47. sz. 2012. 5-29.

¹⁵² SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 31.

nemzetiségi adatokra vonatkozóan nagyon részletes adatsorokat találhatunk a Cseh Nemzeti Levéltár 705/3-as fondjának 118-as dobozában. Az ebben található kimutatások földreform során végrehajtott kiutalások nemzetiségi vonatkozásait mutatják. Ezeket a kimutatásokat az ÁFH utasítására a körzeti földhivatalok, illetve a kiutalási biztosok készítették. Bár a kimutatások részletesek, használatuk mégis nehézkes, főleg Kárpátalja esetében. A nehézségeket elsősorban az okozza, hogy míg a magyar, a német, illetve a zsidó nemzetiségek földszerzéseit külön kimutatták, addig a ruszin lakosságra vonatkozó adatokat nem ismerjük, ugyanis csehszlovák nemzetiségüként voltak feltüntetve akár csak a szlovák valamint a cseh etnikumúak.

A nevezett források a földosztás 1931. december 31-ei állapota szerint tartalmazzák a nemzetiségekre vonatkozó adatokat. A kárpátaljai magyar kisebbség esetében arról tájékoztat a forrás, hogy a különböző földszerzési módok által, milyen mértékben szereztek földet a helyi magyar közösség tagjai. Ami a kisbirtokok kiutalását illeti, a hosszútávú bérlet útján összesen 34 esetben utaltak ki földterületet, mindössze 19 ha-os területen. Ettől jelentősebb mértékű a földosztás útján magyarokhoz került birtokok mérete. Ebben az esetben 1347 földszerzés történt, ami 1230 ha-os területen ment végbe. 2058 esetben vásároltak magyarok földet Kárpátalján 1688 ha-on. Rövidtávú bérlet formájában 1643 esetben összesen 1609 ha föld került magyar nemzetiségű bérlőhöz. A maradékbirtokok esetében a számok a fenti mutatók a következőképp alakultak: földosztás során 6 maradékbirtok került magyar tulajdonoshoz, összesen 463 hektáron, 7 maradékbirtok vásárlás útján került magyar gazdához 974 ha-on, 8 maradékbirtokot 583 ha-on béreltek magyarok.¹⁵³

A kárpátaljai magyarok földszerzéseire vonatkozóan különböző adatokat ismerhetünk. Az Állami Földhivatal statisztikái szerint a földreform során a kiosztott földbirtokok számának 23,6 %-át, a kiutalt birtokterület 21,8 %-át kapták magyarok. Ezeknek a birtokoknak a nagy részét gyorsított eljárás során szerezték meg, ami jelentősebb kiutalási ár megfizetését jelentette.¹⁵⁴

A felvidéki magyarság húsz éve című kiadvány szerint Szlovákiában és Kárpátalján a kiutalásban részesülők 6,2 %-a volt magyar, tehát 11 502 magyar jutott 24 364 hektár földhöz. A csupán magyarul járások esetében akkor arra jutunk, hogy 138 159 ha területből 8943 magyar szerzett 17 612 ha földet, vagyis a kiutalt területek

---

¹⁵³ NACR Fond 705/3., Karton 118

¹⁵⁴ U.o. és SIMON: *Telepesek és telepesfalvak...*

12,74 % jutott magyarokhoz.¹⁵⁵ Jócsik Lajos közlése szerint: *A magyar parasztok Szlovákiában mindössze 18.496, Kárpátalján 970 hektárt kaptak, tehát összesen 19 466 hektárt. Ezt a földet összesen 11.036 magyar igénylő között osztották ki. Egy igénylőre nem jutott még 2 hektár sem. A magyar pa-rasztok nem kapták meg a magyar birtokosoktól elvett területnek 1 százalékát sem.*¹⁵⁶

A bécsi döntéssel visszacsatolt felvidéki területen, mely több mint 12 ezer négyzetkilométert tett ki a földreform során kiosztott 158 894 hektár birtok területe 19,02 %-a került magyar nemzetiségű igénylőhöz. A területen a magyarok aránya közel 80% volt, így ez is bizonyítja a földreform nacionalista jellegét.¹⁵⁷

Mint fentebb említettük, Kárpátalja esetében nem tartalmazzák a földreform nemzeti vonatkozásait bemutató adatsorok külön a ruszinokra vonatkozó számadatokat, hanem csehszlovák lakosság részesedését mutatták be. Azokból az ismereteinkből kiindulva, melyek szerint Kárpátalján a ruszin lakosság volt egyértelmű többségben, illetve a forrásaink is arról árulkodnak, hogy a csehszlovák vezetés elsősorban őket kívánta előnyben részesíteni a földreform során, azzal a feltételezéssel élhetünk, hogy a telepítések során földet szerzett légionárius családot, illetve néhány maradékbirtokost leszámítva az adatokban szereplő csehszlovákként feltüntetett kedvezményezettek döntő többsége ruszin volt. Az ÁFH nyilvántartása szerint 9266 csehszlovák kedvezményezettje volt a kárpátaljai földosztásnak, ami a helyi kiutalások 74 %-át, az összesen kiutalt terület 79,7 %-át jelentette. Ezeknek a kiutalásoknak a jelentős része legfeljebb 5 ha-os birtokméretet juttatott a kedvezményezetteknek, összesen 8940 esetben, 5-30 ha-os birtokok kerültek kiutalásra, míg 30 ha fölötti birtokot 60 esetben juttattak kérelmezőnek.¹⁵⁸ A ruszinok főként azt nehezményezték, hogy a Schönborn-Buckheim uradalom nagy területei kerültek a Latorca részvénytársaság tulajdonába.

A földreform nemzetiségi vonatkozásaira mint látjuk többféle, sokszor ellentmondásos információt találunk. Azonban a korábbi kutatások, illetve a kárpátaljai lebonyolítása is bizonyítja, hogy a földreform nemzetpolitikai jellege nem vonható kétségbe.

---

¹⁵⁵ *A felvidéki magyarság húsz éve* vö. SIMON: *Telepesek és telepesfalvak...*

¹⁵⁶ JÓCSIK: *A Közép-Duna-medence közigazdasága...* 300

¹⁵⁷ SIMON: *Telepesek és telepes falvak...* 60.

¹⁵⁸ U.o.

4. FEJEZET

A TELEPÍTÉSI TERVEK ÉS KÁRPÁTALJA

4.1. A telepítések céljai. A kolonizáció fogalma

Mielőtt megpróbálnánk részleteiben tárgyalni a telepítéspolitikai kárpátaljai vonatkozásait, érdekes lehet figyelmet fordítanunk a kolonizáció fogalmára. Az értelmező szótár szerint betelepítést, gyarmatosítást jelent. Pont a gyarmatosítás értelmezése miatt inkább a telepítés kifejezést alkalmazzák a vonatkozó szakirodalomban. A korszakban főként a politikai érdek határozta meg a fogalom értelmezését, így módon a kárpátaljai magyar ellenzékiesség a csehszlovák „gyarmatosítás” eszközeként és kisebbségpolitikai intézkedésként helyezték el retorikájukban. A hivatalos csehszlovák iratokban a következő definíciót olvashatjuk: *„A kolonizáció a jelenlegi szükségletek szerint a földbirtokok kiutalását jelenti, önellátó, vagy kiegészítő gazdaságok létrehozását, a helyi és más igénylők erkölcsi és gazdasági szükségszerűség alapján történő földhöz juttatását jelenti.”*¹⁵⁹ A telepítések a földreform azon formáját jelentik – Voženilek szerint – mely elsősorban az épületekkel rendelkező birtokokra vonatkozik, vagy a nem tisztázott földterületekre. A szakember párhuzamot vont a köztársaság területén lezajlott, illetve az elmúlt két évszázadban Észa-Amerikában, Ausztráliában, Kanadában, Szibériában megjelent telepítésekkel. Az ÁFH elnöke véleménye szerint elsősorban olyan országokban szükséges a belső kolonizáció, ahol van bőven ipari munkaerő, és nem csökken a lakosság a tengerentúli kivándorlás miatt. Itt a válságkezelés egyik módja a telepítéspolitikai. Más országokban, mint például Oroszország, a gyér lakosság következménye. Csehszlovákiában megfelelőnek tartotta a feltételek a kolonizáció kiterjesztéséhez a lefoglalt területek nagy részén, ezáltal kiegészítendő a már létrehozott kisbirtokokat.¹⁶⁰

A telepítések sokrétű okairól többet megtudhatunk, ha megvizsgáljuk Antonin Pavel, az ÁFH egyik szakemberének, a Pozemkova reforma című lapban megjelent cikkét. A cikk „Kolonizációval a munkanélküliség ellen” címmel jelent meg 1934 áprilisában. A szerző a telepítések szükségességét elsősorban az országot sújtó munkanélküliséggel magyarázta. Közel 300 ezerre becsülte a munkanélküliek számát a Csehszlovák Köztársaságban, amely – a szerző szerint – elsősorban az ipari munkások körében jelentkezett. Okfejtését azzal folytatta, hogy ezzel együtt több európai

¹⁵⁹ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1796., 14. lap

¹⁶⁰ NACR, Fond 705/3., Inv. 170., Karton 247.

országban is csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. Ennek megfelelően tehát az ipari leépülést reagrarizálódásnak és deurbanizációnak kell követnie. Itt ragadta meg a telepítések jelentőségét, és igyekszik beilleszteni az általános gazdasági folyamatokról alkotott képbe, mint a mezőgazdasági termelés fellendítésének egyik módját. A telepítések fő problémája az volt, a szerző szerint, hogy nem az ipari munkásságra épült. Két módszert nevez meg: az egyik az, hogy állami földeken szükséges létrehozni apró- és kisbirtokokat a vidéki területen lévő munkaerőnek, a másik a városi munkaerő számára történő földosztás, építkezésekkel egybekötvé. Azonban, írja a szakember, a második lehetőséggel nem éltek kellőképp. Ennek értelmében szükségesnek tartotta a kolonizáció új alapokra való helyezését.¹⁶¹

Ugyan konkrétan a szlovákiai telepítésekre vonatkozik Ivan Daxner tervezete, a telepítési folyamatok több Kárpátalján is felvedezhető elvét fogalmazta meg *Vnútorná kolonizácia na Slovensku* című munkájában.¹⁶² A kolonizáció szükségességét egyrészt azzal magyarázta, hogy ezáltal elérhető egy köztársasághoz hű földműves réteg kialakítása, másrészt hogy a szlovákiai föld nagy része nem szlovák kézen van. A szerző fontosnak tartotta egyrészt a megfelelő gazdasági és természeti feltételekkel rendelkező nagybirtokok kiválasztását, az infrastruktúrát (különösen a közutak fontosságát). 12-15 holdas birtokok kiutalását tartotta célszerűnek. Ezen túl minimálisan 500 hektár nagyságú kolóniák kialakítását tartotta célszerűnek, 5-6 kolónia csoportokban való létrehozását, így tartotta gazdaságilag fenntarthatónak a telepeket. A telepések gazdasági életének irányítását Daxner elképzelései szerint a szövetkezetek látták volna el, amelyek egy-egy nagyobb maradékbirtokon működnének. A munka legérdekesebb tanulságának mégis az mondható, hogy Daxner egészen nyíltan ír arról, hogy a telepítések végső célja a magyar etnikai terület megbontása, a nemzetiségi összetétel végleges megváltoztatása.¹⁶³

A csehszlovák kormány, illetve a földreform végrehajtásával és szervezésével megbízott szakemberek alapvetően gazdasági szerepet szántak hivatalos retorikájukban az intézkedéssorozatnak. Az ÁFH által a regionális hivataloknak küldött rendeletekből azonban a telepítéspolitikával kapcsolatos másik nézőpont is megjelent. Egy 1925-ben keletkezett dokumentumból, mely a helyi szerveknek Prágából küldött instrukciókat tartalmazott, kiderül a telepítések egyéb jellege is. Eszerint a telepítések fontos feladata

---

¹⁶¹ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249., č. 23311

¹⁶² DAXNER, Ivan: *Vnútorná kolonizácia na Slovensku*. Bratislava, 1924.

¹⁶³ U.o. 12-49

„... *Kárpátalja belső politikai és társadalmi konszolidációjának elősegítése*”¹⁶⁴. A *telepések feladata a szláv kultúra és szláv nyelv védelme és a Köztársaság védelme*” – szerepel egy kárpátaljai telepések által, az 1930-as években készített rezolúció szövegében. Segítségül hívva a telepítések akkortájt elég elégedetlen alanyainak véleményét, jól és tömören összefoglalható a telepítések mögöttes célja.¹⁶⁵

A lefoglalási törvény kihirdetését követően gyors iramban érkeztek a kérelmek a köztársaság különböző területeiről. 1922 februárjában kelt jelentés értelmében 1125 kérelem érkezett be kárpátaljai telepesbirtokon történő földszerzés ügyében. A kérelmezők nagy része ruszin, 76 további pedig légionárius volt.¹⁶⁶ Megkezdődött a telepítés Kárpátaljára vonatkozó elveinek megfogalmazása, és a munkatervek előkészítése. Ez a folyamat jól végigkövethető az ÁFH dokumentumaiból. Kárpátalja esetében ismertek konkrét telepítési tervek, illetve jól körvonalazhatóak azok az elvek, melyeket a telepítések során figyelembe vettek.

4.2. Telepítési tervek a húszas évek elején

A kolonizációs politika gyakorlati megvalósítására született elképzelések között fontos szerepet kapott a telepek helyének kiválasztása. Kárpátalja esetében több ilyen telepítési tervet is dokumentáltak. Az első általunk ismert ilyen 1922 őszén készült, amely földosztást követően létrejött úgynevezett maradékbirtokokat jelölte meg mint a telepítések színhelyét. Az ÁFH Ungvári Kerületi Irodájának 1922. október 9-én kelt dokumentuma arról számolt be, hogy *a földreform 1. számú munkaprogramja* értelmében Kárpátalján öt maradékbirtokot terveztek a telepítési alap rendelkezésére bocsátani: hármat Bátyúban, egyet Macskaréven (Eszeny), egyet pedig Macsolán. A dokumentum értelmében két munkaprogram is létezett, melyek szerint, mivel a legrászorultabb réteg Kárpátalján a ruszin, lényeges, hogy kedvezzenek számukra a földosztás során. Azonban az 1922 őszén született tervekben a maradékbirtokokon létrehozandó telepek földtelkeire légionáriusokat akartak telepíteni, a ruszinok számára a nevezett munkaprogramok értelmében Szolyva és Verecke környékén kívántak földet biztosítani.¹⁶⁷

1922 őszéről további, részletesebb telepítési tervek is fennmaradtak. Az ÁFH 1922. november 22-i keltezésű dokumentumában közölte, hogy melyek azok a

¹⁶⁴ KTÁL, Fond 36, Op. 1., Od. zb. 527., 1–3. lap

¹⁶⁵ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 190.

¹⁶⁶ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 240., 1. lap

¹⁶⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 171., Karton 249., č 2567/22

települések, ahová telepeseket kívánnak költöztetni, és milyen méretű földterületet jelöltek ki számukra. (lásd 4. sz. táblázat).

5. sz. táblázat. Telepítési terv 1922 novemberéből

Forrás: NACR, Fond 705/5., Inv. 171., Karton 249., 2567/22.

Ssz.	Település, településrész neve	Kiutalni tervezett földterület mérete
1.	Macsola ¹⁶⁸	314 kat.hold 650 négyszögöl
2.	Bátyú ¹⁶⁹	877 kat.hold 1597 négyszögöl
3.	Bagolyszállás ¹⁷⁰	354 kat. hold 459 négyszögöl
4.	Újtanya ¹⁷¹	809 kat.hold 1300 négyszögöl
5.	Nagybakos ¹⁷²	822 kat. hold 788 négyszögöl
6.	Kisbakos ¹⁷³	611 kat. hold 497 négyszögöl
7.	Hídköz ¹⁷⁴	387 kat. hold 671 négyszögöl
8.	Tiszasalamon ¹⁷⁵	1165 kat. hold 1320 négyszögöl
9.	Szalancytanya ¹⁷⁶	1165 kat. hold 1320 négyszögöl
10.	Nagydobrony ¹⁷⁷	525 kat. hold 5260 négyszögöl
11.	Macskarév ¹⁷⁸	248 kat. hold 4910 négyszögöl
	Összesen:	7287 kat. hold 1452 négyszögöl

A terv szerint elsősorban Kárpátalja alföldi, magyarlakta területein kívántak földet osztani telepések számára, illetve az érintett települések, valamint lakotthelyek jelentős része, stratégiaileg fontos helyen, a vastúvonal mentén helyezkedik el.

1923 januárjában az ÁFH újabb dokumentuma számolt be a Kárpátalján kolonizálni kívánt területekről.¹⁷⁹ (lásd 5. számú táblázat)

¹⁶⁸ Önálló település a Beregszászi járásban

¹⁶⁹ Önálló település a Beregszászi járásban

¹⁷⁰ Lónyay uradalomhoz tartozó terület, napjainkban Szvoboda közigazgatási fennhatósága alatt van. Beregszászi járás

¹⁷¹ Lónyay uradalomhoz tartozó terület, napjainkban Szvoboda közigazgatási fennhatósága alatt van. Beregszászi járás

¹⁷² Szvoboda telep egyik része

¹⁷³ Szvoboda telep egyik része

¹⁷⁴ Szvoboda telep egyik része

¹⁷⁵ Önálló település az Ungvári járásban

¹⁷⁶ Eszeny község területén található

¹⁷⁷ Önálló település az Ungvári járásban

¹⁷⁸ Eszeny község része

¹⁷⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č.j. 3382

6.sz. táblázat: Telepítési terv 1923 januárjából

Forrás: NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č.j. 3382.

Ssz.	Település, településrész neve	Kiutalni tervezett földterület mérete
1.	Macsola	84 kat. hold
2.	Nagybakta	1372 kat. hold
3.	Bátyú	1586 kat. hold
4.	Bagolyszállás	154 kat. hold
5.	Nagybakos és Kisbakos	2231 kat.hold
6.	Bátyú	354 kat.hold
7.	Maradékbirtokok	3893 kat. hold
	Összesen	9674 kat. hold

Egy másik 1923. március 23-ai keltezésű dokumentumból megismerkedhetünk a légionáriusok kárpátaljai igényeivel, amely nem kis mértékben hasonlít az ÁFH által korábban megfogalmazott telepítési tervekhez.¹⁸⁰ (lásd 3. számú táblázat)

7. sz. táblázat: Telepítési terv 1923 márciusából

Forrás: NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č. 65395/22.

Ssz.	Település, településrész neve	Kiutalni tervezett földterület mérete
1.	Bagolyszállás	354 kat. hold 459 négyszögöl
2.	Nagybakos	822 kat. hold 788 négyszögöl
3.	Kisbakos	611 kat. hold 497 négyszögöl
4.	Tizsalamon	1165 kat. hold 1320 négyszögöl
5.	Újtanya	809 kat. hold 1300 négyszögöl
	Összesen:	3763 kat. hold 1164 négyszögöl

Láthatjuk tehát, hogy az 1922 és 1923-ban elkészült tervek hat kárpátaljai település¹⁸¹ és azok kataszterébe tartozó lakotthelyek földterületeinek egy részét jelölték ki telepítések számára. A telepítések 1923 márciusában csak a tizsalamoni telepítések kezdődtek meg, mindösszesen 150 kh-on.¹⁸²

Mielőtt a telepítésre kijelölt és lefoglalt területeken megkezdődött volna a földtelkek kiutalása, meg kellett szabni azokat az elveket, meghatározni az

¹⁸⁰ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č 65395/22.

¹⁸¹ Bátýú, Eszeny, Macsola, Nagybakta Nagydobrony, Tizsalamon

¹⁸² NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č 836/23.

eljárásrendet, amelyek szerint kiválasztják a telepeseket, illetve amelyek alapján megszabják a földbirtokméreteket, továbbá a telep kialakításának és működésének rendjét.

A telepések személyének kiválasztásához a kolonizációt végző hatóságok több utasítást is adtak. Az irányító szervek megfogalmazása szerint elengedhetetlen volt telepítések folyamatában a telepések megfelelő kiválasztása. Javasolták, hogy az áttelepülők lehetőleg korábbi földbirtokok munkásai legyenek, olyanok, akik elvesztették állásukat, törpebirtokosok, akik a kolonizációval akarnak nagyobb birtokra szert tenni. Parasztcsaládok, akinek nincs apai örökségük, reemigránsok¹⁸³ (Oroszország, Lengyelország, SzHSz Királyság, Amerika, Ausztria területéről.) ezt lábjegyzetben érdemes megmagyarázni, kik ezek és hogyan kerültek ide – ezek lehetőleg földművelők legyenek, optánsok, vidéki kézműiparosok. Született olyan javaslat is mely szerint a közelből kell kiválasztani a telepeseket, ettől azonban – a javaslat szerint – el is lehetett tekinteni.¹⁸⁴ A kárpátaljai telepítések menetéről az ÁFH Ungvári Kerületi irodája rendszeresen küldött jelentéseket mind Prágába, mind pedig Pozsonyba. Az egyik ilyen jelentés beszámol azokról az elvekről, amelyeket a kárpátaljai telepítések során a telepések személyének kiválasztásánál alkalmaztak. Ennek értelmében elsősorban földnélküliek vagy kisbirtokosok kaphattak földet, továbbá előnyt jelentett, ha házas volt a kérelmező, jó életvitelű, volt mezőgazdasági tapasztalata, esetleg mezőgazdaságban dolgozott, és a légionáriusok előnyt élveztek. Nem kaphattak földet azok, akik nem rendelkeztek csehszlovák állampolgársággal, vagy arra irányuló kérelemmel, valamint akik korábban valamilyen bűncselekmény miatt el voltak ítélve. Nem kaphatott földet továbbá az, aki testileg vagy szellemileg nem volt alkalmas a gazdálkodásra, vagy nem volt olyan a közvetlen családjában, aki erre képes lett volna.¹⁸⁵ Egy 1931-ben kelt dokumentum pedig a telepések kiválasztásánál a következő szempontokat nevezte meg: lehetőleg legyen tehetős, de legalább a föld kiutalási árát tudja kifizetni, és legyen képes jövedelmező gazdálkodást folytatni.¹⁸⁶ Egy későbbi dokumentum pedig arról tájékoztatót, hogy a telepeseket gazdasági és erkölcsi szempontok alapján kellett kiválasztani. A kiválasztás során a telepéseknek gazdálkodásuk alapján két típusát különítették el, voltak csak földművelők

---

¹⁸³ Cseh, illetve szlovák nemzetiségűek, akik, vagy akik családja az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában emigráltak, majd a független csehszlovák állam létrejöttét követően tértek vissza.

¹⁸⁴ NACR, Fond 705/3. Inv. 170., Karton 247.

¹⁸⁵ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 215., 41. lap

¹⁸⁶ NACR, Fond 705/3., Inv 169., Karton 246.

és kettős jövedelemmel bírók. Előnyben részesítették a 25-50 év között nős férfiakat, akiknek volt gazdasági tapasztalatuk.¹⁸⁷

A telepek kiépítése során alkalmazható elveket is megszabtak a szakemberek. Ezek értelmében a telepítések során 15-20 kat. holdas birtokok kiosztását tartották célszerűnek, kivételt képeztek ezalól azok a légionáriusok, akinek volt gazdasági végzettségük, ők akár nagyobb méretű földbirtokhoz is hozzájuthattak. Aki rendelkezett már valamilyen földterülettel, az nem szerezhett 25 kat. holdnál nagyobb földbirtokot. A telepescsalád valamennyi felnőtt korú tagja igényelhetett földbirtokot. A föld kiutalási ára annak minőségénél fogva változott, általában 1000-3000 Kč¹⁸⁸/ 1 kat. hold volt.¹⁸⁹ Egy 1922-ben kelt forrás is ezt az információt közli, ennek értelmében a helyi telepítések során egy telepes átlagosan 15 kat. hold földet kaphatott, ezt növelhették szükség esetén 20-25 kat. holdra.¹⁹⁰ A földosztás során a telepesek tehát 5-től 30 ha-ig terjedő birtokokat kaphatnak, 5 alatt vagy 30 ha fölött külön engedéllyel juthattak földhöz, illetve előbb várólistán lévő igénylőket kellett földhöz juttatni.¹⁹¹

A telepítést végző hatóságok a podkarptska rus-i telepítések tervezése során fontosnak tartották a megfelelő infrastruktúra, elsősorban úthálózat kiépítését.¹⁹² Különös jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy a kormányzat gondoskodjon a gazdasági és lakóépületek kialakításáról. A munkálatok során igyekeztek a meglévő épületeket felhasználni, ezen túl azonban szükség volt új épületek építésére is. A telepesek számára igyekeztek adómentességet biztosítani. A telepítések sikere érdekében előirányozták a telepesek beilleszkedésének segítségét, fejleszteni kellett a földművelést, vetőmag akciók, facsemete vásárlás, zöldségtermesztés, borászat, dohány, selyemhernyó-tenyésztés, stb. ösztönzésével. A telepítési tervekben egyéb technikai fejlesztéseket is szorgalmaztak, többek között iskolaépítéseket, tornatermek, gyógyfürdők, utak építését, talajjavítást, elektromos áramellátás biztosítását, vízügyi munkálatok elvégzését. Közigazgatásilag segíteni kellett a telepek önállósodását, hitelszövetkezeteket létrehozását az anyagi biztonság elősegítése érdekében. Fontosnak

---

¹⁸⁷ NACR, Fond 705/3., Inv 169., Karton 246.

¹⁸⁸ A 1000-3000 korona kiutalási ár nem nevezhető feltétlenül kedvezően. Az előző tulajdonosnak egy kat. hold földért 500 korona jóvátétel járt. Egy szabvány telepház felépítésének ára valamivel több mint 50 000 korona volt, tehát egy átlagos jó minőségű kolonista telek kiutalási ára megegyezett a telepes házának árával. Nem véletlen, hogy a telepesek szinte kivétel nélkül hitelből tudták fizetni a kiutalási árat.

¹⁸⁹ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 215., 41. lap

¹⁹⁰ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 184., 2. lap

¹⁹¹ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

¹⁹² KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 184., 2. lap

vélték előirányozni a kulturális fejlesztést, iskolaépítéseket, templomépítéseket, alkoholelles programokat.¹⁹³

A telepese falvak létrehozása során kétségtelenül szerepet játszottak stratégiai szempontok is. A Nemzetvédelmi Minisztérium 1923 augusztusában kelt dokumentumából megtudhatunk bizonyos információkat a telepítések ilyen jellegű céljairól. A bátyú környéki telepítések kapcsán az azt szervezők jelentésükben megjegyezték azt, hogy szükséges a kolonizációs folyamat politikai és stratégiai okokból való kedvező megoldása, célszerű a légionáriusok¹⁹⁴ mellett ruszinokat is telepíteni, illetve stratégiai megfontolásból a vasútvonalak mentén folytatni a kolonizációt. Fontosnak nevezi a forrás a ruszin telepítéseket, de megjegyzi, hogy törvényileg egyelőre csak a légionáriusok számára biztosított a hitelnyújtás.¹⁹⁵ Josef Kápar, a légionárius iroda vezetője visszaemlékezésben megemlíti, hogy Bátyút és környékét elsősorban stratégiai szempontból tartják fontosnak mivel a Kassa-Kőrösmező, és a Bátyú-Munkács-Lavocsne vasúti vonalak találkozásánál helyezkedik el.¹⁹⁶

1928-ban bótrágyi telepítések előkészítése során keletkezett elemzésben több olyan tényezőt is megnevezett az ÁFH, amelyek a telepítéspolitikát szükségessé teszik, és végrehajtását befolyásolják. Az első a telepítések nemzetgazdasági szükségszerűsége, mivel a kárpátaljai lakosok nem ismerik a modern mezőgazdasági technológiákat, főként a legeltető állattartásban van tapasztalatuk, ezért intenzív mezőgazdaságra van szükség, az itt élő emberek életminőségének javítására. Ezen túl konszolidációs szempontból fontos a prágai vezetésnek a kárpátaljai *ruszinoknak, mint szlávoknak a jóléte*. Részben ennek az indoklásnak megfelelően végül több település nem légionárius, hanem ruszin telepítések színhelyévé vált. Ehhez kapcsolódó érvelésük szerint a ruszinok nem rendelkeztek jelentős mértékű megművelhető földdel, ezért alacsonyabb társadalmi-gazdasági szinten álltak, segíteni kellett őket a nehéz helyzetből való kilábalásban. A szakértők megnevezték jelentős problémaként a ruszinok alacsony kulturális színvonalát, a magas analfabetizmust, az iskolák alacsony látogatottságát, az

---

¹⁹³ NACR, Fond 705/3., Inv. 170., Karton 247.

¹⁹⁴ Az Osztrák-Magyar Monarchia orosz hadifogságba került cseh illetve szlovák nemzetiségű katonái, akik cseh illetve csehszlovák légiókat hoztak létre 1916 és 1917 folyamán, melyek az orosz polgárháborúban is részt vettek, majd a független csehszlovák állam létrehozásához szükséges katonai erőt biztosították. Csehszlovák régiók nem csak orosz területen jöttek létre, francia és olasz területen is, azonban a helyi telepítésekben csak az orosz légiók tagjai kaptak földet.

¹⁹⁵ NACR, 705/5., Inv. 52., Karton 154.

¹⁹⁶ KÁPAR, Josef: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*. Nákladem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro výstavbu kolonií zapsané spol.s r.o. v. Praze 9.

értelmiség kis számát, továbbá az alkoholizmus jelenlétét is. Meglátásuk szerint a kolóniák kulturális-oktatási rendszere segíthetett volna ezeknek a problémának az orvoslásában. Kezelendő helyzetként beszéltek a ruszinok magas politikai ingerküszöbéről, könnyű politikai befolyásolhatóságukról, melyet részben rossz gazdasági helyzetük, részben társadalmi státuszuk okozott, minek következtében „hajlamosak voltak a kommunistákra szavazni.” Megjegyezték továbbá azt is, hogy a „csehek a ruszin nemzetet akarják erősíteni, a számukra biztosított földterületekkel.” Végül, de nem utolsó sorban a kárpátaljai telepítéseknek az államegység szempontjából is jelentőséget tulajdonítottak, mivel a Csehszlovák Köztársaság békésen vette át Kárpátalját – fontosnak tartották a térség konszolidálását.¹⁹⁷

Mint láthatjuk, különböző telepítési tervek készültek 1922 ősze és 1923 tavasza között. Ezeknek a telepítési terveknek vannak sajátos vonásai. Az elképzelések elsősorban légionáriusok letelepítésével számolnak, kis és középbirtokok létrehozását tekintették fontosnak. A telepítések helyszínéül pedig elsősorban alföldi, a határ közelében, magyar etnikai területen fekvő birtokokat jelöltek ki. Már a telepítések megkezdése előtt jól látható az, hogy különböző társadalmi érdekek között kellett lavírozni a csehszlovák vezetésnek a kolonizáció során. Ezek közül a két legnyomósabb a légionáriusok igénye, melyet a stratégiai érdekek, és az államformálás során a légionáriusoknak betöltött szerepe is alátámasztottak, a másik pedig a kárpátaljai ruszinság földínsége, mely rendezése a köztársaság egységének megóvása, a terület lakosságának elégedettsége szempontjából volt fontos. Harmadik tényezőként megnevezhetjük a helyi magyarság vélt ellenszenvét az intézkedéssorozattal kapcsolatban, negyedik faktorként pedig a kolonizáció nem alacsony anyagi terheit. Mindezek a tényezők, a gyakorlati megvalósítás során szerzett tapasztalatokkal együtt hozzájárultak ahhoz, hogy az elméletben felvázolt telepítési tervek a telepítések első körében némileg módosuljanak.

---

¹⁹⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 193.

5. FEJEZET

A TELEPÍTÉSEK GYAKORLATA

5.1. Állami telepítések

Ez első telep, amely mai Kárpátalja területén Tizzasalamon kataszteri birtokain jött létre, ekkor a település a köztársaság szlovenszkói részéhez tartozott. Az telepítést végző szervek nevében eljáró hivatalnok 1923. június 21-ei jelentései alapján 156 igénylőből 73-at választottak ki, aki Tizzasalamonban kaptak telepes birtokot. Reményét fejezte ki az illetékes hatóság arra nézve, hogy a telepítések segítségével sikerülhet csillapítani a földéhséget, és ennek érdekében gyorsan zajlik majd a vidék déli részének betelepítése. Több ruszin visszatelepülőről is említést tesz a dokumentum, akik elsősorban az Egyesült Államokból tértek vissza, és szívesen fizettek előre jelentős összegeket a telepesbirtokokért. Az Amerikai Szláv Bank pedig vállalta, hogy megtéríti a visszatérők számára a kiutalási árakat.¹⁹⁸ A létrehozott kolóniát *Sztrázsnak*¹⁹⁹ nevezték, mely kiépítéséről a döntést 1923. október 1-én hozták meg. Ennek értelmében Oedeschalcki Zoárd birtokát képező Cifratanyán kezdték meg a földosztás munkálatait.²⁰⁰ A település kiválasztásánál elsősorban stratégiai szempontokat vettek figyelembe. Tizzasalmon esetében a forrásaink megemlítik, a település jelentősége abban állt, hogy a Kassa–Csap–Királyháza útvonal mentén helyezkedik el.²⁰¹ A telepítések során 21 családot költöztettek Sztrázusra, amely összesen 87 személyt jelentett, ebből 69 cseh, 18 ruszin nemzetiségű volt. A vallási megoszlásuk tekintetében 44 római katolikus 4 pravoszláv, 19 görög katolikus, 13 nem jelölt meg vallást, és 7 protestáns volt.²⁰² A telepesek különböző területeiről érkeztek a köztársaságnak. Cseh és morva területekről a következő községekből: Lužánky, Sendražice, Drahlav, Určice, Dětkovice, Benátkynad Jizerou, Hoština, Kárpátalja területéről pedig Turjavágás, Rákóc, Kisberezna településekről érkeztek. Továbbá az Amerikai Egyesült Államokból és Oroszországból érkezett reemigránsok. A telep kiépítését követően viszonylag hamar megjelentek az elégedetlenhangok. A telepesek 1925-ben kérték a földbirtokméretek növelését, nehezményezték továbbá, hogy nem rendelkeznek megfelelő gazdasági

¹⁹⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., č. 3705.

¹⁹⁹ Sztrázs napjainkban az Ungvári járásban található Tizzasalamon község részét képezi.

²⁰⁰ NACR, Fond 705/5., Inv. 36., Karton 142., č. 58381.

²⁰¹ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č. 455/23.

²⁰² NACR, Fond 705/5., Inv. 36., Karton 142.

épületekkel sem.²⁰³ Ugyanebben az évben végeztek is a községben újabb kiutalásokat, illetve 1926-ban 5 új telepescsalád szerzett földbirtokot.²⁰⁴ A 1930-as évek folyamán a telep kapcsán a források elsősorban a telepesek gazdálkodási nehézségeiről, illetve hitelfizetési gondjaikról írnak.

A tizzasalamoni telepítéseket további légionáriusok számára történő földosztások követték. Bátyúban, a Lónyai birtokokon, három központtal kívánták a légionáriusok letelepítését megkezdeni.²⁰⁵ A Bátyú községben meghirdetett földosztást jelentős mértékű érdeklődés övezte. A kijelölt földekre 1047 ruszin jelentkezett és 117 cseh nemzetiségű igénylő.²⁰⁶ A telepítések a Lónyay birtokokon kezdődtek meg, Bátyú kataszterébe tartozó, a településtől délnyugatra található Bagolyszálláson és Kisvalamint Nagybakosban kezdődtek 1923 őszén.²⁰⁷ A kiosztott területeknek egy részén megmaradtak használható épületek, melyeket azonban ki kellett javítani.²⁰⁸ 66 család települt le a Szvobodának elnevezett telepen²⁰⁹, mely az első Csehszlovák Köztársaság legnagyobb légionárius kolóniája volt. 317 személyt telepedett le, akik közül mind csehek illetve morvák voltak. Vallási megoszlásukat tekintve 176 fő volt római katolikus, 24 evangélikus, 53 csehszlovák²¹⁰, 44 fő esetében nem ismert a vallási hovatartozás. A munkálatok megkezdését a környező falvak lakossága nem minden esetben fogadta örömmel. Ennek okán is hívtak össze egy gyűlést 1923. november 16-án, ahol részt vettek Bátyú, Szalóka, Nagydobrony képviselői. Itt egyrészt igyekeztek megnyugtatni a bátyúi földigénylőket, hogy marad megfelelő mennyiségű földbirtok az ő részükre is. Ezen túl szó volt a részt vevő települések számára kiutalt egy éves földbérletekről, illetve Bátyú további kolonizálásáról.²¹¹ Az első érkezők morva telepesek voltak, nyolc család, akiket Kisbakos féligkész épületeibe szállásoltak el, itt töltötték a telet.²¹² Hozzájuk nemsokára újabb morva telepesek csatlakoztak. A cseh kolonisták elsősorban légionáriusok voltak, és ők Nagybakosban kaptak helyet. Szvoboda telep 3. részét „Dvorcénak” nevezték, itt egyenlő mértékben telepedtek le

---

²⁰³ NACR, Fond 705/5., Karton 142., č. 2233.

²⁰⁴ U.o. č. 6693/26

²⁰⁵ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č. 475/23.

²⁰⁶ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č. 067469573.

²⁰⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 52. Karton 154.

²⁰⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 52. Karton 154., č 635/23.

²⁰⁹ Napjainkban Szvoboda a Beregszászi járásban található település. Közigazgatásilag több, a két világháború közötti telepítések során létrejött településrészt tartozik: Nagybakos, Kisbakos, Badó, Danilovka

²¹⁰ A Csehszlovák Nemzeti Egyház 1920-ban jött létre a római katolikus egyháztól való elszakadás révén

²¹¹ NACR, Fond 705/5., Inv 52., Karton 154.

²¹² KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování...* 10.

csehek és morvák. Kápartól olvashatunk arról, hogy érezhető volt mind a ruszinok mind a magyarok nyugtalansága az ideérkező telepések miatt.²¹³ A telepítés helyének kiválasztása során kétségkívül figyelembe vettek stratégiai érdekeket is. Ezekről Kápar is ír, ő a bátyúi vasúti csomópont közelségét nevezi meg elsőrendű szempontnak, amely a Kassa – Kőrösmező, és a Bátyú – Munkács – Lavocsne vasútvonalak találkozási pontja.²¹⁴ Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a település mindössze pár kilométerre fekszik az országhatártól (lásd 4. sz. ábra). Még a telepítések gyakorlati kivitelezése előtt felmerült az, hogy a ruszinokat is telepítsenek a kolóniára, ugyanis mint arra már utaltunk, nem csupán stratégiaileg, de politikailag is sikeresen kívánta az ÁFH végrehajtani a telepítéseket. Ennek következtében kezdődött az ÁFH és a Nemzetvédelmi Minisztérium között egyeztetés abban az ügyben, hogy 34 ruszin család is földhöz juthasson Svoboda telepen. A források tanúsága szerint a légionáriusok ebbe belementek.²¹⁵ A ruszinok telepítése a későbbi években részben állami, részben pedig magántelepítések révén megtörtént. Ennek következtében alakult ki 1930-ra a következő nemzetiségi arány Svobodán, illetve a közigazgatásilag hozzá tartozó lakotthelyeken: 909 lakosból 405 cseh, 7 szlovák, 184 ruszin, 281 magyar és 1 lengyel nemzetiségű volt.

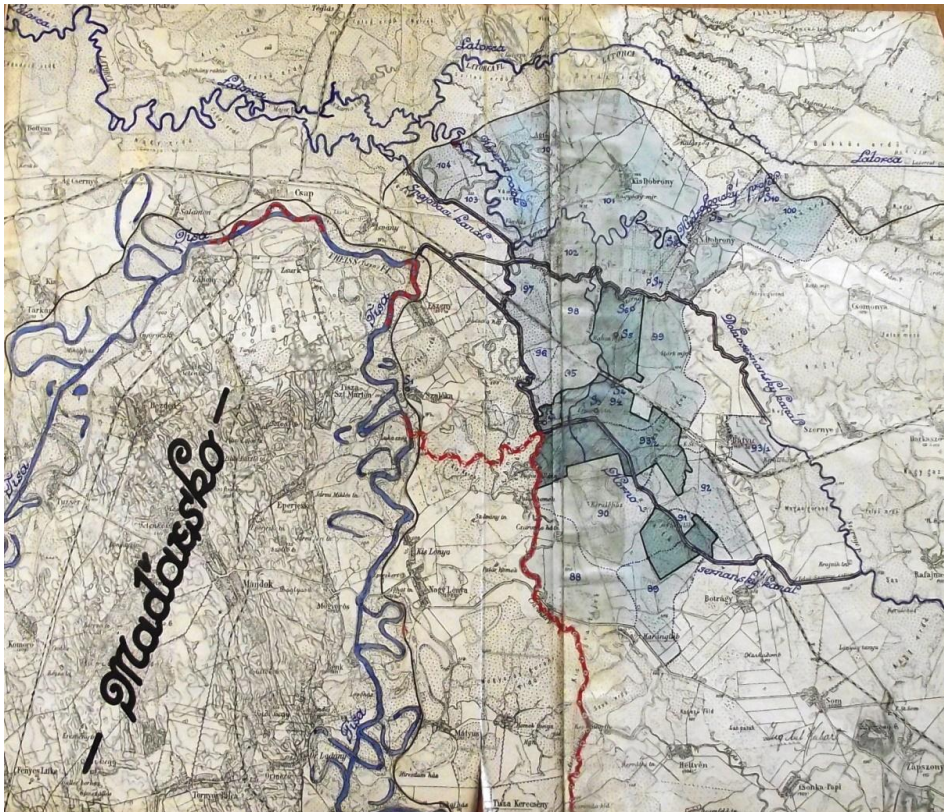
²¹³ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování...* 10.

²¹⁴ U.o.

²¹⁵ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č 3109/23.

6. sz. ábra. Szvoboda telep és a hozzá tartozó földbirtokok

Forrás: NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 154., č. 65395/22.

A fenti ábrán is látható, hogy a sötét színnel jelölt területnek, ahol a kolóniát létrehozták egyik fő jellegzetessége az államhatárhoz való közelsége volt. Ebből, és a vasútvonal közelségéből eredő stratégiai jelentőségének, valamint a többi kolóniához viszonyított nagyszámú lakosságának köszönhetően Svoboda kolónia vált Kárpátalja egyetlen önálló közigazgatással bíró kolóniájává 1925-től. Ekkor vonták közigazgatása alá Újtanya és Csarondahát lakotthelyeket, amelyek szintén telepítések színhelyéül is szolgáltak, illetve bizonyos számú magyar lakossága is volt. A település bírójává Karel Urbant választották.²¹⁶

A település kiépítését követően az egyik legjelentősebb esemény cseh iskola építése volt. Az iskolaépület létesítéséről 1924-ben döntöttek, az épület 1926-ra készült el.²¹⁷ Az iskolaépítés kapcsán felmerült az is, hogy Dombok községből helyezték át Svobodára az ott üzemelő gazdasági iskolát, ezt a kolonisták kérelmezték is az alkormányzótól, azonban az áthelyezés nem történt meg.²¹⁸ A telepítést végző hatóságok, Svoboda esetében tehát az ÁFH és a CSLI, egyéb fejlesztésekkel is igyekezett

²¹⁶ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování...*

²¹⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 157., č. 323/25.

²¹⁸ U.o. č 373/25.

hozzájárulni a jelentős telepesközség minél gyorsabb ütemű fejlődéséhez. Ezt segítették elő útépítéssel, jelentős összegű vízelvezető, csatornázási, és talajjavító munkákkal.²¹⁹

A telepítések első köre három telep kiépítéséből állt. A harmadik helyszín ahová telepesek érkeztek Gát²²⁰ volt. Az itt földosztásra ítélt termőföldért már hamar megjelentek a jelentkezők, azonban egy 1923. október 6-án kelt dokumentum arról tanúskodott, hogy Gát település légionárius és ruszin telepítések színhelye kellett hogy legyen.²²¹ Magát a kolóniát 1924. október 1-én alapították tizenhárom telepes család odaköltöztetésével Schönborn-Buckheim tulajdonban lévő birtokon, mely Gát, magyarul Gátimajor elnevezésű tanyája volt. A telepesek száma összesen 73 főt tett ki, akik mind ruszinok voltak. Felekezeti megoszlásuk tekintetében 59 görögkatolikus, 9 római katolikus és 5 adventista volt közöttük.²²² A ruszin telepesek a források tanúsága szerint Dávidháza, Forráshuta, Rahó és Nyágova térségéből érkeztek. Összesen 185 kat. hold földet osztottak ki közöttük. Rajtuk kívül Gáton még 149 igénylő nyújtott be kérelmet a földosztás ügyében. A telepesek átlagosan 3-7 kat.hold méretű földet kaptak.²²³ Gáton felmerült rutén nyelvű iskola létrehozása, és az erre szükséges földterület lefoglalása meg is történt (a terület tulajdonosa egyébként egy Kiss Albert nevű beregszászi illetőségű kovács volt), az iskola megépítésére azonban, vélhetően anyagi nehézségek miatt nem került sor.²²⁴

Az 1922 és 1924 között három kolóniát hoztak létre. Összesen 100 család költözhetett be új lakóhelyére, ez 610 személyt jelentett, akik közül 388 cseh és morva, 222 pedig ruszin volt. A három telep közül csupán egy bírt önálló közigazgatással.

A telepítések kezdeti eredményeit már 1923 júniusába értékelték a kormány egy tárcaközi ülésen. Itt elhangzott, hogy elsősorban magyar területeken telepítettek le igénylőket, és ennek a politikának a megtérülése csak a későbbiekben várható. A letelepítetteket vagy meglévő épületekbe költöztettek be, vagy új építések kezdődtek. Az érkező kolonisták mind családi mind vagyoni helyzetüket tekintve különbözőek voltak. A szakemberek jelentései szerint a mezőgazdasági termelés az első évben alulmúlta a várt eredményeket, ráadásul közel 50 %-al csökkent a mezőgazdasági termékek ára is. A kiépítések ugyan sikeresnek értékelték, mindazonáltal a tapasztalatok

---

²¹⁹ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování ...*

²²⁰ Gát jelenleg a Beregszászi járás nagyrészt magyarok lakta falva. A telepesek által lakott településrészt a korban a gátiak „Majornak” nevezték. Ez az elnevezés napjainkig él a köztudatban.

²²¹ NACR, Fond 705/5., Inv 20., Karton 49.

²²² NACR, 705/5., Inv. 20., Karton 46.

²²³ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 49.

²²⁴ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 48., č. 3559/27.

alapján felmerült, hogy a jövőre nézve javasolt különálló telepeket létrehozni, mintsem meglévőkhöz hozzáépíteni. Megfogalmazták a főbb álláspontjaikat is a minisztériumok képviselői, melyek szerint nem a nemzeti érdek az elsődleges a telepítések folyamán, inkább fontosabb a stratégiai szempont, ez pedig az, hogy a határok mellett megbízható állampolgárok éljenek.²²⁵

A telepítések 1926-ban folytatódtak. Az új telepesfalvak kiválasztása egy több körből álló folyamat volt, amely során mind Ungvár, mind Pozsony, mind pedig Prága véleményét figyelembe vették. 1925. november 17-én kelt dokumentumban a telepítések első körének lezárulta után Kárpátalján a Pozsonyi Telepítési Hivatal és az Ungvári Kerületi Iroda a következő telepítési helyszíneket javasolta: Bótrágy – a bótrágyi szövetkezet birtoka, ami 1417 kat. holdat tett ki, Beregsom településen Kaas Ivorné birtokát, amely szintén 1417 kat. holdat tett ki. Utóbbi esetében megjegyezték, hogy kedvező a telep helyzete, ugyanis közel fekszik a vasúthoz, valamint bőven van szabad földterület, így nagy település hozható létre. A javaslat tartalmazta továbbá, hogy Bótrágy község területén igénybevehető Wetzler Bernát birtoka 1124 kat. hold területen. Telepítéseket terveztek továbbá Csarondaháton²²⁶ Jasztrebszki Koloman birtokán, 558 kat. holddal. Az új kolónia esetében a szakemberek önálló település létrehozását javasolták. Bótrágy környékét azért is tartották kedvezőnek, mivel a már kialakított Szvoboda telep közel helyezkedik el a tervekben szereplő területhez, így célszerűnek tartották ennek a térségnek a fejlesztését. Megemlíti továbbá a dokumentum Forgách István és Reissman Jenő eszenyi birtokait, mint a telepítések következő színhelyét 400 és 1272 kat. hold területen.²²⁷

Az első kolónia Bótrágy község területén jött létre. A légionáriusok először 1926-ban kértek engedélyt Bótrágy körzetébe való telepítésre.²²⁸ 1926. április 19-én döntöttek a bótrágyi telepítésekről, mely döntés értelmében légionáriusok kaphatnak telket. Az ÁFH 1926. október 1-ével Bótrágy és Beregsom területén 4200 kat. hold földet különített el a telepesek számára, oly módon, hogy azt átadta a Légionárius Irodának telepítés céljából. Azonban a dokumentumokból az derült ki, hogy a helyi hatóságok szükségesnek érezték ruszin igénylők telepítését is, ehhez Beregsom területén 636 hold földet, Rafajnaújfalu területén 813 kataszteri holdat különítettek el. A légionáriusok számára 16 telepesbirtokot hagytak meg 40 kat.holdjával. A ruszin

²²⁵ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

²²⁶ Csarondahát területe napjainkban Cservona, zömében ukránok lakta település.

²²⁷ NACR, Fond 705/5., Inv 91., Karton 191., č. 5934/25.

²²⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 82., Karton 180.

igénylőknek pedig további 1949 kat.hold földet tartottak fenn.²²⁹ A terv, amely szerint újabb légionárius kolóniát hoznak létre, megváltozott. Ezt a változást a Légionárius Iroda, a helyzetet értékelő panaszlevelében, politikai okoknak, a politikai körök és a helyi lakosság légionáriusok telepítésével szembeni ellenkezésének tulajdonította. A Védelmi Minisztérium nemtetszését fejezte ki a döntéssel szemben, és az ÁFH-nak küldött levelében azt írta, hogy nem tudja azt elfogadni.²³⁰ Ennek ellenére Bótrágy község határában a később Újbótrágy²³¹ nevezett területen 1926. november 8-án megkezdődött a telepesbirtokok kiutalása ruszin és légionárius igénylők számára. A Nemzetvédelmi Minisztérium és a helyi szervek képviselői is jelen voltak az eseményen.²³² Bótrágy telep nem csupán Bótrágy községhez tartozó földbirtokokon jött létre, hozzá tartozott Wetzler Bernát birtoka 387 kat.holdon. Bótrágy községtől lefoglalt 125 kat. hold területű birtok, Hetyen község birtoka 36 kat.holddal, illetve Szvoboda tulajdonában lévő földterületből 220 kat. hold, összesen 768 kat. hold.²³³ Az újonnan létrehozott településrészre 35 család költözhetett be, ami 143 főt jelentett. Közülük 95 ruszin, 45 cseh és 3 magyar nemzetiségű volt. Valássi megoszlásukat tekintve 79 görögkatolikus 48 római katolikus 1 pravoszláv, 1 csehszlovák és 8 személy evangélikus hívő volt. A családok, tekintve, hogy mind ruszin mind légionárius telepesek voltak, a köztársaság legkülönbözőbb területeiről érkeztek. A telepesek származási helyei a következők voltak: Dobrotice, Švábenice, Prusinovice, Žopy, Kárpátaljáról: Vízköz, Dombosteleg, Iványi, Perecseny, Kisberezna, Szolyva, Gázló, Kölcsény, Nagymogyorós, Királyfiszállás, Huszt²³⁴ Az új településrészen lecsapolási és talajjavító munkálatokat is végeztek, illetve megkezdődött a település elektromos árammal való ellátása, mely folyamat azonban még a harmincas évek közepén is tartott.²³⁵

1926-ban a második létrehozott kolónia Pusztakerepec volt. A települést Gát és Dercen község határában, a Schönborn-Buckheim uradalomhoz tartozó több mint 1000 kat.hold-as Kerepecbirtokokon hozták létre, ma Nizsnij Koropec.²³⁶ 18 telepescsalád lakta, ami összességében 85 főt jelentett, mindannyian ruszinok és görögkatolikusok

²²⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 191., č. 139402.

²³⁰ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 191., č. 24207.

²³¹ Napjainkban a Beregszászi járásban fekvő Bótrágy község Újbótrágy néven létező településrésze.

²³² NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 191., č. 139402.

²³³ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 527., 141. lap

²³⁴ NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 199.

²³⁵ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 188.

²³⁶ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 44., č. 41168/30-V/3.

voltak.²³⁷ A kolonisták Gombás, Forráshuta, Latorczafő, Poroskó, Kisszolyva, Dávidfalva, Árdánháza, Kölcsey településekről érkeztek. Az telepítések az előírásoknak megfelelően zajlottak, amelyek értelmében 18-19 megfelelő ruszin családot kellett letelepíteni.²³⁸ A területen két maradékbirtokot is osztottak, az egyiket Alois Klimes kapta, a másikat pedig Petr Petrigalla helyi fogorvos, 1924 és 1931 között Munkács polgármestere.²³⁹ Utóbbi birtokon 1937-ben négy ruszin család vásárolt telekhelyet.²⁴⁰ Később ennek a maradékbirtok a méretét 20%-al csökkenteni kívánták, a telepítések javára. Összességében a településen 1245 kat hold föld volt megfelelő, földosztás alá vonható, ebből 254 hold maradékbirtok.²⁴¹ A telepítések során a Schönborn birtokokon túl Friedman Miklós tulajdonában lévő ingatlanokat is igénybe vettek, több épületét is kiürítették a telepesek számára.²⁴²

A kárpátaljai telepítések második köre Hunyaditanya²⁴³ kolónia létrehozásával folytatódott. Fritsche Artúr birtokán jött létre a települést 1926. október 26-ától kezdődő munkálatok révén, közigazgatásilag Macsolához és Csomához tartozó területen. 25 családot telepítettek le, összesen 133 főt, ebből 2 fő volt cseh, 131 ruszin.²⁴⁴ Valamennyi ruszin görögkatolikus volt, a két cseh pedig római katolikus. A ruszinok számára templomot is építtetett az állam. (lásd 5. számú ábra) A telepescsaládok Forráshuta, Alsóhidegpatak, Deskófalva, Felsőhidegpatak, Ilosva, Lázi vagy Timsor, Vucskómező, Falucska, Medence, Ökörmező községekből érkeztek. Az 1926-os évben Sárosoroszi községet is a telepítések helyszínéül választották, ahová 5 cseh család költözött be. Mind az 5 család cseh nemzetiségű volt, származási helyük nem ismert, 260 kat. hold földet osztottak ki számukra.

---

²³⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 48.

²³⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 44., č. 1859/26

²³⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 44.

²⁴⁰ U.o.

²⁴¹ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 44., č. 271/26.

²⁴² NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 44., č. 3052/26.

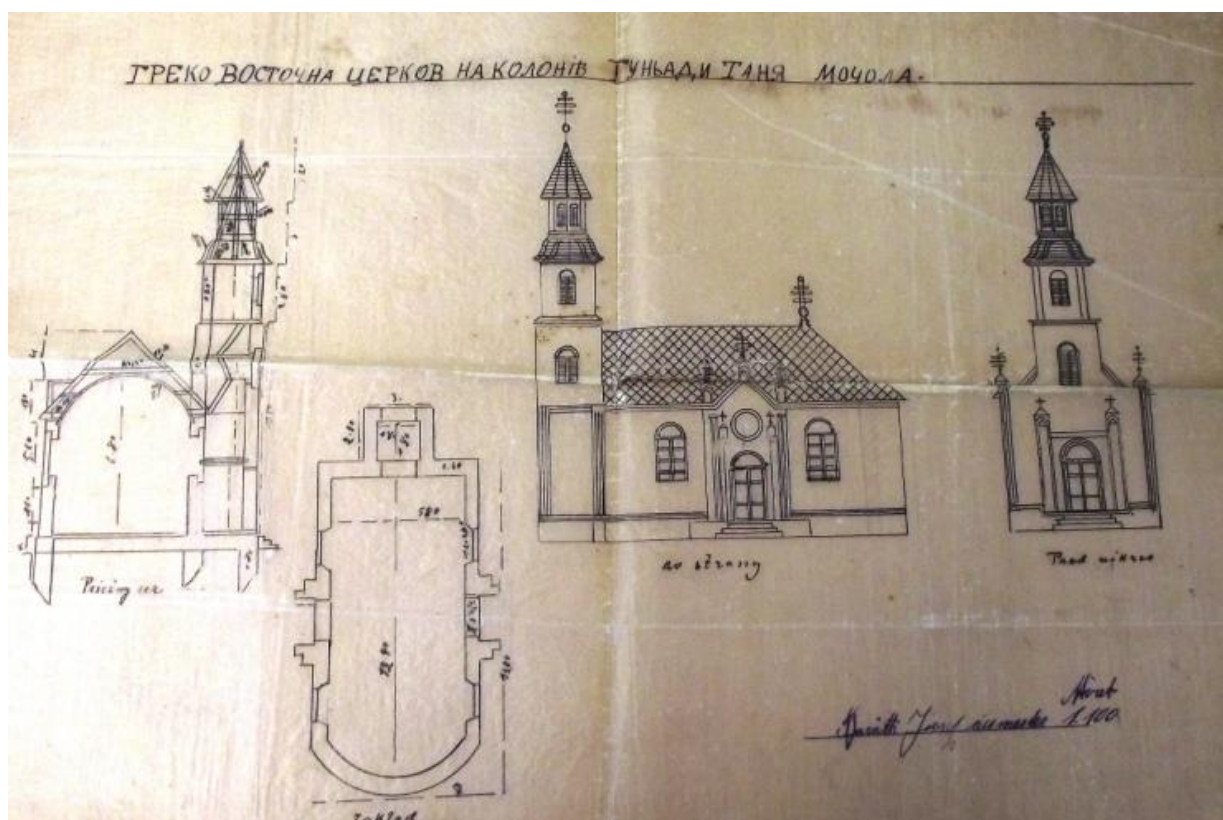
²⁴³ Napjainkban ugyanezen a néven közigazgatásilag a Beregszászi járásban található Macsolához tartozó település.

²⁴⁴ NACR, Fond 705/5., Inv. 154., Karton 243.

7. sz. ábra. Hunyaditanyán épített görögkatolikus templom tervrajza.²⁴⁵

Forrás: NACR, Fond 705/3., Inv. 173., Karton

250.

A telepítések második körében négy településen 79 család letelepítése történt meg, amely legalább 358 főt jelentett, ennek döntő többsége, 311 fő ruszin, kisebb része, 47 fő, pedig cseh. A telepítési munkák gyakorlata több hiányosságra is felhívta a figyelmet. A tárcaközi tanácsok biztosítottak folyamatos fórumot a telepítések tapasztalatainak kormányzintű megbeszélésére. A tanács 1927. február 28-ai ülésén a telepítések fő problémájaként azok magas költségeit nevezték meg. A vezető szakemberek ennek orvoslására két megoldást láttak, az egyik az, hogy az építkezések szükségszerűségét felül kell vizsgálni, illetve racionalizálni kell a kivitelezést. Másik megoldás pedig a kolonisták személyének megfelelőbb kiválasztásában látták, ugyanis nem minden telepes esetében érvényesültek azok a kiválasztási elvek, amelyekről fentebb írtunk, főként az anyagi lehetőségeiket illetően voltak elmaradva a kormányzat elvárásaitól.²⁴⁶

A telepítések harmadik, és egyben legtöbb községet érintő szakasza 1928 és 1930 között zajlott. Az akciót a fentebb vázolt nehézségek ellenére is továbbvihetőnek tartották, a lefoglalt területeken folytatni kellett a földosztást, sőt a hegyi legelőket és

²⁴⁵ NACR, Fond 705/5., Inv. 154., Karton 243.

²⁴⁶ NACR, Fond 705/3., Inv. 173., Karton 250.

erdőket is be kell vonni a programba. Szükségesnek tartották ezen kívül a talajjavítás és a vízelvezetés kiépítését. Tehát fontos a kisbirtokok kialakítása, így a belső kolonizáció fontos részét képezi az ország gazdasági és szociális politikájának.²⁴⁷ A Nemzetvédelmi Minisztérium minisztérium kérte 1927. január 10-én, hogy Bótrágyon és Beregsomban légionáriusok kapjanak földet, ruszinokat Somba, Rafajnára és Újbótrágyra telepítsenek, a légionáriusok számára fenntartott területekre pedig csak légionáriusok legyenek jogosultak.²⁴⁸ Az 1928 tavaszán kiadott 12673/28-IV/3 rendelet értelmében cseh, ruszin, vagy akár magyar igénylőknek is lehet telepes birtokot juttatni.²⁴⁹

Ezeknek az előkészítő munkáknak a következtében 1928 után Kárpátalján is folytatódtak telepítések. 1929. november 1-én Eszenyben hajtottak végre földosztást, Beregdédában 1929. február 22-én. Sárosorosziban 1930. március 20-án. Tiszaújhelyre 8 családot telepítettek le²⁵⁰

1928-ban egy részletes jelentés látott napvilágot Bótrágyon²⁵¹ végzett telepítésekkel kapcsolatban. Ennek értelmében a településen 2000 kat. hold földet adtak át a Nemzetvédelmi Minisztérium Légionárius Irodájának légionáriusok letelepítése céljából.²⁵² A telep megalapításának hivatalos dátuma 1929, azonban az első telepesek már 1928-ban megérkeztek. Összesen 39 család letelepítésére került sor, ami 171 telepest jelentett. Közülük 66 fő ruszin, 104 fő cseh nemzetiségű volt, 1 fő pedig magyar. Vallási hovatartozás szerint 88 fő görögkatolikus, 57 fő római katolikus, 2 fő baptista, 15 pravoszláv, 7 csehszlovák és 4 evangélikus. A köztársaság különböző településeiről érkeztek: Újezd, Prága-Liben, Roštění, Přílepy, Tisov, Prusinovice, , és Kárpátalja területéről: Szvoboda, Turjavágás, Ökörmező, Köblér, Iza, Kölcsey²⁵³ Mind a korábban létrehozott Újbótrágy kolónia, mind pedig Bótrágy kiválasztása esetében szereppel játszhatott a vasútvonal közelsége.

Szintén 1928-ban zajlott le 5 cseh igénylő család számára kiutalás Sárosorosziban, összesen 260 kat.hold területen. A következő évben ezt két további kiutalás követte. Egy 1936-os dokumentumból kiderül, hogy az 1928-ban földet szerzett igénylők Čekliš, Zábrodice, Koleneč, és Bořitov településekről érkeztek.²⁵⁴

---

²⁴⁷ NACR, Fond 705/3., Inv. 170., Karton 247.

²⁴⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 82/12., Karton 180., č. 139877/26-IV.

²⁴⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 76/4., Karton 172., č. 1544/28.

²⁵⁰ NACR, Fond 705/5., Inv. 143., Karton 234., č. 760/31.

²⁵¹ Település a Beregszászi járásban

²⁵² NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 193.

²⁵³ NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 194.

²⁵⁴ NACR, Fond 705/5., Inv. 76/2., Karton 171.

A forrásainkból csupán kevés információval rendelkezünk arról az állami telepítésről, amely 1928-ban zajlott le Tiszaújhely kataszterébe tartozó ún. Csonkás²⁵⁵ területén, mely a település Fancsikával határos részén található. Itt 8 családot telepítettek le.²⁵⁶ A nyolc család több mint 40 tagja mind ruszin származású volt és Berezna, Ökörmező, Alsóbisztra, és Gernyes településekről érkeztek.²⁵⁷

Az 1929-es év beregdédai telepítésekkel kezdődött. A településre csupán három család költözött, amely összesen 14 főt jelentett. Közülük 9 ruszin és 5 cseh nemzetiségű volt. A egy ruszin család Kisbereznáról származott, az egyik cseh család Zsitomirból reemigrált, a másik pedig Ungvárról szerzett dédai földbirtokot.²⁵⁸

Eszeny település kataszteréhez tartozó Reismann Mór és Eszenyi Jenő tulajdonában lévő birtokokon folytattak telepítéseket 1929 és 1932 között.²⁵⁹ 1929-ben 3 cseh és 2 ruszin család, 1933-ban 8 ruszin család költözött a szintén Eszeny községhez tartozó Nagytanyára, Macskarévre²⁶⁰ 1934-ben költöztettek be 6 ruszin családot.²⁶¹ Eszeny, illetve a kataszterébe tartozó tanyák és majorok telepítése stratégiai szempontokat sem nélkülözött, itt a vasút és az országhatár közelsége egyaránt szerepet játszhatott a település kiválasztásában.

Beregsom esetében Kaas Ivorné Somitanya nevű birtokán zajlott a telepítés. Ezt a falut tartották a szakértők az egyik legjobban kolonizálható településnek, tekintve hogy közel feküdt a Som-Kaszony vasútvonalhoz, illetve a korábban létrehozott telepekhez.²⁶² 1929-ben kezdődtek a telepítési munkálatok, amely során 32 család érkezett a településre, összesen 136 fő. Közülük 89 fő ruszin, 38 fő cseh, 9 fő szlovák nemzetiségű volt. Vallási megoszlásukat tekintve 71 görögkatolikus, 51 római katolikus, 2 baptista, 10 pravoszláv felekezetű volt, 2 fő vallási hovatartozása nem ismert.²⁶³ 1934-ben pedig három további telepescsalád költözött Somitanyára²⁶⁴ Az 5. számú ábrán látható, hogy a bótrágyi és beregsomi telepítések során szempont volt a már létező Szvoboda, és természetesen a vasút közelsége.

---

²⁵⁵ Napjainkban a Nagyszőlősi járás egyik legkisebb települése Pritiszjanszke (Притісіяньське) néven.

²⁵⁶ NACR, Fond 705/5., Inv. 143., Karton 234., Č. 760/31.

²⁵⁷ SNA, Fond 209., SNA SPU Inventar 1., Karton 207., L-1202 Nove Selo 873 - 874

²⁵⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 72., Karton 168.

²⁵⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 143., Karton 233.

²⁶⁰ A területen, mely az Ungvári járás déli részén fekszik, ma Dimicső, zömében ukránok lakta település helyezkedik el.

²⁶¹ NACR, Fond 705/5., Inv. 143., Karton 236.

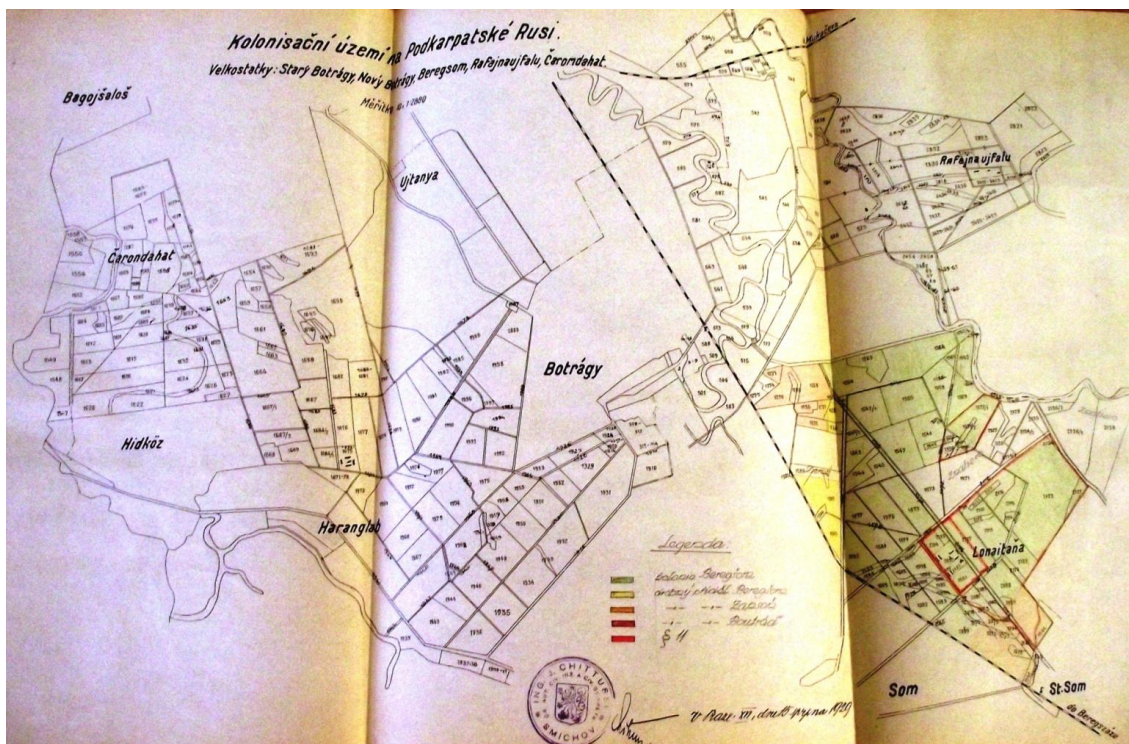
²⁶² NACR, Fond 705/5., Inv. 82/12., Karton 180.

²⁶³ NACR, Fond 705/5., Inv. 82/10., Karton 179.

²⁶⁴ NACR, Fond 705/5., Inv. 76/1., Karton 171., č. 5456/34.

8. sz. ábra. Bótrágy és Beregsom környékén lezajlott telepítések grafikai terve

Forrás: NACR, Fond 705/5., Inv. 82., Karton 180.

A telepítések harmadik szakasza így öt települést érintett, aminek eredményeként 106 családban több mint 400 fő lett új otthonra. A fenti ábra is jól érzékelteti azt, hogy a telepítések során jelentősége volt stratégiai szempontoknak. Beregsom, Bótrágy, valamint a Szvoboda közigazgatásába tartozó telepes helyek mind a vasút környezetében épültek ki.

Az 1922 és 1930 között lezajlott állami telepítések során Kárpátalján 12 állami kolóniát hoztak létre, ez 11 települést érintett. A köztársaság különböző részeiről cseh és morva, szlovák valamint ruszin telepesek költöztek az alföldi vidékre. Arányaiban tekintve az államilag megszervezett telepítések során több mint 1100 fő költözött a telepesfalvakba, akik valamivel több mint 50 %-a ruszin volt.

5.2 Magántelepítések

A letelepítések szervezésének szempontjából a kolonizációt második típusa az úgynevezett magánkolonizáció volt. Ezek a telepítést végző szerv tekintetében különbséget mutattak az állami telepítésekhez képest, mivel ennek szervezése nem az állami hivatalok felelőssége volt, hanem az igénylők közvetlenül a földbirtokostól vásárolták a területeket. Ezt a lefoglalási törvény 7. paragrafusában leírt rövidített kiutalási eljárás révén hajthatták végre. Az ilyen módon történő telepítés mind a földbirtokos, mind az ÁFH számára kedvező volt. A birtokos így a kártpótlási ártól nagyobb összeget kaphatott a földbirtokáért, az adásvétel pedig csak az ÁFH jóváhagyásával történhetett meg, és a hivatal az általa kijelölt személyek vagy szervezet esetén engedélyezte a tranzakciót.²⁶⁵ Így fordulhatott elő, hogy Kárpátalján az állami telepítési akció eredményeit elérő magántelepítések következtek be, magyar földbirtokosok közreműködésével. Az eddigi forrásaink alapján elmondható, hogy Kárpátalja területén a csoportos telepítések 1923 és 1931 között végbementek, míg a magánkolonizáció a 30-as években is tartott. Míg a csoportos kolonizációt állami hivatalok végezték, mint arra már fentebb utaltunk, addig a magánkolonizációt, nem állami szervek közvetlen bevonásával, de az állami szervek felügyelete mellett hajtották végre. Egy 1936-os forrás, ilyen, magánkolonizáció által érintett települések közé sorolja *Aklit, Fancsikát, Verbőcöt, Tiszaújhelyet, Beregszászt, Ardót.*²⁶⁶ A szakirodalommal összevetve feltételezhetjük, hogy az Akli környezetében folytatott telepítések során jött létre Újakli település. Ardó alatt a korszak statisztikai kiadványai értelmében Beregvégardót értették²⁶⁷, mely földterületein Tasnádtanyát hozták létre. Verbőc mellett végzett telepítések pedig a későbbi Újverbőc, napjainkban Puskina település létrehozását jelentették.²⁶⁸ Az elérhető források segítségével részben sikerült összegyűjtenünk azon települések listáját, ahol magántelepítések folytak.

1927-ben került sor Weisz Jenő Fancsika község kataszteréhez tartozó birtokán 48 család telekszerzésére, egyes források szerint 215, más források szerint 608 kataszteri holdon.²⁶⁹ A telep neve *Ruszka Dolina*²⁷⁰, magyarul Oroszvölgy lett. A 48 család összesen 270 tagja valamennyi ruszin nemzetiségű volt, Alsó- és Felsőszinevér,

²⁶⁵ SIMON: *Telepesek és telepesfalvak...* 100.

²⁶⁶ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1796., 23. lap.

²⁶⁷ Statistický lexikon obcí v Podkarpatsé Rusi vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921, v Praze 1928

²⁶⁸ *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra...*, 65.

²⁶⁹ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1957., Lap 1-4 és SNA, Fond 209., SNA SPU Inventar III. 1003, Vystavba soukramnych kolonii cislo krab. 3259, č 152149

²⁷⁰ Település a Nagyszőlősi járásban

Ökörmező és Alsókalocsa településekről származtak. A kiutalási ár ugyan magasabb volt a magántelepések esetében, mint az állami telepítések során (előbbi esetében 3500 Kč/ 1 kat.hold, utóbbi esetében 1400-1600 Kč/ 1 kat.hold – ezt több kérelemben is nehezményezte a település közössége), viszont építkezési, és a kiutalási ár megfizetéséhez szükséges hitelekhez ők is hozzájuthattak. Igaz, azok visszafizetése nem ment zökkenőmentesen.²⁷¹Egy, a magyar külügy által készített jelentés szerint az 1934-ben a csehszlovák külügyminiszter Kárpátalján tett látogatása során a következő jelenet játszódott le: „*Ruszka Dolina kolonista bírása egy nagy csomagot adott át Benesnek, amelyről azt hitte, hogy ajándék. Később azonban kiderült, hogy a csomag a falu lakosainak végrehajtási végzéseit tartalmazza.*”²⁷²

Az oroszvölgyi magántelepítésekhez hasonlóan a Nagydobrony kataszteréhez tartozó Sichermann-birtokon lezajlott magántelepítésekről is rendelkezünk részletesebb adatokkal. A források szerint 1931. március 1-én kelt az a szerződés, amelynek értelmében 350 kat.hold földet vásárolt meg 26 ruszin család 3700 Kč/ 1 kat.hold értékben. A kiutalási árat, és a gazdálkodáshoz elengedhetetlen befektetéseket is hitelekkel finanszírozták az Ökörmező, Alsóbisztra, Alsókalocsa, Husztsófalva, Felsőkalocsa, Vucskómező, Újbárd, és Mihálka településekről érkezett kolonisták.²⁷³

Forrásaink szerint Beregvégardóban Botlik István birtokán is zajlott magántelepítés. 1933 június 7-től kezdődően 25 telek kiosztására került sor 220 kataszteri holdon. A telepítés színhelye pedig a település kataszterébe tartozó Tasnádtanya volt. A betelepülők több mint kilencvenen voltak, valamennyien ruszin nemzetiségűek, az Ilosvai, Ökörmezői és Szolyvai járásokból.²⁷⁴ A földhöz a telepések itt 1250 koronáért jutottak hozzá holdanként, azonban ennek a kifizetése sem állt módjukban – tájékoztat róla 1933-ban a Földhivatal beregszászi illetékese, így hitelekkel segítették a földszerzésüket.²⁷⁵

A többi magántelepítésekről csak részleges információink vannak egy 1936 decemberében Ungváron keletkezett jelentésből mely beszámolt arról, hogy milyen magánkolóniák jöttek létre Kárpátalján. A jelentés a fent leírtakon kívül a következő

---

²⁷¹ SNA, Fond 209., SNA SPU Inventar III. 1003., Vystavba soukramnych kolonii, cislo krab. 3259, č. 152149 és č. 4383/31

²⁷² Magyar Nemzeti Levéltár (MNL), K63, 52. csomó, 7/42. tétel, lapszám 1373/1934

²⁷³ SNA, Fond 209., SNA SPU, Inventar III. 1003., Vystavba soukramnych kolonii cislo krab. 3259, č. 65517

²⁷⁴ SNA, Fond 209., SNA SPU, Inventar III. 1003., Vystavba soukramnych kolonii cislo krab. 3259, č. 2445/33

²⁷⁵ U.o.

helszíneket nevezte meg: *Ungdaróc*²⁷⁶ ahol 11 teleket osztottak ki 97 holdon, állami birtokokon. *Eszeny* községben 8 teleket vásároltak telepések 50 kat. holdon. Szintén *Eszeny* községben *Eperjeske* legelőn 30 teleket osztottak ki 400 kat. holdon. *Badótanyán*²⁷⁷ 13 telket szereztek 132 kataszteri holdon *Tizamogyorós* községtől vásárolt birtokon. *Beregszászban* 10 telek lett új gazdára 40 kataszteri holdon *Mermelstein* birtokon. *Pusztakerepecen* 4 telek került kiutalásra 86 kataszteri holdon *Petrigala* maradékbirtokán. *Akliban* 67 telekre költöztek ruszinok 220 kataszteri holdon *Bányász Alberttől* vásárolt birtokon. *Újverbőc* jött létre a nevezett időszakban, *Verbőc* és *Salánk* határán 82 telek kiutalásával 682 kat. hold. *Szászfaluban* 15 teleket vásároltak 180 kataszteri holdon *Glück Béla* és *József munkácsi* gazdáktól. *Szinyákon*²⁷⁸ 12 telek kelt el 153 kat. hold a *Dolhai* nagybirtokból.²⁷⁹ A források alapján tehát arra a következtetésre juthatunk, hogy a magántelepítések mérete felülmúlta az állami telepítések méretét *Kárpátalja* esetében, tekintve hogy 317 telek kiosztása történt meg, míg az állami telepítések során 285 teleké. Az 1930-as években keletkezett jelentések alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magántelepítések során földet szerzett telepescsaládok ruszinok voltak, illetve bizonyos mértékű támogatást ők is kaptak az államtól, elsősorban hitelek formájában.

Egy 1933-ban készült jelentésből tájékozódhatunk arról, hogy *Kárpátalján* milyen eredményekkel is zárult a földreform és a kolonizáció. 11 települést érintett a kolonizáció, a jelentés szerint 249 telket osztottak ki 4115 ha földterületen. A telepenként készült telekösszeírások értelmében 285 telekről tudunk. A telepítéspolitikát folytatását 1933-ban nem tartották lehetségesnek az igénylők szegénysége miatt, és amiatt, hogy az államnak nem voltak tartalékai finanszírozni a földreformnak ezt a legdrágább típusát. Akkor lehetett volna csupán ezen a vidéken folytatni a földosztást, és a telepítéseket, ha született, olyan törvény mely megoldást kínál az említett gondokra.²⁸⁰

5.3. A telepítések eredményei

A munka elején vázolt terveket többször is átértékeltek a végrehajtás folyamatában. Ennek azok voltak az elsőrendű okai, hogy több nehézségbe ütköztek a *kárpátaljai* telepítések folyamán. Az Állami Földhivatal elnökségi ülésén *Jan Voženilek*

²⁷⁶ Napjainkban Ungvár része

²⁷⁷ Napjainkban Szvoboda község része

²⁷⁸ Magyar nevén Kékesfüred, népszerű üdülőhely a Munkácsi járásban

²⁷⁹ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1957., lap 1-4.

²⁸⁰ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

már 1922-ben beszámolt a Kárpátalja területén zajló telepítések helyzetéről. Elmondásából kiderült, hogy milyen nehézségekbe is ütköztek a hatóságok a telepítések során. Egyrészt a verhovinai ruszinok ellenkeztek az alföldre telepítéssel szemben. Másrészt nem voltak megfelelőek az anyagi lehetőségek a telepítésekhez, nem rendezettek a telepéseknek nyújtandó hitelek ügye, továbbá a magyar-csehszlovák határ kérdése sem rendeződött még. Voženilek óvott attól, hogy a légionáriusok telepítése rossz fényt vessen az Állami Földhivatalra és Kárpátalja autonómiájának megvalósítására, vagy a kormányra. Megnehezítette ezt a manőverezést a relatíve kis föld és a nagyszámú igénylő. Abban az esetben ha több föld került volna légionáriusokhoz mint a helyi ruszinokhoz akkor a földreform veszteségként tűnt volna a helyi emberek szemében, és ennek nem kívánt politikai következményei lehettek volna – figyelmeztetett a szakember. Ezért is volt fontos döntenie a vezetésnek arról Kárpátalja esetében, hogy milyen irányba folytatja a telepítéseket. Voženilek felvetette, hogy fontos lenne a magyarok megbékéltetése azzal, ha számukra is juttatnának a telepítési alapból, ezen túl célszerűnek tartotta a kárpátaljai kolonizáció új koncepciójának kidolgozását.²⁸¹

A mai Kárpátalja területén az első Csehszlovák Köztársaság időszakában végrehajtott telepítéspolitika több kérdése is tisztázódott a fentebb vázolt kutatási eredmények kapcsán. A történeti eseménysorral kapcsolatban több sztereotípa is élt/él a kárpátaljai lakosság tudatában. Az egyik ilyen, hogy a telepítéseket szinte kizárólag csak a cseh telepésekhez kötik. A fentebb bemutatott források alapján az állami, és a magántelepítések együttes eredményeit vizsgálva elmondható, hogy az intézkedéssorozat elsősorban ruszinok letelepítésével járt. A telepítések pontos helyszínei sem voltak mindezülig ismeretesek. Botlik József az 1938-as nép-földbirtok és állatösszeírásra hivatkozva 11 kolóniát nevez meg könyvében,²⁸² Simon Attila szintén 11 településről ír²⁸³, míg a régió történelmét feldolgozó legújabb monográfia 13 településről beszél.²⁸⁴ Egy, a csehszlovákiai földreformot összegző tanulmány szerint, mely a Pozemkova reforma című lap hasábjain jelent meg 1935-ben 15 kolonizáció által érintett településről beszélhetünk.²⁸⁵ Saját kutatásom szerint 18 települést érintett Kárpátalján a kolonizáció valamely típusa, melyek közül egyesek a későbbi évtizedek

---

²⁸¹ NACR, Fond 705/5, Inv. 52., Karton 154. č. 3019/22

²⁸² BOTLIK: *Egestas Subcarpathica...*, 181. old.

²⁸³ SIMON: *Telepesek és telepesfalvak...*, 66.

²⁸⁴ *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra...*, 56.

²⁸⁵ Stav kolonisace koncem r. 1934. *Pozemková reforma*, Roční XVI. Číslo 3., v Praze v květnu 1935.

hasznló intézkedéssorozatai révén azóta is létező szláv településekké váltak. (lásd lentebb)

6. FEJEZET

A TELEPES FALVAK KIÉPÍTÉSE ÉS GAZDÁLKODÁSUK

6.1. A telepese falvak kiépítése

Kárpátalján a két világháború között végrehajtott telepítéseknek több aspektusát is vizsgálhatjuk. A szakirodalomban azt intézkedést elsősorban az állampolitikai célokkal összefüggésben vizsgálják, illetve etnikai hatásáról értekeznek. Az első Csehszlovák Köztársaság államapparátusa hivatalos retorikájában a telepítéseket mindig gazdasági és szociálpolitikai szükségszerűségként kezelte. A csehszlovák vezetésnek voltak kidolgozott gazdasági programjai és tervei a kolóniák gazdasági működésére vonatkozóan, azonban ezek a tervek és a gyakorlat egymástól eltérést mutattak.

A telepítések folyamata Kárpátalján 1923-ban kezdődött meg. A földosztás által érintett településekhez tartozó különálló tanyákon kezdtek meg az építkezéseket. A létrehozott település méretétől függően az vagy részét képezte közigazgatásilag egy addig is létező falunak (pl.: Gát, Sárosoroszi, stb.) vagy külön közigazgatási egységként jelent meg (Szvoboda). Eddig fellelt forrásaink Sztrázsa, Szvoboda és Gát esetében nem közlik a kiutalt területek nagyságát. A többi település esetében elmondható, hogy településenként jelentős eltérések is megfigyelhetők voltak a kiosztott földterületek méretét tekintve. A telepítések során 15-20 kat. holdas birtokokat kiosztását tartották célszerűnek, kivételt képeztek ez alól azok a légionáriusok, akinek volt gazdasági végzettségük, ők akár nagyobb méretű földbirtokhoz is hozzájuthattak. Aki rendelkezett már valamilyen földterülettel, az nem szerezhette 25 kat. holdnál nagyobb földbirtokot. A telepescsalád valamennyi felnőtt korú tagja igényelhetett földtelket.²⁸⁶ A forrásaink alapján a kárpátaljai állami telepeken az alábbi átlagos földméretben részesültek a telepések:

---

²⁸⁶

KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 215., lap 41.

8. sz. táblázat. Átlagos telekméret kolóniánként

Forrás: KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1796., 43-54., 67-75. lap

Ssz.	Kolónia megnevezése	Telepesbirtok átlagos mérete katasteri holdban
1.	Beregdéda	16,9
2.	Beregsom	27,7
3.	Bótrágy	41
4.	Eszeny	42,4
5.	Hunyaditanya	16,2
6.	Pusztakerepec	14
7.	Sárosoroszi	52,2
8.	Újbótrágy	29
	Átlagosan	29,92

A hivatalos csehszlovák közlemények 14,9 ha-ban nevezik meg a Kárpátalján átlagosan egy kolonistára jutó földterület méretét.²⁸⁷ A telepesek a harmincas évek elején kelt panaszleveleikben, memorandumaikban arról írtak, hogy nem tartották ezt a földbirtokméretet elegendőnek az önálló gazdálkodáshoz, több esetben is jutottak parcellakiegészítéshez a telepesek, így több esetben is meghaladták a tényleges birtokméretek a tervezettet.²⁸⁸ A telepes telkeknek a következő típusai voltak: A típus – ház kerttel, B típus – kisbirtok, háztáji, C típus – kisparaszti birtok, 6-15 ha, D típus – mintabirtok, 15 ha fölötti.²⁸⁹

A telepek kiépítésének folyamatáról töredékes a forrásbázisunk. Azonban a Josef Kápar által, Szvoboda telep létrehozásáról készített „*Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*” című kiadvány érdekes adatokkal szolgál. A munka Szvoboda kolónia alapításának tízedik évfordulójára készült. A könyv tanúsága szerint a telep kiépítése a szántóföldek kiosztásával kezdődött, megtörtént a telkek felmérése, kiparcellázása. A meglévő, korábbi tulajdonos által elhagyott épületekbe, melyek sok esetben rossz állapotúak voltak, elkezdték az igénylők betelepítését. Szvoboda telepnek

²⁸⁷ Stav kolonisace koncem r. 1934. *Pozemková reforma*, Roční XVI. Číslo 3., v Praze v květnu 1935

²⁸⁸ NACR, Fond 705/3., Inv 169., Karton 246.

²⁸⁹ U.o.

három része volt: Nagybakos, Kisbakos és Dvorce. Kápar bevallása szerint érezhető volt mind a ruszinok mind a magyarok nyugtalansága a telepítések miatt. Damborsky – aki a Szvoboda telepen kialakított maradékbirtok tulajdonosa volt - egyik újságnak adott interjújában próbálta megnyugtatni az őslakos kedélyeket azzal, hogy a telepítéseket békésnek nevezte.²⁹⁰ Kápar írt arról is, hogy a helyiek messziről megismerték a kolonistákat sajátos viseletük, 6-7 m-es szekereikről (a magyarok általában 3 m-es szekeret használtak), illetve a telepések lovai is jobbak voltak. Nagy erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy a gazdasági élet mihamarabb beinduljon. Még 1923-ban elvégezték az őszi vetési munkálatokat, kiválasztották a parcellákat, megvásárolták a lovakat, elvetették a rozsot és búzát. A visszaemlékezések szerint a tél rossz volt, a félkész épületekben elszállásolt légionáriusokat Szibériára emlékeztette.²⁹¹ Az építkezések tavasszal kezdődtek el. A munka gyorsan folyt, főleg vályogot használtak, később a vályogvetők helyén halastavakat alakítottak ki. A telep építése jelentős számú munkaerőt vonzott, sok bérmunkás és kézműves érkezett. A gazdálkodást igyekeztek modern eszközökkel megvalósítani, traktorokat is használtak. Fontos kérdés volt a telepeken a talajjavító, és a lecsapolási munkák kérdése. A telepen főként a sertésstenyésztést, a cukorrépa termesztést támogatták, a válság miatt azonban gyakran szükség volt vetőmag és egyéb segélyakciókra, a 12-14%-os hitelek is gondot okoztak a telepéseknek. Az infrastrukturális fejlesztések is jól haladtak, Bótrágy irányába útépítés kezdődött meg, 1931-ben pedig bevezették az áramot Szvobodán. A földosztás a következőképp alakult Szvobodán: összesen 2597 kat. holdat osztottak ki, ez 1359 ha. Ebből 189 bevetett, a többi csak felszántott terület volt. A telep három részére összesen 64 telephelyet utalt ki az ÁFH, Dvorcén 20 telket, Nagybakosban 25 telket, Kisbakosban 19 telket. Az építkezési engedélyeket 1923. december 12-én adták ki. Az építkezéseket Rudolf Frič pozsonyi építész, a brnoi Sequence és Matulík, valamint Herdlička és Diegl bonyolították. A 64 lakóház 1924-re készült el.²⁹²

---

²⁹⁰ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování...*, 11-12.

²⁹¹ U.o. 12.

²⁹² NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

9. sz. ábra: Légifelvétel Szvoboda telepen folyó építkezésekről.

Forrás: KÁPAR, Josef: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*. Nákladem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro výstavbu kolonií zapsané spol.s r.o. v. Praze 9. 14.

Az építkezések jelentős költségekkel jártak. Az ÁFH telepítési hivatala által jóváhagyott építkezési keret terhére maga a telepes vagy az építkezési hivatal végezte az építkezést. Egyéni telepes esetében a telepesnek saját költségén kellett végeznie a munkálatokat. Ami a ruszin magántelepéseket illeti a forrásaink tanúsága szerint kaptak állami támogatást is, ez a támogatás hitelek formájában valósult, amelyek visszafizetése a későbbiekben nem kis gondot okozott az igénylők számára. A telepesnek az építkezési ár felét kell állnia.²⁹³ Azonban az építkezések költségeinek jelentős részét a csehszlovák állam támogatta, elsősorban építkezési kölcsönökkel, ugyanis nemcsak földterülethez kívánták juttatni a telepéseket, de egzisztenciájukat is meg kívánták alapozni.²⁹⁴ Svoboda esetében ismeretes, hogy telepítéseket a Szociális Minisztérium, a Védelmi Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium finanszírozta.²⁹⁵ Az Állami Földhivatal dokumentumaiból kiderül, hogy egy szabvány telepes ház felépítésének értéke 52 000 csehszlovák korona volt. A ház állt egy konyhából, egy szobából, egy előszobából és egy kamrából, összterülete 41 m²volt.²⁹⁶ Svoboda

²⁹³ KTÁL, Fond 36. Op 1., Od. zb. 527., lap 141.

²⁹⁴ Uo. 1–3. lap

²⁹⁵ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

²⁹⁶ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 527., 141. lap.

képzése esetén pontos információkkal rendelkezünk a lakóépületek építéséről. 70 családi ház felépítése összesen 9870000 Kč került kiutalásra. Egy ház esetében ez a következőket jelentette: az építkezési telek 2750 Kč, az építkezés 135750 Kč a kapcsolódó hitelek pedig 2770 Kč, összesen tehát 141000 Kč-ba került az építkezés. A Szvobodán épített házak alapterülete a gazdasági épületekkel együtt a forrásaink alapján 78,5 m² volt, valamennyi házban volt két szoba, konyha és kamra.²⁹⁷ Gát kolónia kiépítését tárgyaló forrás nevezi meg, hogy a betelepített ruszinok kérték, hogy négyszobás házakat építsenek a számukra, lehetőleg istállóval ellátva, és nyolc szarvasmarhát is biztosítson számukra a csehszlovák állam. Gát esetében egy telepes telek 40 m széles, 100 m hosszú volt, amelyhez általában 12-16 kat. hold föld tartozott.²⁹⁸ Az ÁFH 1931. november 19-ei jelentése alapján lezajlott a telepeken szükséges építkezések folyamata 53 000 000 Kč -t használtak fel az előirányzott 73 000 000 Kč -ből. Kárpátalján 11 telepen 247 kolonista 15 000 000 Kč építkezési segílyt kapott, amelyből 6 976 000 Kč -t a Csehszlovák Légionárius Iroda adott, ebből 1 600 000 Kč kamatmentes kölcsön volt. A további be nem fejezett ingatlanokra 1 140 000 Kč -ra volt szükség.²⁹⁹ A forrásaink tanúsága szerint egyes telepek kiépítésénél voltak anyagi gondjai az állami szerveknek. 1924 októberében kelt dokumentumban megjegyzi, hogy nincs elegendő pénz Sztrázs kiépítésére.³⁰⁰ A telepek kiépítésével foglalkozó tanácskozásokon felmerült, hogy azzal lehet olcsóbbá tenni a telepek kiépítését, ha az építkezésekbe magukat a telepeseket vonják be, illetve az építőanyagok egy részét a helyszínen állítják elő.³⁰¹

---

²⁹⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 153.

²⁹⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 46., č.j. 2473/24.

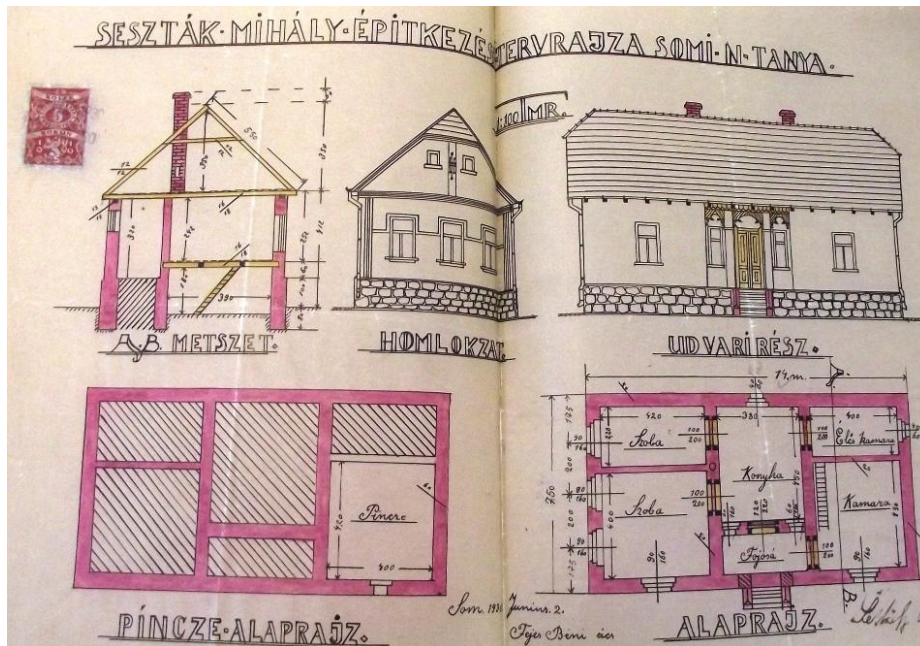
²⁹⁹ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁰⁰ NACR, Fond 705/5., Inv. 52., Karton 156.

³⁰¹ NACR, Fond 705/3., Inv. 173., Karton 250.

10. sz. ábra. Telepesház terve

Forrás: NACR, Fond 705/5., Inv. 82/1., Karton 176.

A telepítések folyamatának telepeseket érintő anyagi vonatáról érdekes információkat kaphatunk abból a tájékoztató anyagból, amelyet a bótrágyi telepések számára készített az ÁFH. Az anyag tanúsága szerint közel 100 igénylő számára biztosítottak földbirtokot Bótrágy községben illetve környékén 15-20 kat. holdas telkek formájában. Földet családos, gazdálkodó emberek kaphattak. A telepesnek testileg egészségesnek, és erősnek kellett lennie, a munka során meg kell fogadnia az ÁFH és a szövetkezet tanácsait, azokkal együtt kellett működni. A kapott telken köteles volt rendben saját kezűleg gazdálkodni, nem adhatott el és nem adhatott bérbe a földszerzeményből az ÁFH jóváhagyása nélkül. Köteles volt a földterületet célszerűen használni, a településen létező szövetkezeteknek tagja lenni. Biztosítania kellett a rendes gazdálkodáshoz szükséges épületeket, állati és gépi munkaerőt, a munkálatokhoz szükséges tőkét. A kialakítandó gazdasági és lakóépületek elkészítéséhez kb. 40 000 Kč-ba került, ennek felét volt köteles megfizetni a telepes, másik felét az ÁFH állta kamatmentes hitel formájában, melyet 10 évre kapott a telepes. Az építkezésbe sajátkezü, illetve családja munkáját is befektethette. Minden kolonistának rendelkeznie kellett egy pár lóval vagy ökörrrel, képesnek kellett lennie az őszi és tavaszi vetések elvégzésére. Minden telepesnek rendelkeznie kellett két tehénnel, egy vasekével és egy szekérrel. A szövetkezet segítségével fejleszthette birtokát, pl. a traktorok vásárlásához a szövetkezetnek biztosított hitelt az ÁFH. A szükséges eszközök megvásárlásához egy telepesnek kb. 5 kat. hold birtokkal kellett rendelkeznie. Az igénylő 15-25 kat. holdat

kapott, melynek értéke minőségétől függően változott 1500-tól 2000 Kč -ig holdanként. A föld kiutalási árának legalább 10%-át meg kellett tudnia fizetnie a telepesnek, ez legfeljebb 3500 korona lehetett. Kölcsönt a telepes a gazdasági szövetkezettől is felvehetett. Az ÁFH ezen túl szinte mindenre adott hitelt. A kiosztási ár 90 %-ra 5%-os éves kamattal nyújtott pénzügyi segítséget. A telepesnek tehát a következő anyagiakkal kellett rendelkeznie: kiutalási ár 3500 Kč, gazdasági szövetkezet tagsági díja 500 Kč, építkezési szövetkezet tagsági díja 500 Kč, gazdasági gépek, jóságok 5000 Kč, család megélhetése az első termésig 5000 Kč, az építkezési ár 20 000 Kč fele, 10 000 Kč, összesen tehát 24500 Kč. Ezen felül a nyár folyamán további 10 000 Kč -át, az építkezési ár másik felét meg kell tudnia fizetni. Egy telepescsalád a következő adósságmennyiséggel bírt: 5 %-os éves kamat a kiutalási árra, 2% amortizációs kamat. Évi 2000 Kč az építkezés költsége, a kiutalási ár 31 500 Kč kamatokkal együtt és 1575 Kč valamint az amortizációs kamat további 630 Kč, összesen évi 4205 Kč. Ilyen feltételek mellett arra számítottak, hogy a telepes 25 és fél év alatt tudja kifizetni a föld kiutalási árát és 10 év alatt az építkezés árát.³⁰²

Mint a fentiekből látható, jelentős hiteleket volt szükségük felvenni a telepéseknek. Egyes forrásokból kiderül, hogy milyen hitelkeretet biztosított az állam a kolóniák létrehozására és fenntartására. Építkezési hitelekre 45 millió koronát, 40 milliót a Zemska Bank pozsonyi fiókja biztosított. Apró hitelekre 120 millió, forgótőke hitelekre 22 milliót.³⁰³ A forrásaink szerint ez okozta az egyik legjelentősebb problémát a telepek gazdasági működésében. Az ÁFH 1931-1932-es adatai alapján a telepéseket pénzügyileg három csoportba lehetett besorolni: 1. csoport, azok akik megőrizték hitelképességüket: cseh területeken 147, morva területeken 67, Szlovenszkóban és Kárpátalján 693 ilyen telepest említenek a dokumentumban. A 2. csoportba tartoztak azok, akik további segélyezésre szorultak, cseh területeken 239, morva területeken 109, Kárpátalján és Szlovenszkóban 1126 telepes. A 3. csoportba tartoztak a pénzügyileg veszélyeztetett telepések, belőlük cseh területeken 74, Morva területeken 34, Szlovenszkó és Kárpátalja területén 347 volt.³⁰⁴ Az ÁFH 1931-ben kelt jelentéséből megismerhetjük, hogy milyen pénzügyi helyzetben voltak a Szlovenszkói és a kárpátaljai telepek. Összesen 30 000 ha-os területen 2166 telek jött létre, 96 000 000 Kč értékű földterületen. 2793 épületet készítettek 132 000 000 Kč mértékű építkezési

³⁰² KTÁL, Fond 36., Op 1. Od. zb. 1129., 46. lap

³⁰³ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb.527., lap 148.

³⁰⁴ NACR, Fond 705/3., Inv 169., Karton 246.

kölcsön segítségével. Szlovenszkóban és Kárpátalján 2000 Kč forgótőkét kaptak hektáronként, ez összesen 50 000 000 Kč, átlagosan 13,5 ha földet kapott egy telepes, a telepítés költségei egy telpeshely esetében átlagosan 149 000 Kč, ebből 55 000 Kč saját összeg, 94 000 hitel.³⁰⁵

6.2. A telepesek gazdálkodása

Elsősorban az 1930-as évek első feléből szaporodik meg azon források száma, melyek a kolóniák gazdálkodásával, fejlesztésével foglalkoztak. Ez azzal magyarázható, hogy a világgazdasági válság jelentősen érintette a telepeket is, mely nehézségekre próbáltak megoldást találni. A telepesfalvak fejlesztési tervei három fő problémakört érintenek: a mezőgazdasági fejlesztést, az ipari fejlesztést és a kulturális fejlesztést.

A mezőgazdasági fejlesztés tekintetében a talajjavító és lecsapoló munkálatok kaphattak kiemelt finanszírozást csehszlovák államtól. Egy 1932-es jelentésből, melyet az Állami Földhivatal számára készítettek Ungváron, kiderül, hogy elsősorban az árpa, rozs, búza, kukorica, dohány és cukorrépa termesztését támogatta a szaktárca a kolóniákon.³⁰⁶ Ezt a mezőgazdasági termesztést az 1920-as évek végén elsősorban a talajjavító munkálatok és a megfelelő mennyiségű vetőmag hiánya nehezítette. Előirányoztak a kolóniákon jelentős mértékű gyümölcsfa-telepítéseket is, 3000 gyümölcsfa telepítését helyezték kilátásba 1933 januárjában Beregsom, Sztrázs, Pusztakerepec, Sárosoroszi, Tiszaújhely, Hunyaditánya és Eszeny falvakban.³⁰⁷ Ezen kívül az állattenyésztés fellendítése érdekében a takarmánynövények vetésterületének növelését is finanszírozni kívánta az illetékes hatóság.³⁰⁸

Ami az ipart illeti elsősorban kézműipari és mezőgazdasági termékeket feldolgozó komplexumok létrehozását támogatták a kolóniákon. Úgy a mezőgazdaság, mint az ipari létesítmények esetében javasolt a földművelésügyi tárca a szövetkezetek létrehozását és működtetését.³⁰⁹ Forrásaink tanúsága szerint a kolóniákon szeszfőző és dohányfeldolgozó üzemeket hoztak létre, ezeken kívül a tejfeldolgozó üzemek létrehozását preferálták.³¹⁰ 1928, 1929, 1933, 1935 volt termékeny év, 1928-1935 között. Terméketlen volt 1931-1934, 1930, 1932 vegyes volt.³¹¹

³⁰⁵ NACR, Fond 705/3., Inv 169., Karton 246.

³⁰⁶ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., 76-77. lap.

³⁰⁷ U.o. 77. lap.

³⁰⁸ U.o.

³⁰⁹ U.o. 75-76. lap.

³¹⁰ U.o.

³¹¹ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 190., č.j. 8103/35.

11. sz. ábra. Dohányföld Szvoboda kolónián

Forrás: NACR, Fond 705/3., Inv. 173., Karton 250.

A kárpátaljai telepések gazdasági tevékenységéről, gondjairól sok információt megtudhatunk azokból a panaszlevelekből, beadványokból, melyeket a telepítések alanyai a felelős hatóságokhoz intéztek. Ezen túl számukra létrehoztak egy fórumot is, ahol a telepések gazdasági és egyéb problémáikról, tapasztalataikról beszámolhattak.

Az általunk feltárt források segítségével rekonstruálni tudjuk, hogy melyek voltak a telepéseknek a telepítéseket követően a beilleszkedés és a mindennapi gazdálkodás és élet során a legkomolyabb problémáik. Az első forrás amely rendelkezésünkre áll, egy 1929 decemberében kelt dokumentum és a telepések kéréseit tartalmazta. Ezen kérések első része pénzügyi természetű volt. Kérték a kiutalási ár csökkentését, a hitelek kamatjainak elengedését a ki nem fizetett kiutalási ár után, a birtokhitelek visszafizetési határidejének meghosszabbítását, a hitelek telepések által kért ütemben történő kiutalását, az építkezési kiadások számlázását, az építkezési hitelek visszafizetésének moratóriumát a válság idejére, az építkezési és birtokhitelek konszolidálását hosszú távra. Kérték továbbá, hogy az ÁFH lépjen fel az építkezések során elkövetett jogsértések ellen, illetve nyújtson hosszú távú forgótőkehitelt, az egyéb adósságok kifizetésére. Ezeken kívül kérték tovább a hitelszövetkezetek

felállítását, támogatást mezőgazdasági gépek vásárlására, a kamatok csökkentését, illetve a ki nem fizetett kamatok valamint a földadó elengedését.³¹²

A kolonistáknak a telepek kiépítésével kapcsolatosan is voltak kéréseik. Elsősorban arra panaszkodtak, hogy nem megfelelő a települések közötti összeköttetés, így kérelmezték a telepeket a már meglévő úthálózatba való bekapcsolását. Talajjavító munkálatok elvégzését, a mezőgazdasági birtokok területének növelését, fák telepítését. A további igények között megfogalmazták a szarvasmarha tenyésztés fejlesztésének szükségességét, a gyümölcsstermesztés fejlesztését, a szövetkezetek nagyobb támogatását, illetve nemesített vetőmagok biztosítását. Közigazgatási jellegű kérésekkel is előálltak, remélték az önkormányzatiság biztosítását, a posta és telefonhálózat kiterjesztését. Mindezekon túl kérték a földosztás kiterjesztését erdőkre és legelőkre, a telekkönyvezés felgyorsítását, iskolaépítést, valamint minden tulajdonjogot korlátozó rendelkezés eltörlését.³¹³

1929. december 13-án tartották az ÁFH elnökségi ülését, ahol a telepesek gazdasági helyzetéről tartott előadást Jan Voženilek, aki tolmácsolta több telepes kérését, többek között kárpátaljai telepesekét is. Ebből megismerhetjük a telepesek véleményét, miszerint nagyobb figyelmet kell szentelni a szövetkezeti gazdálkodásnak, fel kell gyorsítani a telekkönyvezést, és 2-3 évre adómentességet kértek. Petr Vakarov bótrágyi lakos is elmondhatta a kolónia kéréseit. Ennek értelmében közigazgatásilag önálló kolóniát szerettek volna, útépitést kértek, iskolaépítést, talajjavító munkálatok elvégzését, telefon és postahálózat kiépítését, településfejlesztést, legelők területének növelését, földosztás árának csökkentését, további segélyeket hitel formájában és további földosztást. A Kárpátaljáról a fentebb nevezett tanácsba delegált telepesek több észrevételt is tettek. Kasarda Újbótrágyi telpes tájékoztat arról, hogy nem jövedelmező a dohánytermesztés, és drága a föld. Kéri a jelzáloghitelek megszüntetését, vagy átkonvertálhatóságát. Turjanica azt kéri, hogy Újbótrágyban cseh-ruszin iskolát hozzanak létre. Vakarov szerint fontolják meg Bótrágyban már korábban elküldött kérelmét.³¹⁴

A hitel-visszafizetések problémáját igazolja az a levél is, melyet egy telepes, bizonyos Arnošt Hosa, mint a bótrágyi kolónia gazdasági szövetkezetének képviselője írt 1930-ban. Ebben nehezményezte, hogy egy átlagos telepes 30–50 ezer korona

---

³¹² NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³¹³ U.o.

³¹⁴ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

adósággal volt terhelve az építkezési kölcsön fejében, és 15–20 ezer korona egyéb adóssága is volt.³¹⁵

Az ÁFH elnöksége annak érdekében, hogy megismerhesse a telepeseket érintő problémákat 1931. szeptember 22-én döntött arról, hogy létrehoz egy tanácsot, mely a telepesek képviselőiből állt, összesen tizenöt főből. Ezt követően a Pozsonyi Telepítési Hivatal (továbbiakban PTH) javaslatot tett a tanács tagjainak személyére. Kárpátaljáról a következő tagokat javasolták: Vytaček Jan – Sztrázs kolónia, légionárius, Honžalko Jozef – Szvoboda kolónia, légionárius, Novak Jaroslav és Turjanica Vaszil – Újbótrágy kolónia, légionárius és ruszin. Megjegyezte továbbá a PTH, hogy azokat javasolt választani, akik az állami telepítésekben vettek részt illetve szlovákok vagy ruszin nemzetiségűek. Az ÁFH 4. sz. ügyosztálya is megtette a javaslatát, mely értelmében Honžalko Jozef légionárius Szvobodáról és Vakarov Petr ruszin Bótrágyról legyen tag. – 1931. október 8. Végül ők lettek a tanács tagjai. Jelezniük kellett először írásban, majd szóban is, hogy mik a telepek gondjai. Az első tanácskozásukra 1931. november 11-én került sor.³¹⁶

1933-ban kérték a gáti telepesek, hogy több földet kaphassanak, az átlagos 12-15 kat.holdas földbirtokméretet kívánták 19 kat.hold-ra növelni.³¹⁷ Ugyanebben az évben kérték azt is, hogy az építkezési kölcsön visszafizetésének határidejét hosszabbítsák meg 10 évvel.³¹⁸ A telepesek 1934-ben kérték Beregsomban, Bótrágyban, Eszenyben és Orosziban, valamint Beregdédában a kiutalási ár csökkentésének mértékét 25 %-al, Szvobodában, Gáton, Pusztaklerepecen és Újhelyen 10-15%-al.

A telepesek kárpátaljai viszonyait érzékletesen mutatja be az az 1933. április 28-án kelt rezolúció, amelyet a Podkarpatská Rusi Telepesek Szövetsége készített. A dokumentumban leírták, hogy a telepeseknek kiválasztásuk során nyilatkozniuk kellett anyagi helyzetükről, tőkájükről, azonban ezt sokan nem, vagy nem valósan tették meg. Ez azt eredményezte, hogy nem rendelkeztek egyesek megfelelő anyagi biztonsággal a gazdálkodáshoz. Egyesek pedig nem megfelelően osztották be a pénzüket. Beszámolnak arról, hogy a 1928 és 1929-es évi termés jó volt. A későbbi rossz termés miatt az időjárási viszonyokat, a korai fagyokat teszik felelőssé. Fontosnak ítélik a vízügyi szövetkezetek működését, elsősorban Bótrágyban és Beregsomban tartják különösen fontosnak a lecsapolások elvégzését. Jelentős problémaként írják le a kolonisták

³¹⁵ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1129. 2–9. lap.

³¹⁶ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³¹⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 48.

³¹⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 46-47.

adóssághelyzetét, a telepesek 100%-a képtelen fizetni a hiteleket. A telepesek jelentős része még az építkezések árának 50%-át sem tudta kifizetni. Illetve folyamatos a további hitelfelvétel, ugyanis a gazdálkodásnak és a megélhetésnek a legalapvetőbb feltételeire sincs pénzük. Egyesek pl. az építkezésekre 16%-os kamattal vettek fel hitelt. Átlagosan 1800 Kč adósság jutott 1 ha földre. 1932-ben a kormány 100 000 Kč segélyt utalt ki a telepeseknek. A telepesek a következő ügyekben kérték a hatóságokat, hogy intézkedjenek a telepek lecsapolásának elvégzéséről, illetve az adósságok kedvezőbb kamatokra való átszámításáról. Talajjavítás segítségét műtrágyával és mésszel, takarmányvásárlást, és fák telepítését. Javasolták továbbá a telepesek költségeinek figyelését, racionalizálását.³¹⁹

Hasonló viszonyokról számolt be az a jelentés amelyet 1933. június 3-án kelteztek. A telepeken jobb termést vártak mint a megelőző években. Szükségesnek tartották a pénzügyi segítséget, illetve beszámol a jelentés arról, hogy a telepesek ki vannak merülve. Több telepen is folytatnak talajjavító munkálatokat: Beregsom, Bótrágy esetében még a tárgyévben végeztek. Újbótrágyon épp megkezdték a munkálatokat. Szvobodán már előrehaladott állapotban volt a lecsapolás. Hunyaditanyán létrejött a vízügyi szövetkezet. Orosziban épp ez a folyamat zajlott. A jelentés beszámolt arról, hogy a facsemete akció során 20 000 Kč összegre lett volna szükség.³²⁰

Roppant érdekes dokumentumnak bizonyul az az ügyirat, mely a kárpátaljai határőr-telepesek³²¹ memorandumának ügyével foglalkozott. A kérelem Bótrágyon íródott 1934. június 1-én. A memorandum lényege az volt, hogy a dél-szlovákiai és kárpátaljai határőr-telepesek sürgős segítséget kértek a belügyminisztériumtól. Leírták, hogy a földreform során 252 paraszttelék jött létre Csaptól-Beregszászig 925 ha-os területen. Ez a méret azonban nem elegendő az önálló gazdálkodáshoz. Sételmezték, hogy az akciót megfelelő szakemberek bevonása nélkül folytatták. A telepítések a Latorca, a Tisza, a Borzsa és a Bodrog árterében, részben mocsaras területen történtek, ezt is a gazdálkodást nehezítő körülményként értékelték. Az időjárási viszonyokat sem tartották a legmegfelelőbbnek. Megemlítik, hogy a telepesek nemzeti és stratégiai célokból szintizta magyar területekre kerültek, elhagyatott tönkrement nagybirtokokra. A földet kihasználnak találták, továbbá drágállották a kiutalási árat. Megjegyzték, hogy

³¹⁹ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., lap 82.

³²⁰ KTÁL, Fond 36., Op.1., Od.zb. 527., lap 85.

³²¹ „Határőrtelepesként” a memorandum készítői, tehát a Kárpátaljába telepített légionáriusok, nevezik saját magukat.

már három éve olcsóbban lehetett kéztől szerezni a földet. Úgy vélték a telepesek, hogy majd a gazdasági haszonból képesek lesznek finanszírozni a hiteleket, azonban ez nem volt megvalósítható. A lakó és gazdasági épületeket az ÁFH tervei alapján kellett építeni kamatmentes hitelre. Azonban az építkezések drágák voltak, ahogyan a mezőgazdasági termelés is, mely ráadásul nem volt kifizetődő. A telepesek valamennyi pénzét elvette az építkezés, és a termelőeszközök megvásárlására már csak hitelből futotta. Már az első évben a vetőmag, a takarmány és a termelőeszközök megvásárlása 6000 Kč /hold adóssággal járt. Bár minden évben volt vetőmag akció, ez a teljes terület bevetésére nem volt elegendő. Kölcsönöztek gabonát, krumplit, de azt sem kifizetni, sem visszaadni nem tudták. Az memorandum keletkezését megelőző években érte el a telepeseket a gazdasági hanyatlás mélypontja, ugyanis az aszály is gondot jelentett. Telepesek panaszkodtak arról, hogy felérték az utolsó tartalékaikat is, a ruhára sem jutott elegendő pénz, a hiteleket fizetni képtelenek voltak.³²²

1934-ben a beregsomi telepesek hasonló tartalmú kérelmet készítettek, melyben kérték a hitelek elengedését, vagy a hitelfeltételek könnyítését. Kérelmezték vízügyi munkálatokat a öntözés biztosítása érdekében, továbbá útépítést, ugyanis 2,5 km-re van a vasútállomás.³²³ A sztrázsi telepesek 1934-ben és 1935-ben is további földosztást kérelmeztek.³²⁴

1935-ban az újbótrágyi telepesek kérelme elektromos hálózat kiépítésére vonatkozott.³²⁵ Ugyanebben az évben az újbótrágyi telepesek rezolúciót készítettek, amelyben több kéréssel álltak elő. Egyrészt technikai munkák elvégzését kérték, földterületek lecsapolást, kőút elkészültét, jobb minőségű földterületeket. Kérték továbbá, hogy mentesítsék őket a kiutalási ár megfizetése alól, csökkentsék a kamatokat, konzerválják a telepesek adósságának visszafizetését, illetve nemcsak cseh, de ruszin iskolát is építsenek, szűnjön meg a cseh és ruszin telepesek közötti különbségtétel.³²⁶ Külön érdekessége az újbótrágyi telepesek kéréseinek, hogy tiltakoztak a földosztás ellen ruszin kerékgyártó kézműves számára. A tiltakozás elsősorban a ruszin és cseh telepesek ellentétét jelezte. Politikai agitátorok munkáját sejtették a korban az ügy mögött. Tiltakoztak minden új telepes vagy kézműves

---

³²² NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³²³ NACR, Fond 705/5., Inv. 82/7., Karton 176., č.j. 9730/34.

³²⁴ NACR, Fond 705/5., Inv. 36., Karton 142.

³²⁵ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 187.

³²⁶ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 190.

beköltözése ellen.³²⁷ 1936-ban a kérések tárgya szinte változatlan maradt, vízszabályozást, termelés módjainak fejlesztésését, útépitést, épületek karbantartásának finanszírozását, kerítések karbantartását, garázs építését a traktoroknak, iskolaépítést és elektromos hálózat kialakítását kérelmezték a telepések.³²⁸ Az általunk fellelt egyik utolsó kérelemben, melyet 1937-ben kelteztek a telepések, a kiosztott földterület elárúsítását kérelmezték.³²⁹

Mint a fentiekből láthatjuk a telepések kérelmei elsősorban a telepek infrastrukturális fejlesztésének támogatására, a gazdasági termelés fejlesztésének elősegítésére, illetve a legtöbb esetben, a hitelügyek rendezésére vonatkoztak. A kérelmekből egyértelműen kitűnik, hogy a telepek fejlesztési terveinek megvalósítása csúszott a tervekhez képest, a gazdálkodás hatékonysága nagymértékben alulmúlta az előzetes elvárásokat, a telepések többsége pedig végeláthatatlan adósságszpirálba került.

A kormányzat a telepések nehézségeit több okkal magyarázta. Egyrészt a kolonisták személyével. Voltak, ugyanis akik nem, vagy nem az ÁFH elvárásai és javaslatai szerint végezték a mezőgazdasági munkákat. Javasolták az ő eltávolításukat a telepekről. Megoldási javaslatként a szövetkezeteket és az telepek önkormányzatiságát kell erősíteni, támogatni. A gazdálkodást érintő problémák egyik okának tartották a talaj nem megfelelő, annak agyagos voltát, lecsapolásra volt szükség. Rosszaknak találták a szakemberek a klimatikus viszonyokat, elsősorban a korai fagyok miatt. A termékek árusítását pedig a megfelelő termelőpiactól való távolság nehezítette, a telepítésekért felelős hivatal meglátása szerint.³³⁰ Az ÁFH egyéb jelentései szintén megnevezték, hogy voltak rosszul megválasztott, nem kvalifikált telepések. Túl nagy befektetésekkel jártak a telepítések, eladósodtak a parasztok a felelőtlen költségek miatt, elégtelen volt a telepések saját pénzügyi forrása.³³¹

Bár a földosztás során mindig hangsúlyozta a prágai vezetés azt az elvet mely szerint telepítések során előnyt élveznek azok, akik rendelkeznek bizonyos mezőgazdasági tapasztalattal, az földhöz juttatottak által kitöltött kérdőívekből azt láthatjuk, hogy a korábban földműveléssel foglalkozó telepések aránya nem volt magas.³³² Különösen igaz ez a hegyvidéki területekről érkező ruszin telepésekre, akik

---

³²⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 191., č.j. 305/35.

³²⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 193.

³²⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 46-47., č.j. 192.988/37.

³³⁰ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 190., č.j. 8103/35.

³³¹ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³³² KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 162., 6-47. lap.

esetében előfordult, hogy el is hagyták rövid időn belül a kiosztott földbirtokot.³³³ Amikor ilyen esemény történt, arra mindig érzékenyen reagált a közvélemény, különösen a magyar ellenzék.

Az ÁFH belátta, hogy a földosztás során történtek bizonyos aránytalanságok, melyeket igyekeznek megoldani. Ennek érdekében különböző intézkedéseket kívántak foganatosítani. Az ÁFH igyekezett hozzájárulni a telepesek adósságainak rendezéséhez, mindenkinek az egyéni kérelmét bíralták el. Megközelítőleg 5 000 000 Kč hitelösszege volt a telepeseknek, ezt úgy kívánták megoldani, hogy a szövetkezetekre ruházták az adósságokat.³³⁴

Az ÁFh az építkezési kölcsönök maximum 50 %-nak folyósítását tudta vállalni. Két formában tudtak hitelt biztosítani: azoknak a telepeseknek akik kifizették a föld árát és nem volt máshol hitelük kamatmentes hitelt nyújtottak, 10-20 évre, és jelzáloghitelt akár 33 évre. Nagyon sok volt azonban a késedelmes fizető, az ő esetükben jelzáloghitelt rendelnek el. A jelzáloghitel az új ház építési költségének 90%-a és 50%-a a régi ház felújítási költségének.³³⁵

A telepesek több forrásból is hitelekhez juthattak. Forgótőke hitelt kaphattak hitelszövetkezetektől, szövetkezetektől, valamint a Telepítési Hivaltól, a légionáriusok a Légionáriusok Irodájától. A hitelek összegei 1931-ig a következőképp alakultak: Építkezési hitel 4300000 Kč, birtokhitel 100000000 Kč, forgótőke hitel Kárpátalján és Szlovenszkóban 4,5 millió Kč. A Telepítési Hivatal 3761000 Kč utalt ki, a légionárius iroda 1000000 Kč -t.³³⁶

A gazdálkodásban megjelenő és pénzügyi gondok megoldásának több módját is alkalmazta az ÁFH több-kevesebb sikerrel. Ezek egyike volt 1928-ban Bátyú kolóniát ideiglenesen mentesítették az adófizetéstől.³³⁷ Egy 1931-ben keletkezett dokumentum arról számolt be, hogy Pusztakerepec kolónia telepeseit ideiglenesen mentesítik az adóktól. 1927 és 1930 között a mezőgazdasági adóktól mentesültek, 1930-ban Gát községgel együtt kérelmezték a kedvezményt.³³⁸ A földadó mértéke 1931-ben 100 Kč volt Kárpátalján és Szlovenszkóban, a történelmi területeken 15 Kč, ennek 1/6 volt

---

³³³ Újabb adatok az alsókerepeci földosztás történetéhez. *Ruszinszkói Magyar Gazda* 1928. január 8. 2. évf. 2. szám. 3. old.

³³⁴ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³³⁵ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³³⁶ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³³⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 32., Karton 152., č.j. 92669.

³³⁸ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 48., č.j. 97483/31 –V/4R.

államai adó, 5/6 az önkormányzathoz folyt be. A telepekre 1932-ig vezettek be földadó moratóriumot.³³⁹

Mint a telepések panaszaiból láthattuk, több telep esetében kérelmezték a lecsapolási, vízügyi és talajjavító munkálatokat. Ezeknek a munkálatoknak az állapotáról számolt be egy 1932 decemberében kelt jelentés Szvoboda, Bótrágy, Hunyaditanya, Pusztakerepec, Gát esetében. Szvobodán ekkor már folytak a munkálatok a vízügyi munkálatok, melyek Damborsky maradékbirtokán kezdődtek. Újbótrágyon már volt kidolgozott terv, azonban további 172 000 koronát tartottak szükségesnek a munkálatokhoz. Bótrágyon már elindultak a munkálatok, megkezdték a főcsatorna építését 295 000 koronát utalt ki az ÁFH. Beregsomban 1930-ban épült ki a főcsatorna, 285 000 koronába kerültek a munkálatok, amelyek 823 ha területre terjedtek ki. Eszeny-Nagytyánán 90 ha-t érintenek a munkálatok, amelyek 130 000 koronába kerülnek. Hunyaditanyán elkészültek a tervek 590 ha-ra. Sárosorosziban és Sztrázson még kezdetleges állapotban voltak a munkálatok.³⁴⁰

Sztrázs településen 340 ha-nyi területen végeztek lecsapolást és meliorációt 940 000 Kč értékben, az építkezési alapból vontak ki. Az építkezésekre 674 636 Kč koronát kaptak, a Csehszlovák légionárius irodája 250 000 Kč koronával támogatta az építkezéseket.³⁴¹

Beregsomban a meliorációs munkálatok első etapjára 95800 Kč ezen túl 67060 Kč állami szubvenciót és 30000 Kč éves hitelt szántak. A második körre 4220000 Kč ehhez az állam 60-70 %-os támogatást tervezett. Bótrágyon 1260000 Kč -ba került a meliorációs munka, melyhez 60-70%-os állami támogatást terveztek.³⁴²

A fenti telepek esetében vannak információink a termésátlagok alakulásáról is. Búzából 2-3 q/1 hold, gabonából 7-9 q/1 hold, kukoricából 12 q / 1 hold. A gabonatermesztést nem tartották kifizetődőnek, a telepek helyzetét a jelentés rossznak ítéli meg, különösen a ruszinok esetében. Javasolták az állattenyésztés fejlesztését azoknak a telepeknek az esetében ahol kicsi a földtelkek mérete, pl.: Gát, Pusztakerepec, Újhely. Kevésnek ítélték a gyümölcsfák számát, javasolták Pusztakerepec, Hunyaditanya, Újhely esetében a telepítéseket. Fontosnak ítélték Bótrágy, Újbótrágy, Beregsom, Hunyadi, Sztrázs közigazgatási függetlenedését. Azonban ez csak Szvoboda esetében történt meg. Egyes telepek esetében az illetékesek

³³⁹ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁴⁰ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., lap 97.

³⁴¹ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁴² U.o.

javasoltak további földosztást, pl.: Újbótrágy 154 kat. hold, Óbótrágy 183 kat. hold, Gát. Infrastrukturális fejlesztéseket útépités formájában Sztrázs, Hunyaditanya, Újbótrágy, Bótrágy, Beregsom kolóniákon javasoltak. Fontosnak tartották, hogy egyes kolóniákat sikerüljön bekapcsolni a Királyhelmeccsap főútvonalba, illetve Macsola és Gecse között 1,5 km-es utat építsenek. Újbótrágy esetében 1, Beregsom esetében 2 km út építését látták szükségesnek.³⁴³

A telepések helyzetével kapcsolatosan nagyon sok tanácskozással kerül sor az 1930-as években. Egy 1933. február 28-án keltezett dokumentum olyan megoldási javaslatokról számol be, amelyek a telepések helyzetét kívánják megkönnyíteni. Könnyíteni kívánták a telepések adózását, dohány és cukorrépa ültetvények fejlesztését tartották célszerűnek, valamint szeszfőzdék építését, elő kívánták segíteni a szövetkezetek kialakítását, támogatni a talajjavító munkálatokat, gyümölcsfaakciót is terveztek. Ez utóbbi keretében 3000 fát kívántak telepíteni összesen 15 000 Kč értékben. Fejlesztani kívánták továbbá az állattenyésztést. A gazdasági helyzet fellendítésének elengedhetetlen alapja volt a forgótőke hitelek biztosítása. Átlagosan a telepések 60 korona hitelt kaphattak holdanként, azonban a rossz termésátlagok miatt szükségessé vált a 2000 korona holdanként. Felmerült az egyéni telepések számára is a forgótőke hitel biztosítása, azonban ezt az Ungvári Kerületi Iroda nem tanácsolta. Támogatta Prága a dohánytermesztést, Bótrágyban szeszfőző üzemeltetést hoztak létre, illetve az elsődleges feldolgozást, tejtermékek készítését is támogatták. A talajjavító munkákat vagy szövetkezet, vagy magánvállalkozás végezte. A facsemete akció keretében 1500-2000 csemetével támogatták a következő kolóniákat: Beregsom, Sztrázs, Beregdéda, Gát, Pusztakerepec, Sárosoroszi, Újhely. A fentiekben túl vetőmag és szarvasmarha akcióval is támogatni kívánták a telepések gazdálkodását.³⁴⁴

A viszonylag széles spektrumú fejlesztési tervek azonban nem minden esetben hozták meg a várt sikert. Néhány titkos jelentése, illetve egy-egy kolónia szövetkezetétől az Állami Földhivatalhoz érkezett panaszlevelekből arra lehet következtetni, hogy a világgazdasági válságon kívül egyéb problémákkal is küzdöttek a telepések, illetve az ő egzisztenciájukat megalapozni kívánó hivatalok. 1933 áprilisában készült jelentés szerint, melyet az Ungvári Földhivatal készített a kolóniák gazdasági helyzetéről egy prágai rendelkezésre reagálva, mely kérte a kolóniák anyagi lehetőségeinek felmérését, kiderül, hogy bár a földosztás folyamán a

³⁴³ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., lap 97.

³⁴⁴ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., lap 75.

kedvezményezettnek nyilatkozni kellett vagyoni helyzetükről, illetve arról, hogy milyen mértékig tudnak befektetni a kapott földterületbe, a valóságban ezzel a vagyoni fedezettel az ide érkező telepések nem rendelkeztek. Ez jelentős kiesést jelentett a finanszírozó hatóságnak, illetve megnehezítette a telepések számára az építkezési hitelek visszafizetését.³⁴⁵ A gazdasági válság idején ezekből a kölcsönökből elengedtek, kedvezőbb kamatokat számítottak fel.³⁴⁶

A telepesektől beérkezett memorandumokra reagálva az intézkedési tervekben megfogalmazták, hogy növelni kell a földosztások méretét és új épületek létrehozását kell támogatni, valamint a régi épületek felújítását. Tervezték további 20 millió korona szétosztását, ezen kívül további 5 millió korona kijuttatását ún. alkalmazkodási költségekre. Minden területen csökkentették a föld kiutalási árát. Kárpátalján 15,56 %-al.³⁴⁷ Mivel több kérelem is érkezett a telepek igazgatási jellegű kérdéseivel kapcsolatosan, az ÁFH támogatta, hogy valósuljon meg minél több esetben a telep önálló önkormányzata. Kárpátalján egy ilyen telep volt, Szvoboda. A telepések kérték azt is, hogy ne csökkentsék a vasúti teherforgalmat, azonban azt túl drága lett volna fenntartani Kárpátalja esetében.³⁴⁸

Az ÁFH fontosnak tartotta a telepesek gazdasági ellenőrzését. Erre véleményük szerint azért is volt különösen szükség, mivel szükséges volt a helyi viszonyok figyelembe vételével segíteni a telepéseket. Gyorsan kellett lebonyolítani a telepítéseket és a kolóniák kiépítését, ezért hamar kimerültek a telepések anyagilag. A gazdasági felügyeletet 1925-ben hozták létre. Ennek szükségességét azzal is indokolták, hogy nem ismerték kellőképp a telepések helyi klimatikus és földviszonyokat. A felvásárlópiacról is hiányosak voltak az ismereteik, a kulturális központoktól távol voltak a telepesek. A gazdasági felügyelet feladata tehát az volt, hogy egyfajta kapcsolatot teremtsen a kolónia és a kormányzat között, irányítsa és megfelelő mederbe terelje a telepek gazdálkodását.³⁴⁹

A gazdasági felügyelet a következő szempontok szerint kellett, hogy munkáját végezze: vizsgálnia kellett a kiosztott földeken folyó gazdálkodást, rendben folyik-e, hasznos-e a telepések tevékenysége, megfelelő-e az épületek száma, és azok állapota, megfelelő talajjavító munka folyt-e, megfelelően gondoskodik-e a telepes a rábízott

---

³⁴⁵ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., 82. lap.

³⁴⁶ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527., 75. lap.

³⁴⁷ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁴⁸ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁴⁹ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

vagyon tárgyáról, teljesítik-e a telepesek fizetési kötelezettségeiket, a kiosztott vetőmaggal megfelelően bánnak-e. Valamennyi telep esetében 4 fős gazdasági bizottságokat állítottak össze.³⁵⁰ A telepeken a gazdasági ellenőrzés lefolytatása során értékelő íveket töltöttek ki a bizottság tagjai, amelyeken a következő információkat tüntették fel:

- 1) Hogyan folytatja a telepes a gazdálkodást?
- 2) Milyen ingó és ingatlan vagyona van?
- 3) Milyen adósságai vannak?
- 4) Gazdasági, kulturális, nemzeti magatartása.
- 5) Gazdálkodási körülményei.
- 6) A föld állapota.
- 7) Meliorációs munkálatok.
- 8) Épületek állapota.
- 9) Gyümölcsös állapota
- 10) Van-e erdőbirtok?
- 11) Munkaeszköz ellátottság,
- 12) Milyen állapotúak a munkaeszközök?
- 13) Általános kép a gazdaságról,
- 14) Hogyan kezeli a gazdaságot a gazda,
- 15) Van-e fejlődés.³⁵¹

A gazdasági ellenőrzés néhány telepes esetében megállapította, hogy nem megfelelően végzik a gazdálkodást. Ők ezt követően kénytelenek voltak elhagyni a telepesbirtokot. Előfordult ilyen eset Sztrázs kolónián, ahol 1932-ben két ruszin telepes volt kénytelen elhagyni a földszerzeményét.³⁵²

Áttekintve a rendelkezésünkre álló forrásokat a kárpátaljai telepítések gazdasági vonatkozásairól, több következtetésre is juthatunk. Egyrészt arra, hogy bár a prágai vezetés retorikájában gazdasági és szociális szükségszerűségként beszélt a telepítésekről, azoknak gazdaságélénkítő jellege erősen kétségbe vonható. Szinte valamennyi forrás a telepesek gazdaságának alacsony színvonaláról és hatékonyságának nem megfelelő mértékéről tanúskodik. Ennek oka részben a telepesek mezőgazdasági munkálatokban való tapasztalatlansága, részben pedig a földigénylők anyagi helyzete

---

³⁵⁰ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁵¹ NACR, Fond 705/5., Inv. 91., Karton 191.

³⁵² NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 48.

volt, aminek következtében nem tudták a telepítésekkel járó költségeket fedezni, illetve az azokra felvett hiteleket törleszteni. Kétségtelen, hogy világgazdasági válság jelentősen negatívan befolyásolta a telepések addig sem egyszerű helyzetét. Másrészt megállapítható, hogy a prágai vezetés jelentős összegeket fektetett a telepék kiépítésébe, infrastrukturális fejlesztéseibe, vízügyi, elektromos, útépitő és egyéb munkálatok révén, melynek nyomait a telepítések által érintett vidékek magukon viselik.

7. FEJEZET

KÁRPÁTALJA BELSŐ KOLONIZÁCIÓINAK TERVEI AZ 1930-AS ÉVEKBŐL

A Kárpátalján végrehajtott telepítéseket a telepések származásának szempontjából is vizsgálhatjuk. Ebben az esetben a telepítések két típusát tudjuk megkülönböztetni. Az egyik a külső telepítések, a másik az ún. belső telepítések. Az előbbi alatt, a Csehszlovák Köztársaság Podkarpatská Ruson kívüli tartományaiból való telepítéseket kell érteni. A második alatt pedig a kárpátaljai belső kolonizációt. Ez utóbbi volt a jelen kutatások szerint volt Kárpátalján jelentősebb. Magának a belső kolonizációnak a fogalma leghamarabb Szlovenszko esetében jelent meg, célja pedig egyértelműen a területek szláv népességgel való feltöltése volt. Kárpátaljai telepítésekre vonatkozó ismereteink folyamatosan bővülnek. Jelenleg a levéltári forrásokból már ismerjük az állami és magántelepítésekkel létrejött kolóniák számát, vannak információink a telepek kiépítésére, gazdálkodására vonatkozóan. Kárpátalján a telepítések sok hasonlóságot mutattak a Köztársaság egyéb területein végrehajtott ilyen intézkedéssorozattal. A legfőbb különbség, és ezzel a kárpátaljai telepítéspolitikára legfőbb jellegzetessége, a ruszinok telepítése volt. A ruszinok telepítése a Verhovináról a kolonizációs folyamat megkezdésétől fogva annak sarokköve volt Kárpátalján.

Elmondható, hogy a 1920-as évek elején megfogalmazott telepítési tervekben elsősorban a csehszlovák légiókban szolgáló légionáriusok számára kívántak telepestelkeket biztosítani. Az általunk eddig ismert 1922-es és 1923-as telepítési tervek kitértek a ruszinok telepítésének kérdésére, ugyanis őket tartották a legrászorultabb rétegnek Kárpátalján, tehát lényeges volt, hogy kedvezzenek számukra a földosztás során. Azonban az 1922 őszi született tervekben a maradékbirtokokon létrehozandó telepek földtelkeit légionáriusok számára kívánták fenntartani, a ruszinok számára a nevezett munkaprogramok értelmében Szolyva és Verecke környékén kívántak földet biztosítani.³⁵³ Az ÁFH szintén 1922-ben és 1923-ban kelt intézkedési terveiben a légionáriusokat nevezték meg kedvezményezett csoportként.³⁵⁴

A források alapján több okot is meg tudunk nevezni, aminek hatására a hatóságok növelték az előzetes tervekhez képest a ruszinok részarányát a folyamatban. Elsőként megnevezhetjük az ÁFH szakembereinek ez irányú véleményét. Jan Voženilek, aki 1926 és 1935 között volt az ÁFH elnöke, az egyik miniszterközi tanácson hangoztatta,

³⁵³ NACR, Fond 705/5., Inv. 171., Karton 249., č. 2567/22.

³⁵⁴ NACR, Fond 705/3., Inv. 170., Karton 247.

hogy kizárólag csehszlovák légionáriusok telepítése Kárpátalján kiváltaná a helyi lakosság ellenkezését, ezért ezt elkerülendő javasolt a telepítési alap terhére a ruszinokat, sőt bizonyos mértékben magyarokat is földhöz juttatni.³⁵⁵ Megnevezhetjük azonban a helyi ruszin politikum tiltakozását is, mint a tervek módosításának okát. Egy 1925-ben a Prágai Állami Földhivatal által kiadott rendeletben találkozhatunk néhány erre vonatkozó érdekes információval. A forrás egyrészt beszámolt a telepítések addigi helyzetéről, továbbá felhívta a Földosztó Bizottságok figyelmét arra, hogy milyen magas a ruszin nemzetiségű földigénylők száma. A következőképpen rendelkeznek ezzel kapcsolatban: „*A kolonizáltak fele cseh és azonos részben kiválasztott, megfelelő ruszinság legyen...*” továbbá „*Ösztönözni fogjuk a ruszinságot, hogy észrevegyék ezt a cseh kérést...*” és ugyanitt megmagyarázzák a rendelkezés okát is: „*A ruszinok elégedetlensége megnehezíti a cseh hatalom irányításának felállítását, különösen a kolonizálni kívánt területeken*”.³⁵⁶ A nevezett változások okát a ruszin ellenzék tiltakozásának tudták be. 1928-ban pedig a Bótrágyban végzett telepítéseknél megnevezték, hogy konszolidációs szempontból fontos a prágai vezetésnek a kárpátaljai ruszinok, mint szlávok jóléte. Részben ennek az indoklásnak megfelelően végül több település nem légionárius, hanem ruszin telepítések színhelyévé vált. Ehhez kapcsolódó érvelésük szerint a ruszinok nem rendelkeztek jelentős mértékű megművelhető földdel, ezért alacsonyabb társadalmi-gazdasági szinten álltak, segíteni kellett őket a nehéz helyzetből való kilábalásban. A szakértők megnevezték jelentős problémaként a ruszinok alacsony kulturális színvonalát, a magas analfabetizmust, az iskolák alacsony látogatottságát, az értelmiség kis számát, továbbá az alkoholizmus jelenlétét is. Meglátásuk szerint a kolóniák kulturális-oktatási rendszere segíthetett volna ezeknek a problémának az orvoslásában. Kezelendő helyzetként beszéltek a ruszinok magas politikai ingerküszöbéről, könnyű politikai befolyásolhatóságukról, melyet részben rossz gazdasági helyzetük, részben társadalmi státuszuk okozott, minek következtében „*hajlamosak voltak a kommunistákra szavazni*”.³⁵⁷ Megjegyezték továbbá azt is, hogy a „*csehek a ruszin nemzetet akarják erősíteni, a számukra biztosított földterületekkel*”.³⁵⁸ Végül, de nem utolsó sorban a kárpátaljai telepítéseknek az államegység szempontjából is jelentőséget tulajdonítottak, mivel a Csehszlovák Köztársaság békésen vette át

---

³⁵⁵ NACR, Fond 705/3., Inv. 170., Karton 247.

³⁵⁶ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 527., 1–3. lap

³⁵⁷ NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 193.

³⁵⁸ U.o.

Kárpátalját – fontosnak tartották a térség konszolidálását.³⁵⁹ A földreform levezetésével megbízott szervek megfogalmazták a belső kolonizáció célját Kárpátaljával kapcsolatban. Ennek értelmében Ezeken a területeken a szegény hegyi lakosság körében kellett földosztást végezni, annak tudatában, hogy a telepesek minden vagyon hiányában vettek volna részt a telepítésekben, ezért fel kellett készülni az anyagi támogatásra.³⁶⁰

A ruszinok alföldre való telepítésének szükségességét gyakorta bizonygatták gazdasági okokra hivatkozva is. A Verhovina „nyomora” nem csupán az első Csehszlovák Köztársaság számára jelentett megoldásra váró kihívást, illetve súlyos társadalmi problémát, de magyar vezetésnek is 1919 előtt ugyanúgy mint 1938-1944 között. A ruszinok helyzete valóban nehéz volt a két világháború között is.

Az állami telepítések és magántelepítések folyamata 1931-ig gyakorlatilag lezárultak. Jelentős változások ettől kezdve nem történtek. A ruszinok helyzete, mely a korábbi történelmi korokban sem volt kedvező a gazdasági világválság káros hatásának következtében az 1930-as évek során semmiképp nem javult, továbbra is komoly gazdasági problémákkal küzdöttek. Részben ezek megoldását keresve, részben a telepítéspolitika államkonszolidációs, stratégiai és nemzetiségpolitikai elgondolásaihoz ragaszkodva a prágai vezetés a helyi, kerületi hivatalokkal közösen több tervet dolgozott ki a ruszinok szervezett telepítésének folytatására. Ezeknek a terveknek a megvitatásáról, előkészítéséről szóló források nagy számban vannak jelen a telepítésekkel foglalkozó állami szervezetek irathagyatékában. Ezeknek a terveknek a kronológiai sorrendben való áttekintését tartjuk a legcélszerűbbnek a telepítéspolitika kárpátaljai jellegzetességeinek mélyebb megértéséhez.

Az 1930-as években a hegyvidéki ruszinság fokozódó rossz helyzetének következtében több tervezet is készül Kárpátalja belső kolonizációjának folytatásáról. Egy 1933-ban készült tanulmány beszámolt arról, hogy szükségessé vált a ruszin családok földhöz juttatása az alföldi területeken, legalább 5-10 kat.holdas telkek formájában. Elsősorban Volóc, Prislop, Novoselice, Lachovce, Majdan, a Perecsenyi járás falvai és Turja-mente térségéből terveztek telepíteni. Nehéznek tartották azonban a telepítések anyagi finanszírozását. Csak az építkezés költségeit telkenként 20-25000 koronára becsülték. Egy 100 telkes kolónia kialakítására legalább 1000 kat.hold földre lett volna szükség tovább 200 kat. holdra tartalékként, tehát 1300 kat. hold, kb. 715 ha

---

³⁵⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 99., Karton 193.

³⁶⁰ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

volt szükséges. A tervezetből megtudhatjuk, hogy mely területek jöhettek szóba. Egyrészt erdőbirtokokon terveztek telepítést. Ungvár 10 km-es körzetében állami erdőbirtokokon 4000 ha (kb 7000 kat. hold) terület jött szóba. Huszt és Tácsó környékén 1500-2000 kat. hold. Azonban az itt lefoglalt területek nem voltak kihasználva, bár a ruszinok számára voltak fenntartva, és erre a figyelmet fel is hívták. Korábban vásároltak már ruszinok területeket az alföldön, azonban ez konjunktúra időszakban történt, akkor erre volt megfelelő tőke. A forrásunk szerint 7 ruszin telepen zajlott földvásárlás a ruszinok számára 1933-ig (feltételezhetően itt magántelepekre gondol a jelentés – szerző.) 1 kat.hold föld ára 3500-4400 korona volt, és 12-14%-os kamatra kaptak kölcsönt. Egyes ruszinok Kelet-Szlovenszkóban is vásároltak földet, illetve Szvoboda mellett is történt földszerzés. A következő telepeket nevezte meg a forrás: Ruszka Dolina, Verbóc (ma Puskina), Nagydobrony, Szvoboda, Beregszász, Beregardó (Botlik birtok), Akli (Bányász Albert-Glück Ernő birtoka). A fentebb megnevezett erdőbirtokokon kívül egyéb alföldi területekre is kívántak telepíteni:

9. sz. táblázat. Telepítési terv 1933-ból

Forrás: KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 527., 79. lap

Ssz.	Földbirtok megnevezése	Birtokméret holdban	kataszteri
1.	Reisman Mór és Eszenyi Jenő birtoka (Eszeny)	432	
2.	Eszenyi József (Eszeny)	313	
3.	Macskarév (Eszenyi Jenő birtoka, Eszeny)	459	
4.	Virányi József birtoka (Szerednye)	842	
5.	Horváth Gedeon birtoka (Eszeny)	445	
6.	Moszkovics Bernát (Eszeny)	3336	
7.	Lónyay Gábor (Újtany, Bályu)	435	
8.	Bótrágyi szövetkezet birtoka (Csonkapapi)	577	
9.	Gáspár Miklós birtoka	514	
10.	Vokurka József (Déda)	437	
11.	Schneidel Elza birtoka (Nagybégány)	446	
12.	Nyomorkay Ödön birtoka (Mezőgecse)	314	
13.	Latorca Rt birtokai	3000	
14.	Szernye mocsár területei	5000	
	Összesen	16550	

Az alföldi telepítések mellette azonban a hegyvidéki mezők és legelők magánkézbe való juttatásának is folyamatosan zajlania kellett. Ezeket egybevéve javasolták és lehetségesnek tartották 10-20000 kat. hold kolonizálását. Ezek a következőképp oszlottak meg birtoktípusokként: 5000 kat. hold amit a lefoglalási törvény alapján megszereztek de nem történt kiosztás. 8000 hold állami föld, 3000 hold tölgyerdő a Latorica birtokában, 1500 hold erdőbirtokon, 5000 hold Szernye Mocsár, 10 500 hold urbáriumi földek. összesen 33 000 kat hold.³⁶¹

1933. szeptember 27-28-án Ungváron, az Állami Földhivatal Kerületi Irodájában került sor egy tanácskozásra, amelyen részt vettek a Mezőgazdasági Minisztérium, az ÁFH, az ÁFH Ungvári Kerületi Irodájának, a Zemsky Úřad képviselői, továbbá az ungvári és a beregszászi földosztóbiztosok. Az ott elhangzottakból kiderül, hogy a Bustinói és a Rahói Erdőgazdaságok területén kívántak földet osztani, elsősorban erdőbirtokokat, Brustura, Usztcorna, Németkora térségében, tekintettel az egyre rosszabb anyagi helyzetére a lakosságnak. Állami erdőterületek osztását tervezték, hogy legalább a legalapvetőbb munkálatok elvégzését biztosíthassák. 20 család elhelyezését javasolták Mokranky településen, további telepítéseket javasoltak Danilovo, Boronyava, Okruhle, Uglya térségében, összességében 2400 ha-nyi területen. A tanácskozáson azonban felvetődött, hogy ilyen mértékű földosztás végzésével nem lehetne minden igényt kielégíteni, ennek okán Ungvár környékén terveztek további telepítést, Radvanka, Kamenice községekben. Felvetődött az ötlet is, hogy amennyiben Kárpátalján földhiány lenne tapasztalható, telepítsenek Szlovenszkó területére, konkrétan Révkomáromot nevezték meg mint lehetséges telepítési helyszínt. A 1931-ig lezárult telepítési munkálatok tapasztalatiból kiindulva azonban több kérdés is felvetődött a szakemberek számára. Elsőként az, hogy kiket telepítsenek. Erre több lehetőség is adódott, felvetődött az állami erdők munkásainak, kisbirtokosoknak, továbbá a korábban már telepítésre kijelöltek földhöz juttatása. Kérdés volt az, hogy hová telepítsenek. Felmerült az állami birtokokra való telepítés gondolata, azonban nem csupán Kárpátalja, de Szlovenszkó, valamint a morva vagy cseh területek esetében is. Mivel a tanácskozás időpontjáig nem használták ki a földreform során lefoglalt birtokokat, ezért kézenfekvő megoldásként kínálkozott a telepítési alap terhére történő földosztás. A két legkézenfekvőbb mód mellett a tanácskozáson felvetették a külföldi

---

³⁶¹

KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od.zb. 527., lap 79.

telepítések lehetőségét. Itt Franciaország, Algéria, és Palesztina jelent meg potenciális célállomásként (ezt az elképzelést elvetették). Kérdéses volt a telepítés módja, ugyanis ezt véghezvihették volna valamely meglévő településen, vagy mint arra volt már példa új települést hozhattak volna létre. Az egyik legégetőbb kérdés a leendő telepek pénzügyi finanszírozása volt. Hosszúlejáratú hitelt (35 évre legalább) biztosítása vagy rövidlejáratú kölcsönök kiutalása között kellett döntenie az illetékeseknek. Végző kérdésként pedig az merült fel, hogy ki, mely hivatal folytassa a telepítéseket. A felvetett kérdések mindegyike mellett szóltak pro és kontra érvek. A tanácskozás résztvevőinek álláspontja szerint a ruszinok tiszamellékre történő telepítése a pénzügyi nehézségek miatt állt meg, így elsősorban a program anyagi vonzatát törekedtek csökkenteni. A fentebb felvázolt vitás kérdésekre is ennek szellemében született megoldási javaslat. Ily módon új kolóniák létrehozását javasolták, ahol mindnet a telepesnek kell megvásárolnia, amely költségekre hitelt kaphatott volna. Célszerűnek tartották a legalább 5-10 kat. holdas birtoknagyságon való földosztást. Ilyen birtokméret mellett, a szabad földbirtokok számának ismeretében 500-1000 család letelepítését tervezték ilyen módon. Meg kell jegyeznünk, hogy a helyi szervek tájékoztatása szerint 4000 család igényelte a telepítést. A rendelkezése álló földbirtokméret lehetővé tette volna akár az ilyen mértékű akciót is.³⁶²

A belső kolonizáció által igénybe vett földterületeket különböző típusokra oszthatjuk. Az első csoport az állami földeken kialakított birtokok, melyek között vannak földművelésre alkalmas területek, ennek mérete kb. 18 000 ha, érdemes lett volna a szakemberek szerint ezek irányítására igazgatóságot létrehozni. Ezen túl erdőterületek is bevonhatóak voltak a programba megközelítőleg 5000 ha. A második csoportba az ideiglenes lefoglalás alá vett birtokok tartoztak. Ezek fölött az Állami Földhivatal rendelkezett és viszonylag alacsony áron megváltható volt. Ezek között voltak átvett, de ki nem osztott földek, kb. 400 ha, amit lehetett volna telepítésekre használni, továbbá 45 felosztott és 14 maradékbirtok, melyek használhatóak voltak kolonizációra. Ezek összterülete elérte a 2000 ha-t. Ezen túl használhatóak lettek volna olyan birtokok, melyek kimaradtak a lefoglalások alól, és amelyeket meg lehetett még vásárolni, kb. 4-5000 ha, végül olyan erdőbirtokok, melyeket szintén nem foglaltak le.³⁶³ Volt igény arra, hogy az állami erdőbirtokok területén végezzenek kolonizálást, és csak ott ahol van elegendő föld. Bustino és Ungvár környékén 2500 ha felhasználható

---

³⁶² NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

³⁶³ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

erdőbirtok volt. Végül a Bustino és Ungvár környéki területeket jelölték meg mint kolonizációs színhelyet.³⁶⁴

A Földművelésügyi Minisztérium tájékoztatása szerint 1934-ben Kárpátalján voltak még olyan területek ahol nem volt munkaalkalom, és szükséges mennyiségű földterület sincs, az itt élők számára lehetett megfelelő a kolonizáció. A Földművelésügyi Minisztérium ennek érdekében kijelölt területeket A Bustinói Erdőgazdaság területén Boronyava, Danilovo, Okruhla, Hrusovo településeket megközelítőleg 2000 ha nagyságban, illetve az Ungvári Erdőgazdaságban szintén 2000 ha területen.³⁶⁵

1934 márciusában látott napvilágot az a dokumentum, amely Kárpátalja további belső kolonizációs lehetőségeit és terveit tartalmazta. A korábbi tervekre alapozott, melyek 4000 család Verhovináról való áttelepítését helyezték kilátásba. A korábbi kolonizációs terveket, melyeket a ruszinok tiszamellékre való telepítésére dolgoztak ki, nem tartották sikeresnek, mivel a ruszinok ellenállásába ütközött a végrehajtás, bizonyos esetekben a telepések birtokszerzeményeiket el is hagyták. A hegyvidéki területnek ekkor 400 000 lakosa volt 2 %-os születési rátával, ami roppant magasnak tekinthető a korszak viszonyait figyelembe véve. A megművelhető földterület kevés volt, jelentős elszegényedés volt tapasztalható, amely problémát a különböző segélyakciók révén kívántak orvosolni. Az életszínvonal javítása érdekében a csehszlovák kormányzat három irányban kívántak intézkedéseket tenni. Egyrészt a lakosság oktatását igyekeztek fejleszteni, elsősorban gazdasági irányba, hogy megfelelően tudják kihasználni földeket, azonban ezt a törekvést csupán hosszú távon tartották sikeresen végigvihetőnek, ami az akkori helyzetet nem tudta gyorsan orvosolni. Másrészt támogatni kívánták a vidék iparosítását, hogy ezáltal növekedhessen a foglalkoztatás. Az iparosítás terén azonban kevés sikert ért el a csehszlovák kormányzat. Különösképp bizonyos szegmensekben lett volna fontos a fejlesztés (pl.: a faipar terén). Harmadik irányként a földreformmal igyekeztek javítani a gazdasági állapotokon, azáltal hogy megfelelő jövedelmet biztosíthassanak a földhöz jutott családoknak. A Verhovinán lefoglalt földterület nagysága 180 000 ha volt, ebből 15 000 ha volt kijelölve már kiosztásra, amelyből 8500 ha volt állam által átvett. További 16 000 ha-t szántak kiutalásra. Az állami birtokok összesen 370 000 ha-t tettek ki, amely a teljes elérhető földterület 30 %-a, és ennek $\frac{3}{4}$ -e volt lakott. Ezért is tartották

³⁶⁴ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

³⁶⁵ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249., č.126.156 VIII.D/1933

célszerűnek az állami földterületeken földbirtokot osztani. Még 1923-ban kijelöltek 34 500 ha-t kiosztásra, főleg legelőt és szántót, melyből több mint 6380 ha-t osztottak ki. Ezeknek a tudatában tartották érdemesnek a Verhovinán végzett telepítési tervek átgondolását illetve annak szükségességének felmérését.³⁶⁶

A telepítések fentebb vázolt mértékben történő végrehajtását a korabeli szakemberek jelentősen veszélyesnek tartották, elsősorban pénzügyi szempontból, okulva azokból a tapasztalatokból, melyek azt mutatták, a telepítések állami finanszírozása a semmilyen anyagi biztonsággal nem rendelkező lakosságnak, igen költséges intézkedés. Megfontolásra érdemesnek tartották kisméretű, 6 ha nagyság körüli birtokok létrehozását az eredeti tervekben megfogalmazott 4000 család számára, amelyhez így 28 000 ha földre lett volna szükség. Ez a terv Kárpátalja területének 1/6-át érintette volna. Egy ilyen intézkedés költségeit 240 millió koronára becsülték, megközelítőleg 35 000 korona volt 1 ha föld ára, egy telepeshely kiépítése pedig 25 000 koronára becsülték, valamint megközelítőleg 10 000 korona tőke biztosítását tartották célszerűnek a telepes család számára. Ennek a programnak a megvalósítása esetén három év alatt, amennyiben 4000 család esetén, 20 000 fővel csökkent volna a Verhovina lakossága, így a mai lakosság 2/3-a alá süllyedne, értelemszerűen ennyivel nőtt volna az alföldi lakosság lélekszáma. Azonban lényeges eredményt így sem vártak az akciótól. Mindazonáltal hasznosnak találták a Verhovinán való földosztás lehetőségét. A tervezet egyes készítői úgy vélték, hogy saját területükön szükséges a ruszinok számára földet juttatni és csak ott, ahol ez számukra a legolcsóbb eszközökkel megoldható. Javasolták továbbá, hogy ezeket a földeket teljesen ingyen az állam terhére kell kiosztani. Így is számoltak bizonyos rizikófaktorokkal. Kicsinek tartották a kiosztani kívánt föld mértékét, ugyanis 60 000 ha tudtak volna kiutalás alá vonni, legelőkkel együtt 90 000 ha-t, azonban egyes szakemberek számításai szerint legalább 100 000 ha-ra lett volna szükség. Nem tartották ugyanis megfelelőnek a talaj termőképességét, illetve magas volt a föld megváltási ára. A fenti érveket és ellenérveket figyelembe véve a következő javaslat született a sikeres földosztás érdekében: állami támogatással kívánták a földbirtokokat kiutalni, csökkenteni kívánták az adókat, az erdőbirtokokat pedig felügyelet mellett kell kívánták átadni.³⁶⁷

Kárpátalja belső kolonizációjára 1935-ben is született terv. A terv elején beszámolnak arról, hogy megnövekedett a kivándorlás mértéke elsősorban az USA,

---

³⁶⁶ NACR, Fond 705/3., Inv 171., Karton 249., č. 98884/1592/23.

³⁶⁷ U.o.

Paraguay és Kuba irányába. A telepeseknek alternatívát kívántak biztosítani. 1935. október 1-ig összesen 1245 kérelem érkezett be az Ungvári Kerületi Irodába elsősorban a Volóci, Perecsenyi járásokból, a Técsői járás északi részéről, valamint Huszt térségéből. Ezekről a területekről érkező igénylők már vásároltak területeket az alföldön: Akli, Fancsika, Verbóc, Újhely, Beregszász, Ardó területén, összesen 1200 kat. holdat. Ez azonban nem volt elegendő, további birtokokat említettek meg a dokumentumban, amelyek telepítés alá vonhatóak voltak:

10. sz. táblázat. Telepítési terv 1935-ből

Forrás: KTÁL Fond 36. op. 1. od. zb. 527. lap 167, 175.

Ssz.	Földbirtok megnevezése	Birtokméret holdban	kataszteri
	Latorca Rt birtokai	8000	
	Csikósgorond és Nyáradgorond területe	6000	
	Reismann Mór és Eszenyi Jenő birtoka	100 ha	
	Eszenyi Jenő Macskarévi birtoka	n.a.	
	Gerliczy birtok	n.a.	
	Ocskay birtok	n.a.	
	Tukos (Kugler) birtok	n.a.	
	Petrigalla birtok	n.a.	
	Schneidel Elza birtoka (Nagybégány)	447	
	Reismann Mór birtoka (Eszeny)	258	
	Eszenyi József birtoka (Eszeny)	313	
	Sicherman Miksa birtoka (Nagydobrony)	455	
	Danilovo, Huszt, Uhloje területe	3000	
	Dolha	n.a.	
	Kusnice	n.a.	
	Ungdaróc	n.a.	
	Braun Zsigmond birtoka (Sárosoroszi)	241	
	Magosliget	300	
	Botlik István birtokai	236	

A fentiekén kívül urbáriális birtokokokon is terveztek telepítéseket, amelyekkel együtt összesen 67 810 ha birtoknagyságon 11 000 kat. hold területen jelentett volna kolonizációt. Következtetésként e dokumentum szerzője levonta, hogy szükséges a kolonizáció, de csak hosszú távú hitelekkel lett volna kivitelezhető, a kiutalási ár részletfizetéssel való törlesztése esetén.

1936 januárjában még mindig voltak törekvések a telepítések további folytatására, ugyanis arról értesülünk a Mezőgazdasági Minisztérium, és annak helyi

szerveinek dokumentumaiból, hogy telepések kiválasztásával foglalkoztak.³⁶⁸ Ugyanebben az évben előirányozták, hogy 3-20 ha-os birtokokon hozzanak létre telepeket, amelyek hasznos földterületek legyenek.³⁶⁹ Azonban ezeknek, akárcsak a fentebb vázolt nagy volumenű tervek nem, vagy csak részben valósultak meg.

1937-ben a Földművelésügyi Minisztérium még mindig a verhovina földproblémáiról tárgyalt. 1937-ben sok szempontból ugyanott tartottak mint a korábbi években. A Verhovina gazdasági problémáinak megoldási lehetőségeit a földbirtokok nagyságának növelésében és a vidék iparosításának támogatásában látták. Javasolták az erdőipari politika változtatását, növelni kívánták a fakitermelést. Ezen túl földosztás során növelni kívánták az otthoni és kézműipar lehetőségét.³⁷⁰ 1937-ből az új tervek kidolgozása mellett arról is képet kaphatunk, hogy miben látták az földművelésügyi szakemberek a földosztás sikertelenségének okait. Az elemzők szerint egyrészt lassabb hozamú termés valósult meg a vártnál, másrészt magas volt a föld kiutalási ára. 15%-al emelték a kiutalási árat amely túlterhelte a földszerzőket, vagy egyáltalán nem is kívántak részt venni a programban, úgy vélték, szerencsésebb volna az éves fizetés bevezetése, semmint az egy összegben való térítés. Megnevezték továbbá problémaként azt, hogy a földosztásra kijelölt területek mértéke nem érte el az igényelt méreteket. 34 500 ha volt kijelölve, de 100 000 ha lenne szükség, amelyből 63 301 ha erdő, a többi legelő. Az említett sikertelenség által meg nem oldott és egyre csak növekedő elszegényedés még inkább növelte a telepítések szükségességét. Azonban a telepítési politikának magas költsége és kockázata volt. Az egyetlen lehetőségnek azt tartották, hogy az állami területeket gyorsabb ütemben osszák szét, főleg a szántók és legelők esetében. Bár a telepítéseknek nagyon magas volt az ára, mégis szükségesnek tartották 4000 család kolonizálását. A siker érdekében tehát elengedhetetlennek tartották az állami területekből történő földosztást, a kiutalási ár csökkentését, az erdős területek szántófölddé váló átalakítását, családi gazdaságok létrehozását. Ezeken túl a verhovinai akciót külpolitikai szempontból is fontosnak tartották. Mint a tervet kidolgozó tanácskozáson részt vevők elmondták, *jólétre van szükség ahhoz, hogy a revizionista eszméknek ne legyen táptalaja.*³⁷¹

1937. december 15-ei keltezéssel készült dokumentum egy összefoglalása ruszinok telepítésének terveiről a Verhovináról.

---

³⁶⁸ NACR, Fond 705/3., Inv. 169., Karton 246.

³⁶⁹ NACR, Fond 705/5., Inv. 20., Karton 48.

³⁷⁰ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

³⁷¹ NACR, Fond 705/3., Inv. 171., Karton 249.

Ennek értelmében Danilovo és Hrusovo környékén kb. 2000 ha volt telepítés alá vonható. A telepítések kapcsán felmerült a Bustinói és Ungvári Erdőigazgatóság területén a kultúra cseréje közel 2500 ha-os területen. Azonban szegényesek voltak a lehetőségei az illetékes hivatalnak elsősorban anyagi szempontból. A telepítések kidolgozásában a Zemski Uřad is részt vett. 1934. április 30-án be is nyújtották a telepítésekre vonatkozó tervet.

11. sz. táblázat. Telepítési terv 1937-ből

Forrás:

Ssz.	Földbirtok megnevezése	Birtokméret holdban	kataszteri Telepesbirtokok száma
1.	Ungdaróc	467 ha	
2.	Okruhla, Nyagovo, Tereblja	1510	75-100
3.	Dlouhy Vrch-Dravce	n.a.	75-80
4.	Huszt-Boronyava, Danilovo	790	70-80
5.	Técső, Okruhle	1500	75-100
6.	Hrusovo	3900	390-400

A fentiek közül Ungdarócon hoztak létre egyedül 11 telket 100 holdon. 9-10 kat.holdas birtokokkal. Igénylések elsősorban Brustura, Németmokra, Ruskzamokra, Usztsorna településekről érkeztek. Felmerült németek telepítése is, de a ruszinok helyzetét sürgetőbbnek tartották. A jelentések alapján a ruszin ellenzék beadványi is sürgették a helyzetet.³⁷²

Az 1930-as években keletkezett telepítési tervek több szempontból is sok hasznos információval szolgálnak a kutatóknak a csehszlovákiai telepítéspolitikával kapcsolatban. Egyrészt a tervek elkészítésénél gyakran szót ejtettek az 1920-as években, és a 30-as évek első néhány évében lezajlott telepítések eredményeiről. Ekkor elsősorban annak sikertelenségéről számoltak be, már ami a ruszinok telepítését illeti. A sikertelenség okának általában a pénzhiányt, az eredménytelen gazdálkodást, a ruszinok általános pénztelenségét, és a programmal szembeni ellenkezését tekintették. Az 1930-as években született tervek a dokumentumok tükrében elsősorban a ruszinok rossz szociális és gazdasági helyzetét kívánták megoldani. Végigtekintve ezeket azonban arra a következtetésre juthatunk, hogy megvalósulásuk esetén jelentős etnodemográfiai

³⁷² KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 527.

változásokat is okoztak volna, tekintve hogy megvolt az a sajátosságuk, hogy a ruszinok boldogulását nem elsősorban a Verhovinán képzelte el a terveket készítő hatóság. Az elképzelések 1933-at követően nem jutott tovább a vitaanyag stádiumon, realizációjuk elmaradt, elsősorban a jelentős anyagi terhek következtében, bármennyire is ösztönözte a csehszlovák hatóságokat a ruszinok elégedetlensége, és a revizionizmus egyre erősebben érzékelhető jelensége.

8. FEJEZET

A TELEPÍTÉSEK ÉS A HELYI POLITIKA

8.1 Kárpátaljai politikai élet jellegzetességei a két világháború között

Az négy történelmi vármegye területén kialakult új közigazgatási egység létrejött a politikai érdekképviselő terén is új helyzetet teremtett a területen élő lakosság számára. A többségben lévő ruszin lakosság addig nem látott vehemenciával vetette bele magát a társadalmi-politikai szerveződések létrehozásába, a helyi magyarság a kisebbségi lét keserű ízével ismerkedett, a helyi zsidó lakosság pedig önálló, etnikai alapú érdekképviselőbe kezdett, kivívva ezzel a helyi magyar ellenzéki politikum ellenszenvét.

Kárpátalja a tárgyalt időszakban a pártok eldorádója volt – állapíthatjuk meg a terület e sajátosságát a korabeli sajtó gyakran használt fordulatával. A területen mind az országos szintű, mind pedig a regionális pártok képviseltették magukat. Az országos pártok közül több is hozott létre regionális szervezettel, melyek struktúrával és biztos anyagi bázissal rendelkeztek. Megnevezhetjük itt a Csehszlovák Szociáldemokrata Pártot, a Csehszlovák Agrárpártot, Csehszlovákia Kommunista Pártját, a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Pártot, a Csehszlovák Népi Demokrata Pártot, a Csehszlovák Néppártot, illetve a Csehszlovák Iparos Pártot.³⁷³ A felsoroltak közül az első három, a húszas években különösképp a Kommunista Párt támogatottsága volt jelentős. Retorikájukat, programjukat tekintve centralisták voltak, mindazonáltal helyi szinten mindig napirenden tartották és mérsékelten támogatták az autonómia ügyét.³⁷⁴

A regionális pártok egyik fő jellegzetessége volt az, hogy etnikai alapon szerveződtek. A másik fő jellemzőjük pedig az volt, hogy autonomistának vallották magukat, az önrendelkezés kérdése volt programjuk központi motívuma. A legnépesebb tábora a ruszin pártoknak volt. A kor ruszin politikájának két vezető irányvonala létezett. Az egyik a ruszofil, a másik az ukranofil irányzat volt. A kárpátaljai ruszin pártok nagyobb része a ruszofil irányzathoz tartozott, az általuk sokszor igen ellenségesen kezelt ukranofil irányzat az 1930-as évek második felében erősödött meg.³⁷⁵ A korszakban működő közel harminc ruszin párt közül természetesen nem mindegyik volt képes két évtizeden keresztül erőteljesen jelen lenni a politikai életben. Az azonban, hogy mely pártok voltak képesek több alkalommal is választási részvételre,

---

³⁷³ Kárpátalja 1919-2009... 67.

³⁷⁴ U.o.

³⁷⁵ U.o.

és tudtak-e képviselőt juttatni a törvényhozásba, jól mutatta társadalmi támogatottságukat. A megnevezett kritériumoknak megfelelő ruszin pártok a következők voltak: Autonóm Földműves Szövetség, Orosz Földműves Párt, Keresztény Néppárt, Kárpátorosz Munkapárt, Orosz Néppárt, Orosz Nemzeti Autonomista Párt.

A magyar pártok országos vagy regionális pártok voltak. Országos Párt volt a Magyar Keresztényszocialista Párt, a Kisgazda-, Kisiparos és Földműves Párt, regionálisak a Ruszinszkói Magyar Jogpárt, Óslakosok Autonóm Pártja. A regionalizmus fokozatosan feloldódott, a helyi szervezetek fuzionáltak a szlovénországi magyar pártokkal. A magyar pártok jellemzője volt az ellenzékiesség, az autonomizmus, mely a meg nem adott és a magyaroknak nem is ígért³⁷⁶ önrendelkezés elérésére való törekvés politikai retorikájuk középpontba állítását jelentette. Jellegzetes volt továbbá, hogy a kárpátaljai magyar politikusok szinte kivétel nélkül a *prevrat*³⁷⁷ után kezdték tevékenységüket. A magyar pártok a választásokon általában a leadott voksok 10-12 %-át szerezték meg, amely 1924-től kezdve mindig lehetővé tette kárpátaljai magyar képviselő illetve szenátor részvételét a csehszlovák törvényhozásban.

A kárpátaljai pártok politikai programjainak alapja mondhatni megegyezett. A saját etnikai csoport védelme, az autonómia kivívása (persze a saját etnikum számára lehető legkedvezőbb módon), Kárpátalja rossz gazdasági helyzete orvoslásának elérése, a köztársaságban tapasztalható regionális egyenlőtlenségek csökkentése. Ezen túl, ideológiai és kulturális irányvonalakként természetesen voltak eltérések, azonban a politizálásuk lényegi stratégiáját sajátos tényezők határozták meg. A helyi politikai életet jelentős módon befolyásolták a szomszédos országok, Kárpátalja esetében Magyarország és Lengyelország által nyújtott támogatások. Mindkét állam esetében a cél nyilvánvalóan a Csehszlovákia egységének gyengítése volt. A magyar támogatások, melyek nyilvánvalóan a revíziós politika részét képezték, elsősorban a Korláth Endre, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt elnökének szervezetei, illetve a ruszin pártok közül a Bródy András vezette Autonóm Földműves Szövetség kasszájába vándoroltak.³⁷⁸ Nem szabad megfeledkeznünk azonban a Fenczik István számára érkező lengyel

---

³⁷⁶ A saint-german-i békeszerződésben a „Kárpátoktól délre lakó rutén nép” számára ígértek autonómiát. Az, hogy ez a terület pontosan milyen kiterjedésűnek kellett volna lennie, az aláíró felek nem konkretizálták.

³⁷⁷ Prevrat – államfordulat, a cseh megfelelőt gyakorta használták a magyar közbeszédben is.

³⁷⁸ ANGYAL Béla: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között* in: Regio, 2000.3. sz. 133–178. p.

támogatásokról sem³⁷⁹, akárcsak a helyi ukranofil irányzat kedvező német kapcsolatairól.³⁸⁰Ezzel együtt természetesen jelen volt Prága igyekezete arra vonatkozóan, hogy a központhoz hú helyi pártokat támogasson, illetve a centralista, országos pártok helyi pozícióit erősítse. A fentebb felsorolt tényezők mind befolyásolták, hogy egy-egy párt, pontosabban annak szószólói, miként nyilatkoztak valamely állami intézkedésről, ezáltal irányt mutatva pártjai híveinek.

8.2. A földreform és telepítéspolitika a magyar pártok általi megítélése

A téma körvonalazásának szempontjából fontos megvizsgálni, hogyan reagált a közvélemény a telepítésekre, és főként a magyar közvélemény, hisz elsősorban magyarlakta területeket érintettek az intézkedések. Mind a magyar, mind a rutén pártok esetében megfigyelhető volt az, hogy a képviselői felszólalásokban, illetve a pártok szócsöveinek használt sajtóorgániumokban kevesebb szójt ejtettek a földreformról, mint például az autonómia kérdéséről, az oktatás helyzetéről, az általános gazdasági nehézségeiről a vidéknek, illetve a nyelvkérdésről. Mindazonáltal főleg a régió autonóm rendelkezésének hiányával, illetve a gazdasági kérdésekkel gyakorta kapcsolták össze a földreform és telepítéspolitika kérdését mind a magyar, mind a ruszin politikai szervezetek képviselői, bár eltérő habitussal. Jellemző volt, hogy a magyar ellenzéki autonomista pártok már a földreform kezdetétől elítélően nyilatkoztak annak menetéről, illetve az azzal kapcsolatban lévő kolonizációról. A leggyakrabban a magyarok egzisztenciáját romboló intézkedésként beszéltek a birtokrendezésről. Árky Ákos a ruszinszkoói magyarság autonómiájára vonatkozó koncepciójában ezt a következőképp fogalmazta meg: *„módja lesz beleszólni az erdészet, földművelés és bányászat intézésébe és különösen a földbirtokreform ma kétségtelenül elsőrendű problémájába akként, hogy annak az egzisztenciánkat romboló, de egzisztenciánkat is teremtő vonatkozásainál a magyarok is számításba jöjjenek.”*³⁸¹ Az idézetből az is látható, hogy a politikus elsődlegesen az autonómia hiányának rója fel a földreform során elszenvedett esetleges sérelmeket. Bírálta a telepítések folyamatát az ellenzéki magyar sajtó. A Határszéli Újságban 1927-ben így olvashatunk a telepítésekről: *„ a kultúránkra és nemzeti egyenlőségünk meggyöngyítésére irányuló tendencia egyre erősödik.... az iskolatörvény, a telepítéstörvény, az agrártörvény, az adótörvény minden finesse, ami*

---

³⁷⁹ BRENZOVICS László: *Nemzetiségpolitika a visszacsatolt Kárpátalján 1939 – 1944*, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2010. 36

³⁸⁰ *Kárpátalja 1919-2009...*, 106

³⁸¹ FEDINEC: *Iratok...*, 225. old.

benne van a törvénykönyvben ezt a célt szolgálja”³⁸² Ugyanitt olvashatjuk az következő, ironikus megjegyzést: „természetesen nem a történelmi országuk földjét adják nekik. Az nem arra való. Itt van Szlovénia és Ruszinszko. Az Isten is arra teremtette ezt a földet, hogy cseh telepesek boldog hazája legyen...”³⁸³. A Kárpáti Híradó szintén ezt az irányvonalat képviseli, Kékedy Gábor 1927-ben így írt a földreformról: „...földek, állami állások idegen kézbe adása csak azt célozza, hogy a gazdaságilag lehetetlenné tett őslakosság pusztuljon el, vagy vándoroljon el”³⁸⁴ Azonban pozitív észrevételek is érkeztek a kolonizációval kapcsolatban, a Keleti Újság 1926 októberében megjelent számában Kovács Béla cikkében szerepel, hogy a „falvakra a cseh–magyar barátság, a szerelem és a koccintás jellemző.”³⁸⁵ Nagyon szemléletesen foglalta össze Korláth Endre képviselő 1930-ban a csehszlovák szenátusban elhangzott beszéde a telepítésekről és a földreformról alkotott magyar véleményét: „A Schönborn uradalmat nagyszerű taktikával sikerült a Živnobankkal társult svájci érdekeltség kezére juttatni és így 35–90 évig várhatunk rég, amíg itt földreformról tárgyalhatunk. Ezzel a taktikával Gát, Jánosi, Ardó, Beregszász, Kígyós, Nagybeteg, Beregujfalu, Dercen, Fornos magyar községek továbbá, Alsó- és Felsőremete Bárdháza, Mikarja orosz községek estek el jogos földreform igényeiktől. A máltai lovagrendnek adták a Telekék dolhai 60.000 holdas erdejét. Ez a Ruszinszko-i földreform második nagy áldása. A harmadik áldás azt a 16 maradékbirtokost érte, akik közül 14 cseh, 1 ukrán és 1 magyar nemzetiségű.

A negyedik áldás ama telepesek fejére szálljon, akiket a földreform jóvoltából a történelmi országokból telepítettek hozzánk nyilván azért, mert sem a ruszin, sem a magyar nem akart földet és szívesebben megy Belgiumba, Kanadába, Argentínába. A magyarság, feltéve, hogy a község elégszámú agrárpárti igazolványt fogyaszt – csinálhat legelőbérő družstvo és ha még jut valahol egy kis darab föld, úgy arra kihajthatja a marháját, de ismétlem, csak agrárpárti igazolvánnyal. Arról egyáltalán beszélni sem lehet, hogy a földreform a magyarság számára, a legcsekélyebb előnyt, kedvezményt hozta volna meg, sőt helyzetünket csak megnehezítette.”³⁸⁶ A fent idézett szövegek jól mutatják, hogy a magyarság az etnikai terület megbontását, és a nemzet pozícióinak gyengítését látta a telepítésekben, illetve nehezményezték a magyar

382 SZÜLLŐ Géza: *Helyzetünk nem jobb, de rosszabb*, Határszéli újság 1927. január 9. 2. old.

383 *Negyven cseh családot akarnak betelepíteni Romániából*, Határszéli újság 1927. május 8. 2. old.

384 KÉKEDY Gábor: *A Verhovina nyomora*, Kárpáti Híradó, 1927. június 22.

385 EGRY Ferenc: *Cseh–magyar barátság falun*, Ruszinszko-i Magyar Gazda 1926. október 24.

386 www.psp.cz/eknih/1930ns/ps/stenpt/index.htm/ – Korláth Endre felszólalása a Csehszlovák Szenátusban, letöltve: 2010. 11. 27.

földigénylők számára történt juttatások kis mértékét. A magyar képviselők a későbbiekben is rendszeresen napirenden tartották a prágai törvényhozásban a telepítéspolitikai és földreform kérdését. Jellemző volt a kor magyar ellenzéki képviselőinek retorikájára az, hogy a földreformra, mint a magyarokat egzisztenciálisan meggyengítő intézkedésre tekintett, Korláth Endre is megfogalmazta ezt 1931-ben: „*A földreformmal földönfutókká tette azokat, akik évezred óta a földből éltek*”³⁸⁷

Bírálták ezen túl a földreform nem hatékony voltát, tekintve, hogy 1931-ig a földosztásra kijelölt területek húsz százaléka sem került kiutalásra. Korláth Endre a következőképp beszélt erről a problémáról 1933-ban: „*A földhivatal bírálata ma nagyon egyszerű. A földreform munkája be van fejezve, de azt senki sem áldja. Sőt, bátran merem állítani, hogy a gazdasági és szociális szempontok kizárásával végzett földreform nagymértékben járult a gazdasági válság fokozásához. A földreform egyetlen egészséges egzisztenciát sem teremtett, de tízezreket tett koldussá, régi és új tulajdonosokat, telepéseket és maradékbirtokosokat egyaránt.*” ... *Ma már nem kell senkinek a föld, s így egyszerűen lehetetlen jóvátenni azokat a végzetes hibákat, amiket a földhivatal az úgynevezett földreformmal elkövetett.*³⁸⁸

1935-ben az állami költségvetés tárgyalásánál hasonlóképp vélekedett újfent Korláth képviselő: „... *e nagy mű dicséretére ma sem találhatunk szavakat, ellenkezőleg, igazolva van régi állításunk és tételünk, hogy a földreform – különösen, hogy azt a háborút követő évek gazdasági zavarában hajtották végre, eltekintve a sovén nemzeti tulkapásoktól – sokkal több bajt, mint hasznot hozott.*”³⁸⁹

Az autonomista magyar ellenzék elégedetlensége a korszak égere sem csitult. 1936 januárjában a következőképp kommentálta az új telepítési tervekről szóló híradást a Kárpáti Híradó: „... *ezen a módon az eddigi intakt magyar községeket is telepésekkel lehetne majd „felhigítani”, vagyis a csendőrségen, fináncokon és hivatalnokokon kívül kiszáradókat elszórni az egyes községekbe, akik segítségével a magyar iskolák és egyéb kulturális intézmények fölött meg lehet egyszer huzni lélekharangot.*”³⁹⁰ Ez a tartós elégedetlenség pedig fenntartotta az a vágyat, hogy más, a magyarság számára is elfogadható módon hajtsák végre a reformot. „*A földreform Kárpátalján szükséges, azonban elsősorban szükség van az eddigi földreform revíziójára és pedig azért, hogy a*

³⁸⁷ FEDINEC: *Iratok...*, 267. old.

³⁸⁸ FEDINEC: *Iratok...*, 309.

³⁸⁹ www.psp.cz 1935 _ Korláth Endre beszéde az állami költségvetés 1935-ös tárgyalásakor.

Letöltve: 2014. augusztus 1.

³⁹⁰ Kárpáti Híradó, 1936. január 13.

föld az idevaló földnélkülieknek és törpegazdáknak jusson, s hogy abból a magyarok is arányosan részesedjenek.” – olvashatta a közönség a Kárpáti Híradóban, 1936 májusában.³⁹¹

Nem csupán a magyar ellenzék, de a helyi kommunista képviselők is érzékenyen reagáltak a földreform intézkedéseire. Gáti képviselő a következőképp beszél a földreformról és telepítéspolitikáról: *„A kisgazdák és törpebirtokosok kezében alig van 100.000 hold föld, tehát ha ezt a földművesek között felosztanák, nem jutna egyre egy hold föld sem. Mégis az állam hatalmas földcsávokat foglal le a legjobban termő Tiszamenti területeken, főként nemzetvédelmi okokból és oda csehországi legionáriusokat kolonizál, amivel földönfutókká teszik az ott lakó földéhes nincsteleneket. Ruszinokat telepítenek akarattuk ellenére másutt és a ruszinok földjén nem viszik végbe a nyomoruságos földreformot, mely egyébként is a cseh agrárpárt játékszere és korteseszköze, a lélekvásárlás vételára választások alkalmával és csak arra alkalmas, hogy a gazdagokat földhöz juttassa, a földnélküliek ellenben szinte ki vannak zárva a földreformból.*”³⁹² Másutt nemzetiségi sérelmeket is emlegetnek: *„Az itt élő 120.000 magyar kisebbségi nemzet lett, nyelvének használatában korlátozzák, iskoláit szűkítették, nem értik meg a magyarokat a hivatalokban, hivatalnokul nem alkalmazzák, mert nem értik a cseh államnyelvet, földhöz a magyar szegények sem juthatnak, ellenben a magyar területeken cseh legionáriusokat kolonizáltak.*”³⁹³

Fontos utalások találhatóak magyar földművelők és a közérjük érkezett telepések viszonyára a korabeli Kárpátalját rendkívül szemléletesen bemutató szociográfiában, melyet Balogh Edgár „sarlós”³⁹⁴ társaival 1930-ban készítette. *„A Retek géppel dolgoztat mindent, és napszámosokat a hegyekből hoz”* – panaszkodik a számára kimondhatatlan nevű cseh birtokosra az izsnyétei földművelő.³⁹⁵ Ezzel a magyar parasztember korabeli nyomoruságát kifejező mondattal érdemes egy nagydobronyi asszony által mondottakat szembeállítani: *„Összetörött a kerekünk múltkor, és a legionista meglátta. Adott kölcsönbe egyet, és eldicsekedett, hogy magyar leányt vett el Bátyúból. Hát nem tehetnek ők sem róla, hogy közénk kerültek.*”³⁹⁶ A fenti két idézet jól jellemzi azt az ellentétektől feszülő hangulatot, mely a magyar közösségbe érkező telepéseket

³⁹¹ Kárpáti Híradó, 1936. május 20.

³⁹² <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/370schuz/prilohy/priloh03.htm> Letöltve: 2014. augusztus 1.

³⁹³ U.o.

³⁹⁴ A Sarlós egy csehszlovákiai magyar ifjúsági mozgalom volt, melyet 1928-ban alapítottak és 1930-tól működött bejegyzet szervezetként.

³⁹⁵ BALOGH Edgár: *Tíz nap Szegényországban*, Budapest, Neumann Kht. 2003

³⁹⁶ U.o.

körülvett. Egyesek saját megélhetésük veszélyét látták a kolóniákban, mások belátták, hogy nagypolitika esetleges szándékaiért nem az átlagember a felelős, nem tudatos eszköze annak.

8.3. A ruszin politika és a telepítések

Sajátosak voltak a ruszin politika megnyilvánulásai. Itt érdemes azt kiemelni, hogy míg a ruszin politika két ága a ruszofil és az ukranofil gyakorta támadta egymást meglehetősen kíméletlenül addig, a földreformmal kapcsolatos retorikájuk gyakorta mutatott hasonlóságot. A földreformmal és telepítéspolitikával kapcsolatosan veszélyként nevezték meg a betelepülők cseh nemzetiségét. Több intézkedés mellett, ezeket is a „csehesítés” eszközének vélték. A Русский Вестник című lapban 1924. augusztus 3-án jelent meg a „Csehesítés ellen című cikk”, melyben a ruszofil irányultságú lap az államhatalmat a cseh nemzetiségűek számának növelésével vádolta.³⁹⁷ Három héttel később hasonló tartalmú írás jelent meg „Hogyan csehesítik a ruszinokat címmel”.³⁹⁸ A másik vád amivel rendszeresen illették a reformot és az azt bonyolító hivatalokat, a hegyvidéki ruszinság kezébe került földbirtokok kis száma, és ezzel összefüggésben a hegyvidéki területek rossz gazdasági helyzete volt. „A földreform Podkarpatská Rusban nem radikálisan folyt, a földéhséggel küzdő helyi földművesek igényeinek megfelelően”³⁹⁹ A ruszofil lap a Verhovináról kiáramló nagymértékű emigrációt is a földművelő ruszin lakosság rossz lehetőségeivel magyarázza.⁴⁰⁰ A gazdasági világválság évei alatt a földreform ruszinok számára kedvezőtlen végrehajtását tették felelőssé a Verhovinán dúló éhségért, különösen azt nehezményezték, hogy a földeket a Latorca Rt-nek és egyéb nem helyi érdekeltségű magán, vagy jogi személynek juttatták.⁴⁰¹ Felvetették továbbá azt, a ruszin pártok, hogy a földreformnak erős politikai színezete van, és az Agrárpárt öncélúan, tagságának bővítését célzandó használta ki az intézkedést és a hegyvidékiek rossz szociális helyzetét. Azzal gyanúsították a földosztó biztosokat, hogy azok csak abban az esetben osztanak földet, ha a kérelmező belép az agrárpártba.⁴⁰² 1926 májusában arról panaszkodtak, hogy a Perényi birtokokból a helyi agrárpárt tagjai jelentősebb mértékben részesültek, mint az őslakosok.⁴⁰³

³⁹⁷ *Против чехизации*, Русский Вестник, 1924. augusztus 3. 1. old.

³⁹⁸ *Як чехизують Русиновъ*, Русский Вестник, 1924. augusztus 31. 2. old.

³⁹⁹ *Къ вопросу поднятия земелья*, Русский Вестник 1930. március 20.

⁴⁰⁰ *Жители села Бедевли требуют ревизию земельной реформы*, Русский Вестник, 1937. január 14.

⁴⁰¹ Русский Вестник, 1933. november 28.

⁴⁰² *Лишь аграрникъ можетъ получить земли?*, Русский Вестник 1935. február 10.

⁴⁰³ *Поземельная реформа въ севлюшскомъ округъ или якъ далають изъ «Ивана» дурака.*, Русский Вестник, 1926. május 16.

Az ukrán orientáció gyakorta osztotta a fenti véleményeket is, az eltéré elsősorban a megnyilvánulások hangvételében mutatkozott. 1923-ban a *Руська Нива* című ruszofil lap támadta a légionáriusok telepítését. A *Свобода* sokkal mérsékeltebben fogalmazott, a légionáriusok telepítését jogosnak nevezte, stratégiai célként tekintett arra. Azonban kihangsúlyozták, hogy nem voltak megfelelően meghirdetve a földterületek, amire ruszin jelentkezők is bőven akadtak volna. Nehezményezték továbbá, hogy az Állami Földhivatal helyi szerveiben egyetlen ruszin sincs.⁴⁰⁴ Már a földreform kezdetén bizonytalanok nevezik annak végrehajtását az ukrán irányzatú lap. A tudósítás szerint a ruszinok aggódnak a miatt, hogy a kifizetett előlegek ellenére nem jutnak majd a földjeikhez.⁴⁰⁵

1925. december 10-én a *Свобода* lap hasábjain mterjedelmes írás jelent meg a földreformról és a telepítéspolitikáról. A cikk szerzője a laptól megszokott mérsékelt hangvételben kifogásolja a földreform végrehajtásának azon módját, hogy a földeket nem a Verhovinán, hanem az alföldi területen osztják, amely azzal jár, hogy a légionáriusok mellé telepítenek ruszinokat is. Ezt nem tartja a cikk szerzője megfelelő megoldásnak, ugyanis ez legfeljebb néhány ezer ruszin telepítését tenné lehetővé, azonban a hegyvidéki lakosság jelentős része továbbra is földnélküli maradna. A kolonizációt abból a szempontból sem nevezték szerencsének, hogy az abban résztvevő ruszinok teljesen idegen területen kell gazdálkodjanak, saját területüktől távol.⁴⁰⁶

Az ukrán érzelmű Keresztény Néppárt hivatalos lapja a *Свобода* 1929. januárjában mérsékelt hangvétellel írt a földreformról. Olvashatunk a cikkben arról, hogy nagy elvárásokkal viseltettek a ruszinok a földreform iránt, azonban csúszniuk kellett, mivel nem az ő általuk lakott területen zajlott a földosztás, az áttelepítések pedig nehézséget okoznak számukra, hisz idegen környezetben kell letelepedniük. Maguk vásárolni pedig csak igen nehezen tudnak.⁴⁰⁷

Itt sem enyhültek a sérelmek a korszak végére. A rutén képviselők földreformmal és telepítéspolitikával kapcsolatos álláspontja sok esetben hasonlóságot mutatott a magyarokéval. Révay Julian 1936-ban a prágai nemzetgyűlésben elmondott beszédében a Verhovina nyomorúságos helyzetére hívta fel a figyelmet. Megjegyezte ezen túl, hogy

---

⁴⁰⁴ *Колонизація легіонерів*, *Свобода*, 1923. november 28.

⁴⁰⁵ *Земельна реформа*, *Свобода*, 1923. december 6.

⁴⁰⁶ *Земельна реформа на Верховинь*, *Свобода*, 1925. december 10.

⁴⁰⁷ *Земельна реформа и Русини*, *Свобода*, 1929. január 3., 1. old.

az ínségért elsősorban a ruszinság kezén lévő földterületek kis mérete a felelős, amely helyzetet a lassan végrehajtott földreformmal nem sikerült orvosolni.⁴⁰⁸

A képviselői nyilatkozatokat, illetve a pártok lapjainak tájékoztatását megfigyelve leszűrhetünk bizonyos következtetéseket az első Csehszlovák Köztársaság földreformjának és telepítéspolitikájának helyi megítélése kapcsán. Egyrészt le kell azt szögeznünk, hogy a fent idézett politikusok, illetve sajtótermékek, nem minden esetben a helyi közvélemény véleményét közölték, hanem azt a véleményt, amellyel az általuk képviselt politikai párt a helyi közvéleményt kívánta formálni. Azonban ha a pártok sikeres érdekartikulációt kívántak folytatni, meg kellett találni azokat a feszültséggel teljes társadalmi problémákat, amelyek retorikájukba való beemelésével felhívhatták magukra a figyelmet, ideális esetben támogatottságot sikerült ezáltal szerezniük. Magyarán, ha egy politikai párt hangoztatott egy problémát, még ha felnagyítva is, az feltételezhetően foglalkoztatta a közvéleményt. Egyértelműen ilyen volt a földreform és a telepítéspolitika is.

Megállapítható, hogy a magyar és ruszin politikum más szemszögből közelítette meg a kérdést. A magyarok a földreformra egzisztenciájukat sértő intézkedésként tekintettek. Ennek egyszerű az logikája. A földreform lefoglalási törvénye alá eső birtokok jelentős része magyar kézben volt, így ezeket a földbirtokokat osztották az igénylők között, melyekből a helyi magyarság – az ellenzéki politikusok véleménye szerint – nem megfelelő arányban részesült. Az intézkedéssorozatot érintő másik kritika az volt, hogy a kolóniák létrehozásával a magyar etnikai tömböt kívánta lazítani az államhatalom. A telepítések nemzetpolitikai jellegét a korszak csehszlovák politikuma sem tagadta erőteljesen, a telepek létrejöttének helyét vizsgálva is a korabeli magyar ellenzékkel hasonló véleményre juthatunk. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy gazdasági és egyéb fentebb már ismertetett okok miatt a korszakban nem tudott oly módon kiteljesedni a kolonizáció, hogy az az etnikai arányok jelentős változását okozhatta volna. Szólnunk kell továbbra arról is, hogy a helyi magyarság politikai érdekképviselője alapvetően passzivistá volt, tehát nem kívántak együttműködni a prágai hatalommal. Ez az attitűd a harmincas években a magyar revíziós politika fokozódásával egyenes arányban erősödött. Igen nehezen képzelhető el a pártok e viselkedése mellett a csehszlovák kormányzat bármely intézkedésének üdvözlése.

---

⁴⁰⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040017.htm> Letöltve: 2014. augusztus 1.

A ruszin pártok földreformhoz kapcsolódó hozzáállásának elemzésekor feltűnő az, hogy az egyébként együttműködni csak nehezen képes ruszofil és ukranofil irány, hasonló panaszokat fogalmazott meg az intézkedésekkel szemben. Különbséggént csupán annyit tudunk megjegyezni, hogy a ruszofil erőteljesebb, míg az ukranofil mérsékeltebb hangot ütött meg a témában. A vélemények egyezése a következőképp magyarázható. Egyrészt a két irányzat elsősorban nyelvi és kulturális irányultságuk terén különbözött, illetve az egyik nagyorosz, míg a másik nagyukrán politikai egységet tartott ideálisnak. A potenciális szavazóbázisukat azonban sokkal pragmatikusabb kérdések izgatták, mint például a hegyvidék rossz gazdasági helyzete, az ezzel összefüggő nyomorúságos helyzet. Ilyen kontextusban, a ruszinságot maga mögött tudni akaró mindkét irányvonal a Verhovinai gazdasági helyzettel egyik legjobban összefüggő intézkedéssorozattal kapcsolatban nehezen juthatott volna véleménykülönbségre. A képlet egyszerű volt: a hegyvidéken élők nem rendelkeznek megfelelő földterülettel, így nincs munkaalkalmuk, ennek következtében rendkívül szegények. Törpe- illetve kisbirtokot az alföldi területeken kaphatnak, de oda eleinte cseheket és morvákat telepítettek. A ruszin telepések száma pedig igen csekély volt az összlakosságukhoz képest. Munkaalkalom híján a lakosok emigrációba kényszerültek, azonban a magas kivándorlási aránnyal együtt még magasabb természetes szaporulat is jellemezte a ruszinságot, tehát a hegyvidéken esetlegesen lezajló földosztás nem tudta kielégíteni az igényeket. Az elégedetlenség tehát általános volt, így a politikai pártok egyértelműen a csehszlovák vezetést tették felelőssé a kialakult áldatlan állapotokért. Itt könnyű volt összekapcsolni a földreform kérdését az autonómiahiány állapotával, ugyanis úgy érveltek, hogy megfelelő ruszin önrendelkezéssel a földbirtokrendezést kedvezőbben (természetesen a ruszin lakosság szempontjából) is meg lehetett volna oldani. Azonban azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy mint arra már a fejezetünk első felében utaltunk, a ruszin politikai pártok gyakran jutottak külföldi támogatásokhoz, amiért cserébe a csehszlovák államrendszert lehetőleg gyengítő, a helyi lakosság Prágához való hűségét csökkentő politikát vártak el.

Azonban ha nem csak a politikai retorikát vesszük alapul, akkor is megállapítható az, hogy sem a magyar sem a ruszin lakosság nem volt maradéktalanul megelégedve a földosztással. Előbbi panaszának gyakran hangot is adott nem csupán a politika szintjén, utóbbi etnikum esetében pedig tagadhatatlan, hogy különösen a világválság időszakában a Verhovina roppant rossz gazdasági állapotban volt, amely nehézségekre a csehszlovák vezetés sem a földreform sem egyéb intézkedés segítségével nem találta a megoldást.

9. FEJEZET

AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG TELEPÍTÉSPOLITIKÁJA REVÍZIÓJÁNAK KÍSÉRLETE 1938 ÉS 1944 KÖZÖTT

Az 1938 novemberében, az első bécsi döntés következtében a Magyar Királysághoz visszakerült területeken, valamint az 1939 márciusában visszafoglalt további kárpátaljai területeken a megelőző két évtizedes csehszlovák uralom intézkedései olyan változásokat eredményeztek, melyeket nem lehetett figyelmen kívül hagyni a területek országtestbe való visszaillesztése során. Az említett változásokat kiváltó intézkedések sorában helyezhetjük el a csehszlovák földreformot és az azzal összekapcsolt telepítési politikát is. Ez az intézkedéssorozat településföldrajzi, gazdasági és etnikai arányban bekövetkezett változásokat egyaránt okozott Kárpátalján.

Már a bécsi döntés területeinek visszafoglalásakor azonnal problémát jelentett az alföldi területekre betelepített cseh és morva, kis részben szlovák etnikumú lakosság sorsa. Ezt a lakosságot elsősorban a városokban élő nagyszámú hivatalnoki réteg, illetve a telepes falvak légionáriusai alkották. A visszafoglalás során vagy önszántukból, vagy a közhangulat hatására szinte azonnal elhagyták lakhelyüket. A bécsi döntéssel visszacsatolt dél-szlovákiai területeken több olyan eset is rögzítésre került, melyek során a helyi lakosság vagy a visszafoglalást végző honvédség atrocitást követek el a telepésekkel szemben.⁴⁰⁹ Kutatásaink során nem bukkantunk olyan forrásra, mely hasonló esetekről tanúskodnának Kárpátalja esetében, mindazonáltal feltételezhető, hogy az indulatok itt sem voltak kisebbek a szláv kolonistákkal szemben. Az állami szervekbizonyos esetekben kárt is hagyva maguk után. 1938 novemberében a pénzügyminiszter kérte a minisztertanácsot, hogy pótolja azokat a berendezési és értéktárgyakat, amelyek az elvonuló csehszlovák katonai és polgári szervek elvittek, megrongáltak vagy megsemmisítettek.⁴¹⁰ Mindazonáltal a cseh etnikumú lakosság kérdése csak tovább feszítette a cseh-szlovák állammal való kapcsolatokat, így ezeknek a kérdéseknek a tisztázása elsőbbséget élvezett. A tárgyalások meg is kezdődtek már 1938-ban, és megállapodás is születik a prágai és a budapesti kormányzat között a cseh telepések kérdésében. A felek megállapodtak arról, hogy az eltávozott cseh telepések ügye több konfliktust is okozott, így azok helyzetét rendezni kell. A megállapodás

⁴⁰⁹ SIMON: *Telepesek és telepes falvak...* 195-209

⁴¹⁰ MNL – Minisztertanács (továbbiakban MT) jegyzőkönyvek K27 1938.11.25. 55/R

értelmében Cseh-Szlovákia kötelezte magát, hogy 1939. október 31-ig minden átköltözőt befogad, és biztosítja számukra a cseh állampolgárságot. A magyar fél pedig biztosította az átköltözőket, hogy valamennyi ingóságukat magukkal vihetik, amennyiben ezt nem tették meg, szabadon visszajöhetnek azért magyar területekre. A cseh-szlovák hatóságok pedig a szerelvényeket is biztosítják telepések szállítására. Amennyiben a telepésnek valamilyen ingóságát kár érte, kártérítésért fordulhatott a magyar hatóságokhoz, azonban a fennálló adósságok megtérítésére is kötelezhetőek voltak. A megállapodásban kiemelték, hogy a ruszinszkói helyzet nem olyan egyszerű, mint a felvidék esetében, így annak tisztázása további tárgyalások tárgyát kell, hogy képezze.⁴¹¹

Természetesen az elköltözött telepések földjeiket üresen hagyták, így a magyar hatóságoknak ezzel valamit kezdeni kellett. A gondozás nélkül maradt földterületekkel foglalkozó kormányrendelet 1939 februárjában előirányozta, hogy a vezérkari főnök rendelkezhet a szántók kishaszonbérletbe adásáról, a birtokokat lehetőség szerint gondnoki kezelésbe kell venni, és kishaszonbérlet útján hasznosítani.⁴¹² Az elsősorban szlovák területekre átköltöző volt telepések földhöz juttatásáról azonban régi-új otthonukban is gondoskodni kellett, ezt az újszülött szlovák állam 1939. március 15-ei törvényében úgy szabályozta, hogy azoknak, akik 50 ha földterülettől többel rendelkeztek, be kellett szolgáltatni bizonyos méretű földbirtokot, melyet majd a visszatérő telepések javára fordítottak. A Pozsonyi Magyar Királyi Konzulátus pedig azt jelentette 1939 áprilisában, hogy a fent említett gyakorlatot, melyet még a bécsi döntést követően a prágai kormány vezetett be, a frissen alakult szlovák törvényhozás azzal egészítette ki, hogy a magyar állampolgársággal bíró gazdák földjét adják bérbe.⁴¹³

Az idegen állampolgárok kiköltözése folyamatosan zajlott novembertől, de Kárpátalja teljes birtokbavételével ez felgyorsult. Werth Henrik jelentései alapján 1939. április 13-a és 22-e között 2135 cseh és szlovák nemzetiségűt távolítottak el Kárpátaljáról, ezek közül 422 közszolgálati alkalmazott volt. Április 22-e és május 9-e között 1840 nem magyar nemzetiségű került kitelepítésre, összességében 1939. május 9-ig 7422 „idegent” távolítottak el a visszacsatolt területekről. A jelentés tájékoztatást nyújtott továbbá arról, hogy 400-500 idegen tartózkodik abban az időben még

---

⁴¹¹ MNL K27 MT jegyzőkönyvek 1939.02.10. 17/R

⁴¹² MNL K27 MT jegyzőkönyvek 1939.02.10. 17/R

⁴¹³ MNL Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi Osztályának iratai K28, 251 tétel, 150 csomó, Alapszám: 16638

Kárpátalján, és ebbe a zsidókat nem számolták bele.⁴¹⁴ A következő jelentés mely az idegen állampolgárok eltávolítására vonatkozik 1939 júliusában születik, mely tanúsága szerint 8895 idegen hagyta el a térséget, és a további evakuálandók száma 150-200 fő maradt.⁴¹⁵ A kitelepített személyek természetesen sérelmezték a magyar hatóságok eljárását, több kártérítési igény is beérkezett, illetve a telepések későbbi visszaemlékezései is magyar hatóságok túlkapásairól adtak számot Oszvald György minisztertanácsos területre való kiküldése is ezeket a problémákat kívánta orvosolni.⁴¹⁶ Azonban az elvándorlás, és elsősorban a cseh nemzetiségűek elvándorlása lényegesen nagyobb arányt öltött. A Munkácsi Háztulajdonosok Szövetségének jelentése értelmében a cseh hivatalnokok és katonacsatládok elköltözését követően 20-25%-al apadt Munkács lakossága: „*néhol egész utcák váltak lakatlanná*”⁴¹⁷.

A telepések ügyének külpolitikai dimenziója az önálló cseh állam megszűnését követően is fennállt, és a Cseh- Morva Protektorátus irányításával való tárgyalásoknak is tárgyát képezte. A telepések ügyéhez való viszonyulást érzékletesen mutatja be a külügyminiszter és a pénzügyminiszter jelentése a Minisztertanács előtt 1940 szeptemberében. A felszólalásból kiderült, hogy a „*kárpátaljai területek birtokbavételétől kezdve állandó törekvés volt, hogy a visszacsatolt területeket az oda betelepített és beszivárgott elemektől megtisztítsák, s a terület etnikai képét helyreállítsák*”. Az erre irányuló akció során nagyszámú cseh tisztviselő és magánszemély hagyta el részben önként részben hatósági intézkedés folytán az említett területeket. Ezen kívül távoztak azok a személyek is, akik a csehszlovák földreform végrehajtása során túlnyomórészt a magyar földbirtokosoktól kisajátított ingatlanokból szereztek a magyar nemzetiségű helybeli földigénylők mellőzésével kisebb-nagyobb földbirtokot.⁴¹⁸ Az elköltözésekkel kapcsolatban a bécsi döntés után működő bizottságok tárgyalások útján megállapodtak, ilyenek voltak az ingóságok elszállítása, a telepes birtokok jogviszonyának rendezése, stb. Miután a Cseh-Szlovák Köztársaság megszűnt, így a Német Birodalom felajánlotta, hogy a kérdésben új egyezményt kössenek. A tárgyalások lezajlottak a következő eredménnyel:

---

⁴¹⁴ MNL K28 100 tétel, 55. csomó, alapszám: 16295

⁴¹⁵ U.o.

⁴¹⁶ MNL K28 100 tétel, 55. csomó, alapszám: 16295

⁴¹⁷ MNL K28 100. tétel, 56. csomó, alapszám: 15886

⁴¹⁸ MNL K27 MT jegyzőkönyvek, 1940.09.04. 17R

- a telepesek ingóságait szabadon kivihetik élő és holt gazdasági felszerelése helyett másat vásárolhatnak, melynek ellenértékét a magyar-német gazdasági vegyesbizottság rendezi majd,

- a megállapodás hatálya alá eső személyek együttesen mintegy 36 500 kat. hold ingatlanra és ezeken található épületekre összességében 135 millió korona kártalanítást kapnak, azaz 3700 korona holdankénti kártalanítást.

- a telepes, amennyiben nem lefoglalás alá eső birtoka van, és személyével kapcsolatosan semmilyen rendészeti probléma nem merül fel, szabadon művelheti a földjét, vagy értékesítheti azt.⁴¹⁹

A bécsi döntést követően a magyar kormány az 1939. február 10-ei minisztertanácson foglalkozott először átfogóan a csehszlovák földreform következményeivel. Itt az intézkedések revíziója főbb alapelveiként azt tűzték i, hogy a magyarok gyöngítését célzó földreform igazságtalanságait mind nemzetiségi mind szociális szempontból ki kívánják igazítani. A nevezett minisztertanács még Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt zajlott, akit 1939. február 16-án váltott Teleki Pál. A csehszlovák földbirtokreform revíziójával kapcsolatban az első lépése az volt, hogy kinevezte Szilassy Bélát a felvidéki földbirtok-rendezési ügyek kormánybiztosává, Jaross Andor felvidéki ügyekért felelős tárca nélküli miniszter javaslatára.⁴²⁰ A földbirtokreform revíziójára vonatkozó rendeletet is Teleki bocsátja ki, és a rendelet kiadásának folyamatát megvizsgálva, illetve a rendelet során alkalmazott elveket szemügyre véve megfigyelhetőek a felvidéki és kárpátaljai földbirtokreform és telepítéspolitika revíziós elképzeléseiben különbségek.

A földbirtokviszonyok felmérésével egyidejűleg szinte azonnal megkezdték a visszacsatolt területek és a Magyar Királyság közötti közjogi harmonizációt, amely természetesen érintette a telepes falvak ügyét, és a földbirtokreform revízióját is. A magyar kormányzó szervezetnek több szempontot is figyelembe kellett venniük a rendelkezések elkészítése során. Miután Szilassy kormánybiztos kinevezték, megfogalmazták azokat az elveket, melyek alapján működését folytatnia kellett. Ilyen bizalmas irányelv volt az, hogy ingatlanban részesíteni csak azt lehet, aki magyar nemzetiségű, illetve közülük is csak azokat, akik a csehszlovák időszak alatt „magyar

---

⁴¹⁹ MNL K27 MT jegyzőkönyvek, 1940.09.04. 18R

⁴²⁰ TILKOVSKY Lóránt: *A csehszlovák földreform magyar revíziója az első bécsi döntés által átcsatolt területen (1938-1945)* In: *Agrártörténeti Szemle* 6. szám 1964. 121.

szempontból kifogástalan magatartást tanúsítottak”.⁴²¹ Kárpátaljával kapcsolatban olyan elveknek a figyelembe vételét javasolták, mint a magyar lakosság igénye, a nemzetiségek közötti viszony, az intézkedések hatása a gazdaságra és a terület jólétére, stb. Természetesen a kormány rajta tartotta a szemét kárpátaljai közállapotokon, és azoknak megfelelően alakította politikai hozzáállását. A miniszterelnök rendszeresen kért tájékoztatást a térség viszonyairól, a lakosság hangulatáról, az intelligencia hozzáállásáról, a gazdasági és kereseti viszonyokról, a közmunkák helyzetéről, stb. Ezeknek az információknak a tudatában Teleki a földbirtokreform revízióját szabályozó rendelet több munkaverziójához is megtette javaslatait, így ezekből a bizalmas rendelkezéséből kiderül, hogy mik voltak azok a tényezők, melyeket a magyar kormány megfontolandónak tartott az intézkedések végrehajtása során. Egyrészt a miniszterelnök úgy tartotta, hogy a külpolitikai helyzet szoros összefüggéssel van a kisebbségi helyzettel, és a földkérdést, valamint minden egyéb kárpátaljai ügyet ezzel összhangban kell kezelni.⁴²² A földbirtokrendezés folyamatát leíró rendelettervezet kapcsán Teleki két fontos elvet jegyzett meg, az egyik, hogy az ingatlanok földbirtok-politikai és nemzeti szempontból megfelelő kezekbe jussanak, a másik, hogy az erdők fenntartása és az erdősítés legyen a fő cél. A tervezet végelegesítése pedig mindenképp a kárpátaljai sajátosságok figyelembevételével történjen meg, és kérdésesnek tartotta a miniszter azt, hogy a felvidéki gyakorlat mennyire adaptálható ezen a területen. Megjegyezte továbbá a miniszterelnök, hogy nem tanácsos bizonyos esetekben hatálytalanítani az ingatlanszerzést. Ezek az esetek a következők voltak: ha a tulajdonos község, egyház, vagy úrbéri község, ha olyan szövetkezet tulajdona, melynek tagjai a visszacsatolt területeken élnek és művelik a földet, vagy ha a tulajdonos szakoktatási intézmény. Ezeket figyelembe véve, a fent leírt két fontos elv, melyet Szilassy beiktatásakor megszabtak Kárpátalja vonatkozásában nehezen volt tartható, hisz a kivételt képező csoportok, nem minden esetben voltak kizárólag magyar nemzetiségűekhez kötődők.

A kormánykörökben egyéb szempontok is felmerültek a rendelettervezet kidolgozása során, Jaross Andor a visszacsatolt felvidék ügyeiért felelős tárca nélküli miniszter azt javasolta, hogy az földbirtokrendezés során lefoglalásra kerülő ingatlanokkal a földosztás során kárt szenvedő őslakosság csorbított érdekeit kell

---

⁴²¹ TILKOVSKY: *A csehszlovák földreform magyar revíziója az első bécsi döntés által átcsatolt területen (1938-1945)*..., 122.

⁴²² MNL K27 MT jegyzőkönyvek, 1939. 10. 11. 3R

helyreállítani.⁴²³ A minisztertanácsok ülésein többször megfogalmazódott az, hogy elsőrendűnek kell tartani azt, hogy az ingatlanok földbirtok-politikai és nemzeti szempontból megfelelő kezekbe jussanak, ezen kívül megjegyzi azt, hogy a görög-keleti egyházat védeni kell, illetve a „nemzeti szempont” kifejezés helyett a „hazafias szempont” kifejezés legyen használatos a rendelet szövegében, mint irányadó elv. Ebből is kitűnik, hogy Kárpátalja esetében a felvidéken alkalmazni kívánt „mindent csak magyarnak” elvet, a helyi sajátosságok miatt nem tartotta kivitelezhetőnek a magyar vezetés, vagy legalábbis tartott attól, hogy a térség konszolidálásban nehézségeket jelentene. Ami a helyi lakosság igényeit illeti a visszacsatolást követően elég nagy nyomás helyeződött a rendeletet előkészítő döntéshozókra. A Miniszterelnökséghez özönlöttek a csehszlovák földreform igazságtalan voltára hivatkozó és igazságos földosztást követelő levelek. Bótrágy község 1939. július 23-án intézett levelet a miniszterelnökhöz, melyben nehezményezi, hogy a cseh földreform során nem kaptak földet, és kéri a következő földek felosztását: Klempa Ferenc maradékirtoka 325 kat.hold, Podobradsy Antal 174 kat. hold méretű birtoka, Stefan Károly 56 kat. hold méretű maradékirtoka, az újbótrágyi eltávozott csehek után maradt 350 kat. hold földet 10 beépített telekkel, illetve a ruszin telepések birtokában lévő 500 kat. hold földet. Kéri továbbá, hogy a ruszinok számára ne engedélyeztessen a görög-katolikus egyházközség felállítását: *„Az idetelepített ruszinok földjeit azért bátorkodunk kérni, mert őket a csehek szlávostító célzattal helyezték el köztünk. Valamennyien olyanok, akiknek a csehszlovák rendszerben érdemeink voltak és a minket illető földeket ezen érdemeik elismeréseként kapták. Úgy érezzük, hogy a magyar nemzetet is képviselő magyar királyi kormány nem szentesítheti azokat az intézkedéseket, melyeket egy magyarsággal ellenséges beállítottságú szláv faji imperializmust szolgáltak. Ugyanezen okból és etnikai területünk megőrzése céljából bátorkodunk Nagyméltóságodtól azt kérni, hogy ne engedélyezze a ruszinoknak a községünkben létesítendő gör.katolikus egyházközséget és ne engedje, hogy ezen céllal igényelt 120 kat.hold földet megkapják.”*⁴²⁴ Szintén 1939 júliusában keltezték Bátyú község hasonló tartalmú levelét. Nehezményezték, hogy községük mellé 900 cseh és morva telepes került, akik elhagyott birtokainak felosztását kéri. Újbátyúba betelepített telepések 550 kat. holdját, a Zemka cseh szövetségi birtok 200 kat. hold, Léces tanya 105 kat. holdját. Danilovka

⁴²³

MNL K27 MT jegyzőkönyvek, 1939.07.14. 100R

⁴²⁴

MNL K28 104. tétel, 61. csomó, alapszám: 18132

240 kat.hold, Bagolyszállás 200 kat.holdját, Nagybakos 240 kat.holdját.⁴²⁵ A magyar lakosság igényeit igyekezett a magyar kormány figyelembe venni, azonban voltak olyan prioritások, melyek megkerülése nehezítette volna a térség konszolidálását a Magyar Szent Korona fennhatósága alatt, illetve a kormányra nem csak a magyar közösség igényeinek terhe, de a ruszinság elégedetlenségének súlya is nehezedett.

Kárpátalja revízióját követően a ruszinok általános elégedetlensége volt megfigyelhető, Pataky Tibor helyettes államtitkár szerint ezt elsősorban az okozta, hogy az ideiglenes irányításban kevesen kaptak helyet. Ezeknek a bajoknak az orvoslását halaszthatatlan feladatnak tekintették nemzetpolitikai szempontból, így a Minisztertanács a követően azonnal megbízta Patakyt, hogy utazzon Ungvárra, és a helyzet megoldása érdekében intézkedjen, továbbá felszólítják Korláth Endrét, hogy haladéktalanul intézkedjen a ruszin hivatalnokon visszavétele kérdésében.⁴²⁶ A Magyar Országgyűlésbe meghívott ruszin képviselők is bíralták a magyar kormány kezdeti Kárpátalja-politikáját. Fenczik István panasszal élt, mivel a csehszlovák szolgálatban volt ruszin tisztviselőket tömegével bocsátották el, vagy igazoló eljáráson kellett átesniük. Ennek egyik következménye, hogy több ruszin tisztségviselő szökött át a szovjet-magyar határon.⁴²⁷

1939. július 24. hasonló témájú beadvány született a ruszin képviselőktől. Ebben kérték:

- számárányuknak megfelelően jelenjenek meg a ruszinok a közalkalmazottak között
- az összes magyar-orosz tisztviselő, akik eddig nem voltak átvéve kerüljenek vissza a helyükre
- a csehszlovák időszak alatt a hadseregben s csend és rendvédő szervezetekben szolgálókat is át kell venni.
- kapjon végleges autonómiát Magyarországon
- az autonómia megszületéséig kérjék ki a döntéshozatal folyamatában a magyar-orosz politikusok véleményét
- legyenek magyar-orosz iskolák, növeljék azok számát
- Szlovenszko területén lévő területeket a Poprádig csatolják vissza
- a magyar-orosz képviselők biztosítják teljes bizalmukról a kormányt.⁴²⁸

---

⁴²⁵ MNL K28 104. tétel, 61. csomó, alapszám: 18131

⁴²⁶ MNL K27 MT jegyzőkönyvek, 1938. 12. 03. 11R

⁴²⁷ MNL K28 100. tétel, 55. csomó, alapszám18133

⁴²⁸ MNL K28 104. tétel, 61. csomó, alapszám: 18355

A telepítéspolitikai revíziója szempontjából fontos Bródy Andrásnak Pataky Tiborhoz címzett levele, melyben kéri, hogy a ruszin telepeseket ne fosszák meg ingatlanszerzésüktől. Bródy kérése a következő településekre vonatkozott: Beregdéda esetben 1, Beregsom esetében 20, Újbótrágyon 28, Óbótrágyon 21, Eszenyben 15, Gáton 13, Hunyaditanyán 24, Pusztakerepecen 13, Újhelyen 9, Farkasfalván 1 ruszin földtulajdonos esetében, azaz összesen 145 család esetében kérték a kitelepítés elmulasztását. Ez összességében 1720,6 ha-nyi földterületet jelentett.⁴²⁹ Ezt követően Teleki miniszterelnök Szilassy Bélához továbbította a levelet pozitív elbírálással, így a telepések maradhattak. Brascsjákó Gyula Teleki Pálhoz intézett levelében pedig Kvak Miklós salánki lakos esetében kéri, hogy a földbirtokreform revíziója ne vonatkozzon a ruszinokra, mivel: *„a csehszlovák kormány igen mostohán kezelte a ruszinok tekintetében a földbirtokreformot”*.⁴³⁰ A földművelésügyi minisztérium szakértői kiemelték, hogy az egyházi ingatlanokat kímélni kell az ingatlanfosztás alól, mivel ellenkező esetben az eljárás leginkább a görög-keletieket érintené, akik a lakosság közel 1/5-ét teszik és, akik szívesebben tartoznak Magyarországhoz, mint Oroszországhoz. Így elsődleges feladat nem a nemzeti, hanem a hazafias szempont szem előtt tartása. *„Kárpátalja lakosságának túlnyomó része rutén, sok bonyodalmat okozna, ha rutén földeket magyar kézbe adnánk át.”*⁴³¹ Ebből is látszik, hogy a magyar vezetés egyfajta arany középutat keresett a kárpátaljai magyar igények és a térség konszolidációja szempontjából elengedhetetlen rutén igények között.

A fent leírtak fényében érdemes megvizsgálnunk közelebbről a kárpátaljai földbirtokreform revíziójára vonatkozó rendeletet. A rendelet értelmében a csehszlovák földbirtokreformot felül kellett vizsgálni, az őslakosságot hátrányosan érintő aránytalanságokat ki kellett egyenlíteni. A visszafoglalást követően az 1918. október 28-a és 1939. március 15-e között bármely jogügylet megtámadhatóvá vált, és az ilyen módon kialakított telekkönyvek perelhetőek lettek abban az esetben, ha súlyos anyagi teher, vagy kényszer hatására történt az ingatlan átadása. Azok az épületek pedig, amelyek a csehszlovák törvények értelmében köztisztviselői közösségi ingatlanok voltak, azok tulajdonjogát nem lehetett megszerezni. Minden új telekkönyvezést felül kellett vizsgálni.⁴³² Elrendelték a végrehajtás folyamatának felülvizsgálatát, a szövetkezetek és egyéb társulások és magántulajdon esetében is. A csehszlovák kormány jóvoltából

⁴²⁹ MNL K28 104. tétel, 61. csomó, alapszám: 18355

⁴³⁰ MNL K28 104. tétel, 62. csomó, alapszám: 18697

⁴³¹ MNL K28 104. tétel, 62. csomó, alapszám: 18697

⁴³² MNL K28 100. tétel, 55. csomó, alapszám: 17555

történt ingatlanszerzéseket hatálytalanítani kellett, mely hatálytalanított tulajdonjog az államra szállt át. Ennek bekövetkezése esetén, a volt tulajdonost kárpótlásban kellett részesíteni, mégpedig a korábbi csehszlovák jogszabályoknak megfelelően.⁴³³ Az elmozdított tulajdonosokon azonban adósságaikat be kellett hajtani.⁴³⁴ Azonban míg az elvek megszülettek, a földbirtok reformrevíziója egy helyben toporgott. A visszafoglalást követően 1939 márciusától 6 hónap alatt kellett volna a teljes revíziót végrehajtani, ehelyett ez az 1940-es években sem ment végbe. Ezt maga a Teleki Pál miniszterelnök is szóvá tette Pataky Tibor államtitkárnak címzett levelében, melyben nehezményezi, hogy semmi nem történt a földbirtokreform ügyében. A földbirtokreform revíziójának késése nem csupán kormánykörökben váltott ki elégedetlenséget, de a kárpátaljai közvélemény is nehezményezte az elhúzódását. A Földművelésügyi Minisztérium Ungvári Kirendeltsége 1940 szeptemberében kéri a minisztériumot, hogy a földreform felülvizsgálatával a Kirendeltséget bízta meg, mert egyre több panasz érkezik az elhagyott birtokok miatt, a helyzet mihamarabbi intézkedést kíván.⁴³⁵

1940-ben a kárpátaljai földbirtokreform rendezésére vonatkozó rendelet újabb verziója készül el, mely szintén előírja, hogy a csehszlovák földtörvény által való vagyon és ingatlanszerzéseket felül kell vizsgálni, oly módon, hogy az őslakosságot ért egyenlőtlenségek és méltánytalanságok kiegyenlítettessenek. Ez a folyamat csak olyan birtokokra vonatkozzon, ahol az ingatlanszerzés a volt tulajdonos közreműködése nélkül történt. A felülvizsgálat során megszünt tulajdonjog az államra száll. A megszüntetett tulajdonjogért pedig az államnak kártérítést kell fizetni a tulajdonosnak, amelynek összege egyenlő azzal az összeggel, amelyet ő a területért fizetett. A kártérítés összegének meghatározása során a cseh-szlovák törvények voltak mérvadóak. Az ingatlanokon folytatott beruházásért csak kivételes esetekben járt volna kárpótlás. A rendelet a fenti kérdésekben a kormányzói biztos döntési jogosultságát biztosította, az ingatlanok sorsáról pedig a földművelésügyi miniszter jogosult dönteni a kormányzói biztos javaslattétele alapján. A csehszlovák földreform során több olyan földterület is volt, melyet ugyan a Csehszlovák Állami Földhivatal lefoglalt, de kiosztására nem került sor, ezekről a Földművelésügyi Minisztérium rendelkezhetett. Abban az esetben

---

⁴³³ MNL K28 104. tétel, 62. csomó, alapszám: 20472

⁴³⁴ MNL K27 MT jegyzőkönyvek 1940. 10. 17. 15R

⁴³⁵ MNL K28 100. tétel, 56. csomó, alapszám: 15222

pedig, amikor szövetkezeti tulajdonban volt az adott ingatlan, a szövetkezet határozatára lehetséges a földtulajdonból való elmozdítás.⁴³⁶

A fentiekből látható, hogy a magyar kormányzatnak nem kevés időbe került olyan következetes rendeletsomag elkészítése, mely biztosította volna mind a kívánt gazdasági hatást, mind a helyi lakosság elégedettségét. Az a rendeletervezet, amely 1940-ben látott napvilágot, azonban realizálódni nem tudott, így módon a telepés falvak sorsa sem ezen elképzelések mentén alakult.

A rendelkezésünkre álló források alapján elmondható, hogy az első Csehszlovák Köztárság által Kárpátalján folytatott földbirtokreformot és telepítés politikát a magyar kormányzatnak revideálnia nem sikerült. Ennek egyik az volt az oka, hogy a csehszlovák időszak alatt a régióban végbement változások finom és türelmes politikát kívántak meg a magyar vezetéstől. A térséggel kapcsolatos mezőgazdasági politikában pedig inkább a ruszinság munkaalkalommal való ellátása került előtérbe, mintsem a földbirtok rendszer megváltoztatása.⁴³⁷ Nehezítette a hatékony intézkedést Kárpátalján, hogy a földbirtokreform revíziója megszervezőjének a személye gyakran változott. Először a visszacsatolt országrészekért felelős tárca nélküli miniszteré volt az irányítás joga, majd hatásköréből a földművelésügyi miniszterhez utalták az ügyet, majd a kormánybiztos és a kormányzói biztos közös hatáskörébe.⁴³⁸ Még 1940 őszén is arról érkezik jelentés, hogy Kozma Miklós kormányzói biztos a csehszlovák földbirtokreform ügyének irányítását Kárpátalján magának kívánja fenntartani, a Földművelésügyi Minisztérium úgy látja, hogy a helyzet elmérgesedése miatt a döntést miniszteri hatáskörbe kell utalni.⁴³⁹ A magyar kormány ruszinokkal szemben tanúsított politikája gátolta leginkább a revízió végrehajtását. Mivel a csehszlovák időszakban a telepítések során a ruszinok is a kedvezményezettek sorába tartoztak, így a telepés falvak lakosságának jelentős része ruszin volt. Ezeknek az ingatlanszerzéseknek a felszámolása, de akár a csehszlovák időszakban a ruszinok körében megerősödött görög-keleti egyház gazdasági pozícióinak hirtelen gyengítése veszélyeztette volna Kárpátalja reintegrálását a Magyar Királyság kötelékébe. Az Kárpátaljával kapcsolatos autonómiatervezetek, és az a tény, hogy a magyar kormányzat a ruszinokat, mint a

---

⁴³⁶ MNL K28 104. tétel, 62. csomó, alapszám: 20472

⁴³⁷ BRENOVICS: *Nemzetiségpolitika a visszacsatolt Kárpátalján 1939 – 1944...*, 112-124.

⁴³⁸ MNL K28 104. tétel, 62. csomó, alapszám: 20472 és MOL K27 MT jegyzőkönyvek, 1939 10.

11.

⁴³⁹ MOL K28 104. tétel, 62. csomó, alapszám: 20472

keleti-szláv népek között önálló, a magyarhoz lojális nemzetet látta volna szívesen,⁴⁴⁰ arról árulkodik, hogy a magyar kormányzatnak hosszú távú konszolidációs tervei voltak. A gyors átalakításokat Kárpátalja megváltozott társadalmi-politikai viszonyai a külpolitika feszültségekkel telt közegében nem viselete volna el. Azonban a történelem nem adott lehetőséget egy hosszú ilyen távú politika kifutására, a háború minden további kísérletezést megakadályozott. Így a földbirtokreform és telepítéspolitikája revíziója sikertelen lett, a ruszinok által lakott telepes falvak, pedig már a szovjet hatalom új telepítéspolitikájának színterévé váltak 1945 után.

---

⁴⁴⁰

BRENZOVICS: *Nemzetiségpolitika a visszacsatolt Kárpátalján 1939 – 1944...*, 112-124.

10. FEJEZET

A KÁRPÁTALJAI TELEPÍTÉSEK ETNIKAI VONATKOZÁSAI

10.1. A terület etnikai viszonyai a korszakban

A kárpátaljai telepítésekkel foglalkozó írások általában annak nemzetiségpolitikai mivoltát emelik ki. Főként a korabeli magyar ellenzéki politika retorikáját átvéve gyakran emlegetik azt a kutatásokkal meg nem alapozott állítást, hogy a telepítések fellazították a kárpátaljai magyar közösség tömbjét. A telepítések gyakorlatának nemzetiségpolitikai motívumaival már fentebb is foglalkoztunk, azt a korabeli csehszlovák hatóságok sem tagadták. Azonban az intézkedéssorozat valós etnikai hatásait Kárpátalja esetében nem vizsgálta még alapkutatás.

Az kétségtelen, hogy a telepítéseknek voltak nemzetiségpolitikai vonatkozásai, mint az előző fejezetekben láthattuk ezt az intézkedéssorozat kidolgozásában és gyakorlatában részt vállaló személyek nem tagadták, a telepítések gyakorlatából pedig egyértelműen látszanak ezek a törekvések. A kérdés csupán az, hogy a telepítéseknek az a gyakorlata amelyet Kárpátalján alkalmaztak milyen hatásokkal járt a magyar etnikai területen, tudva azt, hogy a kolonizációval kapcsolatos kormányzati elvárások Kárpátalja esetében több szempontból sem teljesültek. Ennek a kérdésnek a vizsgálatához egyrészt Kárpátalja korszakos etnikai képét vizsgáljuk meg, törekedve arra, hogy bemutassuk mik voltak az azt befolyásoló tényezők, másrészt az 1910 és 1941 közötti népszámlálások adatai alapján a telepítések által érintett területek etnikai változását vesszük górcső alá.

Az első Csehszlovák Köztársaság soknemzetiségű állam volt. Ennek okán a két világháború között a frissen összekapcsolt országrészek illesztékei nem csupán az eltérő gazdasági fejlettségű területek érdekellentéteinek következtében voltak jelentős széthúzó erőnek kitéve, hanem a különböző nemzetiségeknek a csehszlovák állameszméhez nem minden esetben lojális volta miatt is. Jól jellemzi az első Csehszlovák Köztársaság bonyolult etnikai összetételét az, hogy az államalkotó nemzetnek tekintett „csehszlovák” sem egy nemzet volt, jelentős feszültségek voltak megfigyelhetők a cseh centralista és a szlovák autonomista politikai erők között. Ezen túl az Osztrák-Magyar Monarchia korábbi államalkotó nemzetei, a magyar és a német is jelentős mértékben voltak jelen nemcsak népességszám, hanem a gazdasági potenciál tekintetében is. (Lásd 1. számú táblázat)

12. sz. táblázat. Az első Csehszlovák Köztársaság lakosságának etnikai megoszlása az 1921 és 1930-as népszámlálások alapján

Forrás: ROTHSCHILD: *Csehszlovákia története a két világháború között...* 79.

Etnikum	1921		1930	
	Fő	%	Fő	%
Csehszlovák	8 760 937	65,51	9 688 770	66,91
Rutén (ukrán)	461 849	3,45	549 169	3,79
Német	3 123 568	23,36	3 231 688	22,32
Magyar	745 431	5,57	691 923	4,78
Lengyel	75 853	0,57	81 737	0,57
Héber és jiddis	180 855	1,35	186 642	1,29
Egyéb	25 871	0,19	49 636	0,34
Összesen állampolgárok	13 374 364	100	14 479 565	100
Itt lakó külföldiek	238 808		249 971	
Összlakosság	14 729 536		13 613 172	

A fentebb látható adatsorok forrásául szolgáló népszámlálások a Monarchia időszakában alkalmazott összeírási módszerektől elsősorban abban tértek el, hogy nem az anyanyelv, hanem az etnikai önmeghatározást, „csoporthoz sorolást” vették figyelembe. Ennek a régióban voltak bizonyos buktatói, hisz a lakosság jelentős része nem volt olyan műveltségi szinten, amely feltételezte volna a konkrét nemzeti identitás meglétét, vagy ennek az identitásnak a szilárdságát. Így felmerülhettek olyan politikai indíttatású befolyásoló tényezők, melyek bizonyos deformációt okoztak a nemzetiségi adatokban. Más szempontból ez a módszer szerencsésebbnek bizonyult, mint a monarchiában alkalmazott. Ezt bizonyítja a zsidóság példája, akik már nem csak a vallási adatokban jelentek meg. Mint a fentiekben is látható két népszámlálás zajlott az első csehszlovák köztársaság időszakában. A 256/1920. számú törvény alapján a az Állami Statisztikai Hivatal bonyolította ezeket. A másodiknak 1925-ben kellett volna

lezajlania, azonban ez elmaradt, és egy 1927-ben elfogadott törvénnyel 1930-ra írták ki a népszámlálást, igazodva ezzel a nemzetközi gyakorlatban meghonosodott tíz éves periódushoz.⁴⁴¹

A fent közölt adatokból látható, hogy etnikailag igen kevert országról volt szó. Európa egyik legsokszínűbb etnikai térképű állama volt. Fontos arról is szólni, hogy az új államalakulattal talán legelégedetlenebb német, magyar és lengyel lakosság a stratégiaileg fontos határmenti területeken éltek. Azonban a viszony nemcsak az említett etnikumok képviselőivel, hanem a ruszin és a szlovák nemzetiségűekkel sem volt felhőtlennek mondható.⁴⁴² A táblázatból az is kitűnik, hogy jelentős volt azoknak a lakosoknak a száma, akik valamilyen oknál fogva nem szerezték meg a csehszlovák állampolgárságot. Ezeknek a lakosoknak a nemzetiségi arányszáma az állampolgársággal rendelkező lakosok nemzetiségi megoszlása szerint alakult, az egész köztársaság területét tekintve jelentősen nem változtatott volna a nemzetiségi arányokon a megjelenésük a census eredményeiben. Az azonban kétségtelen, hogy a nemzetiségi statisztikákban való figyelembe vételük, ha minimálisan is, de hozzá járult volna a csehszlovák nemzetiségűek arányának csökkenéséhez, és a nemzetiségek arányának bizonyos növekedéséhez.⁴⁴³

Kárpátalja esetében szintén nemzeti sokszínűség figyelhető meg. Ezen túl, az etnikai arányok változásának viszonylag gyors üteme volt tapasztalható a korszakban lezajlott négy (1910, 1921, 1930, 1941) népszámlálás adatai alapján. Az népszámlálási adatok összevetése mindazonáltal nem egyszerű feladat több szempontból sem. Egyrészt az 1910-ben tartott census során mint már említettük a beszélt nyelvet vették alapul a lakosság etnikai besorolásához, 1921-ben és 1930-ban a nemzeti önmeghatározást, míg 1941-ben mindkettőre rákérdeztek. Másrészt a csehszlovákiai népszámlálások lebonyolítását gyakran érték – főleg a magyar ellenzéki köréből – vádak, melyek azt tartalmazták, hogy a magyar nemzetiségű lakosokat nem minden esetben magyarként tüntették fel, és történtek egyéb visszaélések is. Ezek a vádak igazolást egyébként azóta sem nyertek. Harmadrészt a népszámlálásokat más és más közigazgatási egységekben bonyolították le, így a közigazgatási változásokat fontos figyelembe venni az adatok elemzése során.

---

⁴⁴¹ History of Censuses. Czech Statistical Office (<http://www.czso.cz/>) lásd még: Fedinec Csilla: Ruszinok, magyarok, zsidók: Demográfia és interetnikus viszonyok in: *Zsidók Kárpátalján. Történelem és örökség. A dualizmus korától napjainkig*. Szerkesztette: Bányai Viktória – Fedinec Csilla – Komoróczy Szonja Ráhel, Aposztróf Kiadó, Budapest, 2013, 136. old.

⁴⁴² ROTHSCILD: *Csehszlovákia története a két világháború között...* ...22.

⁴⁴³ U.o.

A régió fél évszázad folyamán bekövetkezett etnikai arculatváltozásának bemutatásához a Molnár D. István⁴⁴⁴ által alkalmazott módszert használjuk, amelynek lényege, hogy Kárpátalja mai közigazgatási egységeire vetíti le a különböző államhatalmak által készített népszámlálási adatokat.

13. sz. táblázat. Etnikai arányok változása Kárpátalján 1910 – 1941 között.

Forrás: MOLNÁR D. István: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Természettudományi Doktori Tanács, Földtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2013. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/169062/Moln%E1r_D_Istv%E1n_%C9rtekez%E9s-t.pdf?sequence=6 – Letöltve: 2014. augusztus 4.

Etnikum	Lakosság számaránya Kárpátalja mai közigazgatási területén %-ban			
	1910	1921	1930	1941
Ruszin (rutén, ukrán)	55,5	60,8	60,8	58,1
Magyar	30,7	18,1	15,9	27,4
Csehszlovák (szlovák)	1,0	3,2	4,7	
Német	10,5	1,6	1,7	1,5
Román	1,9			1,8
Zsidó		13,1	12,5	9,2
Egyéb	0,4	2,0	2,2	2
Idegen állampolgár		1,2	2,2	

A korszakban a területen a többségi lakosság a ruszin volt. Számarányuk viszonylag stabil, 55 és 60 % közé tehető. A legjelentősebb a magyarok arányának változása a nevezett időszakban. 1910-ben a Beregszászi, a Munkácsi és az Ungvári

⁴⁴⁴ MOLNÁR D. István: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Természettudományi Doktori Tanács, Földtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2013. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/169062/Moln%E1r_D_Istv%E1n_%C9rtekez%E9s-t.pdf?sequence=6 – Letöltve: 2014. augusztus 4.

járásokban is többségben voltak a magyarok, akárcsak a nevezett járások központjaiban. 1921-re következtek be jelentős változások, különösképp a magyarság arányának drasztikus csökkenésével. Ez magyarázható a zsidóság külön etnikumként való feltüntetésével, a csehszlovák állampolgárságot meg nem szerző magyarok hiányával, a hatalomváltás után emigráció jelenségével, a görögkatolikus magyarok ruszinként való rögzítésével.⁴⁴⁵ Megnövekedett ezen túl a csehszlovákok száma, ami a nagyszámú hivatalnokréteg megjelenésével magyarázható. 1930-ra ezek az arányok alig változtak.

1941-re újabb változás figyelhető meg. Megnövekszik a magyarság részaránya, másrészt a csehszlovák lakosság az egyéb kategóriába szorul vissza. Előbbi a magyar visszatelepüléssel, másik a csehszlovák állampolgárok bécsi döntést követő evakuálásával magyarázható.

10.2 A telepítések hatása Kárpátalja etnikai szerkezetére

Felmerül a kérdés, hogy a betelepítéseknek, melyeknek kétségtelenül volt nemzetpolitikai éle is, milyen mértékű etnikai hatásai voltak. Érdekes ennek tisztázásához megvizsgálni részletesebben a telepítések nemzetiségi vonatkozásait.

A telepítési tervektől némileg eltértek a 1923-ban megkezdett telepítési gyakorlat során. Számszerűen tekintve arra a megállapításra juthatunk, hogy a létrehozott állami telepek fele cseh, másik fele pedig ruszin származású volt. (Lásd. 10. sz. táblázat)

---

⁴⁴⁵

14. sz. táblázat. Az államilag telepített családok száma és nemzetiségi megoszlásuk

Ssz.	Kolónia neve	Létrehozás éve	Betelepített családok száma	Betelepített személyek száma	Közülük csehek, morvák, szlovákok ⁴⁴⁶	Közülük ruszinok
1.	Sztrázs	1923	21	87	69	18
2.	Szvoboda	1923	66	317	317	0
3.	Gát	1924	13	73	0	73
4.	Hunyaditanya	1926	25	133	2	131
5.	Oroszi	1926	5	N.a.	5 család	0 család
6.	Pusztakerepec	1926	14	85	0	85
7.	Újbótrágy	1927	35	140	45	95
8.	Bótrágy	1928	41	171	66	105
9.	Déda	1929	3	14	5	9
10.	Beregsom	1929	35	136	47	89
11.	Eszeny	1929	19	N.a.	3 család	16család
12	Tiszaújhely	1930	8	N.a.	0 család	8 család

A fenti táblázatból látható, hogy csupán Szvoboda és Sárosoroszi települések esetében nem telepítettek ruszinokat, Sztrázson ugyan telepítettek ruszinokat, de a légionáriusok voltak többségben. Gátra és Pusztakerepecre, valamint Tiszaújhelyre telepítettek csak ruszinokat, és Hunyaditanya, Újbótrágy, Bótrágy, Déda, Beregsom, illetve Eszeny esetében telepítettek cseh és morva néhány esetben szlovák nemzetiségűeket, de a ruszinok voltak többségben. A családok számának, illetve a betelepített személyek számának tekintetében a csehek és ruszinok megközelítőleg azonos arányban kaptak helyet az állami telepeken.

A magántelepítések eredményeit értékelve egyértelművé válik, hogy a kárpátaljai telepítések során elsődlegesen a ruszinoknak kívánt kedvezni a csehszlovák hatalom. Jelen kutatásig csupán töredékes információink voltak arra vonatkozóan, hogy milyen eredményekkel zajlott a telepítés e típusa Kárpátalja esetében. A folyamat során a földigénylők nem az ÁFH közvetítésével, hanem egyenesen a földbirtokostól

⁴⁴⁶ A telepítések során a köztársaság más területeiről a csehek mellett kis számban telepítettek morvákat és szlovákokat is.

szerezhettek földterületet. A magántelepítések eddig általunk feltárt eredményeit az alábbi táblázatban részletezzük:

15. sz. táblázat. Magántelepítések során földet szerzett családok száma

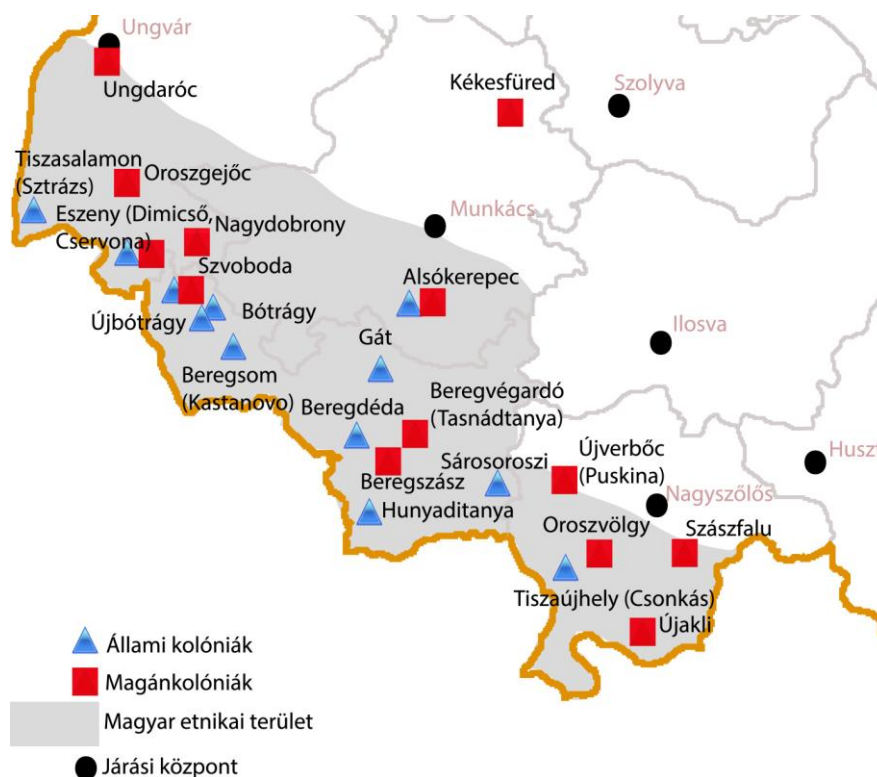
Ssz	Kolónia neve	Betelepített családok száma
1.	Ungdaróc	11
2.	Eszeny	38
3.	Badó	13
4.	Ardó (Tasnádtanya)	25
5.	Beregstász	10
6.	Pusztakerepec	4
7.	Újakli	67
8.	Ruszka Dolina	40
9.	Puskina	82
10.	Szászfalu	15
11.	Szinyák	12
12.	Nagydobrony	26

Az állami telepítések során 289 család szerzett földet, amely feltételezhetően meghaladta az 1200 főt. A magántelepítések során tehát 317 család szerzett földet, mely a forrásaink alapján valamennyi ruszin volt, és a kor népesedési adatai alapján feltételezhető, hogy a legszerényebb számítások szerint is meghaladta az 1200 főt. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Kárpátalján a magántelepítések jelentősége a betelepített lakosság létszámát tekintve nem csupán elérte, de meg is haladta az állami telepítések mértékét. Ez a tény is azt bizonyítja, hogy a kárpátaljai kolonizáció, elsődlegesen a ruszin telepítések terepe volt. Összességében tehát a telepítések két formája közel 2500 fő költözött Kárpátalja alföldi területeire. Ha megvizsgáljuk a telepítések járásonkénti megoszlását, akkor azt láthatjuk, hogy a Beregszászi járásban a földet szerzett családok 44 %-át, a Nagyszőlősi járásban a 35 %-át, az Ungvári járásban a 19 %-át, a Munkácsiban a 3%-át telepítették le. A betelepítettek száma feltételezhetően csak a Beregszászi járásban haladta meg minimálisan az ezer főt. Ez a járások népességéhez viszonyítva nem jelentős, az ott élő lakosság szám 2%-át sem érte el.

A telepítések etnikai hatásainak a kérdését már a korszakban is felvetették a főként a helyi magyarság képviselői. Amennyiben megfigyeljük a telepek elhelyezkedését, egyértelműen látszik, hogy telepítések szinte kivétel nélkül a magyar etnikai területen történtek. (lásd: 1. számú térkép) Ezt magyarázhatjuk azzal, hogy a telepítéseknek kétségtelen stratégiai céljai voltak, melyek közül az egyik legkiemelkedőbb a kisantant államok közötti összeköttetést biztosító vasútvonal felügyelete, azonban a helyi magyar közösség, ezt az etnikai tömb megbontására irányuló törekvésként fogta fel.

12. sz. ábra. Az állami és magántelegek Kárpátalján

Forrás: Saját készítésű térkép

A telepítések nyilván azokban a falvakban, ahol a kolonizáció megtörtént, okoztak bizonyos változásokat az etnikai szerkezetben. Megvizsgálva a kolonizáció által érintett települések nemzetiségszám-változásait (lásd 6. számú melléklet) megállapítható, hogy a magyar – nem magyar etnikai arány nem esett át 10 %-tól nagyobb változáson. Különösen szemléletes, hogy a korszak végére újra megnövekedik a magyarság aránya a kolonizáció által érintett falvakban. A 1938. november 2-ai első bécsi döntést követően a cseh és morva telepesek visszatértek származási helyükre. Az állami telepek esetében Bródy András képviselő mint láttuk kérelmezte, hogy a telepesek megtarthassák földbirtokaikat, ebben 145 ruszin család szerepel. A

magántelepeken, tekintve hogy saját költségen vásárolták meg telkeiket, így ezt az ingatlanszerzést megtarthatták. Ilyen módon a csehszlovák telepesfalvakat nem fújta el 1938-1939 hirtelen változásainak szele. Legalábbis nem mindegyiket, annak következtében hogy a magyar kormányzat engedélyezte mind az állami mind a ruszin magántelepéseknek a földbirtokaik megtartását. Az 1945 után létrejött szovjethatalom pedig több telepítési hullámban erősítette a szláv jelenlétet a telepesfalvakon. Persze nem mindegyikben érhető ez tetten erőteljesen. A csehszlovák telepítések során alakult, magyar etnikai területen lévő szláv szigetek nemzetiségi megoszlása napjainkban is nyilvánvalóan tükrözi a kolonizáció hosszútávú hatását. (lásd 11. számú táblázat)

16. sz. táblázat. Az első Csehszlovák Köztársaság során létrehozott telepesfalvak ukrán lakosságának aránya a 2001-es ukrain népszámlálás adatai alapján

Forrás:

http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp

Település	Ukrán lakosság aránya
Cservone	85,5
Csonkás	95,97
Dimicső	81,7
Hunyaditanya	97,23
Kastanovo	97,33
Oroszgejőc	96,83
Oroszvölgy	88,24
Puskina	97,11
Szvoboda	71,05
Tasnádtanya	97,02
Tizzasalamon	37,27
Újakli	30,57

Tizzasalamonban néhány ruszin család maradt Sztrázs kolónián, Eszeny kataszterében azonban a telepítések helyén két önálló ruszin település is létrejött: Cservona illetve Dimicső. A Szvobodai telepítések helyszínén napjainkban Nagybakos, Kisbakos, Badó és Danilovka községek tartoznak Szvoboda településhez közigazgatásilag. Pusztakerepec ukrán többségű település Nizsnij Koropec néven. Beregsom mellett a kolónia helyén Kastanovo ukrán többségű település található. Beregszász mellett Tasnádtanya ruszin többségű. Macsola közigazgatása alá tartozik

Hunyaditanya ukrán többséggel. A Nagyszőlősi járásban Tiszaújhely mellett Pritiszjanszke és Verbove vannak jelen, mint a telepítések nyomai. Ruzska Dolina Mátyfalva közigazgatásába tartozik. Az egyetlen telepescsözség, amely elvesztette ruszin voltát Újakli, napjainkra a telepések utódai elmagyarosodtak.

Megállapítható tehát, hogy bár az első Csehszlovák Köztársaság telepítési terveiben felfedezhetők olyan vonások, melyek arról árulkodnak, hogy a kolonizációs törekvések részét képezték az etnikai arányok megváltoztatásának szándéka. Ezek a törekvések azonban a telepítések gyakorlata során nem tudtak érvényesülni. Ennek oka egyrészt a telepítési akció magas költségeiben, másrészt a ruszin telepések attitűdjében keresendő, ugyanis a hegyvidéki életmódot csak nehézkesen voltak hajlandóak feladni, az alföldi életmóddhoz nehezen alkalmazkodtak. Az 1930-as évek telepítési terveiből kiderül, hogy 20 000 fős nagyságrendben kívántak a Tisza mellékére, tehát magyar etnikai területre, ruszinokat telepíteni. Ez mindenképp hozzájárult volna az etnikai arculatváltáshoz. A telepesfalvakra gyakorolt etnikai hatás érzékelhető a fenti, nagyszabású tervek sikertelenségének ellenére is. A magyar hatóságok engedélyezték a ruszinok birtokszerzeményeinek megtartását, így egyfajta kontinuitás jöhetett létre a csehszlovák telepítéspolitiká, illetve a sokkal kiterjedtebb szovjet telepítéspolitiká között.

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozat tíz fejezetében leírtak segítségével tisztázni kívántam az első Csehszlovák Köztársaság kárpátaljai telepítéspolitikájának eseménytörténetét, illetve jellegzetességeit.

A telepítéspolitika törvényi háttéréből, szervezési apparátusából, illetve a végrehajtás gyakorlatából eredően sem különíthető el a földreformtól. Az első világháborút lezárta követően a teljes térségben jellemzően végrehajtották az intézkedéssorozatokat. A földreform folyamán közel 240 000 kataszteri hold földterület került lefoglalás alá Kárpátalján, melyen megkezdődött a földosztás. Ezeknek a földterületeknek csak egy része került a lakosság köréből jelentkező igénylőkhöz, egy része állami tulajdonba került. Kárpátalja esetében ez 9 082 ha volt, amelyből 8 988 ha a Földművelésügyi Minisztérium, 46 ha a Nemzetvédelmi Minisztérium, 48 ha pedig egyéb állami szervek felügyelete alá került.⁴⁴⁷ Új tulajdonoshoz pedig, mely lehetett jogi vagy magánszemély, kiutalás útján 26 045 ha (ebből 15 838 ha volt földművelésre alkalmas terület) vásárlás útján pedig 18 1434 ha (ebből 6161 ha volt földművelésre alkalmas) földterület jutott. A földreform során tulajdonost cserélt földbirtok kicsiny, maradék része bérlet, vagy építkezési telek formájában lett új gazda tulajdona. A földosztás, 1931-es állapota szerint 258 települést és egyes a hivatalos csehszlovák statisztika szerint 107,⁴⁴⁸ az általunk talált levéltári dokumentumok szerint legalább 121 földbirtokost érintett.⁴⁴⁹

Az földreform alá vont területeken 1921-től megkezdődött telepítések két típusát különböztetjük meg, az állami valamint a magántelepítéseket. Az első az igénylők csoportos, államilag szervezett földhöz juttatását jelentette. A magántelepítések során pedig a földreform hatálya alá került birtokrészen a földbirtokos adott el telkeket telepéseknek. A telepítések kutatás során feltárt eredményeit az alábbi táblázatban foglaltam össze:

---

⁴⁴⁷ Závěrečná zpráva správního výboru Státního pozemkového úřadu. *Pozemková reforma* Ročník XVI. Číslo 3. V Praze v květnu 1935.

⁴⁴⁸ Statistické tabulky. Výměra zabrane půdy a počet jejích vlastníků. *Pozemková reforma* Ročník XVI. Číslo 3. v Praze v květnu 1935 str. 39.

⁴⁴⁹ KTÁL, Fond: 36., Op. 1, Od. zb. 527., 55–67.lap

17. sz. táblázat. Az államilag telepített családok száma és nemzetiségi megoszlásuk

Ssz.	Kolónia neve	Telepítés típusa (állami vagy magán)	Betelepített családok száma
1.	Ardó (Tasnádtanya)	Magán	25
2.	Beregsom	Állami	35
3.	Beregszász	Magán	10
4.	Bótrágy	Állami	41
5.	Déda	Állami	3
6.	Eszeny	Állami és magán	57
7.	Gát	Állami	13
8.	Hunyaditanya	Állami	25
9.	Nagydobrony	Magán	26
10.	Oroszi	Állami	5
11.	Puskina	Magán	82
12.	Pusztakerepec	Állami és magán	18
13.	Ruszka Dolina	Magán	40
14.	Szászfalu	Magán	15
15.	Szinyák	Magán	12
16.	Sztrázs	Állami	21
17.	Szvoboda	Állami és magán	79
18.	Tiszaújhely	Magán	8
19.	Újakli	Magán	67
20.	Újbótrágy	Állami	35
21.	Ungdaróc	Magán	11

Az állami telepítések során 289 család szerzett földet, amely feltételezhetően meghaladta az 1200 főt. A családok közül 249 esetben rendelkezünk részletesebb információkkal (4. sz. melléklet). A magántelepítések során 317 család szerzett földet, akik közül a forrásaink alapján valamennyi ruszin volt, és a kor népesedési adatai alapján feltételezhető, hogy a legszerényebb számítások szerint is meghaladta számuk az 1200 főt. Összességében tehát a telepítések két formája közel 2500 fő költözött Kárpátalja alföldi területeire. A telepések jelentős része ruszin volt, akik Kárpátalja

hegyvidéki területeiről érkeztek. Ezen túl főleg cseh és morva területekről érkeztek telepések.

A telepésfalvak kiépítését részben állami finanszírozásból, részben pedig a telepések számára juttatott hosszúlejáratú kölcsönökből finanszírozták. A kolóniákon önellátó parasztgazdaságok, és bizonyos mértékű feldolgozóipar kialakítását tervezték, azonban a kutatás során megállapítást nyert, hogy a telepek gazdasági működése sok nehézségbe ütközött. Ezek közül a gazdasági válság következtében megfigyelhető általános romlás ugyanúgy megemlítenendő, mint a hegyvidéki telepések alföldi gazdálkodásra való nehézkes átállása, vagy a telepések hiányzó alaptőkéje.

A telepítések jelentős pénzügyi befektetéseket követeltek meg a mindenkori kormányzatoktól, melyeknek nem csak ezekkel a nehézségekkel, de a hegyvidéki ruszinok telepítésekkel szembeni averzióival is meg kellett küzdeniük. A telepítéseket egybként a helyi ellenzéki politikum sem üdvözölte. A magyar érdekvédelmi szervezetek kifejezetten sérelemnek tekintették a szláv lakosság földhözjuttatását magyar etnikai területen, a ruszin politikum pedig keveselte azt az erőfeszítést, amit a csehszlovák állam a helyi ruszinság életkörülményeinek javításáért tett. A harmincas évek közepére ugyan keletkeztek még nagyarányú telepítési tervek, melyek megvalósulásuk esetén radikálisan alakították volna át a kárpátaljai alföld lakosságának etnikai arculatát, azonban ezek a fentemlített okok miatt nem kerültek végrehajtásra. A telepítéseknek azonban így is vannak napjainkig érzékelhető hatásai.

Az 1938. november 2-án aláírt első bécsi döntés körüli időszakban a cseh, szlovák, morva telepéseket evakuálták a területről, azok ingatlanjai szociális programok során kerültek felhasználásra. A ruszin telepések azonban megtarthatták ingatlanszerzéseiket annak következtében, hogy a magyar kormányzat a visszacsatolt terület konszolidálása érdekében nem kívánta a ruszinokat telkeiktől megfosztani. A második világháborút követően ezek a települések pedig nagyobb arányú telepítések terepévé váltak. Napjainkban tizenkét település horodozza etnikai arculatán a telepítéspolitikák nyomát.

Megállapíthatjuk, hogy a földreformmal összekapcsolt kolonizáció céljai ugyanúgy többrétűek voltak Kárpátalján mint a köztársaság egyéb területein. A tervekből, de méginkább az azt követő gyakorlatból jól látszik, hogy a telepítések célja szláv etnikumúak betelepítése Kárpátalja alföldi, magyarlakta, az ott húzódó vasútvonal, és a közeli határszakasz miatt stratégiaileg jelentős területeire. A telepítések folyamata huszonegy települést érintett, amelyek közül több napjainkban is létező szláv

szigetként van jelen Kárpátalja alföldjén. A fentiek ismeretében érdemes tehát megvizsgálni, hogy milyen szerepet foglaltak el a telepítések Prága a területtel szemben folytatott politikájában.

Amennyiben elfogadjuk azt, hogy a csehszlovák vezetés pusztán gazdaságfejlesztési eszközként tekintett a telepítések intézkedéssorozatára, abban az esetben el kell mondanunk, hogy nem vettek figyelembe egy nagyon fontos tényezőt Kárpátaljára vonatkozóan, melyet leír egy népszövetségi diplomata a spanyol Pablo de Azcárte, aki 1923-ban látogatott régiónkba és szögezte le: *„nem hiszem, hogy földrajzi vagy népességi szempontból egységes egészként beszélhetünk Kárpát-Oroszországról. Földrajzi tekintetben legalább két teljesen különböző régióról beszélhetünk: az északi hegyvidéki zónáról és a déli alföldi övezetről.”*⁴⁵⁰ A különbség amelyet Azcárte megjegyez, a régió lakosságának összemosása esetén a telepítések mezőgazdasági szempontból semmiképp nem érthették el a várt sikert. Két, eltérő gazdálkodási szerkezettel rendelkező térség lakosságát igyekeztek keverni, mely ahhoz vezetett, hogy sok esetben az alföldi mezőgazdasághoz nem értő gazdák kezébe került a föld, mely helyzetet a világgazdasági válság tovább nehezített. Feltételezhető, hogy a csehszlovák vezetés jobban ismerte ennél a terület jellegzetességeit, s az intézkedések csupán gazdasági volta jogosan kétségbe vonható.

Egy másik aspektust figyelembe véve átfogóbb kép adható a telepítések céljaira vonatkozóan. A 1919. szeptember 10-én elfogadott saint-germain-en-laye-i békeszerződés értelmében a terület széleskörű autonómiával felruházva kellett volna, hogy csatlakozzon az új államalakulathoz, ezt az Antant-hatalmak és a csehszlovák vezetés által kiadott Generalny Statutum, majd az 1920 februárjában kiadott Csehszlovák Alkotmány is megerősítette.⁴⁵¹ Azonban az önrendelkezés megvalósítását folyamatosan késleltették, hivatkozva általában arra, hogy a területünk lakossága még nem érett meg politikailag az autonóm irányításra. Az autonómiához való hozzáállása a prágai vezetésnek, beleillett abba a politikába, amit a Köztársaság egyéb területein is folytatott, és ami az ország integritásának megőrzésére törekedett. Maga ez a törekvés abból eredeztethető, hogy Csehszlovákia egyfajta mozaikállamként, eltérő etnikai szerkezetű és különböző történeti fejlődésen átment, a kialakult gazdasági térszerkezetet tekintve egymáshoz nem illeszkedő részekből állt. Ez nagyban megnehezítette egy cseh dominanciájú, erős központi irányítással rendelkező állam felépítését, amit egy nem

⁴⁵⁰ ZEIDLER Miklós: *A Nemzetek Szövetsége és Kárpátalja autonómiája ...* 105-155.

⁴⁵¹ FEDINEC: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944...*14–15.

Prágához hű autonóm irányítás valamely területén a Köztársaságnak csak még tovább bonyolított volna. Ezért a Köztársaság területeinek egyfajta konszolidációja volt az elsődleges feladat. Ebben a folyamatban nagyszerű példaként szolgáltak az Osztrák–Magyar Monarchia ilyen jellegű korábbi törekvései, amely államban pont a cseh területekhez viszonyultak ilyen módon. Ez a konszolidációs politika lehetett több csehszlovák intézkedés motívuma, így a csehszlovák hivatalnoki réteg széleskörű alkalmazásáé magyar és ruszin lakta területeken, egyes nyelvpolitikai intézkedéseké, oly gyakran végrehajtott változtatásoké a közigazgatási berendezkedésben, és ebben a sorban el tudjuk helyezni a kolonizációt is. Ezt bizonyítja a már idézett 1925-ös rendelet, melyben két elvet neveztek meg, amely szellemében a földosztást és a telepítéseket folytatni kellett. Az egyik a földművelés fejlesztésének elősegítése, a másik pedig „...Kárpátalja belső politikai és társadalmi konszolidációjának elősegítése” volt.⁴⁵² Nem véletlen az sem, hogy oly nagy műgonddal válogatták a telepéseket „erkölcsi és gazdasági szükségszerűség szempontjából”.⁴⁵³ A prágai vezetés továbbá előírnyozta, hogy növeljék a ruszin nemzetiségűek arányát a betelepítettek sorában, ebből arra következtethetünk, hogy míg a földbirtokreformmal gyengítették a ruszinszkói magyar vagy magyarul beszélő (magyarul beszélő, de nem magyar nemzetiségű alatt a zsidó nemzethez tartozókat értették) birtokos réteget, akik a társadalmi és politikai elitet képezték, addig a telepítésekkel egy erős szláv középparaszti réteget kívántak kialakítani. Továbbá feltételezhető a törekvések egy olyan iránya is, amely során a ruszinságot mint helyi, Prágához hű szláv népcsoportot a meggyengített politikai elit szerepének átvételére kívánták „kinevelni”. A fenti gondolatmenetet támasztja alá Robert T. Smallbones pozsonyi brit nagykövet, élesszemű megfigyelése is, aki 1922-ben és 1923-ban Kárpátaljára látogatva a csehszlovák vezetés helyi politikájára nézve a következő megállapításokat tette: „*A csehek kihasználva felsőbbiségüket, megpróbálják „befuttatni” a szláv kisebbséget, tanulva ezt a Birodalom bürokratikus rendszeréből, amelyben ezt a szerepet ők töltötték be, megfosztva attól az előnytől, hogy szabadságukat kivívhatnák*”⁴⁵⁴. Szláv kisebbségek alatt gondolhatott itt a diplomata a szlovákokra és a ruszinokra, a birodalom alatt föltételezhetően a Monarchiát értette. Egybevág ezzel a

⁴⁵² KTÁL, Fond 36, Op. 1., Od. zb. 527., 1–3. lap

⁴⁵³ KTÁL, Fond 36., Op. 1., Od. zb. 1796.

⁴⁵⁴ *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*. General editors Kenneth Bourne and D. Cameron Watt. Part II. From the First to the Second World War. Series F. Europe, 1919–1939. Editor Christopher Seton-Watson. Volume 1. Central Europe, 1919–1922, University Publications of America, 1990 pg. 380.

gondolatmenetével egy 1923-ban írt jelentése, melyben így ír: „*A csehek azt szeretnék, hogy a Köztársaság homogén nemzetállam legyen , egy kevés, nem jelentős kisebbséggel, mely szétszóródik a történelem és a földrajzi környezet erői következtében, és mivel a tények nem egyeznek ezzel a fikcióval, ők feltalálták a „csehszlovák” kifejezést.*”⁴⁵⁵

Összességében elmondható, telepítések tehát nem csupán gazdasági vagy kisebbségpolitikai célokkal bírtak, hanem egy olyan egységes politikai irányvonalnak voltak a része, amely a Csehszlovák Köztársaságot kívánta egységessé kovácsolni, illetve egységét megőrizni. A kárpátaljai mezőgazdaságot élénkítő szándék kétségbe vonható, ezt sem a korabeli kimutatások, sem a jelenkori kutatások nem erősítik. Annál érzékenyebben hatott azonban a helyi politikai közbeszédre, amelynek mind a ruszin mind a magyar képviselői bíralták a folyamatot. Annak ellenére pedig, hogy a korszakban az intézkedés nem okozott jelentős etnikai változásokat, a későbbi telepítési intézkedések színterévé tett egyes falvakat, mely intézkedések folyamatának tisztázása további kutatásokat igényel.

---

⁴⁵⁵ *British Documents on Foreign Affairs: Volume 2. Central Europe, January 1923–June 1930.* pg. 67.

FORRÁSOK ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Národní archiv České republiky (Cseh Nemzeti Levéltár)

Fond 705/3 - Státní pozemkový úřad – spisy všeobecné (1875)1918-1935(1949)

Fond 705/5 - Státní pozemkový úřad – Zakarpatské velkostatky 1920-1938

Державний Архів Закарпатської Облaсті (Kárpátaljai Területi Állami Levéltár)

Fond 2 - Президія Крайового управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1928-1938 pp.

Fond 29 - Президія Цивільного Управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1919-1928 pp

Fond 36 - Ужгородська окружна державна канцелярія державної поземельної реформи, м. Ужгород, 1919-1939 pp.

Slovenský národný archív (Szlovák Nemzeti Levéltár)

Fond 184 - Kolonizačný referát Štátneho pozemkového úradu v Bratislave, 1921-1938

Fond 209 -Štátny pozemkový úrad v Prahe, 1919-1938

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

K 27 – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

K28 – Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi Osztályának iratai

K63 – Külügyminisztérium Politikai Osztály

K64 – Külügyminisztérium Politikai Osztály rezervált iratai

K69 – Külügyminisztérium Gazdaságpolitikai Osztály

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (A cseh-szlovák törvényhozás közös digitális irattára) - <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82>

Korabeli statisztikai kiadványok és sajtóanyagok

Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech. Sastavil a vydal: Státní Pozemkový Úřad v Praze 1925.

Központi Statisztikai Hivatal, 1996: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Budapest.

Statistický lexikon obcí v Podkarpatsé Rusi vydán Ministerstvem Vnitra a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921, v Praze 1928

Statistický lexikon obcí v Republice Československé vydán Ministerstvem Vnitra a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. IV. Země Podkarpatoruská v Praze 1937.

Stav kolonisace koncem r. 1934. Pozemková reforma, Roční XVI. Číslo 3., v Praze v květnu 1935.

Irodalom

A felvidéki magyarság húsz éve. Budapest, A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, 1938.

ANGYAL Béla: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között* in: Regio, 2000.

BALOGH Edgár: *Tíz nap Szegénységben*, Budapest, Neumann Kht. 2003

BARTHA Ákos *A két világháború közti csehszlovák, jugoszláv és román földbirtokrendezés* In: Valóság, 2012, 10.

BARTHA Ákos: *A két világháború közötti román földbirtokrendezés. Korunk. Fórum. Kultúra. Tudomány.* III. évfolyam, 2012. június.

BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez*, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000

BOTLIK József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I-II kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok*, Nyíregyházi Főiskola – Veszprémi Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza, 2005

BRENZOVICS László: *Nemzetiségpolitika a visszacsatolt Kárpátalján 1939 – 1944*, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2010

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print. General editors Kenneth Bourne and D. Cameron Watt. Part II. From the First to the Second World War. Series F. Europe, 1919–1939. Editor Christopher Seton-Watson. Volume 1. Central Europe, 1919–1922, University Publications of America, 1990

CARMONA PIDAL, Juan, R. ROSÉS, Joan: *Was Land Reform Necessary? Acces to land in Spain 1860-1931.* Working papers in Economics History February 2011.

- Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech.* Sastavil a vydal: Státni Pozemkový Úřad v Praze 1925.
- DAXNER, Ivan: *Vnútorhá kolonizácia na Slovensku.* Bratislava, 1924.
- DOLMÁNYOS István: *A kelet-európai földreformok néhány problémája (1917-1939)*
In: Agrártörténeti Szemle IV. évfolyam 1962. 1-2. szám.
- FEDINEC Csilla.: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944,* Fórum Intézet - Liliium Aurum. Dunaszerdahely
- FEDINEC Csilla: *Kárpátalja történeti kronológiája 1918-1944,* Fórum Intézet, Dunaszerdahely, 2002
- JÓCSIK Lajos: *A magyarság a cseh földreformban.* In: Magyar Szemle, 1940
- JÓCSIKLajos: *A Közép-Duna-medence közgazdasága,* Magyar Élet, Budapest, 1944
- Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* Szerk.: FEDINEC Csilla, VEHEŠ Mikola – Budapest: Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010
- Kisebbségi magyar közösségek a 20. században,* FEDINEC Csilla, BÁRDI Nándor, SZARKA László, Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008.
- MAGOCSI, Paul Robert: *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848-1948,* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1978
- MELMUKA, Václav: *Pozemková reforma v Podkarpatské Rusi.* V tělocvičné jednotě sokolské v Užhorodě, Ždimal a Vetešnik, Užhorod, 1921
- MOLNÁR D. István: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig.* Egyetemi doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Természettudományi Doktori Tanács, Földtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2013.
- MOISSEY POSTAN, Michael, MATHIAS, Peter, HABAKKUK, H. J., POLLARD, Sidney: *The Cambridge Economic History of Europe,* Cambridge University Press, 1989
- MÜLLER, Dietmar / HARRE, Angela (eds.): *Transforming Rural Societies. Agrarian Property and Agrarianism in East Central Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries,* Innsbruck 2011
- NAGY József: *A Nagyatádi-féle földreform 1920-1928* Eger, 1993.
- NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal A TÓTH, Andrej: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938 Od státu národního ke státu národnostnímu?,* Univerzita Kralova v Praze, Filozofická fakulta, 2012

PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

PEKAŘ, Josef: *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, III. VYDÁNÍ, VESMÍR, V PREZE*, 1923.

RICHTER, Klaus: *Post-war Agrarian Economic Policies (East Central Europe)*
<http://encyclopedia.1914-1918-online.net/>

ROTHSCHILD, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. Szeged, 1995.

SETON-WATSON, Hugh: *Eastern Europe Between the Wars 1918-1941*. Westview Press, Boulder and London, 1985

SIMON Attila: *Telepések és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*, Fórum Kisebbségkutató Intézet Somorja, 2008.

ŠVORC, Peter: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918- 1946*, Nakladatelství Lidové Noviny, v Praze, 2007.

ŠVORC, Peter: *Zakliata krajina, Prešov, 1996*.

Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933. Uzhorod, 1933

TILKOVSKY Lóránt: A csehszlovák földreform magyar revíziója az első bécsi döntéssel átcsatolt területen (1938 — 1945). Agrártörténeti Szemle, 8, 1964.

VÁRI András: *Nagybirtok, paraszt és nemzet. Az 1919-1920-as közép-kelet-európai földreformok eszmei előfutárai a politikai gazdasági közbeszédben*. in: Korall 13. évf. 47. sz. 2012.

VOŽENÍLEK, Jan: *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonizace v Československé republice, Česká agrární společnost*, 1919

VOŽENÍLEK, Jan: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha 1924

VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932

VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932

VOŽENÍLEK: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha 1924

ZEIDLER Miklós: *A Nemzetek Szövetsége és Kárpátalja autonómiája - Pablo de Azcárate 1923. évi kárpátaljai útijelentése*. In: Uő: *Magyarország és a Nemzetek Szövetsége. (Habilitációs kézirat.)* Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2010.

Zsidók Kárpátalján. Történelem és örökség. A dulaizmus korától napjainkig.

Szerkesztette: Bányai Viktória – Fedinec Csilla – Komoróczy Szonja Ráhel,
Aposztróf Kiadó, Budapest, 2013

БОЛДИЖАР, Михайло: *Закарпаття між світовими війнами. Факти, події, люди, оцінки.* Ужгород 2011.

Карпаторусскія досягненія. Юбилейый сборникъ статей по поводу 10-тія добровольнаго присоединенія Подк. Руси къ Чехословакіи. Подъ редакцій и изданіемъ А. В. Попова. Типограф. «Карпатыя» Мукачево, 1930

Подкарпатская Русь за годы 1919–1936. Ред. Эдмунд С. Бачинский.
Тирограф. Школьная Помощь». Ужгород, 1936.

ПУШКАШ, Андрей: *Цивилизация или варварство: Закарпатье (1918-1945 г.г.),*
Европа, Москва, 2006

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: A dolgozatban szereplő kárpátaljai települések névtára

Ssz.	Település magyar neve	Település hivatalos neve a csehszlovák időszakban	Település hivatalos neve napjainkban	Település hivatalos neve napjainkban latin betűs írásmóddal	Megjegyzés
1.	Akli	Aklin	Оклі	Okli	
2.	Alsóhidegpatak	Nižni Studený	Нижній Студений	Nyzhnii Studenyi	
3.	Árdánháza	Ardanovo	Арданове	Ardanovo	
4.	Ardó	Ardov			Jelenleg Beregszász város része
5.	Badótanyán	Badov	Бадів	Badiv	Közigazgatásilag Szvoboda község része
6.	Bagolyszállás	Bagolyszállás	Свобода	Svoboda	
7.	Bátyú	Bat'ovo	Батьово	Bat'ovo	
8.	Beregsom	Beregšom	Шом	Shom	
9.	Beregszász	Berehovo	Берегове	Berehove	
10.	Bótrágy	Boutrad'	Батрадь	Batrad'	
11.	Csarondahát	Čarondahat	<i>Червоне</i>	Chervone	
12.	Dávidfalva	Zavidovo	ЗАВИДОВО	Zavydovo	
13.	Dávidháza	Nové Dřive	Нове Давидкове	Nove Davydkovo	
14.	Dercen	Dercen	Дерцен	Dertsen	
15.	Deskófalva	Deškovice	ДЕШКОВИЦЯ	Deshkovytsya	
16.	Dombosteleg	Ploské	Плоске	Ploske	
17.	Eszeny	Esen	Есень	Esen	
18.	Falucska	Bogarovice	Богаревиця	Boharevytsya	
19.	Fancsika	Fančikovo	Фанчикове	Fanchykovo	
20.	Felsőhidegpatak	Vyšni Studený	Верхній Студений	Verkhonii Studenyi	
21.	Forráshuta	Izvorská Huta	Родникова Гута	Rodnykova Huta	
22.	Gát	Gat	Гать	Hat'	
23.	Gázló	Roztoka	Забрідь	Zabrid'	
24.	Gombás	Hribovce	Грибівці	Hrybivtsi	

25.	Hunyaditanya	Hunadi	Гуняді	Hunyadi	Közigazgatásilag Macsola község része
26.	Huszt	Chust	Хуст	Khust	
27.	Posva	Iršava	Іршава	Irshava	
28.	Iványi	Ivanovce	Іванівці	Ivanivci	
29.	Iza	Iza	Іза	Iza	
30.	Királyfiszállás	Soločin	Солочин	Solochyn	
31.	Kisbakos	Male Bakoš	Бакош	Bakosh	Közigazgatásilag Szvoboda község része
32.	Kisberezna	Malý Berezý	Малий Березний	Malyi Bereznyi	
33.	Kisszolyva	Skotarský	Скотарське	Skotars'ke	
34.	Köblér	Kobylary	Кибляри	Kyblyary	
35.	Kölcsény	Kolčino	Кольчине	Kol'chyno	
36.	Latorczafő	Latorka	Латірка	Latorka	
37.	Lázi	Veliké Lazy	Лази	Lazy	
38.	Macsola	Mačola	Мочола	Mochola	
39.	Medence	Měděnice	Мідяниця	Midyanytsya	
40.	Munkács	Mukačevo	Мукачево	Mukachevo	
41.	Nagybakos	Svoboda	Свобода	Svoboda	
42.	Nagybakta	Nagy-Bakta	Велика Бакта	Velyka Bakta	
43.	Nagydobrony	Velyke Dobrony	Велика Добронь	Velyka Dobron'	
44.	Nagymogyorós	Kopinovce	Копинівці	Kopynivtsi	
45.	Nyágova	Nagovo	Добрянське	Dobryans'ke	
46.	Ökörmező	Volove	Міжгіря	Mizhir'ya	
47.	Perecseny	Perečín	Перечень	Perechen	
48.	Poroskő	Poroškov	Порошкове	Poroshkovo	
49.	Pusztakerepec	Nižni Koropec	Нижній Коропець	Nyzhnii Koropets'	
50.	Rahó	Rachov	Рахів	Rakhiv	
51.	Rákóc	Rakovec	Великий Раковець	Velykyi Rakovets'	
52.	Oroszvölgy	Ruska Dolina	Руська Долина	Rus'ka Dolyna	Közigazgatásilag Mátyfalva része
53.	Salánk	Salanky	Шаланки	Shalanky	
54.	Szalóka	Saloka	Соловка	Solovka	
55.	Szászfalu	Sasovo	Сасове	Sasovo	
56.	Szinyák	Sinák	Синяк	Synyak	
57.	Szolyva	Svalava	Свалява	Svalyava	

58.	Szvoboda	Svoboda	Свобода	Svoboda	
59.	Técső	Tačovo	Тячів	Tyachiv	
60.	Timsor	Lazy	Лази	Lazy	
61.	Tizasalamon	Solomonovo	СОЛОМОНОВЕ	Solomonovo	
62.	Tiszaújhely	Nové Selo	Нове Село	Nove Selo	
63.	Turjavágás	Tuří Paseka	Тур'я Пасіка	Tur'ya Pasika	
64.	Újverbőc	-	Пушкіне	Pushkino	
65.	Ungdaróc	Dravce	Дравці	Dravci	Közigazgatásilag Ungvár része
66.	Ungvár	Užhorod	Ужгород	Uzhhorod	
67.	Verbőc	Verbovec	Вербовець	Verbovec	
68.	Vízköz	Sojmy	Сойми	Soimy	
69.	Vucskómező	Vučkovo	Вучкове	Vuchkove	

**2. számú melléklet: A dolgozatban szereplő nem kárpátaljai települések
névtára**

1.	Benátky nad Jizerou	Csehország, Středočeski kerület, Mlada Boleslav járás
2.	Dětkovice	Csehország, Jihomoravski kerület, Vyškov járás
3.	Dobrotice	Csehország, Napjainkban Holešov város része, Zlínski terület, Kroměříž kerület
4.	Drahlov	Csehország, Zlínský kerület, Kroměříž járás
5.	Hoština (Hadas)	Szlovákia, Trenčáni kerület, Puhói járás, Puhó (Púchov) város része
6.	Lužianky	Szlovákia, Nyitrai kerület, Nyitrai járás
7.	Prága-Liben	Csehország, Prága városrésze
8.	Přílepy	Csehország, Zlíni kerület, Kroměříž járás
9.	Prusinovice	Csehország, Zlíni kerület, Kroměříž járás
10.	Roštění	Csehország, Zlíni kerület, Kroměříž járás
11.	Sendražice	Csehország, Hradec Králové kerület, Hradec Králové járás
12.	Švábenice	Csehország, Vyškov járás, Jihomoravski kerület
13.	Tisov	Csehország, Bělčice község része, Strakonice járás, Jihočeský kerület
14.	Újezd	Csehország, Středočeský kerület, Berouni járás
15.	Určice	Csehország, Prostějovi járás, Olomouci kerület
16.	Žopy	Csehország, Napjainkban Holešov város része, Zlínski kerület, Kroměříž járás

3.sz. melléklet. A földreform által Kárpátalján 1919 és 1938 között érintett települések és birtokosok listája⁴⁵⁶

FORRÁS: KTÁL, Fond: 36., op. 1, od. zb. 527. 55–67.lap

Ssz.	Település	Település nevének szláv átírata	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
1.	Ábránka	Abranka	Munkács	Schönborn-Buckheim
2.	Akli	Okli	Beregszász	Atzél László Cholnoki Imre és László
3.	Antalócz	Antalovci	Ungvár	Odeschalchi Zoárd
4.	Középsőapsa	Apša Středni	Técső	Müller Ferenc Marina János Szaploneczay Zoltán
5.	Alsóapsa	Apša Nižni	Técső	Marina János Mihálka György
6.	Felső Apsa	Apša Vyšni	Técső	Müller Ferenc Marina János Tabak Khain
7.	Szóllősvégardó	Ardovec	Beregszász	Guttman Emánuel
8.	Asztély	Astel	Beregszász	Schönborn-Buckheim
9.	Tiszaásvány	Ašvan	Ungvár	Reismann Herman
10.	Bábakút	Babic Pakuty	Munkács	Schönborn-Buckheim
11.	Bacsó	Bačovo	Ungvár	Schönborn-Buckheim
12.	Ballósfalva	Balasovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
13.	Balazsér	Balazser	Beregszász	Szunyogh István Pogány Pál Nemes József
14.	Barabás	Barabas	Beregszász	Lónyay Gábor
15.	Bárdháza	Barbovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
16.	Bátyu	Batu	Beregszász	Lónyay Menyhért Pogány Jánosné szül.: Sneider Elza Nemes József
17.	Kisbégány	Behan mala	Beregszász	Sneider Elza Nemes József
18.	Nagybégány	Behan Veliky	Beregszász	Sneider Elza, Pogány Pálné Nemes József
	Bene	Bene	Beregszász	Fischer Bertalan
19.	Benedeki	Benedikovce	Munkács	Weinberger Herman
20.	Beregdeda	Dijda	Beregszász	Vakurka József, Kaas Ivorné, Braun Zsigmond
21.	Beregsom	Som	Beregszász	Braun Zsigmond
22.	Bregdaróc		Beregszász	Buttkay Ferenc
	Bereg	Bereg	Beregszász	Schönborn-Buckheim
23.	Beregszász	Berehovo	Beregszász	Weiss Sámuel

⁴⁵⁶

KTÁL, Fond: 36., op. 1, od. zb. 527. 55–67.lap

24.				Szunnyogh István
25.				Schneider Elza
				Nemes József
				Katz Jakab
				Buttkay Ferenc
				Braun Zsigmond
				Schönborn-Buckheim
				Katz Ignác
26.	Bereznék	Berezniky	Beregszász	Schönberg Donald
27.	Berezna	Berezovo	Técső	Tegze Miklós
				Mundus Rt.
				Sztrulovics Simon
				Tegze János és Mihály
				Berezovoi gyülekezet
28.	Bilasovice	Bélasovice	Munkács	Schönborn-Buckheim
29.	Bilke	Bílky	Beregszász	Teleki latifundium
30.	Borhalom	Babovišče	Munkács	Csernekhegyi kolostor
31.	Nagybocskó	Bočkov	Beregszász	Atzél László
32.	Tiszabogdány	Bohdan	Técső	Grödel ?
33.	Borzfalva	Borsučina	Munkács	Schönborn-Buckheim
34.	Borzsova	Boržova Velka	Beregszász	Ocskay László
				Geliczy István
35.	Bogos	Bogos	Ungvár	Grünwald Mór
36.	Bótrágy	Boutrad	Beregszász	Wetzler Bernát
				Kaas Ivorné
				Bótrágyi uradalom
37.	Ormód	Brestov	Munkács	Schönborn-Buckheim
38.	Buszturova	Brusturová	Munkács	Schönborn-Buckheim
39.	Bükkös (Nagybereznai)	Bukovec	Munkács	Schönborn-Buckheim
40.	Beregbükkös (Munkácsi)	Bukovinka	Munkács	Schönborn-Buckheim
41.	Bulesú	Bulču	Beregszász	Schönborn-Buckheim
42.	Bökény	Beken	Beregszász	Komoróczy Miklós
43.	Bisztra (Szolyva)	Bystra	Munkács	Schönborn-Buckheim
44.	Alsóbisztra	Nižni Bystrý	Técső	Sztrylovics Simon
				Mundus Rt.
45.	Batár		Beregszász	Braun Zsigmond
46.	Csapolcz	Csapovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
47.	Csepe	Čepa	Beregszász	Fogarassy Miklós
				Mermelstein Mór
				Mermelstein Benjamin
				Heiner Isidor
48.	Csetfalva	Četovo	Beregszász	Fischer Bertalan
49.	Beregszentmiklós	Činadovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
50.	Csoma	Čoma	Beregszász	Atzél László
51.	Csonkapapi	Papi	Beregszász	Lónyay Gábor
				Gáspár Miklós
				Bótrágyi uradalom
52.	Csomafalva, Tiszacsoma,	Cima, Čoma	Beregszász	Heiner Zsigmond

	Szőlősi járás			
53.	Dávidháza	Davidkovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
54.	Dercen		Munkács	Friechman-Lemi
				Schönborn-Buckheim
55.	Deskófalva	Deškovice	Munkács	Schönborn-Buckheim
56.	Nagydobrony	Doron Veliká	Munkács	Sichermann Miksa
			Ungvár	Reismann Herman
57.	Dolha	Dovhé	Beregszász	Teleki latifundium
58.	Bártfalva, Drágabártfalva	Drahobratovo	Beregszász	Schönborn-Buckheim
59.	Dengláz	Denkovce	Ungvár	Flatényi Nándor
60.	Viska	Viskovice	Munkács	Schönborn-Buckheim
61.	Újtövisfalva, Tövisfalva	Dracsin	Munkács	Schönborn-Buckheim
62.	Kövesliget	Drahovo	Técső	Wolf Hermann
				Hofmann Noé
				Salamon Leopold
				Nusicska kereskedelmi egyesület
				Kohn Jakab
				Fábián Lajos
				Fehér Thos Ernő
63.	Dombó	Dubové	Técső	Török Gábor
				Jankovics Majer
64.	Dubrovka	Doubrovka	Técső	Virányi Sándor
65.	Dubi	Dubov	Munkács	Schönborn-Buckheim
66.	Zajgó	Dusica Dusina	Munkács	Schönborn-Buckheim
67.	Eszeny	Esen	Ungvár	Eszenyi Jenő
				Forgách István
				Horváth Gedeon
				Szalonczy Bertalan
				Reismann Herman
68.	Fancsika	Fančikovo	Beregszász	Weisz Jenő
				Katz Jakab
				Fintha Sándor
69.	Fedelesfalva	Fedelesna, Fedelesovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
70.	Fertősalmás	Fertešalmaš	Beregszász	Tobok Mayer
71.	Fogaras	Fogaraš	Beregszász	Schönborn-Buckheim
72.	Frigyesfalva	Friděšovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
73.	Gánya	Ganiče	Técső	Jankelovic Majer
74.	Gát	Hat	Beregszász	Schönborn-Buckheim
75.	Kigejőc	Gejovce Malé	Ungvár	Egry Ferenc
76.	Nagygejőc	Gejovce Veliké	Ungvár	Kende Csaba
77.	Gecse	Geča	Beregszász	Szaplonczay Lajos
				Nyomarkay Ödön
78.	Beregpapfalva	Gilok - Dílek	Munkács	Schönborn-Buckheim
79.	Gorond	Goronda	Munkács	Schönborn-Buckheim
80.	Gut	Gut Velký	Beregszász	Schönborn-Buckheim
81.	Kisanna	Hankovice	Munkács	Schönborn-Buckheim

82.	Harangláb	Harangláb	Beregszász	Wetzler Bernát
83.	Hegyűrűt	Hercovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
84.	Hetyen	Herten v. Hetyen	Beregszász	Lónyay Gábor
				Gáspár Miklós
85.	Pásztorlak	Hliněnc	Munkács	Schönborn-Buckheim
86.	Mezőhomok	Homok	Ungvár	Nechrebeczky György dr.
87.	Horincsovo	Hrincovo	Beregszász	Mikes Ármin
88.	Alsógereben	Hrabovnice Nižni	Munkács	Schönborn-Buckheim
89.	Felsőgereben	Hrabovnice Vyšni	Munkács	Schönborn-Buckheim
90.	Szidorfalva	Hrabovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
91.	Gombás	Hribovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
92.	Zúgó	Hukliva - Huklivý	Munkács	Schönborn-Buckheim
93.	Huszt	Chust	Técső	Hamvay Lajos
				Kraus Lajos
				Tegze Miklós
94.	Mezőhuta	Huta Poljana - Polanská Huta	Ungvár	Schönborn-Buckheim
	Kistarna, Tarna	Hyža - Chyšé		
95.	Hömlőcz	Chomec - Chlumec	Ungvár	Kende Péter
				Kende Csaba
				Flatényi Nándor
96.	Horlyó	Chudlovo	Ungvár	Virányi Sándor
97.	Ilkó	Ilkovec - Jivkovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
98.	Ilonatanya	Ilnice	Beregszász	Nemes József
				Schönborn-Buckheim
99.	Iványi	Ivanovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
		Izvarhuta - Izvorská Huta		
100.	Forráshuta		Munkács	Schönborn-Buckheim
101.	Jávor	Jalové	Munkács	Schönborn-Buckheim
102.	Jánosi	Janoševo	Beregszász	Schönborn-Buckheim
103.	Órdarma	Javrodona	Ungvár	Kaufman Ignác
				Grünwald Mór
104.	Kajdanó	Kajdanovo	Munkács	Weinberg Herman
				Schönborn-Buckheim
105.	Kolocsava	Kaločava	Técső	Jakubovics Márton
				Wolf Ignác
		Kanižpotok - Černý Potok		
106.	Kenézpatak (Ilosvai)		Munkács	Schönborn-Buckheim
107.	Kanora	Kanora	Munkács	Schönborn-Buckheim
108.	Kendereske	Kenderešov	Munkács	Schönborn-Buckheim
109.	Kereczke	Kerecke - Kerecky	Beregszász	Schönberg Donald
110.	Kicurnó	Kicurno	Munkács	Schönborn-Buckheim
111.		Kidas	Beregszász	Weisz Sámuel
				Jelenszky Róbert
112.		Kalcanovo	Munkács	Weinberger Herman
113.		Klanovce Nove	Munkács	Schönborn-Buckheim
114.		Klockova	Munkács	Schönborn-Buckheim
115.		Klucarky	Munkács	Schönborn-Buckheim
116.	Kölcsény	Kolcino	Munkács	Schönborn-Buckheim

117.		Kobalovice	Munkács	Schönborn-Buckheim
118.		Kolodno	Munkács	Schönborn-Buckheim
119.	Konczháza	Koncovo	Ungvár	Görögkatolikus egyház
120.	Oroszkomoróc	Komorovce	Ungvár	Kende Péter
121.	Nagymogyirós	Kopinovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
122.	Koczkaszállás	Kosino	Munkács	Schönborn-Buckheim
123.	Kaszony	Kaszony	Beregszász	Pogány Jánosné szül.: Sneider Elza
				Nemes József
				Eötvös József
				Buttkay Frantisek
				Horthy Béla és Sarolta
124.	Kotelnice	Kotylnica	Munkács	Schönborn-Buckheim
125.	Mihálka	Krajnikovo	Técső	Szalay László
126.	Kovácsrét	Kusnica	Beregszász	Teleki latifundium
127.	Kustánfalva	Kustanovice	Munkács	Schönborn-Buckheim
128.	Köblér	Kibral	Ungvár	Virányi Sándor
				Odeschalchi Zoárd
129.	Karácsfalva	Karačiny	Beregszász	Ujhelyi Jusztin
130.	Lengyelszállás	Lachovec	Técső	Ujhelyi Jusztin
131.	Lóka	Lanka	Munkács	Schönborn-Buckheim
				Nagy László Monostor
132.	Latorczafő	Laturka	Munkács	Schönborn-Buckheim
133.	Nagyláz	Veliké Lazy	Ungvár	Flatényi Nándor
134.	Láz	Láz	Munkács	Schönborn-Buckheim
135.	Lengyelszállás	Lehovce	Ungvár	Virányi Sándor
136.	Lipcse	Lipsa	Beregszász	Felfreid Mór
				Horthy Béla és Sarolta
137.	Lipcsemező	Lipsa Poljana	Beregszász	Teleki latifundium
				Mikes Ármin
138.	Erdőpatak	Lisarna	Munkács	Schönborn-Buckheim
139.	Rókamező	Lisicevo	Beregszász	Teleki latifundium
140.	Beregszöllős	Lochovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
141.	Nagyábránka	Lokoty v. Loket	Munkács	Schönborn-Buckheim
142.	Macsole	Močola	Beregszász	Szaplonczay Lajos
				Fritsche Artur
				Engel Adolf
143.	Majdánka	Majdan	Técső	Teleki latifundium
				Pikkel Jakab
				Kohn Izsák
				Tiszamenti Fakereskedelmi Társaság
				Kraus Lajos
				Kraus Dániel és társai
				Kraus Lajos és Jakabovits Kháin
				Abraham Zimmer Zadora Nathan
				Krausz Lajos

				Krausz Lajos és Dániel
144.	Magasliget		Beregszász	Braun Zsigmond
145.	Makarja	Makarjevo	Beregszász	Schönborn-Buckheim
146.	Mártonka	Martonka	Munkács	Schönborn-Buckheim
147.	Medvefalva	Medvezi	Munkács	Schönborn-Buckheim
148.	Kismogyorós	Mikulovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
149.	Oroszmokra	Mokra	Técső	Jankelovic Majer
150.	Munkács	Mukačevo	Munkács	Füzessey Marton
				Schönborn-Buckheim
				Nagy László Monostor
151.	Nagymuzsaly	Mužijovo	Beregszász	Weisz Sámuel
				Ocskay és Gerliczy
				Engel Adolf
				Schönborn-Buckheim
152.	Nagylónya		Beregszász	Wetzler Bernát
				Lónyay Gábor
				Jasztrebszkij
153.	Hársfalva	Nelipeno	Munkács	Schönborn-Buckheim
154.	Nyerésháza	Neresnice	Técső	Török Gábor
155.	Újhely	Nove Selo	Beregszász	Schönborn-Buckheim
156.	Alsóschönborn	Nove Selo	Munkács	Schönborn-Buckheim
157.	Újkemence	Novoselica	Técső	Atzél László
				Schönborn-Buckheim
				Krausz Lajos
158.	Dunkófalva	Obava	Munkács	Schönborn-Buckheim
159.	Szarvasháza	Odenova	Munkács	Schönborn-Buckheim
160.	Beregvégardó	Ordov	Beregszász	Szunnyogh István
				Sneider Elza
				Pogány Pálné
				Nemes József
				Botlik István
				Schönborn-Buckheim
161.	Nagypalád	Veliky Palata	Beregszász	Cholnoki Imre és László
162.	Kisgidvég	Pasika	Munkács	Schönborn-Buckheim
163.	Páskócz	Paskovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
164.	Pósaháza	Pausin	Munkács	Schönborn-Buckheim
165.	Kispálos	Pavlova	Munkács	Schönborn-Buckheim
166.	Pereháza	Perekresna	Munkács	Schönborn-Buckheim
167.	Péterfalva	Petrovo	Beregszász	Weisz Jenő
				György Endre
168.	Pisztraháza	Pisztraljovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
169.	Zsilip	Plavja	Munkács	Schönborn-Buckheim
170.	Dombostelek	Plosko v Ploské	Munkács	Schönborn-Buckheim
171.	Órhegyalja	Podhořany	Munkács	Schönborn-Buckheim
172.	Klastromalja	Podmonastyr	Munkács	Nagy László Monostor
173.	Polena	Poljana	Munkács	Schönborn-Buckheim
174.	Munkácsváralja	Podhorod	Munkács	Schönborn-Buckheim
175.	Vezérszállás	Pudpolec v.	Munkács	Schönborn-Buckheim

		Podplazí		
176.	Szarvasrét	Puznyakovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
177.	Rafajna	Rafajново	Beregszász	Kaas Ivorné
178.	Nagyrákócz	Rakovec Veliký	Beregszász	Teleki latifundium
179.	Beregrákos	Rákos	Munkács	Fenzsthein Nathán
180.		Rakovce Mali	Ungvár	Nechrebeczky Jiri dr.
181.	Remete	Remeta	Beregszász	Schönborn-Buckheim
182.	Repede	Rjapity	Munkács	Schönborn-Buckheim
183.	Romocsafalva	Romačevice	Beregszász	Schönborn-Buckheim
184.	Kopár	Rosos	Munkács	Schönborn-Buckheim
185.	Alsóhatárszeg	Nižni Roztoka	Munkács	Schönborn-Buckheim
186.	Oroszvég	Rozvigovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
187.		Salosznyovice	Munkács	Schönborn-Buckheim
188.	Szászóka	Sasovko	Munkács	Schönborn-Buckheim
189.	Szerednye	Seredné	Ungvár	Virányi Sándor
				Hadik-Bakoczy András
				Horváth Gedeon
190.	Szerencsfalva	Serenčovce	Munkács	Schönborn-Buckheim
191.	Szernye	Serně	Beregszász	Kaas Ivorné
192.	Nagyszőlős	Sevljuš	Beregszász	Perényi Zsigmond
				Perényi Jánosné
				Guttman Emánuel
				Atzél László
193.	Újszemere	Simirky	Ungvár	FP Salzberger Linka
194.	Kékesfüred	Sinak	Munkács	Schönborn-Buckheim
195.	Alsószinevir	Sinovir	Beregszász	Kohom a Lazarovics
196.	Szürte		Ungvár	Redvitz Sándorné
				Forgách István és két társa
				Egry Ferenc
				Kaufman Mór
197.	Kisszolyva	Skotarsko	Munkács	Schönborn-Buckheim
198.	Szombati	Sobatin	Munkács	Schönborn-Buckheim
199.		Szajmy	Munkács	Teleki latifundium
				Kohon Izsák
200.	Királyfiszállás	Solocina	Munkács	Schönborn-Buckheim
201.	Szlatina	Solotvina	Ungvár	Nem olvasható a név
				Virányi Sándor
202.	Szánfalva	Stanovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
203.	Mezőterebes	Strabicovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
204.	Malmos	Strojna	Munkács	Schönborn-Buckheim
205.	Sztrippa	Strypa	Ungvár	Virányi Sándor
206.	Szuhabaranka	Sucha Branka	Beregszász	Teleki latifundium
207.	Bányafalu	Susko	Munkács	Schönborn-Buckheim
208.	Salamon		Ungvár	Odeschalchi Zoárd
				Tilagi Béla
				Zelenszky Róbert
209.	Sárosoroszi	Orosijovo	Beregszász	Fischer Bertalan
				Braun Zsigmond

210.	Szélestó	Selestovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
211.	Széleslonka	Siroky Luh	Técső	Jankelovic Majer
212.	Sásvár	Trstník	Beregszász	Fogarassy Miklós
				Lator István
213.	Kistarna		Beregszász	Koppelbrummer
214.	Ungtarnócz	Tarnovce	Ungvár	Kaufman Ignác
215.	Tereselpatak	Teresul	Técső	Mihálka Mihály
				Szaplonczay Zoltán
216.	Kökényes	Ternovo	Técső	Jankelovic Majer
				Török Gábor
217.	Havasalja	Tibava	Munkács	Schönborn-Buckheim
218.	Tiszaágtelek	Ágtelek	Ungvár	Eszenyi Jenő
219.	Tizsacsoma	Csoma	Beregszász	Fogarassy István
220.	Tizsakeresztúr	Keresztúr	Beregszász	Róth Gerzson
				Nagyiday Ferenc
221.	Tizsaszentmárton		Ungvár	Forgach István
222.	Tiszaujhely	Újhely	Beregszász	Fintha Sándor
				Ujhelyi Ábrahám
				Ujhelyi Jusztin
				Ujhelyi Ábrahámné
223.	Nádaspatak	Trostionice	Munkács	Schönborn-Buckheim
224.	Toronya	Torun	Técső	Pikkel Jakab
				Krausz Lajos
				Krausz Lajos
225.	Turjasebes	Turja Bystra	Ungvár	Schönborn-Buckheim
226.	Csendes	Tysova	Munkács	Schönborn-Buckheim
				Nosicska Kereskedelm Társaság
227.	Uglya	Uglja	Técső	Szalay László
228.	Újbárd	Ujborjevo	Técső	Szalay László és Izsák Elemér
229.	Aklos	Uklina	Munkács	Szalay László és Izsák Elemér
230.	Úrmező	Ruské Pole	Técső	Novák Dániel
				Tykyna Ferenc
				Pogány Juliska
231.	Ungvár	Užhorod	Ungvár	Zeuchtag Julij
				Virányi Sándor
232.	Verebes	Verbjás	Munkács	Schönborn-Buckheim
233.	Alsóverecke	Vereczky Nižni	Munkács	Schönborn-Buckheim
234.	Felsőverecke	Vereczky Vyšni	Munkács	Schönborn-Buckheim
235.	Verécze	Veriaca	Beregszász	Atzél László
236.	Alsó Vyznice	Nyzni Vyznice	Munkács	Schönborn-Buckheim
237.	Ungordas	Volkovoje	Ungvár	Virányi Sándor
238.	Volócz	Volovec	Munkács	Schönborn-Buckheim
239.	Ökörmező	Volovje	Técső	Kohn Izsák
				Teleki latifundium
				Farkas
				Krausz Lajos
				Kraus Dávid

				Kraus Lajos és Rapaport Saul
				Kraus Lajos és Krausz Dávid
				Kraus Lajos és 12 társa
				Kraus Péter, átszállt Dávidra
240.	Vucskómező	Vuckovoje	Beregszász	Mikes Ármin
241.	Irhóc	Vulchovce	Técső	Jankelovic Majer
				Török Gábor
242.	Újlak	Vylok	Beregszász	Roth Gerzson
243.		Zadilska	Munkács	Schönborn-Buckheim
244.		Zadnoje	Beregszász	Teleki latifundium
				Fislovic
245.		Zahotie	Beregszász	Schönborn-Buckheim
246.	Zápszony		Beregszász	Kaas Ivorné
				Eötvös Sándor
				Braun Zsigmond
247.		Zalony	Ungvár	Odeschalchi Zoárd
248.	Rákócziszállítás	Zavadka	Munkács	Schönborn-Buckheim
249.		Zbun	Munkács	Schönborn-Buckheim
250.		Zdenova	Munkács	Schönborn-Buckheim
251.		Znacevo	Munkács	Fenestein Nathan
				Virányi Sándor
				Nagy László Monostor
				Horváth Gedeon és Ferenc
256.	Izsnyéte	Znatino	Munkács	Schönborn-Buckheim
257.		Zukovo	Munkács	Schönborn-Buckheim
258.		Zunk	Ungvár	Forgách István és 2 társa

4.sz. melléklet. Kárpátaljára az állami telepítések során beköltöztetett családok adatbázisa

Forrás: NACR, Fond 705/1., Inv. 36., Karton 142., Inv. 216., Karton 282., Inv. 20., Karton 46-47., Inv. 99., Karton 199., Inv.20., Karton 48., Inv. 154., Karton 243., Inv. 99., Karton 194., Inv. 76/2., Karton 171., Inv. 143., Karton 233., Inv. 82/10., Karton 179., Inv. 72., Karton 168., Inv. 143., Karton 234.

Ssz	Családfő neve	Feleség neve	Családfő születési dátuma	Feleség születési dátuma	Nemzetiségük	Férj vallása	Feleség vallása	Származási helyük	Család létszáma	Telep
1.	Babidorič Ivan	Babidorič Marie	1886	1893	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	2	Beregsom
2.	Babidorič Mikola	Babidorič Alzbeta	1896	1898	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	4	Beregsom
3.	Babilja Andrej	Babilja Anna	1896	1904	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Gombás	5	Pusztakerepec
4.	Balogh Dmitrij	н.д.	1907	n.a.	Ruszin	pravoszláv	n.a.	Nagylucska	1	Beregsom
5.	Barna Jurko	н.д.	1902	n.a.	ruszin	görögkatolikus	n.a.	Turjavágás	n.a.	Bótrágy
6.	Bartošek František	Bartošek Františka	1882	1883	cseh	római katolikus	római katolikus	Přílepy	n.a.	Bótrágy
7.	Belej Ivan	Belej Anna	1900	1906	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	n.a.	Bótrágy
8.	Belej Michal	Belej Katerina	1902	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	n.a.	Sztrázs
9.	Belja Michal	Belja Polana	1894	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
10.	Benák Matej	Benák Marie	1889	1897	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda

11.	Bernat František	Bernat Ružena	1887	1894	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	4	Szvoboda
12.	Bidlina Antonin	Bidlina Anna	1887	1894	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	4	Szvoboda
13.	Bier Karel	Bier Alžběta	1899	1897	férj cseh, feleség magyar	római katolikus	evangélikus	n.a.	4	Újbótrágy
14.	Bikkner František	Bikkner Marie	1892	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	Drahlov	n.a.	Sztrázs
15.	Bilanin Fedor	Bilanin Marie	1896	1909	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Vízköz	4	Újbótrágy
16.	Bilanin Nikolaj	Bilanin Marie	1898	1908	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Vízköz	4	Újbótrágy
17.	Binko František	н.д.	1877		cseh	evangélikus	n.a.	n.a.	4	Szvoboda
18.	Blaniar Michal	Blaniar Anna	1902	1904	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	5	Hunyaditanya
19.	Bobonič Michal	Bobonič Olena	1885	1900	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
20.	Bobonič Vasil	Bobonič Marie	1895	1895	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
21.	Boldižar Michal	Boldižar Žofie	1888	1894	Ruszin	római katolikus	római katolikus	Kölcsény	7	Beregsom
22.	Bombuškar Jurko	Bombuškar Maria	1902	1913	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	2	Pusztakerepec
23.	Boubin Josef	Boubin Marie	1891	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda
24.	Brož Josef	Brož Alžbeta	1885	1883	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	3	Szvoboda

25.	Burian Josef	Burian Olga	1893	1895	cseh és orosz	pravoszláv	pravoszláv	n.a.	n.a.	Bótrágy
26.	Čapek Frantisek	н.д.	1898	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	3	Szvoboda
27.	Čapka Josef	Čapka Božena	1899	1900	cseh	római katolikus	római katolikus	Drahlov	n.a.	Sztrázs
28.	Caslavka Josef	Caslavka Karla	1902	1900	cseh	római katolikus	csehszlovák	Szvoboda	n.a.	Bótrágy
29.	Časlavka Vaclav	Časlavska Antonie	1894	1895	cseh	csehszlovák	csehszlovák	Újezd	n.a.	Bótrágy
30.	Čavarga Petr	Čhavarga Alena	1892	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	4	Hunyaditanya
31.	Čerlenak Michal	Čerlenak Hafia	1885	1888	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Alsóhidegpatak	6	Hunyaditanya
32.	Černy Vaclav	Černy Bozena	1865	1879	cseh	római katolikus	római katolikus			
33.	Češok Lukas	Češok Anna	1899	1899	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Tisov	n.a.	Bótrágy
34.	Chimič Ivan	Chimič Marie	1877	1885	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ilosva	4	Hunyaditanya
35.	Chimič Vasil	n.a.	1907	n.a.	ruszin	görögkatolikus	n.a.	Timsor	1	Hunyaditanya
36.	Chvojka Emil	n.a.	1889	n.a.	cseh	evangélikus	n.a.	n.a.	4	Szvoboda
37.	Cigoš Josef	Cigoš Marie	1897	1897	cseh	római katolikus	római katolikus	Huszt	2	Újbótrágy
38.	Čubar Pavel	Čubar Julie	1902	1907	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	3	Újbótrágy
39.	Damborský Dominik	Damborský Marie	1894	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda

40.	Damborský Frantisek	Damborský Stanislava	1900	1902	cseh	római katolikus	római katolikus	Szvoboda	n.a.	Bótrágy
41.	Daněk Josef	Daněk Františka	1896	1891	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
42.	Dejmek Josef	Dejmek Emilie	1881	1883	cseh	csehszlovák	római katolikus	n.a.	8	Szvoboda
43.	Deško Ivan	Deško Marie	1878	1892	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Deskófalva	3	Hunyaditanya
44.	Desko Ivan ml.		1907		ruszin	görögkatolikus			Deskófalva	1
45.	Dobej Ivan	Dobej Anna	1895	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	9	Pusztakerepec
46.	Dobey Jan	Dobey Dorka	1884	1890	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Iványi	8	Újbótrágy
47.	Doseděl Josef	Doseděl Františka	1875	1872	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Perecseny	5	Újbótrágy
48.	Dostál Josef	Dostál Anna	1885	1873	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Újbótrágy
49.	Dr. Krenovský Ladislav	n.a.	1895	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	Olomouc	6	Szvoboda
50.	Dirda Vasil	Dirda Krila	n.a.	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Szvoboda
51.	Drozd Hynek	Drozd Marie	1893	1900	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Sztrázs
52.	Drozd Jan	Drozd Rosalie	1885	1890	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Sztrázs
53.	Durnevič Michal	Durnevič Marie	1898	1914	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Latorczafő	2	Pusztakerepec
54.	Džanda Vasil	Džanda Vasil	1881	Kcalyna	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus		Kölcseány	n.a.
55.	Fedur Ivan	Fedur Anna	1889	1897	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Felsőhidegpatak	7	Hunyaditanya

56.	Glagola Andrej	Glagola Olena	1904	1906	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Gombás	3	Hunyaditanya
57.	Gmitter Vasil	Gmitter Anna	1902	1903	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	5	Beregsom
58.	Goivan Petro	Goivan Žofie	1863	1870	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Gázló	3	Gát
59.	Grof Josef	Grof Magdalena	1878	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	8	Szvoboda
60.	Guranič Jan	Guranič Olena	1896	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Poroskő	5	Pusztakerepec
61.	Guranič Michal	Guranič Julie	1898	1905	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Poroskő	3	Pusztakerepec
62.	Gyorgyai Stefan	Gyorgyai Olena	1892	1901	ruszin	adventista	adventista	n.a.	8	Hunyaditanya
63.	Habr Karel	Habr Olga	1883	1898	cseh	római katolikus	pravoszláv	n.a.	3	Beregsom
64.	Habr Vojtěch	Habr Katerina	1893	1897	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
65.	Hafinec Michal	Hafinec Hafia	1904	1901	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Kisszolyva	4	Pusztakerepec
66.	Hafinec Vasil	Hafinec Marie	1897	1901	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus		8	Pusztakerepec
67.	Hajnali Michal	Hajnali Maria	1894	1895	ruszin	adventista	görögkatolikus	Nyágova	6	Gát
69.	Hartavel Antonin	Hartavel Marie	1888	1888	ruszin	római katolikus	görögkatolikus	Forráshuta	10	Gát
70.	Havlana Jan	Havlana Justina	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
71.	Havlík Josef	Havlík Marie	1893	1904	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda

72.	Hejniček František		1910		cseh	római katolikus	római katolikus	Roštění	n.a.	Bótrágy
73.	Hernik Vincenc	Hernik Hedvika	1889	1893	cseh	római katolikus	római katolikus	Dobrotice	6	Újbótrágy
74.	Hingar Antonin	Hingar Anna	1873	1879	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	6	Szvoboda
75.	Hleba Ivan	Hleba Maria	1896	1899	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Árdánháza	4	Pusztakerepec
76.	Hnatkovič Vasil	Hnatkovič Alena	1904	1908	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	2	Pusztakerepec
77.	Homonay Ivan	Homonay Anna	1898	1910	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	n.a.	Bótrágy
78.	Honzálko Jozef	Honzálko Marie	1893	1901	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	3	Szvoboda
79.	Hořa Arnost	n.a.	1893	1892	cseh	római katolikus	csehszlovák	Dobrotice	2	Szvoboda
80.	Hořák Václav	Hořák Marie	1889	1891	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Felsőszínevér	11	Beregsom
81.	Horvath Nikolaj	Horvath Marie	1905	n.a.	cseh	csehszlovák	n.a.	n.a.	n.a.	Bótrágy
82.	Hrábik Karel	Hrábik Marie	1891	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	6	Szvoboda
83.	Hradil Josef	Hradil Františka	1885	1887	cseh	római katolikus	római katolikus	Dobrotice	6	Újbótrágy
84.	Hromada František	n.a.	1896		cseh	római katolikus	n.a.	n.a.	3	Hunyaditanya
85.	Huškan Vasil	Huškan Julie	1899	1909	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	n.a.	Sztrázs
86.	Huszar Jan	n.a.	1901	n.a.	magyar	evangélikus	n.a.	Szalóka	n.a.	Bótrágy
87.	Hutník Michal	Hutník Terezie	1888	1889	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	6	Gát
88.	Hutník Vasil	Hutnil	1894	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	5	Pusztakerepec

		Polana								
89.	Hykš Jan	Hykš Maria	1891		cseh	pravoszláv	pravoszláv	Orenburg	n.a.	Sztrázs
90.	Ivanina Jurko	Ivanina Žofie	1886	1886	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
91.	Ižovski Josef	Izovski Eva	1903	1900	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	7	Gát
92.	Janča Jan	Janča Maria	1898	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	6	Szvoboda
94.	Jandák Josef	Jandák Marie	1892	1893	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Szvoboda
95.	Janočko Nikolaj	Janočko Marie	1889	1885	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Köblér	n.a.	Bótrágy
96.	Jedinák Petr	Jedinák Katerina	1895	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	n.a.	Sztrázs
97.	Ježek Václav	Ježek Marie	1876	1881	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	5	Szvoboda
98.	Jurčik Josef	Jurčik Anna	1892	1889	cseh	csehszlovák	csehszlovák	Přílepy	2	Beregsom
99.	Jurik Jurko	Jurik Marie	1887	1895	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	Vucskómező	7	Hunyaditanya
100.	Kampu Ivan	n.a.	1875	1879	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Dávidfalva	6	Gát
101.	Kampu Ivan	Kampu Marie	1905	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Dávidfalva	2	Pusztakerepec
102.	Kampu Jurko	Kampu Anna	1877	1897	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Dávidfalva	8	Gát
103.	Kanarek Rudolf	Kanarek Štefanie	1887	1894	cseh	római katolikus	római katolikus	Roštění	n.a.	Bótrágy
104.	Karaman Andrej	Karaman Terezie	1885	1891	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	n.a.	Beregdéda
105.	Karol Fedor	Karol Julie	1883	1883	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	n.a.	Bótrágy
106.	Kašarda	Kašarda	1898	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Kisberezna	7	Újbótrágy

	Vasil	Marie								
107.	Kaše Josef	Kaše Marie	1902	1905	cseh	n.a.	n.a.	n.a.		Szvoboda
108.	Kaše Ladislav	Kaše Anastazie	1893	1903	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda
109.	Kaspar Josef	Černa Marie	1865		cseh	római katolikus	római katolikus	Zsitomir	n.a.	Beregdéda
110.	Kikina Vasil	Kikina Anna	1903	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	5	Hunyaditanya
111.	Klikar Antonin	Klikar Marketa	1898	1902	cseh	római katolikus	római katolikus	Csap	3	Szvoboda
112.	Knap Josef	Knap Anna	1898	1899	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	6	Pusztakerepec
113.	Knap Vasil	Knap Julie	1903	1905	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	2	Gát
114.	Kolař Andrej	n.a.	1901	n.a.	cseh	római katolikus	n.a.	n.a.	1	Beregsom
115.	Kondrič Ivan	Kondrič Eva	1888	1895	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Felsőhidegpatak	9	Hunyaditanya
116.	Koutan Ivan	Koutan Anna	1886	1893	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	6	Hunyaditanya
117.	Kovač Ivan	Kovač Hafia	1897	1902	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Latorczafő	5	Beregsom
119.	Kozub Dmitrij	Kozub Alena	1895	1900	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	7	Gát
120.	Krček Eduard	Krček Veronika	1877	1882	cseh	csehszlovál	csehszlovák	n.a.	7	Újbótrágy
121.	Krejčí Jan	Krejčí Anna	1886	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda
122.	Krejčí Vaclav	Krejčí Emilie	1870	1866	cseh	n.a.	római katolikus	Roštění	3	Szvoboda
123.	Křížek Ilynek	Křížek Anežka	1868	1875	cseh	római katolikus	római katolikus	Kremenec	n.a.	Bótrágy
124.	Ksenič Vasil	Ksenič Terezie	1878	1890	ruszin	görögkatolikus	római katolikus	Forráshuta	4	Gát

125.	Kuba Jan	Kuba Žofie	1884	1883	cseh	római katolikus	római katolikus	Kremenec	n.a.	Bótrágy
126.	Kunštátský František	Kunštátský Aloise	1882	1885	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	3	Beregsom
127.	Kurka Mikulaš	Kurka Antonie	1887	1898	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	5	Szvoboda
128.	Kušnir Ilko	Kušnir Marie	1891	1899	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Latorcafő	5	Pusztakerepec
129.	Lacanič Jan	Lacanič Marie	1886	1889	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Nagyberezna	9	Beregsom
130.	Lebeda Josef	Lebeda Aloisie	1891	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
131.	Legeza Vaszil	Legeza Marie	1885	1892	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Poroskő	6	Pusztakerepec
132.	Lendva Vasil	Lendva Hafia	1901	1910	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
133.	Likovič Michal	Likovič Marie	1892	1892	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Szolyva	6	Újbótrágy
134.	Lindner Ždenek	Lindner František	1896	1903	cseh	cseh testvériség	cseh testvériség	n.a.	5	Szvoboda
135.	Logojda Vaszil	Logojda Alena	1906	1906	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	n.a.	Bótrágy
136.	Macek Michal	n.a.	1884	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	8	Szvoboda
137.	Machaček Emanuel	Machaček Marie	1895	1898	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda
138.	Macharaček Bartolomej	Macharaček Anna	1883	1890	cseh	csehszlovák	csehszlovák	Určice	n.a.	Sztrázs
140.	Maha Michal	n.a.	1864	n.a.	ruszin	görögkatolikus	n.a.	Turja Rakovo	n.a.	Sztrázs

141.	Maha Petr	Maha Maria	1896	1900	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	New York	n.a.	Sztrázs
142.	Majar Tamáš	Majar Ružena	1894	1898	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	7	Szvoboda
143.	Maleš Ivan	Maleš Marie	1879	1876	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turja Rakovo	6	Beregsom
144.	Marek Vacláv	Marek Johanna	1897	1906	cseh	n.a.	görögkatolikus	Kisberezna	n.a.	Sztrázs
145.	Martinek Jan	Martinek Ružena	1897	1889	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	4	Beregsom
146.	Megela Athanas	Megela Jula	1897	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Perecseny	4	Újbótrág
147.	Michler Jindřich	Michler Julie	1876	1882	cseh	csehszlovák	csehszlovák	Dětkovice	n.a.	Sztrázs
148.	Mikeš Antonin	Mikeš Parla	1905	1909	cseh	csehszlovák	n.a.	n.a.	4	Szvoboda
149.	Mikeš Jozef	Mikeš Ružena	1886	1886	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	6	Szvoboda
150.	Mikulec Jakub	Mikulec František	1891	1898	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Szvoboda
151.	Mikyta Andrej	Mikyta Anna	1884	1894	Ruszin	adventista	pravoszláv	Ilnice	8	Beregsom
152.	Moca Jan	Moca Marie	1897	1900	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	6	Beregsom
153.	Motilčák Vaszil	Motilčák Anna	1904	1913	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	n.a.	Bótrág
154.	Navrátil Josef	Navrátil Marie	1894	1908	cseh	római katolikus	római katolikus	Žopy	2	Újbótrág
155.	Navrátil Josef	Navrátil Ludmila	1882	1887	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	7	Szvoboda
156.	Nemec Antonin	Nemec Otylie	1886	1887	cseh	evangélikus	evangélikus	n.a.	4	Szvoboda

157.	Němec Vasil	Němec Nastuna	1899	1905	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	6	Hunyaditanya
158.	Němeček Josef	Němeček Anna	1883	1886	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
159.	Neuman František	n.a.	1895	n.a.	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
160.	Norba Jan	n.a.	1900	n.a.	Ruszin	görögkatolikus	n.a.	Majdan	1	Beregsom
161.	Norba Petr	Norba Vasila	1877	1883	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
162.	Novák Jaroslav	Novák Františka	1878	1879	cseh	római katolikus	római katolikus	Žopy	5	Újbótrágy
164.	Novák Liberat	Novák Olivie	1884	1884	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	9	Újbótrágy
165.	Novák Rudolf	Novák Zofie	1884	1906	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	4	Szvoboda
166.	Novotný Jakub	Novotný Františka	1886	1894	cseh	római katolikus	római katolikus	Dětkovice	n.a.	Sztrázs
167.	Ondruš Karel	Ondruš Angusta	1889	1899	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda
168.	Opluškil Jan	Opluškil Anna	1878	1881	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	8	Szvoboda
169.	Orendasky Stepan	Orendasky Marie	n.a.	n.a.	ruszin?	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Beregsom
170.	Pap Ilko	Pap Marie	1902	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Iványi	4	Újbótrágy
171.	Papica Frantisek	Papica Anezka	1905	1907	cseh	római katolikus	n.a.	n.a.	3	Szvoboda
172.	Paul František	Paul Božena	1897	1899	cseh	n.a.	csehszlovák	n.a.	5	Szvoboda
173.	Pavelčík František	Pavelčík Katerina	1878	1881	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda

174.	Pavelčík Josef	n.a.	1903	1903	cseh	római katolikus	római katolikus	Szvoboda	n.a.	Bótrágy
175.	Pavlica Frantisek	n.a.	1901	n.a.	cseh	római katolikus	n.a.	n.a.	n.a.	Bótrágy
176.	Pažourek Antonin	Pažourek František	1886	1896	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	4	Szvoboda
177.	Peč Karel	Peč Arnostka	1871	1880	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	6	Beregsom
178.	Pekař Olexa	Pekař Palagie	1875	1890	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Gázló	7	Újbótrágy
179.	Pekař Vasil	н.д.	1905		ruszin	görögkatolikus	n.a.	Gázló	1	Újbótrágy
180.	Penzesladler Rudolf	Penzesladler Karolina	1893	1893	ruszin	római katolikus	római katolikus	Forráshuta	7	Hunyaditanya
181.	Pisha Matej	Pisha Anna	1891	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	Ilnice	n.a.	Bótrágy
182.	Pisha Petr	Pisha Marie	1885	1885	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Bótrágy
184.	Pleska Ivan	Pleska Vasil	1890	1902	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	Vucskómező	6	Hunyaditanya
185.	Pleska Jurko	Pleska Vasilina	1903	1896	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Ökörmező	6	Hunyaditanya
186.	Pokorný Mois	Pokorný Anna	1898	1902	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	3	Szvoboda
187.	Poledne František	Poledne Cecilie	1885	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	2	Szvoboda
188.	Popovič Ilko	Popovič Marie	1908	1905	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Falucska	8	Hunyaditanya
189.	Popovič Ivan	Popovič Paulina	1901	1901	ruszin	görögkatolikus	római katolikus	Medence	3	Hunyaditanya
190.	Primič	Primič	1902	1905	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Dávidfalva	3	Pusztakerepec

	Michal	Marie								
191.	Pufraš Josef	Pufraš Marie	1896	1903	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	Ökörmező	n.a.	Bótrágy
192.	Rejman Rudolf	Rejman Hedvika	1894	1900	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	5	Szvoboda
193.	Riedl Stanislav	Riedl Marie	1894	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
194.	Rjabič Mikulaš	Rjabič Katerina	1887	1895	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	9	Újbótrágy
195.	Roubiček Josef	Roubiček Josefa	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	5	Szvoboda
196.	Rozšival Leopold	Rozšival Ludmilla	1892	1898	cseh	római katolikus	római katolikus	Dombok	4	Beregsom
197.	Rusin Ilko	Rusin Anna	1904	1906	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	n.a.	Bótrágy
198.	Rusin Olexander? Oleg?	Rusin Apolena	1903	1912	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	n.a.	Bótrágy
199.	Rusňák František	Rusňák Josefa	1890	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	3	Szvoboda
200.	Šafr Václav	Šafr Vlastimila	1894	1896	cseh	n.a.	evangélikus	n.a.	3	Szvoboda
201.	Segedi Michal	Segedi Anna	1890	1902	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	4	Gát
203.	Seljačin Ivan	Seljačin Kalina	1884	1890	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	Ökörmező	9	Hunyaditanya
204.	Šepa Michal	Šepa Katalina	1879	1888	ruszin	görögkatolikus	római katolikus	Kölcsény	6	Újbótrágy
205.	Šesták Michal	Šesták Margita	1900	1884	Ruszin	n.a.	n.a.	Ilnice	2	Beregsom

206.	Shajner Josef	Shajner Anna	1886	1885	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Sztrázs
207.	Siebert František	Siebert Františka	1875	1888	szlovák	római katolikus	római katolikus	Bótrágy	9	Beregsom
208.	Šíkula Mikola	Šíkula Julia	1897	1911	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Turjavágás	3	Beregsom
209.	Šimek Jan	Šimek Olena	1898	1897	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	6	Gát
210.	Šimek Michal	Šimek Maria	1892	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Forráshuta	4	Gát
211.	Šimek Zikmund	Šimek marie	1878	1884	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	2	Beregsom
212.	Šimkanič Vasil	Šimkanič Olena	1899	1903	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Lázi	5	Hunyaditanya
213.	Síroljak Alenij	Síroljak Marie	1893	1890	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	n.a.	2	Hunyaditanya
214.	Slany Frantisek	Slany Alisie	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	3	Szvoboda
215.	Slaný Josef	Slaný Ružena	1885	1891	cseh	n.a.	evangélikus	n.a.	4	Szvoboda
216.	Špaček Klement	Špaček Bernardina	1890	1891	cseh	római katolikus	római katolikus	Lužianky	5	Sztrázs
217.	Šteblák Dmitrij	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Beregsom
218.	Štefek Karel	Štefek Anežka	1885	1883	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Sztrázs
219.	Štepina Josef	Štepina Ružena	1890	1891	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	5	Szvoboda
220.	Štér Karel	Štér Marie	1896	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	9	Szvoboda
221.	Sulek František	Sulek Marie	1885	1885	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda

222.	Svoboda Čenek	Svoboda Adela	1868	1883	cseh	római katolikus	római katolikus	Praha-Liben	n.a.	Bótrágy
223.	Svožil Theodor	Svožil Antonia	1883	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	3	Beregsom
224.	Teigler František	Teigler Apolena	1875	1884	német	római katolikus	görögkatolikus	n.a.	8	Újbótrágy
226.	Trunda Josef	Trunda Františka	1881	1882	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Bótrágy
227.	Turdoň Josef	Turdoň Františka	1891	1898	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	7	Szvoboda
228.	Turjanica Ivan	Turjanica Anna	1877	1884	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Szolyva	7	Beregsom
229.	Turjanica Vasil	Turjanica Olena	1895	1897	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Szolyva	6	Újbótrágy
230.	Ulihanec Fedor	Ulihanec Olena	1902	1911	Ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	3	Beregsom
231.	Ulihanec Fedor	Ulihanec Julie	1895	1901	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	n.a.	4	Újbótrágy
232.	Urban Josef	Urban Aloisie	1885	1885	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	6	Szvoboda
233.	Urban Karel	Urban Marie	1812	1896	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
234.	Uxta Petr	n.a.	1906	n.a.	n.a.	görögkatolikus	görögkatolikus	Gázló	1	Beregsom
235.	Vakarov Petr	Vakarov Marie	1893	1904	ruszin	pravoszláv	pravoszláv	Iza	n.a.	Bótrágy
236.	Valenka František	Valenka Marie	1898	1903	cseh	csehszlovák	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
237.	Vaněk Jinrich	Vaněk Emilie	1892	1902	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	6	Szvoboda
238.	Vašik František	Vašik Františka	1888	1897	cseh	csehszlovál	római katolikus	Prusinovice	6	Újbótrágy

239.	Večeřa Sebastian	Večeřa Josefa	1882	1894	cseh	római katolikus	római katolikus	Ungvár	n.a.	Beregdéda
240.	Vodička Josef	Vodička Anna	1878	1879	cseh	csehszlovák	csehszlovák	n.a.	4	Szvoboda
241.	Vrba Vincenc	Vrba Onežka	1903	1905	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	3	Újbótrágy
242.	Vyláček Jan	Vyaláček Jindriska	1885	1894	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	n.a.	Sztrázs
243.	Žáček Karel	Žáček Marie,	1896	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	n.a.	3	Szvoboda
244.	Zeman Josef	Zeman Anna	1886	1892	cseh	római katolikus	római katolikus	n.a.	5	Beregsom
245.	Žerebak Jurko	Žerebak Anna	1898	1906	ruszin	görögkatolikus	görögkatolikus	Kölcseány	2	Pusztakerepec
247.	Zlamalik Alois	Zlamalik Katerina	1882	1883	cseh	római katolikus	római katolikus	Prusinovice	n.a.	Bótrágy
248.	Zumr František	Zumr Anežka	1890	1894	cseh	n.a.	római katolikus	n.a.	4	Szvoboda
249.	n.a.	Gedušova Antonie	n.a.	1882	cseh	n.a.	n.a.	Švábenice	1	Újbótrágy

**6. sz. melléklet. A telepítéspolitiká által érintett kárpátaljai települések
nemzetiségszámváltozása 1910 és 1941 között ⁴⁵⁷**

Település		1910		1921		1930		1941 ⁴⁵⁸	
		Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Akli	Összlakosság	459	100	443	100,0	708	100,0	823	100
	magyar	452	98,5	359	81,0	362	51,1	715	86,9
	rutén	0	0,0	18	4,1	152	21,5	108	13,1
	német	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	csehszlovák	0	0,0	7	1,6	15	2,1	0	0,0
	egyéb	6	1,3	59	13,3	179	25,3	0	0,0
Beregszász	Összlakosság	12933	100,0	13846	100,0	19007	100,0	19373	100,0
	magyar	12432	96,1	8379	60,5	9190	48,4	17917	92,5
	rutén	221	1,7	1328	9,6	1954	10,3	642	3,3
	német	140	1,1	99	0,7	405	2,1	57	0,3
	csehszlovák	55	0,4	746	5,4	2034	10,7	94	0,5
	egyéb	85	0,7	3294	23,8	5424	28,5	663	3,4
Beregardó	Összlakosság	812	100	783	100,0	964	100	1203	100,0
	magyar	806	99,3	518	66,2	802	83,2	969	80,5
	rutén	6	0,7	184	23,5	63	6,5	225	18,7
	német	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0

457

Központi Statisztikai Hivatal, 1996: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Budapest., Statistický lexikon obcí v Podkarpatsé Rusi vydán Ministerstvem Vnitra a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921, v Praze 1928, Statistický lexikon obcí v Republice Československé vydán Ministerstvem Vnitra a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. posince 1930. IV. Země Podkarpatoruská v Praze 1937.

458

Az 1941-es népszámlálás esetében az anyanyelvi adatokat tüntettük fel.

	csehszlovák	0	0,0	7	0,9	0	0,0	0	0,0
	egyéb	0	0,0	74	9,5	99	10,3	9	0,7
Beregdéda	Összlakosság	898	100,0	843	100,0	988	100,0	1076	100,0
	magyar	896	99,8	735	87,2	819	82,9	23	2,1
	rutén	2	0,2	72	8,5	6	0,6	0	0,0
	német	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
	csehs	0	0,0	12	1,4	37	3,7	0	0,0
	egyéb	0	0,0	24	2,8	70	7,1	1100	102,2
Beregsom	Összlakosság	1082	100,0	1062	100	1100	100	1191	100,0
	magyar	1078	99,6	1008	94,9	892	81,1	1059	88,9
	rutén	4	0,4	12	1,13	72	6,55	127	10,7
	német	0	0,0	0	0	0	0	0	0,0
	csehszlovák	0	0,0	8	0,75	55	5	0	0,0
	egyéb	0	0,0	36	3,39	81	7,36	5	0,4
Bótrágy	Összlakosság	1426	100	1192	100	1345	100	1421	100,0
	magyar	1414	99,2	1071	89,8	1040	77,3	1267	89,2
	rutén	11	0,77	23	1,93	122	9,07	103	7,2
	német	1	0,07	0	0	0	0	3	0,2
	csehszlovák	0	0	20	1,68	86	6,39	0	0,0
	egyéb	0	0	78	6,54	97	7,21	48	3,4
Eszeny	Összlakosság	2013	100	1899	100	2142	100	2526	100,0
	magyar	1947	96,7	1626	85,6	1851	86,4	2044	80,9
	rutén	2	0,1	7	0,37	30	1,4	466	18,4
	német	39	1,94	0	0	0	0	1	0,0
	csehszlovák	25	1,24	29	1,53	73	3,41	12	0,5
	egyéb	0	0	237	12,5	188	8,78	3	0,1
Gát	Összlakosság	1967	100	1625	100	2005	100	2240	100,0

	magyar	1761	89,5	1313	80,8	1600	79,8	1990	88,8
	rutén	180	9,15	187	11,5	307	15,3	228	10,2
	német	17	0,86	0	0	0	0	9	0,4
	csehszlovák	7	0,36	29	1,78	19	0,95	0	0,0
	egyéb	2	0,1	96	5,91	79	3,94	13	0,6
Kékesfüred	Összlakosság	162	100	159	100	461	100	240	100,0
	magyar	9	5,56	2	1,26	6	1,3	7	2,9
	rutén	5	3,09	0	0	114	24,7	11	4,6
	német	146	90,1	155	97,5	245	53,1	222	92,5
	csehszlovák	0	0	2	1,26	0	0	0	0,0
	egyéb	2	1,23	0	0	96	20,8	0	0,0
Kerepec	Összlakosság	360	100	263	100	507	100	699	100
	magyar	215	59,7	20	7,6	82	16,2	319	45,64
	rutén	142	39,4	229	87,1	396	78,1	347	49,64
	német	3	0,83	0	0	0	0	27	3,863
	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	0	0
	egyéb	0	0	14	5,32	29	5,72	6	0,858
Kisgejőc	Összlakosság	937	100	891	100	909	100	980	100
	magyar	937	100	815	91,5	862	94,8	856	87,35
	rutén	0	0	18	2,02	7	0,77	122	12,45
	német	0	0	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	2	0,204
	egyéb	0	0	58	6,51	40	4,4	0	0
Macsóla	Összlakosság	466	100	440	100	735	100	734	100
	magyar	466	100	382	86,8	409	55,6	595	81,06
	rutén	0	0	7	1,59	175	23,8	133	18,12
	német	0	0	0	0	0	0	4	0,545

	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	0	0
	egyéb	0	0	41	9,32	151	20,5	2	0,272
Mátyfalva	Összlakosság	567	100	532	100	771	100	945	100
	magyar	537	94,7	382	71,8	406	52,7	710	75,13
	rutén	19	3,35	69	13	320	41,5	234	24,76
	német	11	1,94	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	0	0
	egyéb	0	0	81	15,2	45	5,84	1	0,106
Bátyú	Összlakosság	1490	100	1812	100	2746	100	1680	100
	magyar	1445	97	1551	85,6	1527	55,6	1581	94,11
	rutén	8	0,54	61	3,37	270	9,83	87	5,179
	német	36	2,42	0	0	0	0	1	0,06
	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	0	0
	egyéb	1	0,07	200	11	949	34,6	11	0,655
Nagydobrony	Összlakosság	3033	100	3165	100	3533	100	4007	100
	magyar	3027	99,8	2986	94,3	3200	90,6	3979	99,3
	rutén	1	0,03	11	0,35	19	0,54	1	0,025
	német	1	0,03	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	0	0	2	0,06	0	0	15	0,374
	egyéb	4	0,13	166	5,24	314	8,89	12	0,299
Sárosroszi	Összlakosság	751	100	660	100	736	100	796	100
	magyar	743	98,9	609	92,3	669	90,9	794	99,75
	rutén	5	0,67	15	2,27	19	2,58	1	0,126
	német	3	0,4	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	0	0	7	1,06	13	1,77	0	0
	egyéb	0	0	29	4,39	35	4,76	3	0,377
Tizsasalamon	Összlakosság	768	100	832	100	1007	100	912	100

	magyar	765	99,6	806	96,9	774	76,9	910	99,78
	rutén	0	0	1	0,12	51	5,06	58	6,36
	német	0	0	0	0	1	0,1	0	0
	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	4	0,439
	egyéb	3	0,39	25	3	181	18	0	0
	Összlakosság	737	100	679	100	910	100	1048	100
	magyar	664	90,1	379	55,8	599	65,8	932	88,93
	rutén	60	8,14	236	34,8	244	26,8	109	10,4
	német	11	1,49	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	0	0	3	0,44	7	0,77	2	0,191
Tiszaújhely	egyéb	2	0,27	61	8,98	60	6,59	5	0,477
	Összlakosság	1103	100	1187	100	1210	100	1167	100
	magyar	754	68,36	18	1,516	33	2,727	401	34,362
	rutén	297	26,93	945	79,61	1026	84,79	746	63,925
	német	0	0	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	49	4,442	130	10,95	7	0,579	20	1,7138
Ungdaróc	egyéb	4	0,363	94	7,919	144	11,9	0	0
	Összlakosság	585	100	575	100	821	100	1168	100
	magyar	568	97,1	523	91	528	64,3	744	63,7
	rutén	17	2,91	23	4	215	26,2	419	35,87
	német	0	0	0	0	0	0	0	0
	csehszlovák	0	0	0	0	0	0	3	0,257
Verbóc	egyéb	0	0	29	5,04	78	9,5	2	0,171

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

Táblázatok

1. sz. táblázat. Mezőgazdasági területek típusainak megoszlása Kárpátalja közigazgatási egységeiben
2. sz. táblázat. Mezőgazdasági birtoktípusok részesedése Kárpátalja összterületéből.
3. sz. táblázat. A lefoglalt földterületek aránya Kárpátalja járásainak földterületeihez képest
- 4.sz. táblázat. Kárpátalján lefoglalt földterületek megoszlása birtokméret szerint.
5. sz. táblázat. Telepítési terv 1922 novemberéből
- 6.sz. táblázat: Telepítési terv 1923 januárjából
7. sz. táblázat: Telepítési terv 1923 márciusából
8. sz. táblázat. Átlagos telekméret kolóniánként
9. sz. táblázat. Telepítési terv 1933-ból
10. sz. táblázat. Telepítési terv 1935-ből
11. sz. táblázat. Telepítési terv 1937-ből
12. sz. táblázat. Az első Csehszlovák Köztársaság lakosságának etnikai megoszlása az 1921 és 1930-as népszámlálások alapján
13. sz. táblázat. Etnikai arányok változása Kárpátalján 1910 – 1941 között
14. sz. táblázat. Az államilag telepített családok száma és nemzetiségi megoszlásuk
15. sz. táblázat. Magántelepítések során földet szerzett családok száma
16. sz. táblázat. Az első Csehszlovák Köztársaság során létrehozott telepesfalvak ukrán lakosságának aránya a 2001-es ukrainai népszámlálás adatai alapján
17. sz. táblázat. Az államilag telepített családok száma és nemzetiségi megoszlásuk

Ábrák

1. sz. ábra. Csehszlovákia közigazgatási beosztása 1928-ban
2. sz. ábra. Parcellázás előtti birtokról készült rajz
3. sz. ábra. Kisbirtokok és maradékirtok létrehozásának grafikai terve
4. sz. ábra. Telepesbirtokok kialakításának grafikai terve
- 5.sz. ábra: A földreform során lefoglalt földterületek aránya a járások összterületéhez képest.
6. sz. ábra. Szvoboda telep és a hozzá tartozó földbirtokok
7. sz. ábra. Hunyaditanyán épített görögkatolikus templom tervrajza
8. sz. ábra. Bótrágy és Beregsom környékén lezajlott telepítések grafikai terve
9. sz. ábra: Légifelvétel Szvoboda telepen folyó építkezésekről.

10. sz. ábra. Telepesház terve

11. sz. ábra. Dohányföld Szvoboda kolónián

12. sz. ábra. Az állami és magántelepek Kárpátalján